

Vasile Băncilă

OPERE

Volumul VII

Sistem de filozofie. 2. Metafizica

Ediție îngrijită de Dora Mezdrea

MUZEUL BRĂILEI **EDITURA ISTROS**

2009

Coperta ediției: Dora Mezdrea
Aranjare în pagină: Evdochia Smaznov

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BANCILĂ, VASILE
Opere / Vasile Băncilă ; ed. îngrij. de Dora Mezdrea.
;3răila : Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2003-
vol.
ISBN (10) 973-9469-37-X
voi. 7. - 2009. - ISBN 978-973-1871-56-1
Bibliografie
Index

I. Mezdrea, Dora (ed.)

821.135.1-821

ISBN 973-9469-37-X
ISBN 978-973-1871-56-1

Notă asupra ediției

Continuăm restituirea manuscrisele inedite ale lui
Băncilă, în încercarea realcătuirii structurii unui sistem de
fie disciplinară, cu *Metafizica.*

Volumul cuprinde două mari secțiuni:

1) cea dintâi, *Metafizica,* grupează fişele cu genericul
din arhiva filozofului, în număr de 107. Fişele au fost rep
cronologic, datând din perioada 1936 - 1979;

2) a doua, *Spațiul Bărăganului,* reconstituie, de aceast
sistematic, nu cronologic, această intenție filozofică a lui Bă

„Peisagiile româneşti", sau, cu un termen curent în fi
interbelică, spațiile, sunt o temă predilectă a reflecției sale.

Nu este vorba, desigur, de conceptul clasic de spațiu
toria filozofiei, corelat teoriei fizicii, ci de cel din filozofia cu
adus de Oswald Spengler, începând cu 1918, când apare
volum din *Der Untergang des Abenlandes* (volumul al doil
1922), în teoria sa asupra morfologiei culturii.

Băncilă s-a format ca filozof în chiar aceşti ani. în 19
dată după încheierea războiului, la care participase ca vol
el se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universită
Bucureşti. Un an mai târziu, Rădulescu-Motru, care ținea
itul său curs de psihologie, nu vehicula încă teoria spengl
O atestă o lecție din 28 martie 1920, păstrată în arhiva
Băncilă, intitulată: *Contribuție la metafizica şi psihologia s*
Mult mai probabil e ca Nae Ionescu să fi fost cel dintâi care
trodus la universitate ideile spengleriene, dat fiind că pro
asistent al lui Rădulescu-Motru se întorsese din Germania
nie 1919.

Ideea de a face un studiu asupra „peisagiilor româneş
precizat în mintea lui Băncilă în mai multe etape:

1) în 1921 (din acest an datează primul text subsu
acestei teme, *Spațiul apelor,* scris cu ocazia expoziției de pi
lui Ştefan Popescu, inclus în cel dintâi volum din seria *Ope*
ea unor spații plurale şi deopotrivă specific româneşti er
conturată;

2) al doilea moment, la care Băncilă însuşi face trimit
mulți ani mai târziu, este „scrisoarea din Rouen" expedi

1926 familiei, în ţară (de fapt, scrisoarea este expediată de la Paris, la 24 martie 1926); ea atestă nu numai prezenţa acestei teme de reflecţie, ci şi o filozofie asupra spaţiului deja articulată;

3) în martie 1932, gestaţia ideii era demult încheiată; dovadă, primul plan de sistematizare a unei posibile lucrări, primul text redactat despre *Antinomiile Bărăganului* şi un altul, intitulat *Bărăganul şi moartea,* plus numeroase fişe cu însemnări asupra temei;

4) începând cu 1935, când apar fragmente din *Spaţiul mioritic al* lui Blaga, în revista „Gândirea", ideile lui Băncilă capătă o nouă precizare, de această dată şi polemică. 1936, anul apariţiei în volum a *Spaţiului mioritic,* dedicat lui Vasile Băncilă, înregistrează un număr record de fişe, de însemnări contrapunctice faţă de teoria blagiană. Numărul lor va diminua în anii următori, din care nu se păstrează redactări finite;

5) după 1945 reîncepe abordarea sistematică a antinomiilor (1945-1947), a planurilor generale ale lucrării (cel mai complet din 1959), a punctului central al filozofiei Bărăganului: sinteza finit-infmit (1945, 1949, 1953), culminând cu texte ca: *Genul gliptic şi „Kalevala" românească, Trecerea de la genul gliptic la genul major,* din 1960, aflate deja pe o spirală descendentă, tinzând spre concluzii, în care precizarea rolului Bărăganului în crearea unei culturi autarhice româneşti este fără echivoc;

6) după 1960 notaţiile privitoare la *Spaţiul Bărăganului* nu lipsesc din arhiva Băncilă. Este adevărat, nu mai există abordări sistematizatoare, integratoare, ca până acum; tonalitatea a căpătat un bemol, este mai gravă, cu ceva de cântec de lebădă. Este vremea nuanţărilor şi a aprofundărilor. O ultimă sinteză a antinomiilor este făcută la cerere, în scrisoarea către Constantin Georgiade, concepută în 7 decembrie 1971 şi rescrisă în 8 decembrie. Nu lipsesc însemnări chiar din 1979, din preajma morţii filozofului.

Acest sumar tablou al germinării *Spaţiului Bărăganului* vreme de 60 de ani este departe de a ne restitui ceea ce ar fî trebuit să fie în sistemul de gândire al lui Vasile Băncilă lucrarea finită. Căci Băncilă - poate cel mai îndreptăţit să dea o filozofie a spaţiilor româneşti - nu şi-a încheiat niciodată *Spaţiul Bărăganului.* Putem doar să ne facem o idee, şi aceea subiectivă, deci vagă, şi să adăugăm o determinantă în plus la propria noastră filozofie a superiorităţii virtualului asupra actualului.

în aceste condiţii, orice soluţie de editare îşi are dezagrem
tele ei. Cea cronologică, prin aşezarea textelor şi a fişelor în o
nea scrierii lor, ar putea sluji la stabilirea evoluţiei ideilor
aceea a primatului lui Băncilă asupra oricăror alte încercări
construi o filozofie a spaţiului din cultura română, însă acces
miezul ardent al acestei filozofii ar fi îngreunat de cantitatea ş
limorfismul materialului.

De aceea am optat pentru criteriul sistematic, conside
restituirea acestei filozofii mai însemnată decât avantajele so
mai sus enunţate. Pe de altă parte, această opţiune s-a făcu
deplina conştiinţă a insuficienţei unui demers editorial care
cearcă să alcătuiască un întreg din fragmente scrise pe dura
cinci decenii. Repetiţiile sunt adesea obositoare, pentru că s
tâmplă ca o temă sau un motiv să fie expuse de filozof în
multe rânduri; aşezarea unei însemnări într-un anumit ca
este discutabilă, fişa debutând cu expunerea unei teme şi c
nuând cu alta etc.

Ne aparţin, prin urmare: reconstituirea capitolelor pe
de texte finite ori de fişe; titlurile acestora, mai puţin cele da
Băncilă însuşi: *Cântec şi spaţiu, Antinomiile Bărăganului* şi
de infinit; subtitlurile, care încearcă să sistematizeze materia
cărui capitol (cele care aparţin autorului au fost menţionat
note); reconstruirea (cronologică) a *Bibliografiei* pe baza acelor
care nu adaugă nimic în plus la conţinutul lucrării, având pe
autor mai mult un rol mnezie; notele finale, care nu sunt exp
tive, ci vizează o mai bună integrare cronologică a textelor (n
autorului, infrapaginale, sunt însemnate cu o steluţă); în fine
cercarea de a da, în măsura posibilului, unitate stilistică
cărţi alcătuite din texte şi fişe datate între 1932 şi 1979. As
am aplicat normele în vigoare, menţinând totuşi acele particu
tăţi ale scrierii interbelice păstrate de autor şi în ultimele
decenii de viaţă (la care ţinea în mod deosebit), cum ar fi: d
genitivele unor substantive şi adjective în *-ei (marei, logicei*
unele forme verbale specifice *{cetit* etc.); unele pluraluri ieşite
uz *(laboratorii* etc.); *h* iniţial în cuvinte precum: *higiena, h*
ră, hermetic etc.; formele *peisaj/peisagii, pasagiu/pasagii;* pl
lul *cari* al pronumelui şi adjectivului relativ-interogativ „
filozofie şi *filozof* etc.

Evident, se resimte în multe cazuri provizoratul notaţi
propoziţii eliptice, în fraze alcătuite doar din subordonate ş.a
Neajuns pe care nu l-am putut înlătura întotdeauna - şi nic

trebuie înlăturat întotdeauna. La câteva dintre aceste însemne ale provizoratului, cu un rol strict mnezic, am renunțat de cele mai multe ori: „vezi cum..."; „evrica!"; „temă"; „idee" sau trimiteri bibliografice la un anumit loc din pagină: „alineatul de sus", „la mijloc", „jos", „şi împrejur" etc. Unde a fost necesar, au fost întregite între paranteze drepte lacunele sau prescurtările mai puțin uzitate.

Nu am marcat între paranteze drepte prescurtările curente ale lui Băncilă şi nici simbolurile grafice, pe care le-am înfățişat în revista „Manuscriptum"', an XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998, p. 294.

în sfârşit, am considerat că acesta este locul cel mai potrivit pentru a restitui, într-o *Addenda,* eseul lui Constantin Georgiade, *Vasile Băncilă - Portret,* privitor îndeosebi la metafizicianul Băncilă, pe care îl reproducem în întregime, după un manuscris din arhiva Băncilă.

Dora MEZDREA

Metafizica

Ianuarie

Necesitatea metafizicei pentru morală

Metafizica n-ar fi necesară pentru moralul pur, căci el metafizicul său implicat, dar e necesară pentru morală pe constituirea ei şi pentru funcționarea atitudinei morale.

1) E nevoie de ideea că e un Transcendent;

2) şi că lumea nu e ceva neutru, indiferent, ci are o cul morală; că e un Principiu al Binelui şi unul al Răului (vezi la sani, viziunea persană trebuie încorporată în viziunea şi teh morală de pretutindeni), că lumea e un fundal, pe care orice al tău se profilează, căpătând o anume semnificație.

Astfel, a) nu te mai crezi singur în univers; şi b) te con după o viziune moralistă.

Dar omul modern se crede singur şi consideră lumea c un ansamblu *neutru,* fără semnificație ori chiar absurd.

Ianuarie

Defectul de a nu trece la limită

Mulți iau metafizicul ori divinul sub forma precipitatulu tim, fenomenist, şi apoi îl absolutizează.

Trei exemple:

1) [Rădulescu-]Motru: cum concepe omul (în el e şi meta cul implicat, dar Mfotru] nu vrea să-1 recunoască separat), v ția;

2) finalismul la biologi;

3) determinismul social la Durckheim.

1939,

Lipsa de presiune metafizică are acelaşi efect, numai c alt plan, ca şi lipsa de presiune socială.

Analogie cu ce spune Durckheim despre societatea ca terminism-presiune asupra individului (ceea ce aduce *disc*

rea individului, încadrarea lui. Lipsa de presiune socială aduce anarhizarea individului: vezi cazul lui Iorga şi al ţăranilor: Nerone...).

Tot aşa, spaţiul *uniform* şi *forma goală* a modernilor (spre deosebire de spaţiul patriarhal ori antic, care era plin, ingenuu, variabil, ierarhizat) înseamnă o lipsă de presiune din punct de vedere metafizic şi aduc anarhizarea *metafizică,* spirituală, a omului şi iluzionismul metafizic.

Iată de ce în epoca modernă s-au născut metafizicile subiective!

Deci, felul meu de a concepe spaţiul e fundamental pentru metafizica pe care o voi crea. De asta depinde dacă voi crea o metafizică subiectivistă ori una realistă.

Nu e concludent că *imediat* după Kant au venit filozofiile idealiste? De ce? Fiindcă Kant a îndepărtat spaţiul respectabil şi a dat ideea spaţiului iluzoriu (de fapt, filozofia lui Kant e tot atât de mult metafizică pe cât e gnoseologică. Căci Kant a afirmat ce e spaţiul şi ce e timpul. Şi Kant e mare gnoseolog tocmai pentru că e mare metafizician).

1940, februarie

Metafizica mea

(capitolul prin care pregătesc pe cel 4e filozofia religiei)

I. Unitatea vieţii: pretutindeni în existenţă este inteligenţă oarecum, viaţă..., în fiecare parte e totul. Şi, în orice caz, e o unitate.

II. în existenţă e o „perfecţie originară", de la care derivă toate. Deci, e o unitate a vieţii nu numai în spaţiu, ci şi în timp: ceea ce este a fost (şi invers). Aşadar, în existenţă e o dublă unitate: în spaţiu şi timp. Se poate spune aşa: ceea ce e aici e şi dincolo.

Ceea ce e azi a fost şi altădată.

Desigur însă că unitatea în spaţiu derivă din cea în timp. Asta ca să vorbim în termeni oarecum empirici - căci timpul şi spaţiul nu sunt ceva transcendental.

III. Providenţialismul difuz.

IV. Nu există deci, în fond, nici progres, nici regres (nici catastrofîsm?).

O viziune statică (diferită de atitudinea modernilor).

Există doar un progres relativ, o organizare aparent
substanţei realităţii, organizare ce poate fi mai bună ori mai
dar, în fond, nu se schimbă nimic. S-a făcut doar o *deplasa*
conştiinţei ontologice înspre om; o coagulare sau o cantonare
vizorie a ei în om. Dar cine ştie dacă altădată nu se poate co
nua în alt fel de fiinţă! Atunci, omul nu e necesar în cosmos
nici ultimul termen? Nu putem garanta că e necesar şi ulti
termen. Antimotrism? Antiblagism? Dar asta n-ar fî şi anticr
nism?

V. Asta-i tot ce se poate şti pe cale ştiinţifică despre me
zică (însă eu rămân antipozitivist, antispencerist. Eu preconiz
cunoaştere *endodermică).* Restul e religie. Cea mai bună me
zică e religia, iar funcţia cea mai nobilă şi ultimă a filozofiei
introducă la religie: ancila religiei. A oricărei religii mari.

1940,

Metafizica

Viţiul (fatal?) al tuturor metafizicienilor e că iau tot cee
nu înţeleg în lumea aceasta şi îl pun în factorul metafizic, ulti

Şi în felul acesta explică totul!

Dar cred că cea mai bună poziţie e a lui Kant: metafizic
poate fi decât un *cadru,* o *direcţie. Acest cadru trebuie umplu*
religie.

De la un timp deci, cea mai bună metafizică e *filozofi*
giei.

Vezi cum e la Kant.

Ceea ce nu înţeleg metafizicienii în lumea aceasta pun
uza primă.

Deci, metafizica e încercarea de a deplasa neînţelesul
surdul din lumea imediată în lumea inteligibilă. Această tran
împacă logica - cel puţin în aparenţă.

Metafizica e ca o învăluire în ceară scumpă şi frumos
sitoare a corpurilor străine (aşa cum fac albinele, ori sco
Ceea ce nu înţelegi pui în cauza primă ori în mit; le învălui
lo...

Metafizica mea

„Non multa, sed multum"[1], a zis gânditorul antic.

Dar asta nu e adevărat decât în pedagogie. în metafizică, din nenorocire, nu putem şti decât *multe* şi niciodată *mult,* adică absolutul.

Abia întrezărim ceva din absolut - şi asta, prin religie, artă, acţiune, încadrare, mister...

1940

Metafizica mea

Faust, trad. Nerval, pag. 71: ce zice Mefistofel. Dar de ce să nu inversăm şi să spunem că lumea s-a născut şi *lumină?*

Deci, teza platonică e tot atât de plauzibilă cât şi cealaltă.

Dar epoca modernă - *evoluţionismul* - s-a complăcut să spună că lumea s-a născut din ceva primitiv, chiar rău. Desigur, superiorul din inferior; şi pentru a motiva asta, a venit cu legea progresului (fără să bage de seamă că legea progresului implică... providenţialismul realităţii. Căci cum poate fi fatal progresul dacă nu e un *rost* ultim, o armonie ultimă?).

(Două fapte a implicat ştiinţismul modern şi îl dărâmă: progresismul şi finalismul. Progresismul doctrinelor ştiinţifice şi jînalismul biologiştilor.) (Un subiect: implicaţiile contradictorii ale ştiinţismului modern: progresismul, finalismul biologilor şi psihologilor...)

Vezi de Greef[2] (mi se pare): nu se poate explica superiorul din inferior; vezi şi Nae Ionescu, în domeniul spiritual.

Două curente ori metode au pus ceva primitiv sau rău la început ori la baza realităţii: evoluţionismul şi pesimismul; şi ambele sunt mai ales moderne.

1940

Ce poate fi un sistem de metafizică

Poate fi considerat ori ca:

1) un simplu joc spiritual; deci, un produs mai mult de artă; ceva gratuit;

2) ori ca o imensă sugestie colectivă: o societate sau o epocă crede într-un sistem, într-o atitudine. Natural, cel dintâi care se sugestionează e autorul sistemului. El poate deveni chiar fanatic ori maniac;

3) or - şi aceasta e poziţia la care mă opresc eu -, sistemul metafizic nu e nici un simplu joc, dar nici ceva adevărat în chip

direct (în sine, deci ceva dogmatic, absolutist), ci e ceva real prin el ne legăm de realitate, aşa cum floarea leagă planta de litate, fără a putea spune că forma plantei a copiat realitatea.

Şi, în definitiv, o atitudine metafizică implicată e în c cultură sănătoasă, chiar dacă nu e un sistem formal.

Singura condiţie pe care o cer culturilor şi metafizicilor fie *organice.* Atunci ele ne vor lega de *realitate.*

1

Metafizica

Dacă esenţa lumii e bună, cum se explică răul din lume

Dacă esenţa lumii e rea, cum se explică binele?

(Vezi cum explică alde Platon - Plotin la prima întrebare fapt, nu explică!

Şi vezi cum Schopenhauer nu explică cum de e *şi bi* lume.)

Dezvoltare patetică.

Vezi şi întrebările: dacă există Dumnezeu, cum se ex răul din lume?

Dacă nu există Dumnezeu, cum se explică binele?

Un sistem de metafizică *probabil* că nu-i adevărat.

Metafizica nu poate fi verificată de experienţă. E destu nu fie contrazisă (cum zice Blaga şi cum ziceam şi eu).

Totuşi, văd că trebuie mai multă metafizică, trebuie s *probabilă.* Nu numai să nu fie contrazisă de experienţă, dar s probabilă ori crezută ca atare (ea putând merge până la fanat în acest caz, metafizica e mai ales o vastă operă de sugestie ş tosugestie, exercitată asupra unei epoci şi unui autor. Ac sugestie istorică ar fi esenţa metafizicei?).

Dacă lectorul şi autorul unei metafizici au conştiinţa că o *creaţie în sine,* atunci ea e artă, e joc, nu metafizică.

Reflecţie însemnată şi cam tristă: experienţa e una, metafizicile sunt la infinit (Nae Ionescu).

Şi atunci, faţă de un sistem de metafizică anume (ori nu numai că nu ai convingerea că e probabil, dar îţi zici cu cuvânt că e probabil să nu fie adevărat. Un sistem de metafiz una din probabilităţile unui infinit de posibilităţi: de ce a tocmai *acest* sistem de metafizică (care e în cauză) ar fi adev

Ba e mai probabil că nu e adevărat. Dar nu e probabil: deci e joc, e artă - sau e *stil istoric* de viață spirituală, adică sugestie colectivă.

1940

Metafizica are nevoie de oarecare fanatism.

Ea nu e un simplu joc, ceva gratuit. Dacă nici autorul unui sistem de metafizică nu crede în el cu tot sufletul, cum o să creadă alții?

Blaga greşeşte (vezi nota mea de la pag. 82 jos, din cartea *Diferențialele divine.)*

Blaga prea face metafizică cu disciplină de joc, de artist. Un sistem-atitudine metafizică e ori trebuie să fie o mare întreprindere de sugestionare individuală ori chiar colectivă; deci, aşa va fi la mine.

1940

Necesitatea şi limitele metafizicii

A

1. Dacă metafizica nu ne dă adevărul absolut, dar nu e tot una a sta într-o cameră cu pereți opaci şi a sta în alta cu pereții de oglinzi...

2. A fost un prost, un ne-filozof, literatul, ce a zis că citeşte sistemele filozofice ca pe romane mai puțin reuşite (din contra, sunt cel mai patetic roman: romanul destinului uman). El n-a avut spirit filozofic.

B

Dar socot că metafizica nu poate merge atât de departe, ca la Blaga, de exemplu, şi la mulți alții (Prea explică mult!):

a) şi asta e o mare prezumție! Autorul de sistem metafizic are aerul că a existat la facerea lumii şi că numai lui i s-au încredințat secretele... Curată psihologie de messie! Ceva cvasi-patologic!

E o indiscreție şi parcă un sacrilegiu să încerci să pătrunzi şi să explici aceste ultime taine, cari sunt privilegiul Absolutului;

b) metafizica nu poate fi decât direcțională. Adică, să ne dea adevărul direcției, sensului Absolutului, dar nu amănunte. De

exemplu, să ne spună că Absolutul e un providențialism difu vajnic - dar nu mai mult. Pentru rest, pentru amănunte conc avem religia (care are alte drepturi!) şi de aici încolo metaf trebuie să se transforme în filozofia religiei. Dacă e vorba să a rezi într-un mit, e preferabil să ancorezi în cel religios (car întemeiază şi pe motive tradiționale).

Altfel, metafizica ce dă prea multe amănunte se transf într-un fel de basm prestigios, în elucubrație transcendentală joc artistic, ori - ceea ce e şi mai grav - mută empireul trans dent fără să bage de seamă, fiindcă e imposibil să ex amănunțit şi să nu împrumuți modalitățile din lumea empir lui. Astfel, metafizica cade tocmai în păcatul de care a vru fugă.

1941, m

Metafizică şi istorie în religie

Evrika: ajutorul pe care istoria îl dă metafizicii. Anume: tul că tu crezi în religia părinților tăi te ajută să crezi şi mai şi mai plin, fiindcă intervin tradițiile, sugestia colectivă, am rile, mândriile şi discuțiile istorice, copilăria ta.,.

Şi iată cum ceva unic, precum istoria, ajută metafizicei,

Punctul de plecare al oricărui sistem metafizic

E acela că, la un moment dat, o idee, o temă fundamen o intuiție, [o] revelație, [o] încredințare se impune spiritulu integral, devine expresia ta: după aceea îți construieşti sistem Restul e relativ uşor: e treabă de om de ştiință, de meşter, d tist. (Pe câtă vreme tema fundamentală, primul *movens,* țin har.)

întru cât mă priveşte, eu m-am încredințat cu timpu realitatea generală e o *ordine* şi că *are un rost.*

Şi pe baza aceasta îmi voi construi sinteza filozofică.

Eu am început să simt parcă prin înşişi porii ființei me universul are o ordine adâncă, suverană, şi un rost, şi, de v ce cred asta, nu mă mai interesează decât să ştiu din ce e f lumea, care e începutul lumii, care e sfârşitul; aş vrea, natura cunosc acestea, dar, dacă nu se poate, îmi ajunge să ştiu c

mea are în orice caz o ordine, o suveranitate şi un rost în care confluează toate.

Şi atunci, sarcina mea filozofică e să dovedesc că lumea e o ordine şi că are un rost.

1941

Realitatea eului individual sau himera lui Descartes

Eul nu se poate dovedi:

1) nici prin *intuiţie directă,* a) dacă s-ar fi putut ar fi făcut-o Descartes: n-ar fi recurs la o judecată, adică la un silogism prescurtat; b) intuiţia *duratei* lui Bergson nu poate dovedi realitatea eului, căci e ceva în sine;

2) nici prin raţionament; a) Descartes face o greşeală de *petitio principii: Eu* cuget. Dar lucrul de dovedit era tocmai *eul* De unde ştii că *eul* există? Când ai pus eul ai pus şi non-eul. Adică ai dovedit tot; b) Descartes pleacă de la premisa: cine cugetă există. Bine, să zicem. Dar asta presupune că ştii că *există realităţi cari gândesc.* De unde ştii asta? Căci deocamdată nu ştii ce există şi ce nu există! c) în sfârşit, lucru foarte important: din percepţia gândirii nu pot să scot existenţa mea, ci cel mult existenţa unei *succesiuni în sine* de idei-imagini.

Problema centrală în a dovedi că există ceva, în a dovedi realitatea, este *spaţiul.* Nu timpul: din intuiţia timpului, a duratei, nu se poate *scoate nimic;* ea e subiectivă, solipsistă prin excelenţă; căci nu ştiu dacă imaginile cari se succedă se referă ia mine ori la non-eu. *Punctul central* în filozofie e deci cum dovedesc că există spaţiu, adică *eu şi non-eu,* deci cum separ eul de non-eu, cum trag linia între eu şi non-eu, să arăt că nu e ceva unic;

d) şi s-ar mai putea spune ceva: dacă Descartes avea dreptate să scoată non-eul din cugetare, atunci poate să-1 scoată şi din sentimente ori minte (de ce nu?); *simt* deci exist, *urăsc* deci exist (ba, mai bine; căci din realitatea suferinţei ori a voinţei mai bine poţi scoate realitatea lumii: *sufăr deci exist);* ceea ce înseamnă că Descartes a umblat toată viaţa (o mare parte) după o descoperire şi a descoperit o... himeră. De altfel, spre fericirea lui: căci pe o astfel de himeră mitică se bazează toate marile sisteme filozofice.

10 septembrie

Două modalităţi de a găsi punctul de plecare al metaf

Dacă cercetăm sistemele metafizice din toată istoria fi fiei, vedem că ele au ca punct de plecare sau *un sofism* (în c când se *bazează,* pe raţiune), sau un act de cunoaştere în afar raţiune, un postulat pragmatic, un act de credinţă ori chia act de cunoaştere mistică.

Noi nu putem admite să plecăm de la un sofism (cum e exemplu, cel al lui Descartes: *cogito, ergo sum).* Nici nu pu avea pretenţia că avem misticism autentic.

Ci noi propunem *osmoza, care* e o cunoaştere organică rească, o percepţie originară, difuză dar profundă, şi care numaidecât ceva mistic: a) fiindcă e ceva care durează foarte (e aproape cvasi-permanent la unii oameni) şi b) fiindcă e la lioane de oameni: aproape toţi ţăranii o au.

1942, septem

Marea noastră opţiune

Marea opţiune e aceasta: te lipseşti sau nu de metaf Două lucruri sunt sigure: a) că nu e cu putinţă o metafizică ţifică, bazată pe raţiune (Kant are dreptate) şi b) că totuşi nu se poate lipsi de metafizică (vezi Nae Ionescu, în ambele zuri).

Perfect logică e poziţia solipsiştilor, scepticilor, poziti lor..., dar aşa nu mai faci metafizică şi nici chiar filozofie.

Deci, trebuie să optăm; şi noi optăm pentru metafizică.

Dar aceasta înseamnă că admitem un punct de vedere larg, pentru a avea cunoaşterea metafizică. Temă: cunoaş metafizică nu e de acelaşi tip (în punctul ei suprem ori de cu cea ştiinţifică.

Septembrie

Autosugestia metafizicienilor

Marii autori de sisteme metafizice se pricep foarte bi critice pe alţii, pe toţi ceilalţi autori de sisteme metafizice, d văd că şi ei se autosugestionează că au găsit adevărul ori contrazic. De ce?

Fiindcă aici e şi dragostea de... progenitură. E un sentiment de paternitate, care intervine. Dacă sistemul n-ar fi al lor, ci al altora, i-ar vedea foarte bine neajunsurile.

Acest fapt, de altfel, nu trebuie să se înţeleagă în chip meschin. Nu e vorba atât de vanitate (orgoliu) ori numai de asta, ci de ceva mai adânc, eventual adânc până la tragic: autorul ţine la sistemul său fiindcă el corespunde structural-organic atitudinii lui faţă de viaţă: autorul se regăseşte în acest sistem ca o pasăre în cuibul ei. Şi, de fapt, el posedă, într-un fel, sistemul său în chip anticipat (ca adevăr personal virtual, vag, profund) şi pe urmă îi caută fundamentarea intelectuală şi precizarea formală.

Decembrie 1942

Metafizica e cea mai fastuoasă şi mai sublimă imposibilitate.

Nu există nici o metafizică posibilă. Există una singură acceptabilă: religia.

1943

Metafizica

I. Postulatul luptei

Pentru asta, trebuie ca lumea să nu fie ori numai bună, nici numai rea, ori numai esenţial-fatal bună, nici numai esenţial rea. Aici e marea contradicţie a primitivilor, cari cred că lumea e rea şi totuşi mai poţi lupta ca să te izbăveşti.

II. Atunci, ce preconizăm, ca metafizică? Una care să fundamenteze lupta în chip spiritual şi adânc. Să discut rând pe rând aceste soluţii:

1) mazdeismul;

2) creştinismul;

3) progresismul, evoluţionismul, meliorismul.

Primul e admirabil, dar dă prea mare rol omului. Ultimul nu e verificat istoriceşte şi e *ametafizic* (crede că paradisul va îi pe pământ. Vezi şi Guşti, *Problema fericirii)* şi e neevlavios. Omul modern a fost luptător, dar în chip prezumţios, cvasi-demonic ori contradictoriu cu determinismul teoretic.

Creştinismul: iată ce admitem (fiindcă el admite şi binele, şi răul adânc, e luptător, iar nu pasiv, cum se crede, şi metafizic).

Dar cu o completare: să luptăm pentru mântuirea *naţiei,* nu n mai a individului.

(însă naţia e ceva istoric. Atunci mă contrazic? Căci cre nismul e metafizic, iar naţia, ceva istoric. Ar însemna deci punem absolutul în istorie, ceea ce e contra creştinismului adevărat că el admite popoarele, dar tot el spune [manuscris d riorat] - însă în sens samaritean. Şi o spune... Pavel -. Nu contrazic, fiindcă naţia e cei mai înalt mijloc pentru ridicarea dividului, pentru mântuirea lui. Patriotismul fiind ceva dublu egoist şi altruist - se adresează foarte bine omului, e o treaptă mirabilă de tranziţie spre jertfă: nimeni - nici chiar religia - izbuteşte mai bine decât patriotismul să facă pe oameni să mo să se jertfească pe front, de exemplu. De aceea, patriotismu într-un fel, păstrând proporţiile, ca Iisus: dublă natură, or Dumnezeu, pentru a putea ridica pe om. Evrika: din punct de dere pedagogic, patriotismul e o excelentă treaptă cu două feţe

Apoi, biserica admite şi comunitatea.

Progresismul la infinit nu iartă. Ci admite asta: fiecare o etnic să lupte pentru mântuirea lui, care e posibilă unde şi u când şi când (ici şi colo, ori din timp în timp, fără a da o dir de ansamblu lumii decât în sens eshatologic-apocaliptic).

III. Dar: religia să fie supra-ordonată istoriei, etnicului nu cădem în greşeala lui A. C. Cuza şi a Acţiunii Franceze.

1

Atitudinea metafizică: problema răului

Matei 10, 1[3]: le-a dat putere *mai întâi* asupra duhurilor curate. Deci, trebuie combătut nu răul concret, empiric, ci pr piul lui, răul funciar, metafizic.

E semnificativ că oamenii de viziune metafizică, cei adică, îşi dau seama de existenţă ca stihie principială a răulu se revoltă atât contra răului empiric, ba au un fel de toleranţ ţă de acesta, dar sunt imbatabili în revolta lor contra răul principiu, ca entitate metafizică. Iar dacă se revoltă contra r empiric, e numai atunci când văd în el manifestarea princip metafizic al răului. în schimb, oamenii comuni se revoltă pe empiric (adică pe înveliş), dar sunt indiferenţi faţă de răul în în general, ca principiu.

1946

Ideea lui A. Comte, a lui Lasserre şi D. D. Roşea

Aceştia spun că e mai critic şi mai viril ca în faţa misterului metafizic să te pleci şi să renunţi de a-1 cunoaşte, fiindcă nu e posibil să-1 cunoşti.

Mai întâi, că e posibil să cunoşti ceva din misterul metafizic. Dar, chiar dacă ar fi aşa cum zic cei de mai sus, ei tot n-au dreptate. De ce?

Fiindcă *omul nu poate renunţa la absolutul metafizic şi să nu pună altceva în loc.* Dacă renunţă la absolutul metafizic, omul va absolutiza relativul: viaţa de aici, societatea, arta, amorul, aventura, ştiinţa, războiul, munca etc. (vezi că aşa s-a întâmplat în secolul al XIX-lea: au fost tot atâtea şcoli).

Adică, omul cădea din lac în puţ. Nu se mai închina unor valori metafizice sau cari se raportează la metafizic, dar se va închina unor valori relative, pe cari le va îndumnezei. Această închinare ori va fi recunoscută tematic, ori va fi numai implicată în felul de trăire practică (cum e la scepticii vitali, păgâni, cari spun că nu ştiu nimic, dar trăiesc ca şi când ar şti că viaţa simţurilor e absolutul...).

Iată cum se răzbună teza lui Lasserre.

Tot secolul al XIX-lea a fost plin de excesele pozitivismului, care a uitat punctul de plecare şi a ajuns să se instaleze în fenomen ca în absolut.

Iunie 1947

Maximum filozofic

Dacă nu există metafizicul, atunci devin prizonier: rămân închis în închisoarea fenomenului (căci marile năzuinţi ale sufletului, cari, toate, sunt structurate pe linia sau pe implicaţia infinitului, nu se pot satisface sau împlini decât în tărâmul metafizicului).

Dacă nu există spiritul (adică dacă materia e esenţa, iar spiritul un epifenomen), atunci eu îmi pierd intimitatea în univers. In adevăr, ce mai am eu comun cu un univers, care e numai spirit! Acest univers îmi devine deodată străin, iar eul meu ajunge un orfan, ce rătăceşte prin univers ca o cometă sau nebuloasă, cu mersul neregulat.

1

Finalismul la albine şi termite

Vezi cum la albine şi termite; e o ordine, un finalism ex ordinar, fără însă ca să se vadă care e organul de ansamblu c gândeşte pentru a stabili această ordine. De fapt, nu există astfel de organ, se pare că lucrurile se orânduiesc de la sine or pare că ar exista o putere ocultă, care aranjează totul. Dar există o putere ocultă şi nici nu se poate spune că lucrurile orânduiesc de la sine! Aceasta e partea de extraordinar şi de raculos.

în fond, de ce ne mirăm noi? Căci, dacă privim lucruril adânc, trebuie să ne dăm seama că miracolul e pretutinden natură. Un corp omenesc ori de animal, ori de plantă etc. nu conduce cu o ordine şi un finalism extraordinar? Ca şi siste solar, ba mai complex! Când o albină se dezvoltă în [lacun text] de zile dintr-un ou, ajungând să spargă căpăcelul şi să afară (vezi G. Bonnier, *Socialismul la albine,* pag. [lacună în t colecţia „Lumen") nu e ceva foarte finalist?

Dar cine poate face toate acestea? Numai o conştiinţă u versală, ce e răspândită în natură: Dumnezeu.

Noiembrie 1

Atitudinea metafizică

I. Feluri de rău: răul public (războaie, revoluţii etc.; cum s-au purtat revoluţionarii la 1789; vezi în Grabski[4]) şi particular (trenuri deraiate, jefuite de sate, cei doi hoţi cari tau să se mănânce unul pe altul). De foame, omul înnebuneşte bătrâneţe se sminteşte (bătrâna care gâdila fetiţa, nepoata; bă nul care a deflorat nepoata de 2 ani) şi în revoluţie-război c nu este el? Da. Dar de ce trebuie să fie război-revoluţie în e tenţă? Asta dovedeşte că e sminteală în existenţă.

II. Că binele şi răul sunt o iluzie umană, un antropo fism? Dar asta ar însemna că realitatea e neutră din punct de dere moral (or, noi nu admitem asta).

Rămâne răul biologic. Răspuns: sensibilitatea umană ceva fără rost în univers, ci e născută ca o plantă a firii, *p ontologică,* deci în structura şi tendinţele sensibilităţii ei este ecou al realităţii. Aşadar, binele şi răul nu sunt o invenţie um fiindcă nici omul nu e o pură invenţie ori o existenţă iluzorie.

că omul e o iluzie, atunci şi antropomorfismul e o iluzie; dar omul e o realitate, deci antropomorfismul e o realitate a existenţei, o revelare a structurii existenţei; omul e cea mai densă şi mai adâncă sensibilitate a existenţei, după cea divină. Despre obiectivitatea antropomorfismului; teză (şi invers: subiectivitatea ştiinţei ori a ateismului).

Salvarea de rău e gradată (vezi Schopenhauer şi învingerea voinţei) ori bruscă (Pavel, Pascal; dar incubarea e de lungă durată) şi prin predestinare (dar fără jansenism): cine se naşte înger rămâne înger - şi invers.

Psihologia sufletului e dată de un fel de *ecceitas*[5] metafizic: eul de destin.

1948

1. Valorile: Adevăr, Bine, Frumos se implică una pe alta? Da, dar sunt diferite ca *trăire.* Nu fuziune, ci corelaţie. Platon - Cousin.

Trei izvoare ale valorilor ori trei focare: Dumnezeu, comunitatea socială (etnicul e cea mai bună) şi omul.

Adevărul, Binele, Frumosul: valori abstracte; cele trei izvoare: valori concrete; Dumnezeu: valoare necreată - şi creează totul, şi substanţialistă; etnicul: valoare creată, maximum creatoare (dar nu creează totul) şi mai substanţialistă; individul: valoare creată şi parţial creatoare, şi substanţialistă.

Ierarhizare între valori: divinul, moralul, etnicul (divinul, etnicul sunt şi modalităţi abstracte de trăire?).

2. Individul: reflex de metafizic ori libertate în raport cu determinismul natural şi cu finalismul ontologic, libertate şi responsabilitate: reintroduce ideea de păcat. Individul e ceva sacru (umanismul nostru). Omul e *divinofor* (şi, în sens paulinic, fiu de Dumnezeu). Deţinutul, nebunul şi cadavrul: vezi ce atitudine aveau Dumas şi Minovici; să nu te răzbuni, să iubeşti şi pe vrăjmaşi. *Eul metafizic din om este acea ecceitas ce face unitatea psihicului:* psihologia nu se poate despărţi de metafizică.

Contra acelui polonez care a scris despre seducţia dictaturilor şi reflexul de libertate: ce nepotrivire! Nimic nu se poate baza pe o astfel de psihologie, ci pe una spiritualistă, libertară şi gravă totodată.

Ce pedagogie decurge: religioasă, morală, comunitară, umană, bazată pe elementul eroic (vezi Foerster), dar şi realistă (căci e predestinare?).

3. Orice religie universalistă, dar mai ales cea creşti fiindcă e spiritualistă, antinomistă, polifonică, reală şi mântuiristă

19

Metafizica

Marcu, 1 23-26, 39*.

Prima minune a fost să scoată demoni. Iar la 1, 39 spu „demoni scotea": deci, mai ales aceasta.

Marcu 6, 7, 13[7].

19

Atitudinea metafizică. Principiul răului

Vezi cum Mântuitorul, *înainte* de a începe propovăduirea, fost dus în pustie de Duhul, ca să se ispitească de diavolul" *(M* 4, 1).

Foarte semnificativ!

înseamnă că înainte de a face binele, înainte de a lupta tra răului - trebuia să arate că poate să învingă răul ca principi demonul -, că era *imun faţă de rău* în sine, că era pe deasu lui!

Şi aşa a fost Mântuitorul!

Nici nu mai trebuia supus la probă, dar s-a făcut pentru să se arate oamenilor că Iisus Hristos a învins mai întâi princi răului ca atare, că e perfect eliberat de el şi că, deci, acum p intra în lume şi să înceapă predica şi ridicarea oamenilor.

Deci: pentru a învinge relele din lume, trebuie să înv principiul răului - cel puţin în tine.

1

Ceea ce trebuie în primul rând metafizicianului este *cu* Curajul de a afirma mituri, de a face fabulaţii, de a se lans plăsmuire (să nu se uite că nu e ştiinţific, că nu poate dovedi gic, că e „naiv", că e basm...). El trebuie să fie ca un păian care-şi aruncă cu febrilitate plasa lui fină peste prăpăstii. (Aţi zut un păianjen lucrând? E un miraj, o magie, un miraco existenţei! Parcă vezi un metafizician lucrând!)

Fireşte, curajul singur nu ajunge. Dar el e un element mordial. Cine are scrupulul sau pudoarea logicei formale nu metafizică.

Alde Lachelier, [Rădulescu-]Motru (în parte) n-au avut acest „curaj". Nae Ionescu l-a avut. Blaga şi el l-a avut, dar a fost mai „copil". Dar Nae Ionescu a avut alt fel de curaj. [Alineatul ultim este adăugat de autor în 1963.]

Ianuarie 1949

1. Materialism, dialectică şi cunoaşterea realităţii, cum e, prin simţuri şi raţiune.

2. Nu există materialism dialectic şi materialism istoric, ci materialism dialectic metafizic şi materialism dialectic istoric.

3. Animism materialist. Iluzionism.

4. a) Realism naiv;

b) *petitio principii^;*

c) nu ştiu ce e materia;

d) nu ştiu cum iese spiritul din materie; dacă materia creează spiritul; materia e şi spirituală, un principiu fecund, din care ies toate. *Ex nihilo nihiP;*

e) rapiditate elastică;

f) nu materialism istoric, ci economicism istoric;

g) asemănarea metafizică şi gnosică cu ionienii?

h) ei sunt metafizicieni (chiar teologi ori mistici: religia hilică); totuşi, în realitate, puţin le pasă de metafizică: aceasta e o catapultă pentru *revoluţie socială.* Arta;

i) şi de aceea ţin la materialism dialectic, fiindcă dislocă credinţele (materialismul) şi fiindcă e revoluţionar (dialectica);

j) ei ucid morala, comunitarismul (etnicul etc.), religia; de aceea ei sunt colectivişti în politică, sunt contra iubirii şi au o morală negativă şi empirică.

Octombrie 1949

Omul, fiinţă metafizică

Omul e fiinţă metafizică ori fiindcă *de la început* Dumnezeu a pus în el un suflu, un reflex din El, ori fiindcă *încet-încet,* în cursul evoluţiei, metafizicul realităţii generale, Absolutul, s-a concentrat, crescând în om.

Analogie foarte interesantă cu ce fac plantele: ele adună în ele lumina mobilă şi risipită a universului şi o întrebuinţează pentru a crea substanţe chimice mai subtile, mai diferenţiate. Aşa şi omul: el a captat în el (sau Absolutul s-a pus în el, mai bine zis, e

mai evlavios spus aşa) lumina metafizică *(lumina necreată,* cu
spune religia) a realităţii şi *creează,* cu ea, prin ea, *opere* spiritua
şi destinuri propriu-zis umane, în fond, divine oarecum, ori pâ
la un punct, şi pe această cale se vede că oamenii sunt fiii l
Dumnezeu. Iată, pe o cale cu totul neprevăzută, confirmat adev
rul creştinismului că oamenii sunt fiii lui Dumnezeu - cei cari
adevăr au captat în ei metafizicul divin, iar nu demoniacii ori
luricii biologici.

April 19

Sistem de metafizică

Spiritul care e la baza realităţii ontologice dă un rost tutu
fiinţelor, dar nu trebuie să ne închipuim că asta se face scriind
fruntea fiecărui ceva, fixând de la naştere (vezi ursitoarele) ce a
să fie cineva.

Ci într-un fel mult mai subtil: spiritul metafizic, providenţ
lismul de la baza lucrurilor intră în lumea istorică şi dă refl
din el şi fixează destine în felul în care un foc central ori abisal
pătrunde cu razele lui printr-o sită: razele trec prin sită şi intră
lumea istorică... în fiecare fiinţă e intrată o asemenea rază, m
puternică ori mai slabă...

Iunie 19

Metafizică spiritualistă

Totul e tendinţă spre formă în existenţă. Realitatea în sin
Absolutul? - e ceva formativ.

Vezi cum, în Cosmos şi în biologie şi istorie, viaţa, oriu
ar fi pusă şi în orice condiţii, dă naştere la un fel sau altul de
ganizare, la forme, chiar după cele mai mari cataclisme. Chiar
lumea *minerală* e aşa: de exemplu, *cristalele.* Nu mai vorbim
plante. E uşor miciuriniştilor[10] să obţină rezultate noi: ei, de fa
nu fac decât să combine altfel materialurile vieţii; dar creaţia
fac ei, ci *viaţa singură.* Creează, cu sau fără ajutorul nostru,
chiar contra morţii, ori cu toate că o persecutăm noi!

Putem combina oricum: întotdeauna iese ceva. De ce? Fiin
formativul e în lucruri, în *pasta existenţei,* ca şi când în subst
tul ori fondul existenţei ar fi *linii de organizare şi arhetipuri* inv
bile - un fel de *germeni formativi,* cari dau naştere oricând şi o
unde la armonii, la cosmosuri, la figuri şi fiinţe.

Ce dovedeşte aceasta? Că substratul realităţii, că realitatea în sine nu e ceva orb şi pură materie, ci că e un principiu ordonator, deci inteligibil, deci spiritual.

Decembrie 1952

Metafizică

Teme fundamentale:

I. Dacă materia generează spiritul, materia nu mai e materie.

II. înainte de apariţia omului şi a vieţii pe pământ a fost Cosmosul, au fost mineralele; dar acestea n-au spirit în ele; deci n-a fost necesară intervenţia unui factor providenţial, a lui Dumnezeu, pentru a crea omul şi pentru a crea viaţa, pentru a da suflet.

III. Dacă la început a fost o substanţă care era într-o unitate omogenă, şi suflet şi materie (teza hilozoiştilor şi a unor monişti), se ridică o dificultate: *după* această stare primordială s-a creat cosmosul, s-au creat minerale...: globul pământesc a „trăit" peste un miliard de ani (să revăd) până au apărut primele fiinţe; deci, în tot acest timp, de aproximativ un miliard de ani, a fost *numai* materia: cum deci de a mai apărut spiritul? Aşadar, teza hilozoistă şi a unor monişti nu rezistă.

IV. Tot mai judicioasă e teza că materia e *spirit îngroşat* în acest caz, se explică de ce, la un moment dat, a apărut viaţa: fiindcă atunci materia s-a des-îngroşat şi ă lăsat să se elibereze şi să se accentueze sufletul.

Numai tezele de la punctele II şi IV se pot susţine.

Decembrie 1952

Atitudinea metafizică

Când voi compara cu theocraţia, să arăt că omul comun nu poate trăi ca un sfânt: dă naştere la complexe morbide ori la o imoralitate şi mai mare atunci când scapă din control; să aplic vorba atât de adevărată a lui Pascal: „qui veut faire l'ange, fait la bete"[11].

De aceea, instinctiv, moralele trecutului au organizat supapa de descărcare pentru natura animalică a omului, un fel de păcate domesticite ori eficientizate: tutun, saturnalii etc.

Când voi compara democraţia cu comunismul, să arăt că democraţia a dus la luciferismul individual (sau la artificializare,

pentru oamenii comuni), iar comunismul, la luciferismul colec (sau la omul între hulube, pentru oamenii comuni).

Mai19

Argument pentru spiritualismul metafizic

într-o epigramă grecească veche se spune: cu toate că mu lucruri sunt obscure pentru oameni, nimic nu e mai obscur p tru ei decât spiritul lor" (p. 714 din *Oeuvres completes d'Hom* trad, par P. Gignet, 1899).

Aşa este. Şi totuşi! Cunoştinţa lumii externe are o clară loare absolută (ştiinţa are valoare metafizică mai mult prin fi şi sensul de ansamblu pe eare-1 sugerează într-un suflet filozo deşi dă iluzia de cunoaştere pozitivă (fiindcă e descriere, for relaţii cauzale şi cantificare).

Cunoştinţa sufletului nostru o fi ea vagă, „mistică" o cum, dar e imediată, pură (atât cât poate fi cunoştinţa uma vezi şi Bergson, *Les donnes immediates de la conscience)* şi e cărcată de maximum de sarcină metafizică, absolută, cât e omului să poată avea. De aceea, noi trebuie să punem la b realităţii spiritul (ca fiind tot ce cunoaştem noi mai adânc) sau va superior lui (un super-spirit).

Iulie 1

Atitudinea metafizică

De ce fericirea completă nu e posibilă pe lumea aceasta?

Fiindcă răul are o existenţă *metafizică.* El poate fi învins mai pe alocuri ori numai la unii oameni (prin transfigurare), nu poate fi atins în esenţa lui, pentru a fi distrus ori ţinut ve în şah, pentru toţi oamenii şi tot timpul.

Din acelaşi motiv, nu se poate susţine teza progresulu infinit. Lumea poate progresa - moral şi social, până la un pu dar nu poate realiza paradisul pe pământ, fiindcă în lumea rică răul se manifestă mereu, deoarece, ascuns în dome metafizice, el nu poate fi atins, pentru a fi distrus complet (ca microbi adânci ori înveliţi cu ceară).

Iulie 1953

Atitudinea metafizică

Unii valorifică una sau mai multe din aceste valori şi astfel rezultă theocraţia, antropologia, etnocraţia.

Fireşte că Dumnezeu e totul şi, deci, cine îl valorifică are şi etnocraţie şi antropologie. Aşa e; numai că cine îl desconsideră prea mult pe om nu îl valorifică complet pe Dumnezeu, neglijează aceste aspecte ale Dumnezeirii cari duc la om şi la etnic.

Theocraţia a fost bună la începutul omenirii, fiindcă atunci oamenii nu legau soarta religiei de conduita preoţilor. Dar azi nu mai e aşa - în general. Dacă preoţii fac politică, aduc biserica şi indirect religia în arena politică.

Religia să se ocupe oarecum de metafizicul din om şi de spiritual (reflexul de Absolut) din om, de morală şi de mântuirea omului.

Dar asta nu înseamnă că religia trebuie să urmeze o funestă şi prea modernă diviziune a muncii. Ea nu trebuie, de exemplu, să bage religia în politică, în cooperativele populare etc., dar trebuie să fie integralistă (ea e o disciplină integrală, mai integrală chiar decât filozofia), fiindcă e şi practică, în sensul că trebuie să considere *toată viaţa* în mod permanent, dar s-o trateze din punct de vedere religios, să vegheze la păstrarea valorii morale şi religioase, ori la puritatea vieţii din orice domeniu (aici e neajunsul ortodoxiei istorice, care cam stă în... apartamentele ei).

Octombrie 1953

Finalismul presupune transcendenţa

Da, pentru că finalismul înseamnă ordine (şi încă, ce ordine: complexă, maiestuoasă, adâncă). Dar această ordine nu putea să şi-o dea universul singur. E ceva prea superior, pentru a şi-o fi dat el. Trebuie că a primit-o din afară: deci, transcendentalism.

Dar să aducem argumente mai riguroase. Iată:

1) universul nu putea să înceapă *de la sine* să se organizeze şi să-şi dea un scop, dacă nu avea această *virtualitate.* Dar virtualitatea de unde o avea? înseamnă că i-a fost dată o dată cu creaţiunea. Căci, dacă nu i-a fost dată, nu putea s-o capete. Ar fi rămas întotdeauna *haos,* până-n ziua de astăzi. Foarte bine simbolizează această idee *Geneza,* când zice că era haos şi Duhul lui Dumnezeu umbla peste ape. Până când Duhul lui Dumnezeu

n-a venit şi n-a însufleţit oarecum haosul, el n-a început să se or-
ganizeze. Deci, Dumnezeu a făcut universul oarecum cum l-a
cut pe om: întâi a făcut haosul, adică universul material, şi apo
a dat din Duhul lui. Aşa că, într-un fel, şi universul e Fiul
Dumnezeu - dar numai într-un fel. (Materia e înaintea omului?
Dumnezeu a venit şi a organizat-o sau i-a dat virtualitatea org
zării. Fiindcă i-a dat mai întâi un scop şi apoi universul a înce
să se organizeze în vederea lui.)

Deci - transcendentalism;

2) universul nu poate să-şi dea singur scopul. S-ar obie
dar omul cum şi-l dă? Răspuns: a) omul are suflet şi, chiar s
ştiinţific vorbind, există posibilitatea ca acest suflet să-i fie
din afară: e partea metafizică din om. *Nici un om nu şi-a dat s
sufletul.* Ci l-a primit - şi l-a primit o dată cu putinţa de a se o
niza, de a avea un scop; b) dar, să zicem că omul îşi dă sin
scopul. Dar omul are un cap, un centru conştient, care cond
întreaga lui fiinţă. Dar unde este acest centru în univers? N
nicăieri? Ar putea fi cel mult omul, dar omul nu poate să con
universul şi să-i dea un scop. Este peste puterile lui. El *d*
îşi poate da lui un scop - dar să mai dea şi universului! Unive
nu-şi poate da un scop, fiindcă el nu e o fiinţă, ca omul, e
mult a devenit o fiinţă, un organism, prin „sufletul", scopul o
nizat, pe cari i le-a dat Dumnezeu.

Deci: finalismul implică transcendentalismul (să dezvolt)

1

Atitudinea metafizică

Progresismul ignorează adâncimea principiului răului
existenţă şi îşi face idei superficiale despre educaţie şi putinţ
nelui.

Budism, mazdeism..., creştinism şi raporturile lor cu co
nismul şi cu religia.

Februarie

Ceea ce ignorează ştiinţificii **în** filozofie e că omul are s
are raţiune etc., dar nu se întreabă de unde au venit aceste
admit bucuros că omul are spirit, raţiune etc. (ba chiar e
rează valoarea acestora), dar ignorează că, pentru ca aceste
fie în om, trebuie că au fost într-un fel şi sunt în afară de el
altfel, de unde ar fi venit în om?).

Aceşti ştiinţifici implică deci că în om s-a născut spiritul, printr-un fel de generaţie spontanee (aşa cum admit naşterea vieţii din materie, tot prin generaţie spontanee): dar asta e mister, e misticism.

(De fapt, e mult mai mult mister şi misticism implicat în ştiinţă şi filozofia ştiinţifică decât în teologie şi în filozofia spiritualistă. Fiindcă teologia şi filozofia spiritualistă admit misterul o *dată pentru totdeauna,* un mister major, din care se împărtăşeşte apoi toată umanitatea, pe când ştiinţa şi filozofia ştiinţifică implică la tot pasul mistere, numai că afectează că le ignorează ori le ignorează de-a binelea: *misterofagia;* aici să dezvolt ideea veche a mea despre misterofagia ştiinţei şi filozofiei ştiinţifice. Acestea fac ca albinele: acoperă misterele cu „ceară" - ceara simplismului şi a prezumţiei - şi trec mai departe, de mă mir că nu s-au îmbolnăvit de indigestie de atâta misterofagie.)

Ştiinţificii aceştia sunt evoluţionişti (teribil de evoluţionişti!), şi totuşi, admit apariţii de calităţi *esenţial noi* (până la prostia minusgheistă[12] a trecerii cantităţii în calitate), adică devin, în aceste cazuri, antievoluţionişti (şi mistici!). Pentru ei, totul e „simplu": materia se schimbă cu voinţa, instinctul, cu raţiunea (ori invers): răul se schimbă în bine etc., etc. Ce inadvertenţă, ce contradicţie! Dar, mai ales, ce simplism şi ce prezumţie, până la terorizare! Atitudinea teologiei şi a filozofiei spiritualiste e mult mai logică, mai subtilă şi mai puţin mistică (sau cel puţin are mai puţin misticism implicat); această atitudine *admite perfecţia la început şi în esenţa lucrurilor* şi pe urmă admite că, în fond, nu e nimic radical nou în existenţă, în istoria naţiunii şi a vieţii.

Martie 1954

Metafizică spiritualistă

1) Spiritul poate naşte materia, dar nu şi invers.

2) în adâncul fiinţei noastre noi constatăm spirit, nu materie.

3) Ideea *caratelor,* dacă un singur obiect (fiinţă) din existenţă are organizare armonioasă, iar restul e haos, e destul să se dovedească că e spirit în existenţă.

4) Faptul instinctelor (argumentul lui Bergson) şi finalismul.

5) Formativism: în natură vedem o tendinţă universală spre *formă (vezi* ştiinţele naturale), deci spre organizare, spre armonie.

6) Armonia din astronomie; de aceea astronomii au dat ma credincioşi, Etc. (Punctul 3 de mai sus să-l pun după punctul ori 6.)

Armonia în existenţă are deci cel puţin trei forme:

1) formativism (de la cristal la animalele superioare);

2) instinctele;

3) armonia astronomică.

(Mai sunt şi altele: Vezi şi Flammarion şi Termier; şi Bernard.)

Septembrie 19

Metafizică spiritualistă

Spiritul e la baza lucrurilor. *Ex nihilo - nihil*[13] şi din cev ceva. Prin evoluţie nu poate să iasă spiritul din materie, căci însemna:

1) ori că la un moment al evoluţiei *vine spiritul din afară se introduce* în lucruri (într-un animal, căci de asta e vorba), vreme ce se spune că în punctul de plecare e de la spirit exemplu, la amoebă ori alt animal foarte elementar). Alde Ţu cred că spiritul iese din materie, fiindcă văd că prin evoluţie îngrămădesc neuronii şi se înmulţesc circumvoluţiunile cerebra Dar asta e o naivitate: dacă materia îşi schimbă forma ori canti tea, nu înseamnă că prin asta poate da spirit. Şi-apoi, de un ştii că materia nu-şi schimbă forma şi cantitatea *tocmai pentru servi mai bine* spiritul care s-a introdus în ea ori alături de adică tocmai pentru a putea fi *un mai bun instrument al spiritu*

2) ori că spiritul a fost conţinut în chip virtual de la înce în materie.

Dar, în primul caz, suntem în cel mai manifest, mai ti spiritualism, iar în al doilea înseamnă că materia nu mai e ma rie, ci e un principiu originar complex, din care ies toate: hiloz mul antic...

Teoria evoluţiei e o *dogmă* falsă, o dogmă a ştiinţei *laice* m derne, care vrea să explice totul prin ea, dar o dogmă care, fond, nu explică nimic, fiindcă e o simplă etichetă, un plasture.

Ideea evoluţiei e mai mult o magie prin care ştiinţificii m derni cred că explică totul (chiar şi teoria progresului, la Spen e o pseudo-explicaţie, căci întrebarea e nu de ce e diferenţ continuă - acestea e tocmai faptul de explicat), ci de ce se face

ferențierea continuă, sub ce imbold și în ce sens. Gândirea modernă e formalistă, e pe deasupra lucrurilor.

August 1956

Perspectiva metafizică

Alde comuniştii etc., cari definesc filozofia ca pe doctrina menită să ajute la construirea unei mai bune vieți sociale, 1) ori nu fac filozofie, habar n-au ce e filozofia; 2) ori - evrika! - *implică şi ei cercetarea Absolutului.* Fiindcă a vrea o viață socială mai bună presupune un ideal, în numele căruia o faci. Dar idealul - dacă-1 gândeşti până la capăt - se motivează metafizic.

De aceea, filozofia mordehaistă[14] ori e suspendată în aer, ori, dacă vrea să aibă motivare deplină, ajunge la metafizică. Vezi, în acest sens, cum mordehaiştii au ajuns, cu timpul, să facă foarte multă metafizică. Lor li se potriveşte vorba: ca să condamni filozofia, trebuie să faci filozofie... Ca să condamni metafizica, trebuie să faci metafizică.

Eu mă ocup, în acest capitol, şi definesc *metafizica, teoria cunoaşterii şi etica,* adică ce s-ar putea numi *prima filozofie* (şi filozofia cea mai proprie). în ce priveşte logica, psihologia, estetica, sociologia, pedagogia, ele: 1) au obiect precis, nu mai e nevoie să ne ocupăm de ele; 2) tind să devină ştiințe (în parte, au şi devenit), dar nu vor deveni niciodată perfect ştiințe; 3) toate se ocupă de *suflet, dar sufletul e ceva al Absolutului* - deci, la urma urmei, ar putea intra şi ele în definiția mea a filozofiei, că filozofia se ocupă cu Absolutul şi ecourile lui.

Decembrie 1961

Esența realității

I. Spirit metafizic:

1) spirit bun: Dumnezeu, îngerii;

2) spirit rău: d[iavolul].

II. Spirit fenomenal (ori în fenomen):

1) spirit letargic: materia. însuşire: *uniformitatea.* în adevăr: o bucată de materie e aceeaşi peste tot, e omogenă;

2) spirit difuz: plantele. Acum apare, ca însuşire, *individualitatea,* dispare uniformitatea;

3) spirit acumulat (concentrat): animalele. Acum apare suşirea care este mişcarea, locomoția;

4) spiritul concentrat (supraconcentrat): omul. însuş principală: conştiința (e vorba de conştiința propriu-zisă: raț nală, morală, religiunea. Animalele au numai o conştiință org nică, încadrată în natură, o conştiință oarecum impersonală, conştiință fără persoană).

Sau pot spune aşa: spiritul metafizic e perfect precizat conştiință, e de o luciditate perfectă (chiar şi dfiavolul]) şi e spirit fără corp (împărțirea în spirit bun şi rău se face în altă p te). Când însă spiritul intră în fenomen, nu mai e perfect lucid, nu mai este deloc lucid. începe o ascendență grea, de recăpăt a spiritului, trecând prin mai multe trepte: materie, plante, a male şi om - şi nici omul nu e perfect lucid. Căci legarea de tr aduce cădere (vezi Pavel, loan), deşi spiritul uman se serveşte creier, pentru a-şi face judecățile: tocmai în asta e decăderea, se tutea.

19

Atitudinea metafizică

Sursele valorilor: Dumnezeu, om, nație.

De aceea botezăm doctrina noastră ca fiind un: 1) *uman* 2) *național,* 3) *creştin.*

Adică: om, nație, Dumnezeu.

Sau un teism național uman, sau teism uman național.

19 octombrie 1

Atitudinea metafizică. Esența realității: duală

A

I, Dumnezeu a făcut lumea din nimic.

1) Avantagii: a) aceasta e conform măreției lui Dumnezeu în acest fel, înțelegem de ce materia e cu totul altfel decât spiri are cu totul alte însuşiri.

2) Dezavantagii: a) nu înțelegem cum din nimic se p crea ceva. Desigur, admitem acest lucru pentru Dumnezeu, dacă se poate găsi altă soluție, cu atât mai bine; b) mai grav

în acest sens, şi numai în acest sens, metafizica e şi psihologie. Adică trebuie să faci şi psihologia unui om, pentru a înțelege metafizica lui.

Martie 1963

Maximum filozofic

Spiritul este esența existenței, pentru că:

1) deşi apreciată aici o existență derivată, cum e materia, nu se poate face esență;

2) ceea ce intuim mai adânc în ființa noastră este spiritul. Căci nu fizicul face specificul ori meritul nostru. Sunt animale mai agile decât omul, mai puternice, mai complexe (sunt peşti ari au de vreo 3-4 ori mai multe piese decât corpul omului), şi chiar mai frumoase (şi, în orice caz, animalul cel mai urât la bătrânețe e omul).

Şi dacă ceea ce intuim cel mai adânc este spiritul, atunci pe el trebuie să-1 facem, să-1 considerăm esența metafizică, fiindcă noi nu cunoaştem ceva mai adânc. E adevărat că poate fi ceva însă şi mai adânc: dar noi nu putem concepe aşa ceva, n-avem idee decât de posibilitatea acestui lucru, nu şi de natura lui. Cel mult vorbim de un spirit absolut;

3) dacă n-ar exista spiritul, nu s-ar putea naşte materia. Dar materia există, deci...

Temă importantă: *din spirit se poate naşte materie, dar din materie nu se poate naşte spirit;*

4) în Existența generală e o structură arhitectonică, o ordine, o armonie. Şi chiar dacă sunt accidente şi monstruozități, nu interesează pentru chestiune. Căci ceea ce e rău se poate explica şi fără materie şi fără ordine, pe când ceea ce e bun şi ordonat cere, implică, un Arhitect. Piesele unui ceasornic nu se pot asambla singure.

Temă importantă: binele ori cazurile de ordine pot fi *în minoritate* pe lume, dar ele nu rămân mai puțin relevante pentru ideea existenței unui spirit absolut, deci, procedează greşit „filozofii" (Voltaire) cari fac colecție de mostruozități. Binele poate fi minoritar: el nu este mai puțin relevant.

Iunie 1

Satanocrația

Walter Weymann-Weyhe, în cartea *Nietzsche ca realitate torică,* spune că cel mai mare merit al lui Nietzsche [e] că a ş să înfăţişeze întâia oară socialismul „ca pe ceva care ameninţă tanic temeliile existenței omeneşti" („Scânteia", 9 iunie 1963 recenzia cărţii lui S. F. Odnev, *Esența reacționară a tzscheanismului)*

Iulie 1

Satanocrația

Probă că acest termen e bine întrebuințat e că alde co niştii sunt fiii lui satan.

Argumentare:

Dumnezeu e adevărul şi cei ce spun adevărul sunt fiii Dumnezeu.

Dar tatăl minciunii e satan şi, deci, cei ce spun minc sunt fiii satanei (să citez din *Noul Testament,* unde, se pare, loan, acolo unde e arătată ideea aceasta). Iar comuniştii se zează pe minciună: aceasta e cea mai mare industrie a lor.

Tot aşa cu *ura.* Comuniştii se *bazează* pe ură şi minciu Tatăl acestora este întotdeauna satan (dezvoltare).

Octombrie

Atitudinea metafizică. Democrația

Aici, să fac critica democrației moderne.

Ea duce ori la artificializare (de unde minorism cultur idealism subiectiv, pesimism, iluzionism, gratuitism - să-1 damn pe A. Gide etc.), ori la imperialism donquijotesc, sau, ce e grav, la imperialisme fanatice şi asasine, la marii rechi epocii moderne şi contemporane, cari s-au manifestat în d niul economic (vezi marii capitalişti), politic (Hitlerii), social Mordehai, Ulianov...), cultural (rechinii sau pirații gândirii; Nietzsche, Şestov, Rozanov, poate Bacon), la creatorii de sis filozofice orgolioşi: rechinism spiritual, cari vedeau în cărțil tot atâtea armate ginghis-hanice, trimise să cucerească lumea

11 noiembrie 1963

Atitudinea metafizică. Esența realității

I. Dumnezeu a creat lumea din nimic.

1) Dezavantagii: a) nu înțelegem cum din nimic se poate crea ceva, b) nu înțelegem cum se poate face legătura între corp și suflet. De aceea Descartes a trebuit să recurgă la o glandă ponosită, ca glanda pineală, iar Leibniz la „armonia prestabilită"; iar Malebranche, la ocazionalism. (în fond, și noi suntem pentru armonia prestabilită, dar numai în mare și salvând libertatea vieții; altfel, se ajunge la fatalism și la lipsa de inedit - adică la un fel de *automatism electronic:* omul, viața devin numai ceea ce a pus Dumnezeu în el ca să facă și nimic altceva; Dumnezeu ar fi creat deci lumea ca pe o *imensă mașină electronică* și nimic mai mult.)

2) Avantagii: a) Dumnezeu crea din nimic - e ceva în adevăr pe măsura maiestății lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu e creator tocmai fiindcă El creează din nimic - și numai El poate crea în acest mod. Omul creează, de fapt, întotdeauna *din ceva* - și așa e toată creația din natură. Vezi și eseul lui Nae Ionescu, *Creație și păcat*[16]; b) dacă Dumnezeu a creat lumea din nimic, înțelegem de ce e așa de mare deosebire între materie și spirit.

II. Dumnezeu a creat lumea din spirit (din altceva nu putea s-o creeze, căci nu exista decât spiritul divin).

1) Dezavantagii: a) nu înțelegem cum spiritul se poate „îngroșa", „exterioriza", „obiectiva" (căci nu există ceva în afară de el - și nici spațiul); b) nu putem admite ușor ca spiritul să se „degradeze" în unele obiecte inferioare, murdare (după noi). Mai ales, nu mai putem înțelege cum a putut dispărea diavolul, în acest caz (afară dacă admitem teza lui Blaga că M[arele] A[nonim] e și rău).

2) Avantagii: a) se respectă maxima *ex nihilo nihil* - lumea nu s-a mai născut din nimic, ci din ceva. Astfel, logica noastră umană nu mai e cutremurată; b) înțelegem că poate fi legătură între corp și suflet (spiritul însuși poate să rezulte din materie, fiindcă materia însăși e, în fond, spirit: e destul să se „dezagregheze" pentru ca să rezulte spirit - ca energia atomică, oarecum, în natură vedem, în acest caz, o mare și perfectă unitate (ceea ce satisface și nevoia de unitate a minții filozofice), vedem o intactă continuitate, fără soluții de continuitate. Aici să arăt că însuși dualismul creștin (ori al altor religii și filozofii) este, în fond, ceva relativ, fiindcă numai Dumnezeu e Absolutul, iar lumea creată e relativă și numai în ea e dualismul materie - spirit.

Concluzie provizorie: ambele teze (Dumneze
din nimic ori din ceva) având avantagii și dezava
bertatea ca fiecare să admită teza care îi convine
plu, admitem sau preferăm teza că Dumnezeu a
ceva, adică din spirit, fiindcă ni se pare mai filo
care e foarte patetic și chiar dramatic: dacă se
din nimic, atunci și din ceva poate să rezulte nim
pare un important argument pentru ideea nemurir

12

Atitudinea metafizică. Esența realității

Lăsăm libertate de opțiune între cele două t
a făcut lumea din nimic ori din spirit.

Dar vrem să încercăm mai mult.

Oare cele două teze sunt atât de diferite, atâ
bile?

în adevăr:

1) în ipoteza că Dumnezeu a creat lumea dir
legem cum se face legătura între corp și suflet. D
gândim că tot Dumnezeu a făcut și sufletul omul
deci e ceva *comun* între ele (au același autor) (ve
toate operele unui artist au o unitate de stil, un
Dumnezeu, care le-a făcut pe amândouă, trebui
să prevadă ceva pentru ca ele să fie în legătură af
că noi nu știm cum;

2) apoi, de ce n-ar fi potrivit cu maiestatea l
El să fi creat lumea din spiritul Lui? El rămâne
vreme ce nu a luat din afară substanța creației și
tor" nimănui;

3) în ipoteza că Dumnezeu a creat lumea
nu înțelegem cum aceasta se poate „degrada" în
noi le credem „murdare" etc. Dar asta e ceva subi
e nimic murdar în natură. Iar satan a apărut fiin
dat libertate creaturilor lui. A ținut mult la aceas
cul de a fi ofensat. Atunci, Dumnezeu a făcut pri
doua a fost jertfa de pe Golgotha;

4) apoi, când spunem că înțelegem legătur
și spirit, dintre corp și suflet, fiindcă amândouă
esență, numai ni se pare că înțelegem; înțeleger
dar nu ne putem închipui *cum* se face legătura dint

Dar să facem abstracție de toate acestea; ele lasă însă impresia că cele două teze nu sunt chiar atât de departe una de alta, ori că merg una spre alta. Să încercăm să vedem dacă nu sunt, în fond, același lucru.

Iată: să luăm prima teză: Dumnezeu a făcut lumea din nimic. *Dar afăcut-o El.* Cu acest prilej, ceva din El a putut să treacă în lume, de la Creator la Creatură. în ceea ce privește pe primul om (Adam), nu se spune chiar că Dumnezeu *a suflat asupra lui* și i-a dat viață (iar corpul e din țărână!)? Deci, omul nu e făcut din nimic. Și ce e mai important în lume decât omul? Deci, *Biblia* n-a socotit că e lipsit de maiestate pentru Dumnezeu să fi făcut omul din ceva, iar nu din nimic!

Altceva însă e și mai important: pentru ca lumea să fie făcută din nimic, ar trebui să se fi făcut singură. Dar n-a fost așa; ea are o cauză: Dumnezeu. Știința ne spune însă că efectul e transformarea cauzelor, că substanța cauzelor trece în efect. Ceea ce are cauză nu se poate spune că e din nimic. Lumea ar trebui să fie *causa sui*[17] (ca Dumnezeu), pentru ca să fie din nimic.

Deci, prima teză se convertește în a doua.

Să luăm acum a doua teză: Dumnezeu a făcut lumea din ceva, adică din spirit. Lumea e materială, în cea mai mare parte. Dar cum poate spiritul, care n-are spațiu, timp, greutate și celelalte calități sensibile, să devină spațial, temporal, ponderabil etc.? Asta nu înseamnă că din nimic s-a născut ceva? Iar dacă spiritul ar fi avut spațialitate, ponderabilitate (cum credeau stoicii), înseamnă că spiritul nu mai e spirit.

Deci, teza a doua se convertește în prima.

Adică, cele două teze sunt una singură, exprimată din puncte de vedere diferite.

Quod erat demonstrandum.

Ianuarie 1964

Maximum filozofic

Aici să iau atitudine față de monism, dualism, pluralism, ocazionalism, panteism.

Nu e adevărat decât: monismul spiritualist cu dualismul relativ. Adică, numai spiritul (Dumnezeu) a fost la început. El a creat lumea (și materia), care nu este eternă: numai în ea se vede dualismul spirit-materie. Când va veni raiul definitiv și va dispărea și iadul, se va reface monismul originar (căci oamenii vor avea

numai corp duhovnicesc), dar pe bază de transfigurare conștie
- adică, după ce omul a trecut prin istorie și-a suferit. în lu
paradificată nu va mai fi nici un rău, nici un principiu al ră
și toată lumea va fi numai și numai spirit: numai cu „trupuri
hovnicești".

Deci, încă un argument că Origen și mazdeismul au a
dreptate: va dispărea și iadul, ca să nu rămână decât monis
originar bun, perfecția originară (care e numai spirit), dar pe b
de transfigurare critică (căci pentru aceasta va fi fost „lumea"
„istoria" - lumea istorică, lumea păcatului și a suferinței).

Pluralismul e o erezie modernă (vezi James etc., vezi su
mentul la Janet - Seailles și cartea lui Weil despre „les phil
phies pluralistes"), el fiind, în fond, întoarcerea la politeism,
într-o formă mai abstractă, Adică, de aceea a luptat monoteis
tuturor religiilor, și mai ales creștinismul, ca să „curețe" orizo
de politeism (vezi [Rădulescu-]Motru, vezi Saurat, *Histoire*
Religions), și acum să vină domnii pluraliști (din cauza indivi
lismului modern!) și să reînvie politeismul sub o formă abstra

Martie 1

Atitudinea metafizică. Critica materialismului

Introducere: strict logic vorbind, nu putem ști nimic de
esența realității: teza empirismului. Cel mult putem crede c
Dar, în acest caz, prefer să cred că esența realității este spiri
Și noi avem dreptul să întrebuințăm credința, căci noi n-o a
găm din cunoaștere. Dar comuniștii se laudă că sunt raționa
și științifici în toate!

I. Comuniștii sunt realiști naivi atunci când tot spun c
mea e așa cum ne apare (cu forme și culori; până și în catego
formale kantiene ei văd tot valori obiective).

II. Fac *petitio principii*[18]. Căci comuniștii iau lumea ca e
tând în afară: dar tocmai acest lucru e cel mai greu de dov
gherdapul filozofiei și, poate, începutul conștiinței filozofice.
teria" e, înainte de toate, o idee în capul nostru: cum o ob
vezi?

Asta-i cumva chestiunea: translația „lumii" din mintea
eul nosatru în afară.

III. Contradicția fundamentală: dacă materia n-are n
spiritual în ea, cum de iese spiritul din ea? Prin „sublimarea
tății în cantitate"? Comuniștii se laudă (semidoctism papa

cesc) cu această idee, care, de fapt, e a lui Hegel. E un caz evident de *misterofagie* - una din acele misterofagii cari sunt la baza prezumtivului spirit ştiinţific modern.

Dilemă: ori materia n-are nimic spiritual în ea, şi atunci nu poate să dea naştere spiritului; *ex nihilo nihil*, pretenţia „generaţiei spontanee" (altă misterofagie, ca şi „sinteza creatoare": cuvinte goale, rezolvări verbale, ori, ca şi trecerea de la „omogen la eterogen", care ar fi adus şi naşterea spiritului: ce de misterofagii savante, ce de *docta ignorantial)*, care, după semidocţii de dr. Lerne, ar fi adus viaţa şi spiritul. Ori materia are ceva special în ea, şi atunci nu mai e materie, ci e, cel mult, hilozoism. Greşeala cea mai mare (de fapt, escrocherie) a comunismului e deci că nu şi-a definit termenii, nu a definit materia, dinadins a tolerat acest vag, ca să poată face abuzuri de concluzii - ca politicienii ce nu preiau regulament la lege.

IV. Cică ideea (mai ales dacă e progresistă) influenţează mersul societăţii, al istoriei. Progresismul implică finalismul, adică spiritualismul.

V. Critica materialismului istoric.

VI. Revoluţia bolşevică şi alde Lenin, Stalin sunt cazuri de mare voluntarism istoric (de aceea ei n-au aşteptat industrializarea societăţii, cum zice Marx); deci, voluntarismul a depăşit fatalismul istoric. Voluntarismul înseamnă spiritualism istoric (fie şi demonic, uneori). Chiar şi fatalismul înseamnă spiritualism.

VII. Comuniştii întrebuinţează teoria materialistă pentru a distruge valorile. Cea mai mare anticipare a lui antihrist; adică însuşi Antihrist, dacă e sfârşitul istoriei. Căci, dacă omenirea va fi comunizată, înseamnă că se va distruge destinul omului; ceea ce e tot una cu sfârşitul lumii (idee interesantă!).

Aprilie 1964

Atitudinea metafizică. Esenţa realităţii

A

Dumnezeu a făcut lumea din nimic

I. Avantagii: 1) se potriveşte cu maiestatea divină; 2) deosebire netă între spirit şi materie: nu se poate face confuzie între ele. Deci, putem pune în materie cauza răului, după cum fac unii filozofi greci.

II. Dezavantagii: 1) dă instinctului nostru logic o oarec
comoţie, căci *ex nihilo nihil;* 2) nu înţelegem cum se face legăt
între suflet şi corp; vezi cum Descartes (care şi el făcea deose
tranşantă între spirit şi materie: să revăd) trebuia să recurg
ponosita de glandă pineală...

B

Dumnezeu a făcut lumea din spirit (căci altă „mat
primă" nici nu era atunci)

I. Avantagii: 1) instinctul nostru logic e molcomit: înţel
cum lumea s-a făcut din ceva - căci din ceva a ieşit ceva.
mult: înţelegem perspectiva de unitate a realului: perspectiv
mare valoare filozofică, căci filozofia nu e decât un *monism log
acţiune* (vezi şi Weber, *Histoire de la philosophie,* p. 182, 186)
pricepem ce face legătura între spirit şi materie, de vreme ce to
în fond, e spirit.

II. Dezavantagii: 1) primejdie de panteism, de emana
(vezi p. de mai sus din Weber); 2) se produce degradare; căci
ar putea spiritul să dea naştere ori să se prefacă şi în lucru
imunde ale lumii? Nu degeaba spune Origen că, dacă lumea
naşte din Dumnezeu (ea ar fi perfectă), ar fi Dumnezeu ea însă

Prima concluzie: ambele teze de mai sus (A şi B)
avantagii şi dezavantagii; deci, lăsăm latitudine să aleagă fi
una din teze, după înclinarea fiecăruia.

C

Dar, ia să cercetăm mai de aproape!

I. Dumnezeu a creat lumea din nimic, aceasta se potri
cu maiestatea divină şi putem explica răul, dându-1 pe seama
teriei. Foarte bine - dar materia nu e creată de Dumnezeu? C
dacă e din nimic, dar nu e creată tot de Dumnezeu? Şi cum s
triveşte maiestatea lui Dumnezeu cu crearea a ceva rău? M
tate şi absurditate?

II. Dumnezeu a creat lumea din spirit şi în acest caz î
gem cum s-a născut lumea din ceva şi înţelegem cum ar
legătura între suflet şi corp. Foarte bine; dar:

1) înţelegem noi, propriu-zis, cum se naşte lumea din s
Filozofii spun că spiritul se exteriorizează, se „obiectivează" (
son avea să spună că Elanul se *răceşte?)* (iar noi vom spun
devine *letargic,* ori se *latentizează)* etc. Dar nu sunt acestea
mult cuvinte ori metafore? (De fapt, metafizica nu se poate

fără metafore - pentru motivul că limbajul obişnuit e făcut pentru *fenomen* şi pentru că trebuie să forţăm lucrurile, eventual până la transfigurare.) Noi admitem acest fel de explicaţii (şi metaforele), fiindcă metafizica nu se poate face altfel, dar trebuie să recunoaştem că ele ne dau numai o explicaţie *principiară.* Noi înţelegem numai *în principiu* că lumea se poate naşte *din ceva* (şi nu din nimic), dar nu mai mult decât în principiu (o explicaţie de principiu);

2) tot aşa, noi înţelegem ori credem că înţelegem că se face legătura între spirit şi corp, fiindcă, în esenţă, amândouă sunt spirit şi, deci, unirea lor e posibilă. Dar avem noi o adevărată înţelegere? Noi zicem: între spiritul actual *(in actu)* şi cel exteriorizat ori „letargic", legătura e posibilă. Perfect; dar înţelegem noi mai mult acest proces decât *în principiu?*

3) primejdia de panteism, chiar de emanatism? Dar nu e un fel de panteism *relativ* şi în cazul când admitem un Absolut transcendent? Vezi cum au vorbit unii de „Dumnezeu în natură"; vezi pe cei ce consideră natura un fel de *panopticum* divin (un R.' Lullus, Bonaventura, Comenius, vezi atâţia mistici şi călugări, vezi chiar şi *organicul ortodox);*

4) în ceea ce priveşte „degradarea", nu e un concept subiectiv? Căci în lume nu există lucruri imunde (numai fapta rea e imundă).

D

Dar să cercetăm lucrurile şi mai în aproape (aici, argumentul principal). Cum se naşte lumea, cu *forme, greutate* şi *toate celelalte „calităţi sensibile",* cum le spun filosofii, din spirit, dacă acesta nu le are? Nu e şi aici o creaţie din nimic, *ex nihilo,* cumva? Şi invers: creaţia din nimic nu e de fapt de la Dumnezeu? Deci lumea creată ia ceva de la Dumnezeu? Pentru ca lumea creată să fie în adevăr din nimic, ar trebui să fie fără cauză *(causa sui* - şi atunci ar fi Dumnezeu - ceea ce nu se poate, fiindcă nu e decât un singur Dumnezeu). Lumea ar fi din nimic dacă s-ar crea singură, dar ea are o cauză şi noi ştim că ansamblul cauzal trece în efect.

A doua, şi definitivă, concluzie: nu numai că ambele teze (A şi B) au cam aceleaşi (ca număr sau ca importanţă) avantagii şi dezvantagii, dar, în fond, trebuie să recunoaştem în cele două teze o singură teză. Creaţia din nimic nu e chiar din nimic, iar creaţia

„din spirit" are ceva din creaţia din nimic. (Şi tocmai aici e val
rea acestei teze unice şi complexe?)

Mai - septembrie 1

Atitudinea metafizică

Monismul (existenţialist) creştin e absolut, dualismul e r
dar e relativ. Spiritul e etern, dar materia a început şi se va sf
(vezi viziunea din religia creştină, de exemplu), căci la sfârşitul
mii totul se va transfigura şi va căpăta trup duhovnicesc, adic
deveni spirit.

însuşi procesul de transfigurare *aceasta* înseam
transformarea în spirit.

Aşa cum Dumnezeu a creat lumea din nimic, tot aşa El
face, la urmă, să devină spirit; aici poate fi un argument în p
că chiar la început materia n-a născut din spirit, adică din voi
lui Dumnezeu: ea s-a născut din Voinţa divină şi se întoarc
această Voinţă; nimic mai logic, deci, ca ea, în esenţă, să fie un
de spirit letargic.

14 iunie 1

Atitudinea metafizică. Critica materialismului

I. Este „realism naiv"; să dezvolt teza că realismul ştiin
e tot atât de naiv, plus prezumţia.

II. Face greşeala de *petitio principii;* să dezvolt teza că fil
fia începe o dată cu îndoiala despre lumea externă şi cu depăş
ei. Cine nu a realizat aceasta - e pre-filozofic. Comuniştii sunt
mai mare monument de golănie pre-filozofică, dar care ţine s
că „filozofie" (aberaţie prezumţioasă).

Ce ştim noi în chip sigur sunt „ideile" din conştiinţa no
tră. „Materia" e o idee. Cum aruncăm podul (curcubeul magic!
să trecem pe celălalt mal şi să stabilim realitatea non-eului -
e cea mai grea problemă a filozofiei teoretice. Dar comuniştii
sunt evoluaţi pentru aceasta! Nici după Hume (iar Kant a sta
un „pod" iluzoriu), strict logic vorbind, nu putem fi decât empi
în metafizică: agnostici; dar nici asta n-ar fi o soluţie bună.
gica" trebuie ea însăşi depăşită.

III. Materialismul nu poate explica ordinea (şi chiar fin
mul) pe care, în ciuda multor catastrofe, o vedem în lume: căc
„catastrofele" importă, nu ele sunt semnificative, ci cazurile de

dine, ideea caratelor de ordine; un singur ceas dacă ar exista, ar dovedi că a fost ori e cineva providențial, care le-a creat. Şi câte astfel de „ceasuri" sunt în lume! Universul întreg e un „ceas", infinit ca ordine, complexitate şi mărime. Existența este în mod vădit arhitecturală. Concluzia, urmarea materialismului ar fi *haosul,* lipsa de orice semnificație. Aici, să dezvolt teza că fals spune un gânditor francez recent că „o ordine trebuie să fie". în subconştientul lui a vorbit spiritualismul, deşi se pretinde că e materialist. Alde Langevin, J. Curie etc. ar fi ei mari fizicieni, dar nu sunt capete filozofice.

IV. Materialismul nu poate explica naşterea spiritului; partizanii lui fac, în acest sens, cea mai mare *misterofagie* atunci când spun că materia organică, într-un stadiu avansat de evoluție, produce spiritul. Nici nu ştiu ce spun (ca acela care dădea cu pumnul în calorifer şi spunea că vrea să calce pe scândură românească, dar „scândura" lui, a materialismului, e putredă).

Aici e cea mai mare (fundamentală) contradicție a comunismului (el de contradicție o să moară: ca boul care se strangulează singur: materialismul o să-i dea lovitura de grație, căci el o să facă să degenereze omul şi o să-1 facă să moară de foame). Conceptul lor de materie e net contradictoriu, absurd (bazează deci filozofia pe o absurditate). Ori materia e inconştientă, şi atunci nu poate produce spirit, ori îl produce, şi atunci nu mai e materie, ci cel mult hilozoism.

Localizând pe Leibniz, am putea spune: dacă materia e esența, de unde spirit? Dacă există spirit, cum rămâne cu materia (nu mai e)? Să dezvolt teza că din spirit poate rezulta materie, dar nu şi invers. Şi în religie poți accepta creația *ex nihilo,* dar nu şi în „ştiință", cum pretinde comunismul că e filozofia! Un Origen nu se poate admite în ştiință; comunismul pretinde că nu e mistic, ci raționalist. De fapt, comunismul e un misticism ordinar şi tiranic, vulgar şi cezarian, care singur nu-şi dă seama de elementarismul - simplismul (ca să nu spun: prostia) lui: el e... imbatabil din cauza simplismului. Alde Langevin[19] nu probează nimic, căci a fi mare fizician nu înseamnă a fi şi mare filozof (iar alde Haeckel[20] sunt nişte copite).

V. Comuniştii spun că ideile au mare importanță în istorie („mai ales când sunt progresiste"); aceasta e o contradicție pe față şi de o mare naivitate. Ba, unii, cari vor să repare teoria materialistă (ori să o dărâme în chip subtil), spun că ideile, o dată create, capătă un fel de „autonomie" şi se determină singure mâi departe,

şi determină şi istoria. „Materia" ajunge astfel să fie determina de idee; dar acesta nu mai e materialism! Cum n-a fost atun când Stalin a dărâmat pe Marr[21] şi a stabilit că limba nu e produs de clasă, nu e un produs ori un epifenomen al modului producție: această breşă dărâmă tot marxismul, căci o singu excepție infirmă toată legea. Aceasta e deosebirea între lege şi r gulă.

(Aici să dezvolt teza substanță - accident. Accidentul poate să se substituie substanței - vezi în Aristotel. Creatura poate să se substituie Creatorului, iar răul rămâne întotdeau ceva minor, oricât ar fi de puternic.)

VI. Voluntarism istoric. Alde Mussolini, Hitler, şi mai al comuniştii, reprezintă mari exemple de voluntarism istoric, ad de primat al psihicului. Comuniştii vor să facă vid de advers ideologici, vid de idei cari nu sunt ale lor, dar ideile lor să fie pes tot (repetare la infinit: ca semințele plantelor inferioare): ime ienicerism ideologic, ienicerism psihologic.

în acest mod, voluntarismul comunismului infirmă materi lismul, îl infirmă în mod sinistru, dar îl infirmă cu o elocve istorică zguduitoare („zece zile cari au zguduit lumea"). Lenin fost o flacără psihică demonică, ce nu s-a putut odihni niciod Aici să dezvolt teza că comunismul e pedagogicist în chip conge tal: e propagandist (şi fiindcă e, la origine, mai ales, semit; v cum şi la procese căutau să facă propagandă: „din acuzați, acuz tori").

VII. „Materialismul istoric" - de fapt, nu e materialism, economism şi psihism. Comuniştii au luat aici termenul de „m terialism" în accepția vulgară (despre un vânător de zestre spune că e „materialist"). Aşa că degeaba combat comuniştii m terialismul „vulgar", de fapt, sunt şi ei materialişti vulgari (nici s-ar putea altfel, căci în toate ei sunt vulgari, biologici, țipă vulg rul în ei).

Aici să dezvolt teza că, pentru a nu se contrazice (pentru nu arăta, adică, că istoria îi contrazice, îi infirmă), comunism nu s-a dat în lături să facă o mare şi răsunătoare escrocherie filozofia istoriei; din disperare de cauză (simțită instinctiv), ei afirmat că istoria se conduce după mobile exclusiv „material Bizară, stranie teorie, de mare minciună, neruşinată minciună lozofică, acceptată de mulți semidocți, clamată şi vânturată mulțimea semidocților oportunişti.

VIII. Materialismul, când e sincer, e o credință, iar nu ceva logic (de aici, fanatismul lui, de cele mai multe ori). Apoi, dacă e vorba de credință, preferăm de o mie de ori credința care înnobilează omenirea, iar nu cea care degradează şi, în fond, face ca omul să cadă din destin. Spiritualismul salvează (defineşte) noblețea omului şi o garantează.

Aici, să dezvolt teza: istoria e făcută de credințe (asta o spunea până şi Spencer, care numai mistic nu era!) şi atunci, totul e să fie o credință bună. Căci sunt şi credințe nefaste, cari distrug națiunile, omenirea, ori o pervertesc, o degradează. Şi aşa e comunismul.

IX. Se pune atunci întrebarea: dacă materialismul e fals şi rău (căci poate fi ceva fals şi bun: psihologia herbartiană - şi ceva poate fi absurd şi totuşi să izbutească în timp), atunci de ce e susținut de comunişti? Răspuns: tocmai pentru ca să distrugă. El e cea mai mare negație a istoriei (şi cea mai mare răzbunare a lui Israel) şi instrumentul cel mai efectiv de distrugere a tradițiilor şi nobleții omului: o catapultă, pusă îndelung la punct, pentru a lovi în cetatea *credințelor nobile ale omului.*

Esența negativistă, demonică, antiumană, luciferică a comunismului; aici să dezvolt teza că oamenii fără fonduri (coarde) spirituale, dar cu vitalitate, înclină adesea ori fac materialism în filozofie (chiar şi un Bacon, până la un punct). Să arăt relația strânsă dintre golănie şi materialism (la Conta, om nobil, era lipsa de religiozitate şi, mai ales, influența nefastă a tatălui său).

Aşa s-a ajuns ca comunismul să fie expresia cea mai tenace şi mai stupidă a lui antihrist, răzbunarea şi ofensiva golanului în istorie (confiscarea, încercarea de confiscare a istoriei de către golani).

Iulie 1964

Maximum filozofic

Aici să expun ideea că adevărata filozofie este idealismul obiectiv (până şi materialiştii obiectivează de fapt o idee a lor, dar nu-şi dau seama. Căci materia este o idee!). Adică, în fond, materialiştii sunt tot spiritualişti, aşa cum, în fond, şi scepticii sunt tot dogmatici.

Dar totul este: ce fel de idealism obiectiv! Căci se afirmă că esența realității este demoniacă - este tot idealism obiectiv.

Aici să expun câteva mari sisteme de filozofie idealist-obie tivă bună: Platon, Kant, Bergson. Cei mai mari gânditori ai gen lui uman: Platon, Kant.

Să fac o expunere concentrată şi literară, scoțând în rel esențialul şi poate cu ceva portretizare a marilor filozofi.

24 august 19

Argumente pentru spiritualism

I. Socot că stoicii, Tertullian, Ilarie etc. nu erau materialiş cum se spune, ci înalt spiritualişti; ca şi țăranul. Numai că ei nu puteau închipui o substanță care nu e şi materie (foarte sub mă!).

După stoici, mai ales, esența Universului este Rațiunea: d o materie care are rațiune (şi ce rațiune!) nu mai e materie!

Iar Lange nu preconizează materialismul decât ca meto de cercetare în ştiință (vezi cum un prost de teolog din Occiden recunoscut, mai anțărț, la un congres, că ştiința are dreptul să „materialistă"). Oamenii însă sunt porniți spre simplificare: a cum pozitiviştii au ajuns cu timpul să uite punctul de plecare să confunde, *practic,* fenomenul cu Absolutul (sau să se dispo seze, destul de comod, de Absolut), tot aşa, oamenii de ştiință mai ales caracuda umană care admiră „minunile ştiinței"), aplicând „metoda materialistă" (în fond însă, nu se poate vorbi metoda materialistă, fiindcă orice metodă are un produs spiritu dar Lange a înțeles metoda care consideră realitatea de cercet ca fiind materială - aşa cum psihologii au considerat că sufletu o „colecție de fenomene"), au ajuns să uite că sufletul mai ar esență: au uitat esențialul; ceea ce nu e tocmai rău pentru psi logie - pentru cea experimentală -, dar e rău fiindcă, cu timpul ajuns şi filozofia să uite că sufletul are o esență.

II. Să arăt avantagiile *morale* şi de *destin* ale spiritualism lui; cum materialismul îl coboară pe om în zoologie şi anulează vi spirituală; pe larg.

III. Etc.

August 1

Maximum filozofic

Ionienii erau, de fapt, metafizicieni! Făcând cosmogonie căutau esența ultimă; dar nu şi-o puteau închipui în mod p

subtil (pentru vremea aceea). Aşa că, în fond, ei nu erau „fizicieni", cum li s-a spus (încă din antichitate? Vezi în Janet - Seailles[22], la conceptul de filozofie în antichitate, pe la începutul cărţii), ci erau metafizicieni.

Tot aşa cum stoicii, Tertullian, Ilarie ori ţăranii nu sunt materialişti, fiindcă ei vorbeau de o materie care gândeşte, de un spirit care dă o substanţă materială foarte fină: asta fiindcă ei nu-şi pot închipui ceva fără nici o substanţă, fie cât de fină; a trebuit să vină Augustin ca să întroneze definitiv concepţia spiritualistă (în patristică?).

August 1964

Maximum filozofic

Aici să dezvolt teza mea: a monismului pluralist sau pluralismului monist. Adică, toate speciile, formele, categoriile de existenţă sunt specifice şi, în fond, inconvertibile una la alta, dar toate sunt unificate într-un spirit de familie, care le cuprinde pe toate; aşa e şi viziunea ţărănească patriarhala, viziune care, în multe privinţe, e superioară viziunii „civilizaţilor" şi „ştiinţificilor" de astăzi.

Vezi şi panteismul; el cuprinde şi unifică totul, dar nu distruge variaţiile.

Comuniştii sunt greşiţi când caută* să amestece speciile şi să le modifice: o impietate; tot aşa, japonezii care făceau arbori pitici; tot aşa, modificarea eredităţii; lipsă de pietate ontologică.

August 1964

Maximum filozofic

Comuniştii spun: „forţa materială a ideilor"; şi, mai grav încă, dar foarte semnificativ: „materia vie". Chiar academicieni de la noi, biologi şi fizicieni, spun: „materia vie"! Dar materia, ca să fie vie, trebuie să aibă mişcare spontană; şi, ca să aibă mişcare spontană, trebuie să aibă sensibilitate. Deci, materia nu mai e materie. (Să dezvolt asta la punctul în care arăt că materialismul stă pe o contradicţie fundamentală, pe o scândură putredă: adică, din materie nu poate să iasă spirit. *Ex nihilo nihil).*

De aceea comuniştii ajung fără să-şi dea seama să însu
ţească materia, deci ajung la hilozoism. Ba, ajung chiar să divi
zeze materia; vezi un citat în P. Apostol, *Iluzia evadării*[23].

16 septembrie 1

Plan: Maximum filozofic

§1. *Introducere*

Trei argumente gnoseologice că esenţa realităţii este sp
tul: a) realitatea cea mai adâncă pe care o intuim în noi este sp
tul; b) argument izomerist: dacă ultima realitate nu e spiritu
ca noi, atunci pierdem orice speranţă de a o mai putea înţelege
c) omul, fiind ontologic, adică realitatea depunându-se în el,
seamnă că e spirituală, căci aşa este şi el.

§ 2. *Argumentele clasice pentru dovedirea tezei spiritualis*

a) materia e o idee a noastră, deci lipsa de fundament a
lismului naiv ori ştiinţific; b) spiritul nu poate ieşi materie,
aceasta nu-l conţine într-un fel, şi atunci nu mai e materie:
nihilo nihil; c) vezi argumentele de la *Atitudinea metafizică* (să
şi argumentul că Universul e ordine - altfel ştiinţa n-ar fi posibi
dar ordinea presupune un Arhitect. Afirmaţia că „o ordine tre
să fie" dovedeşte un subconştient idealist din partea celui ca
făcut-o (un savant francez, acum câţiva ani). De fapt, toţi m
rialiştii jură pe ştiinţă şi lucrează pentru ea; prin aceasta
atestă indirect, fără să ştie, spiritualismul existenţei, fiindcă
bizuie pe ordinea existenţei, pe „legitatea" ei şi-i aduc osa
Dar această ordine înseamnă armonie, arhitectură, provide
lism. Nu poate fi ordine fără conştiinţă - undeva -, fără tel
gism. în Bergson cum e?

§ 3. *Configuraţia spiritului*

întrebuinţăm acest termen fiindcă nu avem altul mai a
piat, dar el nu e propriu (limba e creată pentru fenomene!). Ai
discut şi să combat:

a) monismul, Spinoza, Taine (comparaţia lui cu o sfe
emisferă: când privim dintr-o parte e concavă, când din alt
convexă. Comparaţia e frumoasă ca poezie, dar numai atât. T
a fost o mare inteligenţă, dar atinsă puţin de spiritul „geomet
Apoi, Ostwald („energia": e mai mult un cuvânt);

b) dualismul (e adevărat numai în mod relativ, ca în religia creştină). *Vechiul Testament* însă e involuntar dualist, fiindcă spune că Dumnezeu plutea peste ape şi a organizat haosul (să citez exact). De fapt, atunci spiritul omenirii nu era destul de rafinat pentru ca să înţeleagă ce e spiritul pur; asta s-a întâmplat de-abia cu Origen - Augustin (pornind de la Platon)? Să cercetez (vezi Rivaud şi Chevalier);

c) pluralismul (vezi şi James, Fechner; vezi cartea lui Weil despre filozofiile pluraliste). Pluralismul e înainte de toate o *erezie filozofică,* căci filozofia nu poate să cerceteze decât *unul,* deci ceea ce e comun obiectelor plurale; dar atunci înseamnă că aceasta e ultima realitate şi ea nu mai e plurală!

Aici să vorbesc şi de monogenetism şi poligenetism. Noi suntem pentru poligenetism, oricât ar părea de curios. Fiindcă acesta confirmă esenţa identică a realităţii, care s-a manifestat întocmai, oriunde a apărut omul. în adevăr, stranie identitate a omului! Desene rupestre la fel în Africa şi în nordul Siberiei!

d) panteismul. Dilemă: în panteism, ori spiritul e confundat cu materia, cu „natura", şi atunci el nu mai e conducător; deci nu mai este panteism; ori el conduce totul, şi atunci nu mai e panteism, ci spiritualism propriu-zis. Şi într-un caz şi în altul panteismul se autoinfirmă. Panteismul a fost ori un sentiment difuz al popoarelor vechi sau etnografice, ori un refugiu al spiritelor cari nu mai aveau credinţa tradiţională, dar le repugna şi materialismul (la noi, un Zeletin). Dar panteismul popoarelor ori etnografic e mai mult aparent, e un fals panteism (ca la ţăranul român), fiindcă, de fapt, ele credeau în Dumnezeu, dar prin panteism înţelegeau numai lucrarea Lui în natură;

e) imanentism şi transcendentalism. O dată cu respingerea panteismului, se respingea şi imanentismul. Chiar dacă spiritul e în lucruri, în *aria* lor, dar e, de fapt, *altceva,* este, adică, transcendent lor, dar le *guvernează intim.* Unde să vorbesc de transcendentalism? Dumnezeu nu poate fi decât transcendental. Un Dumnezeu înecat în lucruri nu mai e Dumnezeu;

f) panenteism. Toate lucrurile sunt în Dumnezeu, dar atunci cum rămâne cu răul? Iar dacă răul e în afară, atunci cum rămâne cu infinitatea lui Dumnezeu? Aici ne lovim de un *mister inconvertibil.* Căci trebuie să ştim că filozofia nu poate să rezolve toate misterele, ci pe unele le declară *principiare,* eterne (spre deosebire de ştiinţă, care are pretenţia ilegitimă de a rezolva totul -

deci, când rezolvă, o face mai mult descriptiv ori verbal, pună un plasture lingvistic; de exemplu: „sinteză creatoare"!);

g) deism. *Acesta e o contradicţie în termeni.* Fiindcă, da Dumnezeu a creat lumea şi i-a dat *legi,* El poate să le şi schim altfel, nu mai e Dumnezeu! Că Dumnezeu nu schimbă legile (fi date de El, sunt bune), e adevărat, dar principiar poate să o fa Căci Dumnezeu nu poate să-şi creeze un stăpân. El nu se po auto-anula. Nici sinucide!

Deismul, în epoca modernă, a fost şi el tot un refugiu or platformă pentru cei cari nu mai aveau credinţa tradiţională, le repugna materialismul. Panteismul şi deismul au dus însă, mai adesea, istoric vorbind, la necredinţă, aşa cum pozitivismu dus la naturalism, la confundarea Absolutului cu relativul şi a sea chiar cu materia. Practic vorbind, sau ştiinţific vorbind adevărat că legile nu se schimbă (căci Dumnezeu n-a făcut univers precar şi El nu e capricios, El face lucruri perfecte şi se joacă de-a creaţia: nu e la maiestatea lui să dărâme legile cari le face), deci deismul ar părea adevărat (el a fost multă vre o bună bază pentru ştiinţă), *dar Dumnezeu păstrează princ puterea de a le schimba,* deşi nu o face (altfel, n-ar mai fi Dum zeu). Vezi cum Dumnezeu intervine câteodată în natură, în ist (în natură nu, fiindcă ea n-are libertate şi deci nu poate greşi? teresant). Căci Dumnezeu e libertate şi patron permanent.

Atenţie, deci: deismul poate infirma cu timpul spiritua mul şi să ducă la necredinţă, ca şi Reforma. De deism, iman tism, panteism, transcendentalism să vorbesc la *Maximum ligios?* La ideea de Dumnezeu: Dumnezeu nu poate fi d transcendental, în esenţă; altfel, e o idee contrazicătoare.

§ 4. *Dialectica spiritului*

Aici să discut creaţionismul succesiv şi evoluţionismul. le combat pe amândouă, deşi amândouă au ceva adevărat. nu cum a înţeles Cuvier (nu catastrofism - şi nici chiar ciclu heraclitiene, cum nu admitem nici metempsihoză, care e un fe pozitivism în problema învierii, adică un intrus sentiment grosolan sau pozitiv, cu subtilităţi formale şi parfum de salon metafizică; de aceea, mai ales femeile fac caz de metempsi azi) şi nici cei care fac darwinism în metafizică. Dumnezeu, c gur, e creaţie continuă (de fapt, e singurul care creează cu adev şi ajută pe oameni să creeze, dar lasă legile să lucreze, iar evo

e adevărată în mod relativ (adică în natură, iar nu în metafizică). Iar Natura e finită în timp.

Teza că a fost o *Perfecție originară* (e şi acum, în fond) şi lumea se îndreaptă spre *Perfecția finală.* Ce deosebire e între ele? în prima, oamenii (şi universul, cu tot ce există) existau numai ca *idei* în spiritul lui Dumnezeu, căci Dumnezeu are atotştiință, atotprevedere, El a ştiut întotdeauna tot ce va fi; în ultima, vor exista oameni reali şi univers real (cu tot ce există, deci şi flori, animale), dar în stare de *transfigurare.* Omul a început prin a fi o idee în Factorul Metafizic şi a devenit apoi o persoană istorică, imperfectă, şi va sfârşi prin a fi o persoană transfigurată, perfectă - ca şi întregul univers (dar universul va fi o singură persoană: plantele, animalele n-au transfigurare personală, că nu sunt persoane, ci în cadrul Naturii. Natura, în bună parte, nici n-are nevoie de transfigurare, căci nu poate fi ceva mai frumos ca o floare, ca păsărelele - aşa cum îngerii nu pot fi mai frumoşi decât copiii frumoşi; vezi cum Fr. Mauriac spunea că *putem* să ni-L închipuim pe Iisus Hristos copil...).

§ 5. *Sensul realității*

Concluzia noastră e că realitatea e spirituală, în fond, şi această spiritualitate se vede în lume, pentru cine vrea şi poate să o vadă. Aici să dezvolt teza *universului spiritualist* (deci, nu *â la* Spinoza, Taine...) şi teza noastră a *universului pluralist.* Adică: în lume sunt forme conturate (nu e confuzie, e ceva elenic: precizie de forme, limitare) şi specii relativ inconvertibile una la alta (aici, despre importanța eredității şi sensul ei), dar toate sunt cuprinse într-un fel de comunitate de ansamblu, *o familie ontologică* (vezi şi Niță Mihai: țăranii şi popoarele au văzut mai bine decât intelectualii. Prezumția şi artificializarea nu sunt bune! Țăranii au sentimentul solidarității cosmice şi dau o importanță aproape metafizică eredității, în care văd un semn al ordinei şi providențialismului) - şi aici să dezvolt teza că existența are *raționalitate* şi deci că are *rost.*

Mare lucru rostul existenței, noima lucrurilor, cum spune țăranul român, probabil de la *nomos,* al grecilor (căci noi avem în sânge înțelepciunea elenică trecută prin creştinism. Evrika: la noi a prins creştinismul numai din cauza monoteismului dacic, dar şi fiindcă am avut înrudiri cu viziunea greacă despre lume). Existența deci nu e nici absurdă, nici întâmplătoare (dacă Herodot a spus asta - nu e tipică pentru grecii vechi), şi nu e *disperarea* unor existențialişti: viziunea nordică, germană, ca şi viziunea occiden-

tală, greşesc adânc. Să-l analizez pe Kierkegaard (să arăt, în
ximum religios, că adevăratul existențialism e cel creştin).

§ 6. *Filozofie şi religie*

Dar aici se termină rolul filozofiei. Ea nu poate să dea
multe precizări, fiindcă ar impieta asupra religiei şi fiindcă, d
le-ar da, ar risca să se compromită prin cădere în mitologie
stractă. Nu-i vorbă, are ea, filozofia, ceva de mitologie abstra
dar nu parcă într-atâta (nu cu forme şi amănunte - însear
metafizică). Precizarea formală, oarecum concretă, în metafizic
aduce religia, fiindcă ea are alte baze şi alte drepturi (revel
credință, cult, pedagogie, chiar justificare superior politică).
aici înainte, torța cunoaşterii e dusă, e purtată de religie.

(Despre lipsa de fundament a celor trei faze ale lui
Comte: teologică, metafizică, pozitivă[24]. Aceste faze au fost în
deauna în omenire: religia a fost îmbibată de filozofie şi adevă
de ştiință pozitivă, empirică, au fost chiar şi în preistorie. Ade
rul e altul: cunoaşterea pozitivă, metafizică şi teologică sunt
trepte ale cunoaşterii, toate necesare, cari se împlinesc şi cul
nează în cunoaşterea teologică, mai bine zis în cea mist
teologia e o parte a religiei.)

Aici să arăt cari sunt raporturile dintre filozofie şi religie
arăt că rolul cel mai mare al filozofiei e să ducă la religie (aşa c
nu poți rămâne la cunoaşterea ştiințifică şi trebuie să treci la
filozofică, nu poți rămâne nici la filozofie, ci trebuie să treci la
religioasă, care nu mai are nevoie de o alta, superioară ei, c
ajunge ei însăşi, *fiind servită de cele două cunoaşteri inferi
ştiințifică şi filozofică),* doar că filozofia şi religia sunt discip
autonome şi trebuie să existe întotdeauna ca atare, aşa cum e
tă şi ştiința. Religia duce mai departe torța cunoaşterii şi o aş
pe altar (căci scopul spiritului nu e lupta la infinit pentru cun
tere, ci repauzarea contemplativă şi trăirea armonioasă.
noaşterea la infinit e tot un luciferism şi un instinct vânăto
sublimat).

28 septembrie 1

Atitudinea metafizică. Critica materialismului

I. E realism naiv. Realismul ştiințific e tot naiv, cum so
lismul ştiințific e tot utopic (plus escrocherie filozofică).

II. E *petitio principii.* Poziția strict logică este empirismul
urma urmei.

III. Spiritul nu poate să iasă din materie, decât dacă a fost mai înainte în ea, cu ea; analogie: *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*[25], afară de ceea ce a fost mai înainte în intelect. Numai despre Dumnezeu se poate spune că a făcut ceva din nimic.

IV. Finalismul, ordinea realității generale arată că e un spirit.

V. Filozofia spiritualistă e mai utilă, mai bună, fiindcă înnobilează viața, pe când materialismul o degradează. Acest argument practic e valabil *după* cele de mai sus - ca ceva suplimentar.

VI. Esența realității se manifestă *ă la longue,* sau în mare, și în istorie (de aceea, filozofia istoriei e un capitol al metafizicii). De aceea comunismul a făcut marea escrocherie cu materialismul istoric. Dar „economicismul" nu e materialism! E aici un sofism cu patru termeni, adică se ia termenul „materialism" în două sensuri; se confundă materialismul metafizic cu cel moral. Dar poți să fii idealist (spiritualist) în metafizică și materialist în morală - și materialist în metafizică și idealist în morală (deși e mai greu; e numai la oamenii la cari subconștientul e nobil și n-a fost alterat de ideile conștiinței; la Jaures?).

Istoria, în mare, e metafizică; de aceea au avut dreptate alde Augustin, Bossuet să conceapă o filozofie teologică a istoriei și Nae Ionescu să spună că „istoria se face singură"[26], în sensul că, *în mare,* istoria nu renunță la sensul și scopurile ei și că lupta oamenilor și libertatea lor lucrează pentru istorie, pentru voința ei, fiindcă și oamenii sunt reflexe ale acestei voințe.

VII. *Filozofia istoriei e un capitol al metafizicii*

în adevăr, esența ontologică nu poate să nu se manifeste *în mare* în istorie (chiar în deism: legile date de Dumnezeu, de esența realității, *fac istoria).* De aceea, alde Augustin, Bossuet au avut dreptate să spună că istoria este făcută de Dumnezeu, în mare.

Nae Ionescu spunea: „istoria se face singură", în același sens.

Nu înseamnă că oamenii n-au libertate sau voință, nu înseamnă că nu trebuie să lupte (fatalism), din contră, lucrează cu vremea tot pentru Absolut, lupta lor ajută istoria sau istoria se face și prin lupta lor, căci voința și libertatea oamenilor sunt reflexe ale Absolutului, ale esenței realității.

Până și comuniștii au înțeles să trebuie să pună filozofia istoriei în legătură cu esența realității, așa cum o concep ei, de

aceea au alcătuit materialismul istoric. în acest sens, ei sunt tafizicieni - și metafizicieni consecvenți.

Esența realității se manifestă în istorie, dacă considerăm crurile *în mare* ori d *la longue;* și invers: sensul (în mare) istoriei revelează natura esenței realității. Aici ni se prezintă nou și admirabil argument pentru metafizica spiritualistă. în văr: contemplând istoria, trecutul omenirii, din paleolitic astăzi, vedem că valorile materiale au căzut, avuțiile econon s-au consumat și au dispărut, imperiile au pierit în tot ce-au trecător, dar *spiritul a rămas.* în adevăr, din tot trecutul omen n-a rămas decât cultura creată de umanitate în cele câteva de mii de ani. Spiritul creator omenesc a rămas: el este per nența istorică. A rămas spiritul, deci el e esența realității.

VIII. Comuniștii spun că ideile au mare importanță în ist („mai ales când sunt progresiste"), de aici propagandismul (lua de la evrei) și pedagogicismul - ienicerismul - lor; vor să fac copii de mici să gândească numai așa cum vor ei. Educați comunism e un fel de sugestie sau de hipnoză în masă, plus prindere sau universal dresaj. Cât de mult a luptat pedagogia dernă ca să înlăture dresajul din educație, dar iată că comu mul 1-a reinstaurat, și pe o scară mare!

Dar, dacă ideile au mare importanță (unii au spus că id odată create, lucrează autonom; dar asta e o contrazicere. Nu e materialism, ci spiritualism șmecheresc, abil deghizat, diplo tic), atunci nu mai e materialism.

IX. Revoluția comunistă e cel mai eclatant voluntarism istorie (a întrecut și fascismul, nazismul).

X. De fapt, comuniștii nici ei nu cred în ce spun (să citez Pavel, unde spune: nici ei nu cred, dar vă silesc pe voi să vă împrejur, ca să se laude cu voi; ct. exact), dar întrebuințează terialismul (puternic ajutați de evrei) ca să distrugă valorile tr tului, adică: religie, morală, nație, și să instaleze satanocrația.

30 septembrie

Metafizica realității

Din capitolele *Maximum filozofic* și *Maximum religios,* putea face o carte de metafizică *(Metafizica realității* sau *existe* care s-ar adăuga la cărțile: *Metafizica cunoașterii* și *Metafizica țiunii,* cu cuprinsul:

Partea I: *Spiritul - esență a realității,*

Partea a II-a: *Configurația spiritului;*

Partea a III-a: *Dialectica spiritului;*

Partea a IV-a: *Raționalitatea existenței* (cap. 1: *Libertate și fatalitate;* cap. 2: *Patetica răului;* cap. 3: *Singurătate și moarte).*

Adică: existența e rațională, dar ceea ce contrariază cel mai mult e răul din existență. Răul are trei aspecte: 1) fatalitatea (lipsa de libertate); 2) răul ca accidente, boli, adică răul biografic; și 3) moartea.

Aceasta din urmă (singurătatea e o introducere la moarte) e cel mai mare rău. Noi vom trata în 3 capitole, ca mai sus, aceste trei aspecte, luând termenii în sensul lor obişnuit (în care fatalitatea, moartea sunt socotite ca ceva aparte, deci sunt aspecte ale răului);

Partea a V-a: *Resemnare și transfigurare* (partea aceasta aș putea-o intitula *Spiritul divin). în* fața răului, singurele atitudini filozofice sunt resemnarea (cum e la Spinoza sau în dictonul: *Felix est quipotuit..*[27]*)* și, pentru cine poate, transfigurarea (adică te inserezi în Spiritul Absolut și ești senin). Dar asta deschide problema filozofiei religiei - numai în cadrul ei putând fi rezolvată problema răului. (Urmează câteva capitole de filozofia religiei.)

30 septembrie 1964

Maximum filozofic: Dialectica spiritulu

Cap. I: *Geneza lumii.* Lumea s-a născut din nimic ori din spirit? în orice caz, omul, ca suflet, s-a născut din suflul lui Dumnezeu. Deci, chiar după doctrina creștină, ceea ce e esențial în lume, adică Dumnezeu și omul, e de natură spirituală și nu e născut din nimic, iar Dumnezeu nici nu e născut, ci e din eternitate și pentru eternitate.

Aici să dezvolt și ideea că materia e spirit letargic, plantele, spirit difuz, animalele, spirit coagulat sau, în faza superioară, concentrat.

Cap. II: *Problema evoluției* (sau: imobilitate și evoluție?)

Cap. III: *Finalitatea lumii* (mai bine: sfârșitul lumii). Să arăt că lumea, de vreme ce are un început, are și un sfârșit. E și aici o dialectică platonică a întoarcerii la origini: întâi va dispărea omul, apoi animalele și plantele, apoi materia; adică, în ordinea inversă apariției lor. Aceasta înseamnă că totul va reintra în spiritul absolut, care le-a produs. Dar fără ca să dispară *persoana,* ci ea va deveni spirit pur, critic, iar Natura (cu plante și animale) se va

transfigura, „se va mântui", ca o persoană unică. (Și Fech spune, în plin secol al XIX-lea, că globul, aștrii sunt ființe. S rific.) ...... ,

Tot aici să arăt că tot universul va pieri (adică se va tra gura, și că nu mai e viață „umană" pe alte planete).

Septembrie

Maximum filozofic

Scopul ultim al filozofiei e să ne convingă și să ne rev *raționalitatea* existenței și *rostul* ei. Să ne arate că existența nu absurditate și nici o întâmplare.

Convingându-ne de raționalitatea existenței, filozofia îș plinește funcția ei, care e aceea de a ne da intuiția și sentime critic al comunității existenței, în care omul nu mai e orfan, gur, ci este membrul unei familii spirituale, ontologice.

Filozofia, dând raționalitate, vindecă pe om de *orfa existenței,* încât, localizând *(mutatis mutandis)* pe apostolul P ea poate să spună: orfanism, singurătate, unde ți-e boldul? cuvintele lui Pavel despre moarte și să fac localizare bună, exa

Septembrie

Filozofie și metafizică

Metafizica nu e toată filozofia, dar e condiția existenței

Filozofiile cari nu recunosc metafizica sunt false filozo filozofii negative (și Lachelier întrebuințează acest termen; v Lalande, vol. II, p. 585).

Filozofia se deosebește *structural* (și prin obiect) de s omul de știință rămâne legat de obiecte, de fenomen, e li existența imediată; pe când filozoful e liber, el e obsedat d lume, are halucinația lumii metafizice; de aceea poporul a cu o adâncă intuiție, că filozoful e firoscos, adică e scos din Naturii sensibile și umblă pe drumurile de taină și de lumi altei lumi, ale lumii absolute, în care își găsește explicația p lumea de aici.

De aceea, nu orice om poate fi filozof, ci *numai cel căru dat.* Căci filozoful trebuie să se nască din nou, să capete u în plus, *simțul transcendentului,* nobila halucinație, suprem listă, a Absolutului; așa cum era la Platon, care a rămas m

filozofului în sine: prototipul sau ideea platonică a filozofului, ca să vorbesc în viziunea şi terminologia lui.

Septembrie 1964

Maximum filozofic

Argument important împotriva materialismului

Grecii aveau dreptate când spuneau că materia, înainte de a fi organizată, era *haos.* Adică, materia nu putea să aibă *ordinea în sine.* Deci greşeşte acel savant francez, care a spus mai anii trecuţi că „o ordine trebuie să fie".

De aceea grecii spuneau ori că la început a fost haos (adică materie) pe care 1-a organizat spiritul (care a fost şi el He la început), ori că la început a fost o realitate hilozoistă, adică un element universal, care cuprindea şi spiritul şi materia.

6 octombrie 1964

Maximu m filozofie

I. *Spiritul (ca) esenţă a realităţii* (sau: *Primatul Spiritului*[28])

§ 1. Argumente rezultând din expunerea de până acum (vezi fişele de la 16 septembrie 1964).

§ 2. Argumente clasice pentru dovedirea tezei spiritualiste.

§ 3. Argumente de filozofia istoriei (vezi fişa din 8 octombrie 1964).

II. *Configuraţia spiritului*

III. *Dialectica spiritului*

IV. *Raţionalitatea (moralitatea?) spiritului*

§ 1. Un spirit rău sau absurd este mai rău decât materialismul; vezi cum, la un moment dat, grecii credeau că zeii îi torturează pe oameni în lumea aceasta, iar după acea îi trimit în Hades. De aici a plecat Democrit pentru a imagina filozofia lui materialistă, ca să scape pe oameni de frica zeilor şi a morţii.

Deci, spiritul ca esenţă a realităţii ori e bun sau raţional, ori e mai bine să nu fie deloc (de aceea şi Schopenhauer - şi toţi pesimiştii - ajunge la filozofia sinuciderii metafizice, ca să scape de Voinţa cea oarbă).

§ 2. Dar se va spune că „binele" şi „răul" sunt noţiuni şi sentimente subiective şi că nu se potrivesc decât pentru lumea fenomenală. Răspuns: 1) chiar dacă ar fi aşa, dar Spiritul, fiind esenţa realităţii, guvernează şi cele din lumea aceasta, are, vor-

bind în mare, economia binelui şi răului, deşi el nu e în afara r
ralei. Sigur că lui nu i se aplică morala (ea se aplică numai oa
nilor, fiindcă sunt fiinţe imperfecte şi totodată cu conştiin
Chiar dacă în Absolut nu s-ar putea vorbi de bine şi de rău,
cauzele adânci ale binelui şi răului sunt în domeniul metafizic
metafizica creştină spune că Dumnezeu e *iubire.* Deci, se po
concepe un sentiment de moralitate chiar şi pentru Absolut.

§ 3. Dar de ce spiritul n-ar fi raţional? Argumentul care
aduce e pentru că există rău în lume. Şi, în adevăr: răul în lum
formidabil. Temă: problema fundamentală a filozofiei este p
blema răului (ca şi a religiei, de altfel). Şi nu numai a filozo
pragmatice, ci şi teoretice (încât filozofia însăşi s-ar putea de
ca disciplina ce se ocupă cu problema răului: ponirologia?).

Iar răul din lume are trei aspecte: 1) lipsa de libertate
fatalitatea, adică omul ca jucărie a fatalităţii, deci problema
bertăţii şi fatalităţii; 2) răul biografic sau propriu-zis: accider
boli, insuccese...; 3) singurătatea şi moartea.

§ 4. Libertatea şi fatalitatea. Cu această problemă ne v
mai întâlni în sistemul nostru. Aici tratăm despre aspectul e
legătură cu raţionalitatea spiritului.

Prin libertate, aci înţelegem libertatea esenţială, metafiz
dar modernii se mulţumesc (!!) mai mult cu libertatea socială,
aceasta are numai o valoare biologică, şi nu spirituală. Liberta
metafizică începe să devină deci o problemă anacronică pen
omul a-metafizicizat de astăzi. Şi totuşi, adevăratul om se d
neşte şi în legătură cu interesul pentru această problemă.

Iar soluţiile pe cari le-a dat filozofia acestei probleme s
de obicei absurde:

1) modernii vorbesc de determinism ştiinţific şi că eşti l
atunci când cunoşti legile naturii şi, deci, poţi să le întrebuin
aşa cum vrei tu (teza progresiştilor). Absurditatea absurdităţ
căci tu, *om,* cum poţi ieşi din lanţul determinărilor, ca să te c
stitui ca un *factor aparte,* supranatural, şi să întrebuinţezi le
naturale aşa cum vrei tu? De fapt, e aici o mentalitate străv
(un fait de survivance), o mentalitate *magică* şi o mentalitate
pranaturală (deci mistică). E un primitivism în domeniul spir
lui şi o structură pre-filozofică în domeniul inteligenţei;

2) iar filozofii medievali au vorbit de libertatea de ind
renţă, ceea ce e tot o absurditate, fiindcă anulează ideea de ca
ceea ce e inconceptibil (pe lângă faptul că introduce arbitra
anarhia, haosul în existenţă: de vreme ce nu mai poate fi ni

prevedere, fiind posibil şi *A,* şi contrariul său! Nici Dumnezeu nu e în afară de cauză, căci se zice că El este *causa sui).*

Concluzie: rămânem cu apăsarea fatalității (care strică raționalitatea spiritului)..

§ 5. Răul propriu-zis sau obişnuit. încercări date de filozofie de a explica proveniența răului. Pesimismul: esența realității e rea. Blaga: M[arele] A[nonim] e şi rău, şi bun. Ahriman şi Ormuz. Filozofia greacă spunea că răul vine din materie. Etc. Dar am văzut că noi nu admitem dualismul (vezi *Configurația spiritului)* şi că noi continuăm să credem că spiritul e rațional.

Iar modernii caută să înlăture răul cu ajutorul ştiinței: prin tehnică, medicină, buna organizare a societății... Vax! Căci răul ține de *însăşi condiția omului,* de „destinul" lui. Pentru mulți e rău însuşi faptul de a exista.

§ 6. Singurătatea şi moartea. Singurătatea e o anticipare (preludiu) a morții. Dacă nu mai ai *termen social* (de aceea se vorbeşte de singurătatea geniului: cu cât omul e mai comun, mai mediocru, simte mai din plin societatea, deşi nu e superior moralmente. Pare bizar, dar aşa e. El n-are personalitate, e la fel cu ceilalți, e gregar, şi mediul social îi dă plinătate şi satisfacție completă. N-are nimic din singurătatea geniului şi nici din a individualizatului la extrem). Atunci eul se dizolvă (eul fără non-eu se dizolvă), se anulează - deci, simte că moare.

Epoca modernă caută să înlăture singurătatea prin cetățimamut, „cetăți tentaculare", oraşe imense (Tokio etc.), prin telefoane şi alte maşini care să pună oamenii în contact, prin distracții... Dar, când omul modern rămâne singur, *se sperie.* Iar alții simt singurătatea în mijlocul lumii: cea mai rea singurătate.

Iar în ce priveşte moartea, oamenii moderni caută să... prelungească viața. Dar, ori trăieşti 100 de ani, ori 200 sau 1000, tot *muritor* eşti, şi problema rămâne! Omul modern în fața morții nu are decât sau *tristă resemnare,* sau revoltă: un fel de *isterie a morții;* şi atunci acuză Existența că nu e rațională, declarând că moartea e stupidă etc.

Căci ceea ce trebuie e sau să nu fie moarte, sau să nu fie conştiință. Ființele divine n-au moarte, animalele n-au conştiință (unele au spaima morții, în ultimele clipe); dar omul le are pe amândouă.

§ 7. Acest întreit faliment în explicarea celor trei aspecte ale răului ar duce la ideea că spiritul n-are raționalitate şi că existența e absurdă ori „o întâmplare". Dar nu se ia în seamă, nu se

observă un lucru fundamental. Existența e completă numai cu r
ligie: ea corectează existența sau, mai bine zis, e dată odată cu e
Chiar de aceea s-a născut ori a fost dată pe lume religia: ca să r
zolve problema răului şi în special a morții. Fără religie totul
absurd, în adevăr, fiindcă fără religie nu se ia lumea sau existen
în întregime: e ca şi când ai lua un arbore fără coroană ori fă
flori. Fără religie totul cade în non-sens, e absurd, disperare, r
voltă, tristețe. Fără religie omul cade din destin, e mai jos chi
decât animalele, fiindcă animalele au osmoză cu Existența, se î
cadrează prin instincte - ceea ce e un substitut de metafiz
foarte avantajoasă, foarte vitală.

în adevăr, religia rezolvă (în mod pozitiv) cele trei aspecte
mai sus ale răului.

1) De exemplu, în problema libertății şi fatalității, religia (
referim mai ales la religia creştină: finalitatea evoluției spirituale
omului) ne arată că sufletul nostru trăieşte ori trebuie să trăias
în spiritul care e esența realității, deci el participă la libertat
acestui spirit. Chiar acesta a fost substratul ori subconştien
atavic al lui Spinoza, când a putut să guste libertatea prin înțe
gerea legilor existenței (să revăd); la fel la stoici, la cel ce a spu
Felix est qui potuit rerum cognoscere causas (însă şi comunis
când gândesc că devii liber prin înțelegerea şi acceptarea det
minismului naturii, a „legităților", simt cu *subconştientul încă r*
gios, ori sunt nişte ființe demetafizicizate, zoologizate, cari se d
pensează ori nici nu sesizează problematica libertății metafizice)

Desigur, sufletul nostru nu trăieşte în totul în spiritul a
solut, căci suntem şi ființe istorice, pe de o parte, iar pe de al
dacă am trăi în totul în spiritul absolut, ne-am pierde persona
tatea (ca o flacără mică, ce se pierde într-una mare ori e absorb
de ea). Vezi cum nici în rai omul nu a arătat că se pierde ca p
soană: el e numai în stare de contemplație. Interesant. Liberta
noastră metafizică nu e deci completă şi nici nu poate fi, căci n
mai Factorul metafizic absolut are libertate totală; şi nu pot fi r
mulți astfel de factori (Dumnezeu nu poate fi decât *Unul).* Ana
gie cu cunoaşterea noastră: aşa cum cunoaştem oarecum part
şi în varianta umană, dar veridic, tot aşa, avem o libertate pa
ală şi uman colorată; dar e un coeficient metafizic *real* de lib
tate.

2) în problema răului obişnuit, propriu-zis, religia dă rău
o justificare; vezi cum creştinismul, de exemplu, dă un nou s
(sublim) suferinței, şi chiar când nu ştim sensul unei anume

ferințe ori [al unui] rău, știm că știe Dumnezeu. Căci ceea ce ne doare nu e atât suferința (sau răul) în sine, ci faptul că nu vedem rostul ei! Dar iată că religia vine și ne dă sensul suferinței (vezi și cartea lui Lavelle sau Scheler) și astfel ieșim din absurditate. Mai mult: prin acesta, religia *pune în surdină* răul însuși. Deci, perspectiva religioasă face, până una-alta, mai fericită, mai suportabilă viața de aici. Măcar pentru aceasta versatilii și acizii voltairieni ar trebui să fie mai respectuoși față de religie!

3) în problema singurătății și a morții: a) singurătatea dispare când ești în Dumnezeu; vezi ce plin e sentimentul existenței la anahoreți (mai ales când asociază și trăirea osmotică cu natura, căci ei văd pe Dumnezeu și în natură). Ce deosebire, în schimb, față de individualiștii citadini moderni, cari sunt în lume, dar se simt singuri, goi, n-au sentimentul plenitudinii existenței! b) iar moartea e învinsă de ideea vieții viitoare, adevărata viață. Religia anulează moartea (epoca modernă caută să anuleze... conștiința, prin uitare, prin stupefiantica civilizație trepidantă, epuizarea senzațională, aventuroasă sau muncă la exces), dar are cultul morților. Foarte interesant! Căci noi simțim moartea mai ales prin faptul că ni se nimicește comunitatea, care ne e scumpă; iată însă că religia, proclamând nemurirea și creând cultul morților, ne dă putința să ne păstrăm comunitatea, care ne e scumpă.

Epoca modernă procedează invers: păstrează moartea, dar nimicește morții (nu mai e cultul morților).

Religia învinge moartea; vezi apostolul Pavel: moarte, unde-ți este boldul?

§ 8. Deci, spiritul are raționalitate. Existența nu e absurdă, nu e o întâmplare. Existența are rost, are sens, are har, transfigurare: totul are sens, nu există lucruri-valori neutre, totul e cuprins într-un magnetism de sensuri, totul e un câmp moral de forțe, într-o infinită simfonie.

§ 9. Filozofie și religie. Dar acestea sunt valabile dacă e credință în Dumnezeu. Ne rămâne deci să dovedim aceasta (în capitolul următor). *Filozofia sfârșește în apologetică* (da, într-un fel, *ancylla religiae*[29]. Dar nu în sens strâmt). Filozofia trebuie să ducă la religie. însă ea e disciplină de sine stătătoare (și un auxiliar al religiei, dar și filozofia are nevoie de religie), dar trebuie să conducă la credință religioasă; altfel, nici ea nu e cu putință (pentru a fi filozofie autentică, iar nu gramaticală ori „științifică"). Altfel, își anulează misiunea, fiindcă am văzut că filozofia trebuie să du-

că la liniștire și viață, iar nu la însingurare și disperare. N-
spus noi înșine că filozofia trebuie să refacă intuiția sau s
timentul comunității vieții?

8 octombrie 1

Atitudinea metafizică. Critica materialismului

Trei grupe de argumente, fiecare de câte trei:

I. *Argumente gnoseologice*

1) Nu putem cunoaște realitatea, dacă nu e izomerism. D
trebuie să fie înrudită cu noi, adică spiritul e pentru ca să pu
cunoaște.

2) Ultima categorie de sens pe care o distingem în noi,
adâncirea scafandrică sau abisală (analogie cu sondorii, cari
boară la mii de metri în adâncul pământului, ca să găsească
trol) este o pulsație *psihică* (citat din Augustin).

3) Omul e ontologic și realitate antropomorfă (deci, dege
s-a criticat antropomorfismul: numai forma lui naivă e discu
bilă, dar în principiu e legitim, e adevărat; fără antropomorfis
realității nu e cu putință cunoașterea). Deci, dacă omul e spirit
realitatea este!

II. *Argumente propriu-zis metafizice sau clasice* (să spun:
gumente metafizice clasice?)

1) Materialiștii fac greșeală de *petitio principii.* Ei suferă
realism naiv (să arăt că așa-zisul realism științific e tot naiv)
sunt *pre-filozofici,* fiindcă filozofia începe cu *însingurarea* (ca
Descartes), cu *ieșirea din joc.* Dar ei nici nu se îndoiesc de e
tența non-eului și vin cu teoria *oglindirii realității* în noi. Iar c
bănuiesc ceva în acest sens, trec repede asupra faptului; nic
le pasă: sunt „golani"! La urma urmei, logic e numai empirism
dar solipsismul e nebun: el anulează filozofia însăși.

2) Marea contradicție: numai Dumnezeu a putut face lu
din nimic. Și încă! (De exemplu, pe om nu 1-a făcut din nimic).

Comuniștii și toți materialiștii refuză să definească mat
(din simplism ori de teamă instinctivă să nu fie prinși că nu
poate scoate spiritul din materie, așa cum trebuie definită. Ei
- când dau - o definiție îngăimată ori formală a materiei. Toți
terialiștii și toți științificii trec ușor peste dificultăți, ignorând
(vezi misterofagia); de aceea nu-și pun problema cum poate să
să spiritul din materie. E un sistem a nu se gândi la acestea
exemplu, când spun de trecerea cantității în calitate. „Nu m

gândit la asta!". Fiindcă nu se gândesc la aceste lucruri (cari sunt, de fapt, fundamentale), de aceea sunt cu putinţă materialismul, ateismul. Alde P. Bujor! Misterofagii fac ca albinele: învelesc cu ceară ceea ce nu pot scoate afară. Afirmarea că materia în „anume stări de evoluţie" generează spiritul e un caz monstruos de albinism sau cerism (de formalism ştiinţific: ei critică formalismul, de exemplu în artă, dar sunt cei mai mari formalişti).

3) Realitatea e ordine. Ei spun că „o ordine trebuie să fie": asta probează că subconştientul lor e spiritualist (are *des faits de survivence,* adică lucrează şi după legea veche - vorba lui Caragiale.

Fără spiritualism nu poate fî decât haosul; elinii aveau dreptate!

III. *Argumente de filozofia istoriei*

1) Istoria este, de fapt, în parte, economicism, care e ceva psihic, deci spiritual,

2) Comuniştii spun că ideile au mare rol în istorie.

3) Revoluţia comunistă e *politică,* nu social-economică; adică e un mare voluntarism istoric.

15 noiembrie 1964

Darwinism şi finalism

Nouă ne convine atât creaţia *deodată* a omului, cât şi darwinismul.

Dumnezeu a creat pe om ori deodată, ori trecându-l prin toată filiera animală! Iar, la drept vorbind, ultima alternativă arată într-un fel şi mai bine grija şi ceea ce am numi gândirea arhitecturală ale Divinităţii. Căci a trece pas cu pas formarea omului, timp de sute de mii şi poate milioane de ani, prin toată filiera zoologică, până când *statua* vie şi minunată a omului a prins a lua extraordinara sa fiinţă, înseamnă:

1) finalismul de fond al existenţei. Căci numai cine are un scop poate să adauge mereu o nouă nuanţă la celelalte nuanţe şi toate să fie convergente. în această privinţă (adică: şi în această privinţă), Dumnezeu a lucrat ca un mare dirijor de orchestră ontologică şi a creat omul, ca cea mai minunată simfonie a sa.

Sau: Dumnezeu a fost sculptorul ontologic (şi arhitectural), care, pas cu pas, nuanţă cu nuanţă, a modelat, completat şi expresionat capodopera statuii umane;

2) grija permanentă a Creatorului pentru om, pentru viaţă, pentru opera sa de o măiestrie unică.

Iar aceste două lucruri înseamnă, cu un singur cuvânt: *videnţialism.*

Cuvânt mare, mare cât toată Existenţa! Căci providenlism nu înseamnă numai a vedea înainte, ci şi a face bine ş iubi, a purta de grijă şi a perfecţiona. Căci cuvântul *progres* (a vărata perfecţionare e numai în religie, celălalt e progres) este fond numai iluzie şi prezumţie, ba chiar (în timpul nostru) reg „Progresismul" actual (comunism etc.) este *regresism.*

Noiembrie 1

Critica materialismului

Materia fizică şi materia metafizică

Comunismul este idealist obiectiv!

Materia de care vorbesc comuniştii nu e, de fapt, materia cienilor, ci e o materie metafizică, adică un concept metafizic materie *(şi* în acest sens, comuniştii sunt... metafizici!), fii din materia fizică (sau a fizicienilor) nu poate să rezulte nicio spiritul. Materialismul comunist e considerat, în fond, ca un p cipiu ultim, din care *derivă toate,* şi fenomene fizice, şi cele s tuale; deci ce e un principiu metafizic, o „substanţă", care toate virtualităţile, care, în esenţă, *este* toate fenomenele, *es ce există,* care nu e mai mult materie decât materie. Nu vor comuniştii de „materie vie"?

Dar viaţa nu poate fi fără sensibilitate! Şi cum poate fi o terie propriu-zisă, o materie fizică, care să aibă sensibili Contradicţie absolută, contradicţie în termeni! Deci, materi care o invocă comuniştii ca fiind cauza tuturor, *causa caus* e de fapt o „materie" *metafizică,* adică o substanţă sau un pr piu metafizic, ce conţine în el, potenţial ori *in actu* (nu ştim eu cred că *in actu, precum conştiinţa!)* tot ce există.

Şi când comuniştii mai vin şi cântă osanale, fac „in materiei" (ca fiind *alma mater* a ontologiei, muma ontolo atunci aceasta e, de fapt, transformată într-o *zeitate,* şi încă: supremă, în *Demiurgul ontologic.*

Deci, comuniştii sunt, de fapt, *idealişti obiectivi* (alt sunt idealişti subiectivi, agnostici; de exemplu, atunci când besc de progresul la infinit al cunoaşterii, deci ceea ce ştim vom şti întotdeauna e 1/8).

Alt mod de a demonstra că comuniştii sunt idealişti o tivi (cari se ignorează) este că ei fac din ideea de materie, o

ceva în capul nostru (solipsist), ceva obiectiv, deci mută în afară o idee care e în capul nostru. (Dezvoltare.)

Noiembrie 1964

Atitudinea metafizică. Esența realității

Lumea a fost creată din nimic ori din spirit?

Vezi *[Evanghelia după] Luca,* 8, 46.

Şi aici Iisus-Dumnezeu *n-a întrebuințat nici un material,* ci numai „puterea" din El a pornit şi a vindecat.

După acest model de creație a putut fi făcută şi lumea, la început, când Dumnezeu a creat lumea *ex nihilo.*

Adică, Dumnezeu n-a creat lumea din nici un material existent, deci în acest sens a creat-o *din nimic* -, dar *puterea* Lui a creat-o şi această putere a pornit în lume; dar această putere e *Spiritul.* Deci, în acest sens, nu numai că nu se poate spune că lumea a fost făcută din nimic, dar se poate spune că a fost făcută din ceva *esențial;* şi anume, din Esența însăşi a lucrurilor.

(Dar cum s-a născut răul, propriu-zis, nu putem înțelege.)

Decembrie 1964

Tratat de metafizică

Partea întâi: Metafizica cunoaşterii
Partea a doua: Metafizica realității
Partea a treia: Metafizica conduitei

E legătură strânsă între aceste trei părți; metafizica realității pe bază spiritualistă rezultă din gnoseologia noastră, care valorifică integralismul cunoaşterii şi mai ales izomerismul gnosic: omul e ontologic şi realitatea e antropomorfă, deci *spiritul* e partea comună, fiindcă omul e, în fond, spirit - deci spiritul e esența lumii. Apoi, esența realității fiind spiritul, înseamnă că lumea care a fost creată de esență, de spirit, trebuie să aibă unitate: toți oamenii, toate ființele, fiind copii direcți sau indirecți ai spiritului, înseamnă că e în lume un fel de *monism,* că aceeaşi viață trece prin toți, că, de fapt, nu sunt indivizi separați sau monade, ci un singur individ sau o singură monadă, care se manifestă în toate ființele, în toți oamenii: monismul universal rezultă de aici. Astfel e cu putință mobilul moral, preocuparea sau conduita morală.

Numai spiritualismul, numai monismul spiritualist face cu
tință morala.

Deci, tratatul de metafizică are o unitate deplină, apro
geometrică.

Decembrie 1

Atributele spiritului

I. Primul atribut e, desigur, *conştiința.* Nu se poate înt
spirit fără conştiință. Conştiința e spirit şi spiritul, conşti
(Aici să combat pe Hegel, Schopenhauer, Hartmann etc.,
pleacă de la spirit aproape orb, ce se realizează treptat. Cine
putea realiza dacă nu e conştiință deplină în el ori deasupra
Floarea se realizează încet-încet, finalist, fiindcă e o Providenț
afară de ea. Dar spiritul metafizic absolut, nemaiavând o reali
mai mare decât el, trebuie să aibă el conştiința structurii şi a
pului său. Deci, spiritul metafizic absolut trebuie să fie pe de
conştient.)

II. Dar conştiința nu poate să fie singură, „goală", în v
ca un miros fără floare, ori ca o formă fără desen ori fără nic
conținut. Conştiința presupune o ființă oarecare, mai preci
persoană (prin aceasta însă să nu cădem în ideea falsă că spir
presupune materia).

III. Această „persoană" nu e, desigur, persoana umană i
rică, ci o persoană absolută, făcută din calitățile persoanei o
neşti, dar duse sau potențate la infinit; deci, alt atribut al sp
tului e *infinitatea.*

Obiecții:

1) se va spune că infinitul implică ideea de *spațiu* sau
timp şi spiritul absolut poate că e în afara lor. Dar: a) dacă
gem aşa de departe cu rigorismul critic, nu mai e cu putință
o filozofie. Cuvintele sunt făcute pentru timp-spațiu, de obice
n-avem alt limbaj (chiar noțiuni) cu cari să facem filozofie; b
tocmai de aceea (ori şi de aceea) noi nu putem cunoaşte pe
realitatea absolută: fiindcă trebuie s-o gândim şi mai ales s-o
primăm prin cuvinte făcute pentru lumea fenomenului;

2) dar noi mai putem concepe şi un infinit nu spațial
temporal, ci ca *putere* şi ca dominare („cuprindere - acoperire
tot ce există, fiind în „afara" existenței fenomenale.

Deci, un alt atribut al spiritului este infinitul. Căci, dacă
fi infinit, înseamnă că ar rămâne părți din realitate (fie câ

mici) în cari spiritul nu există ori nu e suveran; şi atunci n-am mai putea afirma că esenţa realităţii este spiritul.

Decembrie 1964

Configuraţia spiritului

Hilozoismul e o anticipare sau preformare „primitivă" a panteismului şi imanentismului.

Iar în panteism spiritul conduce, căci sensul şi formele vieţii, ale existenţei, sunt date de el; deci, spiritul e altceva decât restul naturii şi el dă agitaţia lui *mens* în *molem*[30]. Şi atunci, dacă spiritul conduce, înseamnă că între el şi rest e un raport ca de la conducător la condus. Dar asta înseamnă că sunt lucruri diferite. Că, deşi spiritul e lângă materie ori la un loc cu ea, dar e *altceva,* e *exterior şi oarecum opus materiei; deci este Transcendent.*

Deci, spiritul, prin însăşi natura lui, nu poate fi decât transcendent; altfel nu mai e spirit. Dacă spiritul s-ar lăsa condus ori învăluit de materie ori întunecat, în aceeaşi măsură n-ar mai fi spirit. Deci, spiritul, dacă e materie, nu poate fi decât altceva sau suveran, adică transcendent, indiferent de locul lui în „spaţiu".

în corpul omenesc spiritul e la un loc cu corpul, dar e altceva: e transcendent corpului, e în corelaţie cu el, dar e transcendent.

Decembrie 1964

Dialectica spiritului

Termenul „dialectică" a fost compromis de comunişti, dar noi nu suntem de părerea că aurul nu trebuie scos din mocirlă, ci de părerea că cele sfinte nu se spurcă.

Şi-apoi, comuniştii întrebuinţează acest termen numai în sens hegelian - asta a fost la început, iar acum fac un abuz: oricând le miroase a conflict, opoziţie, spun că e ceva „dialectic". în felul acesta, anexează în chip fraudulos la ideologia lor o mare parte din filozofie şi ştiinţă; căci unde nu e conflict în lume?

Deci, noi nu renunţăm la acest termen, unul din cei mai frumoşi din istoria filozofiei, şi îl vom întrebuinţa, în sensul că e dialectică: trecerea dinamică prin mai multe faze, potrivit unui sens adânc al realităţii.

Decembrie 1

Dialectica spiritului

1) Vezi această dialectică la Platon - Plotin: descinderea întoarcerea la izvor;

2) la Hegel;

3) la A. Comte;

4) la evoluţionişti, cari cred în progres, şi în general la p gresişti (începând din sec. alXVIII-lea: Condorcet etc.);

5) în creştinism: cei patru Adami;

6) spiritul în sine e perfect şi imobil, dar Dumnezeu a c lumea şi aici se poate vorbi de o mişcare a spiritului, de o *pare* succesivă a lui: spiritul letargic, difuz, concentrat; apoi, babil, degradare aspirituală (în civilizaţie), artificializare... şi toarcere spre spiritul difuz şi letargic (dacă vine bomba atom nu va rămâne decât spiritul letargic).

(Punctele 5 şi 6 de mai sus se pot armoniza împreună veni focul eshatologic, care va distruge şi istorie şi planetă - ş urma judecata).

Decembrie 1

Esenţa realităţii

1. spiritul letargic;
2. spiritul difuz (plantele);
3. spiritul adunat (animalele);
4. spiritul concentrat (oamenii în general);
5. spiritul transfigurat sau cvasi-metafizic: geniile, în o care măsură talentele - şi mai ales geniile morale şi religioase.

Deci, spiritul tinde să se întoarcă la origini: la spiritul m fizic; adevărată dialectică platonică, dar altfel arătată.

Cele cinci faze „dialectice" - de mai sus (cel puţin prin patru) reprezintă şi ordinea cronologică: mai întâi au apărut neralele, apoi plantele (algele etc.: să pun la contribuţie geolo apoi animalele, apoi omul... Deşi se poate ca omul să nu fie u mul animal, dar au fost animale înaintea lui...

Două posibilităţi:

I. una rea: a) oamenii, de atâta evoluţie, se vor artificializ vor pieri: catastrofă; b) sau vor realiza în ei spiritul metafizic, cel bun, ci cel demonic: asta va duce la distrugerea omului: tastrofă;

II. sau oamenii se vor lăsa prelucrați de elitele spirituale (mai ales de geniile morale și religioase) și, în acest caz, vor realiza mult pe pământ din Paradis.

Natural însă că, în cele din urmă, omenirea, ori bună ori rea, tot va pieri pe pământ, fiindcă nimic aici nu e nemuritor - și va începe judecata metafizică a oamenilor.

Ianuarie 1965

Esența realității e spiritul: argument gnoseologic

Noi nu înțelegem materia (ni se pare că o înțelegem fiindcă o măsurăm, o cântărim...), dar spiritul îl cunoaștem, atât cât ne e permis, fiindcă El este *consubstanțial* cu noi (numai fațada și puritate a-armonia variază).

Deci, Pascal n-are dreptate (vezi Brehier, t. II, p. 35[31]), când spune că nu cunoaștem spiritul și că îl cunoaștem chiar mai puțin decât materia.

Se și contrazice; fiindcă tot el spune că omul, prin *grație,* poate să adore pe Dumnezeu; dar asta implică cunoașterea Lui, căci nu s-ar putea ruga dacă nu L-ar cunoaște. Sau vrea să spună Pascal că însăși cunoașterea lui Dumnezeu e o grație? Desigur - dar nu neapărat. Esențialul e că noi putem cunoaște spiritul.

Nu s-ar putea concepe o grație prin care să cunoaștem... materia!

Deci, putem proclama spiritul ca esență a realității: tocmai în felul acesta satisfacem în măsură maximă principiul izomerismului gnosic.

Iată de ce trebuie să pun această fișă la *Maximum filozofic, §* despre *Spiritul ca esență a realității,* acolo unde dovedesc spiritualitatea esenței prin argumente gnoseologice.

Pascal e o apariție unică în istoria culturii: mare om de știință și mare filozof al inimii (în genul lui Augustin, dar și mai dramatic). Dacă a greșit, mai sus, e din cauza scepticismului său - care, de altfel, 1-a condus la credință, fiindcă avea și coardă religioasă. Și Dumnezeu 1-a deosebit între ceilalți, ca pe Pavel: „Foc! Foc! Foc!". I s-a arătat, deci.

Ianuarie 1

Maximu m filozofic

Teză: *Spiritul ori e transcendent, ori nu există*

în adevăr, dacă spiritul e amestecat cu materia și nu o c duce, nu mai e spirit. Iar dacă reușește numai din când în c să facă să tresară materia, este ceva atât de precar, încât nu p te avea un caracter divin.

în panteism spiritul e dominant, fiindcă el animează m ria și dictează formele și sensul; dar, în acest caz, el e net tra cendent.

Teze:

I. Fiindcă e monism, adică fiindcă toată realitatea spirit și materială se reduce la o singură esență sau natură, de ace dată putința să fie identitate de structură în toată existența deci, e dată putința cunoașterii: fiindcă aceasta străbate o arie o sferă existențială care e identică în esență, ca organizare, for sensuri, așa cum e și ea.

II. Dar, dacă ar fi un monism materialist, deși ar fi ide tate de structură, dar cunoașterea n-ar putea să avanseze, meargă, fiindcă materia e opacă și oprește cunoașterea la po ei. Mai întâi că din materie nu se poate naște spiritul sau noașterea; al doilea, presupunând că s-ar naște, ea ar fi ceva rit (după cum susțin materialiștii) de materie, de non-eu, și nu l-ar putea cunoaște. De altfel, scepticii și toți agnosticii d ideea aceasta au plecat, conștient sau implicit: că noi sun altfel decât non-eul, decât Existența, decât spiritul, și de a n-o putem cunoaște.

Concluzie: numai spiritualismul monist poate forma cunoașterii; materialismul este, în fond, agnostic (asta s-o comuniștii!). Numai spiritul ne dă o cunoaștere intimă, pe d untru, a lucrurilor, o cunoaștere absolută.

Și iată cum metafizica confirmă gnoseologia noastră - și vers.

Ianuarie

Maximum filozofic

Brâncuși a spus (a scris undeva?) că modelează sau sc tează materia până când *se arată „spiritul materiei",* până cân vădește „gândirea materiei".

Iată forme ambigue de exprimare, dar cari, în fond, arată o concepție spiritualistă, poate chiar animistă, însă nu un animism naiv și izolat, ci un animism critic și universal, un animism ontologic.

Comuniștii se bucură de aceste exprimări ambigue, dar, de fapt, ele îi contrazic: materia nu mai e materie, de vreme ce are „gândire", „spirit", sau este chiar instrumentul acestei gândiri, [al] acestui spirit.

Ianuarie 1965

Maximum filozofic. Configurația realității

Dualismul și pluralismul ar putea fi teoretic adevărate numai dacă cele două ori mai multe elemente n-ar veni niciodată în contact (și atunci nici n-ar exista o lume, ci tot atâtea lumi câte elemente).

Dar, de vreme ce vin în contact, chiar dacă ar fi ceva mecanic, dar ele produc o rezultantă care e ceva unic și în continuă mișcare - devenire - sens unic -; ei bine, acest *unic* este *esența realității.*

Nu există decât monism; există și pluralism, dar ca ceva *derivat* Metafizic, nu există decât *monism.*

Ianuarie 1965

Atitudinea metafizică

Dumnezeu este adevărul, binele și frumosul - și El nu e în afară de lege, ci este legea (adevărului, binelui, frumosului) însăși! (Weber 197, foarte important.)

Nae Ionescu spunea: „Dumnezeu nu poate să facă orice"[32]. Căci Dumnezeu este ordinea, este Legea prin excelență.

Februarie 1965

Maximum filozofie

Existența răului în lume, inexistența altei vieți (viitoare) și Dumnezeu sunt concepte contradictorii. De vreme ce răul este în lume (și ce masiv!), trebuie să fie o viață viitoare, compensatoare.

Numai dacă n-ar fi răul în lume n-ar fi nevoie de viața viitoare (fiindcă viața, dacă ar fi perfectă, și omul [ar fi] nemuritor); dar, în acest caz, oamenii, nevolnicii, se vor lipsi de Dumnezeu.

Altceva e în rai: acolo oamenii *nu se plictisesc,* trăiesc înt inedit permanent, fiindcă acolo ei capătă o putere gnosică rudită cu a lui Dumnezeu și, deci, pot contempla pe Dumne care e infinit și, ca atare, dă o bucurie etern nouă.

Martie

Critica materialismului

Critica pe care toți filozofii avizați o aduc materialism este că materia este ea însăși o idee a noastră și că materia pinde de spirit, e poate chiar o creație a lui și, în orice caz, ști de ea fără spirit. Aceasta e de fapt critica fundamentală ce buie să se aducă materialismului și oricine cunoaște abc-ul zofiei o știe și o opune din primul moment teoriei materialiste

Numai comuniștii și materialiștii nu cunosc această cr iar, dacă o cunosc, nu și-o pot însuși, fiindcă ea nu intră în p lor, în inteligența lor, lipită de lucruri...

Afară dacă la mijloc nu e o carență a spiritului ori o pe sitate sau o mare ranchiună; atunci, vezi și gânditori cari carte, dar cari susțin materialismul, dar din motive cari n-a mic de-a face cu plenitudinea spiritului sau cu normalitate sau cu devotamentul pentru adevăr.

Dacă tezele spiritualistă și materialistă sunt chestii de dințe și nu de rațiune (să zicem), atunci e de cercetat car aceste credințe e mai bună, care e preferabilă, atât din pun vedere teoretic (ca principiu de explicare a existenței, a lucru cât și din punct de vedere practic (ca fundament al vieții oa lor: pentru morală, pentru religie etc.).

De fapt, prima dintre teze e mai justificată și din pun vedere teoretic, căci chiar teoretic spiritualismul se poate s mai ușor decât materialismul.

August

„Esența ultimă"

Se poate spune „esență ultimă" (nu e tautologie):

1) fiindcă sunt esențe bune și esențe rele; de exemplu:

Dumnezeu e bun;

Dumnezeu e esența ultimă.

Dar răul, care e tot o esență, e creat;

2) şi fiindcă se ştie că esenţele sunt mai multe, nu una singură. Deci, multe pot fi mai adânci decât altele, iar una, cea mai adâncă.

Octombrie 1965

Spirit şi materie

Comuniştii sunt partizanii ideii că materia poate gândi, că materia gândeşte; ba, au început de la o vreme să spună, din ce în ce mai des, „materia vie".

Şi nu observă că, în acest caz, materia nu mai e materie.

Dar se poate şi inversa; se poate spune: spiritul produce materie, ori spiritul are materie (cum spuneau stoicii, Tertullian, Ilarie). în acest caz însă, comuniştii nu mai admit că spiritul rămâne spirit. Contradicţie! Şi spun că materia rămâne materie, deşi produce gândire, dar nu admit că spiritul rămâne spirit, deşi produce materie. Oribilă contradicţie!

Căci nici un moment stoicii şi alde Tertullian nu s-au gândit că esenţa lumii e neînsufleţită, că e materie propriu-zisă. La fel ţăranii, deşi ei concep sufletul ca pe un abur foarte, foarte fin (fiindcă mintea umană nu poate concepe nimicul).

Logic ar fi deci ca şi comuniştii să admită propoziţia inversă: aceea că spiritul produce materie, dar rămâne spirit (ceea ce, de altfel, e mult mai ştiinţific, fiindcă spiritul poate produce materie prin „îngroşare", „obiectivare" etc, dar materia, oricât s-ar rafina, nu poate produce spirit, adică ceva conştient).

Dar comuniştii jonglează în chip incorect şi neinteligent cu un concept echivoc de materie. Şi când înţeleg că materia poate produce spirit, deci e ceva viu, conştient, când înţeleg că spiritul devine material (adică neînsufleţit), când e însoţit de materie ori produce materie. Paralogisme tâmpite şi mai ales rea credinţă. Vulgul nu poate concepe spiritul ca ceva absolut imaterial: pe asta se bazează comuniştii şi aici e avantajul lor de popularitate ori demagogie: metafizica lor e o demagogie vulgară. însă, în realitate, ei înşişi sunt vulgari, ca spirit (aşa că, în parte, nici nu ştiu ce fac), dar nişte vulgari pervertiţi şi de rea credinţă.

Ianuarie 1

Maximum filozofic

Realitatea, în ultima analiză, este spirit.

Argument: *unitatea realului* n-o putem înţelege, n-o pu salva decât pe baza monismului spiritualist (să dezvolt şi teza orice filozofie este monistă, în esenţă, chiar şi pluralismul, altfel nu mai e filozofie: filozofia e tocmai cunoaşterea care ra tează toată realitatea la *esenţă).*

în adevăr: dacă esenţa ultimă este spiritul, din spirit p rezulta materia, dar nu şi invers (iar dacă din materie iese sp tul, atunci materia nu mai e materie).

1) Spirit letargic: mineralele;

2 spirit difuz: plantele (în ele, spiritul încătuşat în mine începe să se elibereze sau s-a manifestat mai direct);

3) spirit concentrat: animalele. Spiritul concentrat are multe grade: a) instinctiv (protozoare etc., toate animalele); b) ţional: omul patriarhal; c) mistic (sau transfigurat).

Spiritul modern, artificializat sau luciferic e un spirit d dent (după cum vom vedea).

Ianuarie 1

Argumente pentru spiritualism metafizic

1) Absolutul nu poate consta din mai multe părţi ori mente, fiindcă el e întreg în fiecare parte şi fiecare parte ech lează cu întregul. Aceasta infirmă pluralismul şi chiar dualis în toate variantele lor (să le arăt).

Bergson greşeşte când, la urmă, admite că şi spiritul şi teria reprezintă Absolutul.

2) Deci, Absolutul e ori spirit, ori materie (dar nu a două), ori ceva mai adânc decât ele, un substrat unic, care le duce pe amândouă (aşa e la Descartes, Spinoza, ori la subi viştii moderni şi la pozitivişti, ca Taine).

Să vedem care din acestea rezistă criticii.

3) Materia nu poate fi Absolutul, pentru că:

a) ea e construită din părţi ori elemente şi am văzut că solutul nu poate fi aşa. Absolutul e maximum de complexita totuşi e simplu (dacă ar fi compus s-ar putea descompune, ce e inadmisibil; atunci n-ar mai fi Absolut. El e simplu, u imobil, etern). Am putea zice că noi ne facem o idee anume d

Absolut tocmai pentru ca să putem dovedi spiritualismul lui; dar noi ne facem idee adevărată. Căci un Absolut *â la* James şi *d la* comunism nu mai e Absolut. Aceşti oameni şi mulţi gânditori moderni au căzut în viţiul de a introduce relativul în Absolut (idee importantă; să o dezvolt Tot la punctul 1, temă: ideea de Absolut);

b) materia nu poate produce niciodată spiritul. *Ex nihilo nihil.* Sau materia nu mai e materie.

4) Spiritul poate fi Absolutul pentru că el nu are părţi; e complex şi totuşi simplu, ca şi Absolutul. Şi el poate produce materia,, prin *letargizare,* dar materia nu poate produce spirit prin transfigurare (căci nu se poate admite un salt calitativ).

5) Iar dacă Absolutul e un substrat comun spiritului şi materiei, acest substrat nu poate fi decât cu conştiinţă, cu sensibilitate, fiindcă altfel nu poate produce spirit. Adică, un fel de SUPRA-SPIRIT. Căci el nu poate fi un amestec de spirit şi de materie, fiindcă am văzut că Absolutul e simplu. Deci, în ipoteza substratului, tot la spiritualism ajungem; ba încă, la unul şi mai sublimat.

Ianuarie 1967

Maximum filozofic

Cristalul e un spirit care se materializează aparent.

Mugurul, la fel.

Copilul mic, cu atât mai mult.

Totul în Natură e ordine şi revelaţie, ordine în noutate, revelaţie în repetare.

Totul în Natură e spirit care se materializează în aparenţă.

Şi, la drept vorbind, nu poţi deosebi niciodată cu stricteţe, în procesele naturii, ceea ce e spirit şi ceea ce e materie. Atât poţi spune, cu cea mai mare siguranţă: sub nesfârşita şi măreaţa procesiune a fenomenelor naturii e un foc, ce mişcă totul, un foc ce nu are, ci insuflă totul, un foc absolut şi creator, pentru care numele cel mai apropiat pe care îl putem găsi e acela de SPIRIT.

Iulie 1967

Atitudinea metafizică

Demonul e o fiinţă metafizică, dar ogorul lui e istoria.

Ogorul pe care caută să-1 învenineze şi să-1 strâmbe...

23 februarie 1

După realitatea metafizică, timpul e cea mai mare realit De aceea filozofia e în primul rând meditaţie asupra timpului, scopul de a ajunge la realitatea în sine. Principalii filozofi, îna de toate Platon, Kant, Hegel, Bergson, au fost în mare măsur lozofi ai timpului. Când filozofia uită aceasta ori devine neput cioasă şi se ocupă mai ales de spaţiu, de materie, de aparenţe, filozofie ne-augustă, iar în cazurile extreme, o filozofie plebei sau degenerată.

E însă o urmare şi mai funestă: filozofia decretistă, fanat tiranică, cibernetică. Atunci totul devine minaret, caterincă potică, *boite ă surprises*[33], dar fără „surprises", şi, în cele urmă, canal colector pentru excrescenţele fricii ori ale oportu mului, prin care suflă sadismul ranchiunii şi dominaţiei politic

Religia a fost manipulată la un moment dat de tirani. A tiranii au pus stăpânire pe filozofie. Şi, din două discipline de perlativă nobleţe umană, au făcut două instrumente de puter răzbunare.

Aşa se întâmplă când crocodilii istoriei se îmbracă or odăjdii, ori în silogisme. Atunci fariseismul şi sofismele conf spiritul şi torturează până la măduvă viaţa oamenilor.

Specia noastră dă din ea luciferi cari luminează în întun şi amputează ori strâmbă suflete, cum unii hoţi de copii îi fac firmi pe aceştia, ca să cerşească cu ei, cu deosebirea că tiranii toriei nu cerşesc (la nevoie fac şi asta), ci comandă prin ajut idolilor diformi sau unilaterali. Şi ca o culme a insanităţii lu rilor, ei vorbesc în numele spiritului şi al „umanismului". Sa dacă ar fi ideolog, n-ar vorbi altfel.

Şi, de fapt, nu s-a băgat de seamă că el şi face ideologie.

Dar marea lui greşeală e că, de cele mai multe ori, el se veşte de proşti.

August 1

Atitudinea metafizică. Critica materialismului

1) E realism naiv. Aici să dezvolt teza că şi realismul ştii e tot realism naiv, contra a ce a spus Bergson la bătrâneţe, credea şi în absolutul ştiinţei (aşa cum comunismul ştiinţific comunism vulgar; şi încă, ce vulgar!).

2) Face *petitio principii* - şi, prin asta, materialismul a lează, de fapt, problema cunoaşterii (şi a metafizicii). Căci t

este să dovedeşti că există o lume externă şi că există o posibilitate a cunoaşterii.

3) Misticism (sau *contradicția fundamentală;* Berdiaev spunea că dialectica materialistă e o contradicție hibridă). Căci materialists scot spiritul din materie, ca pe un *deus ex machina*[34]. Dar şi materia nu mai e materie în acest caz; ori este *ex nihilo,* ceva, adică generație spontanee din nimic (ceea ce numai Dumnezeu a putut să facă): atroce misticism, de curs seral!

4) Cică ideile au mare rol în ideologie - şi mai ales cele progresiste (de ce mai ales cele progresiste? Asta implică spiritualism. Adică implică faptul că esența lucrurilor e bună şi că e un fel de fînalism progresist în evoluția umană). Vezi cum spun că, odată ideile sau valorile spirituale create, ele lucrează pe cont propriu (până la un punct), lucrează autonom.

5) Voluntarismul istoric; vezi cum bolşevismul, în toate țările, după 1917 şi 1944, e cea mai eclatantă ecloziune a voluntarismului istoric. Aceste revoluții sunt psihice, şi nu sociale ori economice (aici să arăt că, după Marx, comunismul trebuia să se realizeze în Occident. Dar iată că el arde etapele şi se realizează mai uşor în... Mongolia etc. De ce? Fiindcă acolo voluntarismul istoric găseşte o pastă mai maleabilă, mai puțin rezistentă).

în Rusia, comunismul s-a instaurat datorită, în primul rând, voluntarismului istoric (reprezentat de doi giganți ai voinței: Lenin şi Stalin); şi apoi, comunismul din Rusia a impus cu forța comunismul în celelalte țări „socialiste" (9 cu toatele, în Europa), chiar şi în China.

Voluntarism tătăresc: Lenin şi Stalin: reîncarnări ale lui Ginghis Han şi Tamerlan.

Aici să vorbesc şi de conceptul omului mare în comunism. Ei spun una (vezi Plehanov), dar aplică alta: omul mare, în comunism, e un fel de zeu care răstoarnă lumea, un zeu mongolic, tătăresc, demonic, dar zeu!

6) *Summum-ul* escrocheriei filozofice în toată istoria: cică modul de producție e ceva material, când, în cea mai mare parte, e tot spiritual. Aici e un fel de silogism cu 4 termeni; termenul mediu e luat în două sensuri (mare şi incisivă dezvoltare).

7) Divinizarea materiei; vezi cum scriitorii comunişti ajung să scrie despre materie ca şi când ar fi ceva viu, matricea tuturor valorilor, principiul ultim dătător de viață, adică Dumnezeu!

Ianuarie 1

Atitudinea metafizică

Lenin spune („Revista de filozofie", 1968, nr. 1, p. 72) c
Kant fără să vrea face sau implică materialismul, atunci când
cunoaşte că spiritul nostru pleacă de la o realitate externă, ob
tivă, căreia îi impunem formele, categoriile noastre.

Dar de unde rezultă că realitatea obiectivă e materială?!

Petitio principii şi realism naiv; asta chiar la un om ca Le

Aprilie 1

Atitudinea metafizică

Radu - Galaction 555 II, v. 4[35]: „lucrul degetelor tale". D
aici se implică faptul că Dumnezeu n-a făcut lumea numai cu
vântul.

Compară cu versurile de la începutul *Genezei,* cap. I ş
dar vezi pag. 3, v. 19: „căci Domnul Dumnezeu făcuse din păm
toate vietuitoarele câmpului şi toate păsările cerului ". Deci,
numai omul şi toate animalele au fost făcute din țărână. Deos
rea e că numai omul a primit *duh* de la Dumnezeu.

Aici este unicitatea omului şi măreția lui.

Iunie

Atitudinea metafizică

Causa sui[36]

Conceptul de *causa sui* e *contradictoriu.*

Căci cauza este transcendentă efectului; şi totuşi, filo
l-au admis.

De fapt, Dumnezeu nu este cauzat, ci este *sine causa*[37].

Să pun ideea de mai sus la tema că a spune că lume
creat din nimic ori din ceva, că Dumnezeu a creat lumea di
mic ori din spirit e acelaşi lucru.

16 iulie

Inconvenientele unei metafizici ne-spiritualiste

Dacă esența lumii (principala problemă a filozofiei e ace
fiindcă de ea depinde şi felul gnoseologic pe care îl accept
gnoseologică ori agnostică - şi rezolvarea problemei răului) e

bă, haos ori materie, în fond, nu mai înțelegem nimic din realitatea generală: orbim şi noi (căci nu înțelegem cum a putut lua naştere lumea noastră conştientă şi nici care e rostul ei în Existență. Orbim şi noi!).

Aşa că sunt rău inspirați cei cari spun că existența e mai importantă decât esența (ca şi când prima n-ar depinde de ultima şi n-ar fi, într-un fel, inclusă în ea ori determinată de ea. A spune că existența e mai importantă decât esența e un „zâmbâc" filozofic, un moft cabotin existențialist, legitim numai parțial, ca reacție contra academismului filozofic clasic, ce se pierdea în abstracții, ca şi părerea profanilor ori a marilor afectivi - Schiller etc. - fără viață. Analogie cu postura romantică (şi goticul lui Ruskin), ce a reacționat contra picturii, sculpturii clasice; tot aşa şi în literatură: V. Hugo etc.).

Mai mult: trei sunt principalele urmări, pe urma celei de mai sus, cari decurg din teza materialistă:

1) o degenerare morală, spirituală, dacă totul se reduce la istorie, la fenomen, la ce e aici, „să bem şi să mâncăm, ieri, mâine, vom muri" (vezi în apostolul Pavel, vezi şi *cârpe diem*[38]).

Alt aspect al acestei degenerări este animalizarea de tip grosolan, ca în comunism: ei se simt bine în fenomen şi nu le pasă de rest; n-au pic de sensibilitate pentru infinit, pentru absolut, pentru tot ce constituie atributele specifice ale omului; viața devine o zoologie, eventual cu foarte mult progres tehnic şi de confort şi cu tot atâta polițism;

2) disperare tragică (ca la Blaga: Paradis în destrămare) la cei cari au subtilitate metafizică, dar nu pot să mai adere la o metafizică netă a credinței: ca în plin secol XIX-XX; asemenea subtile spirite alături de golani, ca Biichner, Le Dantec etc.;

3) luciferismul; dacă oamenii nu mai cred în Dumnezeu, ajung să se creadă ei Dumnezeu. Chiar filozofi ca Fouillee preconizaseră ceva (ca şi cu contractul social, care „va fi". Tot aşa, zic ei: „Dumnezeu va fi"). Ce stupid, ce scelerați! Expropriază pe Dumnezeu, cum au expropriat, naționalizat bunurile sau mijloacele de producție. Viermele devine rigid!

într-o lume, într-un univers pur material, pur mecanic, am fi bastarzi. Şi, ca să ne simțim ceva mai bine (dar am fi, dacă am avea suflet delicat, nişte *refulați metafizici;* pentru a scăpa - practic şi măcar din când în când - de obsesia că trăim în închisoarea fenomenală, ne-am deda la fel de fel de sporturi disperate şi la *surogate metafizice),* ne-am construi o lume artificială, care să dea

iluzia, beția, drogarea unei „raționalități" interioare, în Unive material, indiferent sau chiar ostil, am construi o lume artific după modelul celor cari *merg în Lună* ori spun să creezi *oraş Lună,* neavând acolo aer, apă, hrană, gravitate..., cum ar cons pe cale artificială, în mari simulatoare de co-habitație.

Tot aşa ar fi ori este şi filozofia acestor „gânditori", cari s că să avem „virilitatea" să ne resemnăm cu absurdul ori irați litatea Existenței (Lasserre, D. D. Roşea) şi să ne construi lume a noastră; adică, un *simulator de Univers* rațional, baza resemnare, artă, muncă şi... umor, ori pe ştiință, ori pe petre totodată: un epicureism „detaşat", inteligent şi ori disperat fond, ori pur şi simplu de esență *zoologică,* în fond (cu deoseb că animalele nu sunt luciferice şi au osmoză cu Natura!).

Un gânditor francez ştiințific, care se produce şi în filozof declarat (el e materialist!): „o ordine trebuie să fie!".

Absurdul! Vrea să fie şi cu pui, şi cu ouă! Analogie cu c preamăresc determinismul (mecanic), dar spun că „are na grijă": şi cu pui, şi cu ouă, ori cu legea nouă şi cu legea vech analizez cartea lui G. Renard).

Soluția e o filozofie în care existența să apară ca o mult dine de specii, dar într-o familie ontologică (invers de cum p nizează ştiințificii, cari vin cu „unitatea de plan", dar cu răz contra Naturii şi animalelor, cari, de fapt, trebuie considera frații noştri mai mici).

Iulie

Absolut şi metafizic

Orice absolut, adică Absolutul, e metafizic, dar nu oric tafizic e absolut. Să exemplific asta cu metafizica cre mazdeică...

De obicei, se spune metafizic, subînțelegându-se sf Dar un metafizic poate să fie o întreagă demonologie de sp monştri ontologici.

Iar pentru pesimişti, Absolutul însuşi e negativ (atunci de durează existența?).

încât, pentru a fi sărbătoare, trebuie să postulăm *ex Absolutului pozitiv,* care până la urmă învinge ceea ce e nega metafizic şi în istorie. De aceea creştinismul şi mazdeismu stoicismul, şi platonismul... sunt religii şi filozofii prin exc pozitive. Şi panteismul; şi misticismul naturii (vezi şi la Rous şi în Ruskin, *însemnări despre artă,* 24 II).

Februarie 1973

Surogate metafizice

Toți oamenii cari nu mai cred în Dumnezeu (ori n-au crezut niciodată) nu caută în viață decât narcotice: beția instinctelor sau o filozofie de *surogate metafizice,* ca la Eucken, Scheler etc.

Ei se iluzionează cu o idee metafizică; dar, în fond, *totul e în vânt*

Iulie 1973

Baza paralogică a sistemelor metafizice

Orice sistem metafizic porneşte de la un paralogism (sofism inconştient) (sofism bazat pe autosugestie); deci, el e de bună credință; atât că uneori se adaugă ceva imperialism aferent, demiurgism teoretic, ambiția de a recrea lumea, dar pe plan teoretic.

în cazurile nobile însă, sistemul metafizic este expresia unei nevoi sincere de a înțelege existența şi de a trăi cum se cuvine. De exemplu, la Platon, stoici etc.

Paralogismul acesta de bază al sistemelor metafizice e inspirat, de cele mai multe ori, de o intuiție, o mare intuiție organică, o *evrika* arhimedică, aplicată la filozofie, sau un: „Feu, feu, feu"[39] pascalian. Fără această intuiție profundă ori înaltă, nu există un mare sistem metafizic. După aceea, filozoful o organizează (îi dă un schelet) într-un paralogism; sau, în alte cazuri (mai rar), o exprimare directă, fără argumentare, şi numai concluziile sunt silogistice.

Deci, orice sistem metafizic are un sâmbure mistic. Fără asta nu se poate: *sine qua* non-ismul creației metafizice. Dar, după aceea, creatorul metafizic se ține ferm şi subtil de... raționalism: numai tematicism, bazat pe un sâmbure intuitiv, mistic. Un matematician al ontologiei, inspirat de gura pânzei... iraționale. Căci cel mai greu lucru în cultură, şi mai ales în metafizică şi artă (şi în matematică) e să descoperi sau să realizezi „gura pânzei". Restul vine aproape de la sine! Greutatea constă mai ales în „gura pânzei". Raționaliştii sunt cei cari îşi îmbracă şi justifică intuițiile în... silogisme. Misticii sunt cei cari le iau direct, le transcriu direct (chiar şi Nietzsche procedează la fel).

Iunie 1

Sensul metafizic al datului, al datinei în popor

Antinomie: poporul, folclorul este datinist şi apocal (schimbarea, în popor, nu se face nici prin evoluție, nici prin voluție, ci prin *apocaliptic,* care e tot un proces metafizic). I evoluționistă s-a impus greu în istoria filozofiei, deşi a începu la elini, tocmai fiindcă cultura popoarelor era îmbibată de spi ori al datinei, ori al apocalipticului.

Iulie

Metafizica şi gnoseologia se implică reciproc

Să dezvolt teza mea că gnoseologia implică metafizica puțin ca virtualitate ori ca stare organică).

Dar şi invers: o metafizică realistă implică o gnoseologie listă, cel puțin ca stare de spirit (vezi Nae Ionescu).

De exemplu: Kant a scris *Critica rațiunii pure,* dar crede mai înainte în existența non-eului, ca într-o axiomă. Atât de m încât a socotit lucrul de la sine înțeles şi nici n-a mai simți voia s-o spună la timp, adică din capul locului, fiind oare surprins la urmă de obiecție şi gândindu-se să facă profesiun credință cum că el crede şi că a crezut, în fond, întotdeaun realitatea lumii externe.

Şi invers: o metafizică sau ontologie realistă implică int că omul poate cunoaşte Realul. Vezi la filozofii ionieni; înc nici nu şi-au mai pus problema.

Decembrie

Materialismul spiritualist şi imanentismul transcende

A existat un materialism în antichitate (Democrit - Ep stoicii în oarecare măsură), la cari materia e ceva atât de s mat, încât e o echivalență a spiritului (mai ales că şi morala pectivilor este aproape ascetică), până la un punct.

Ca şi la țăranul român ori în tot folclorul, cari nu-şi î puie că e posibil un spirit fără nici o substanță materială.

Tot aşa, prin analogie, putem spune că a existat un nentism, care, mai ales practic vorbind, e ca şi transcend lism. De exemplu, la stoici (verificare), panteism, Spinoza, H

Schelling (verificare) - cum e *numenul* la Kant? Acesta e imanentist sau transcendentalist? Schopenhauer, Bergson...?

Realitatea metafizică, după aceşti imanentişti, e ceva „inteligibil", ori se cunoaşte, se bănuieşte, prin intuiţie (vezi intuiţia şi la Spinoza).

E ca şi când ar fi transcendentă! Fiindcă e altceva decât *fenomenul ori spiritul.*

Acest imanentism e opus imanentismului istoric al unui Buckle, Nietzsche, ori celui comunist. Chiar şi comuniştii, în fapt, metafizicizează materia, fără să-şi dea seama.

April 1977

Moartea sublimă

Cât de mult a făcut ea în istoria creştinismului: morţii sunt sămânţa creştinismului (să citez exact).

Lui Aristotel i-a lipsit conştiinţa patetică, pentru ca să fie o figură foarte mare pe plan spiritual (ca Socrate ori chiar Platon). Faptul că s-a retras în ţinutul natal e ceva; şi că a murit - spune anecdota, legenda - de necaz că tot n-a putut explica mareele. E ceva patetic, dar mai puţin şi mai ales... neverosimil. Verosimil e numai faptul că această invenţie anecdotică reliefează minunat, deşi pe plan cam minor, caracterul ştiinţific al vieţii Stagiritului.

Căci istorie sunt astfel de invenţii ori de cuvinte celebre, pe cari posteritatea le pune pe seama marilor creatori şi cari, dacă nu sunt adevărate, dar sunt foarte binevenite pentru a-i caracteriza ca portret psihic ori ca destin. De exemplu: *E pur si muove,* ori: *evrika, evrikal,* ori: *mehr LichP*[5].

Legenda lui Socrate a fost creată din două fapte (reale): felul cum a murit şi... Platon. Prin ambele cazuri se vede idealismul uman, adică nostalgia lui pentru înălţimea morală; de aceea s-a grăbit şi să-1 însuşească pe Socrate al jertfei (vezi şi spiritele lui G. Bruno), şi pe Socrate al lui Platon. De aceea pe Socrate (şi pe Platon) oamenii i-au declarat divini. Jertfa înaltă impune chiar şi celor răi. Ea face să tresară şi canalia, care are un moment de purificare prin ei.

Spaţiul Bărăganului

Planuri

1

Martie

1. Problema Bărăganului există: eu am scris că mun
zgârie retina; Nae Ionescu a scris ceva analog[1], aproape cu
leaşi cuvinte, fără să ştim: oameni de Bărăgan.

Chiar ţăranii mi-au spus: unul, că picau munţii peste e
tul, că parcă era în închisoare, la munte (într-o cuşcă); altu
să-i fi dat lui toţi munţii dimprejur, şi tot nu s-ar fi stabilit ac

La culţi şi inculţi e, deci, aceeaşi atitudine. Miţa[2] era b
roasă când îi mirosea a *praf*- rural, bineînţeles.

Bărăganul e o realitate psihică certă. El are misterele lu
mea lui, *folclorul* lui, după cum are animalele şi mai ales pl
lui - el are ethosul lui moralo-cosmic. Nicăieri, poate, nu e
une mai deplină între biosferă şi natură, încât nu ştii unde î
una şi se sfârşeşte alta; pe când la munte, [la] deal, biosfera
tura sunt mai izolate, e acomodare, dar nu fuziune; pe Bără
o singură fiinţă. Omul de Bărăgan nici nu gândeşte clar: gân
cu viziuni - ca şi bălţile, ca vântul, necuprinsurile stepei şi
citul lacurilor, leneş, ca imobilitatea apei, ori furtun
cicloanele din timpul verii, de pe pustă.

Şi problema Bărăganului (căci *e o problemă.* Să o stud
comparaţie cu peisagiul munţilor, al dealurilor, al *Saharei,* a
rilor şi oceanelor, al pădurilor; vezi cărţi de descriere a ace
de literatură şi „voiaj") nici n-a fost studiată. Filozoficeşte
problema absolut virgină.

2. Ce s-a scris despre Bărăgan: de la Alecsandri *(Balt*
Odobescu (scrisori şi *Pseudokinegeticos),* până la Nae Ionesc

3. Despre locurile şi satele prin care voi trece[4].

4. Analiza filozofică a Bărăganului.

2

Februarie 1933

1. Cei ce au scris despre Bărăgan*: numai poezie. Nu filozofie - decât foarte puţin.

2. Descrierea câtorva sate cu cari încep călătoria.

3. Apucarea drumului pe Bărăgan, *fără sate.* Momentul e patetic: despărţirea de lumea cunoscută, ca şi când aş pleca pe un ocean, pe un transcendent... Descrierea fascinantă, poetică, pitoresc-subtilă a câmpiei Bărăganului.

4. Filozofia Bărăganului.

3

1935

Idei fundamentale:

1. Antinomiile.

2. Personalismul culturii de azi (şi personalismul creştin) şi *panteismul* primordial, cvasi-geologic, al Bărăganului (dacă e un panteism românesc - el e pe Bărăgan).

3. a. Omul confundat în natură;

b. zbucniri de voinţă năprasnică;

c. omul nu contează pe oameni („de-am avut, de n-am avut..."); *nici pe sociabil, monden, confort.* La ţară nu mai simţi nevoia higienii.

4. Cromatica Bărăganului. Nu sunt culori tari, ci pale. Dar, deşi sunt pale, sunt *virile:* virilitatea în moliciune, cu o vastă blândeţe, ca un zeu în ritmul odihnei. Doar verdele efemer al porumbiştilor şi grâielor crude şi negrul neguros al pământului proaspăt arat introduc o culoare tare.

5. Moldovenism şi spiritul Bărăganului în cultura română.

Adâncimea nu-i posibilă decât în monotonie - e o monotonie în variaţie (multă variaţie dă superficialitate, plictiseală) şi o variaţie în monotonie. Guignebert n-are dreptate.

Ţăranii fac casele mici. Ţeasta capului se lărgeşte la infinit.

* Odobescu, S[andu-]Aldea, Sadoveanu, Nae Ionescu, Coşbuc (?), Cisek, Crainic, Perpessicius, Demostene Botez etc. I. Simionescu are ceva?

Apoi, scriitorii străini (Gogol, poate scriitori maghiari ce au descris pusta), cei ce au descris Sahara (El Zorab şi câmpia arabă).

4

23 martie

1. Autorii cari s-au ocupat de Bărăgan: Odobescu, Sa Aldea, P[anait] Istrati, Sadoveanu etc. Voiculescu, Pillat?

Un articol al lui N[ae] Ionescu. N[ichifor] Crainic. *română,* de G. Vâlsan.

Apoi străini: Gogol, Cehov, Humboldt, Bojer, Peguy etc.

2. Din punct de vedere filozofic nu s-a ocupat aproap meni; nu i-au căutat sensul filozofie. Ba, mulţi oameni au sp Bărăganul e monoton: tot aşa au spus de spaţiul apelor şi d *Liturghie.*

Vezi însă ce complex e Bărăganul (s-ar putea vorbi de *plexitatea lucrurilor simple* - analogic cu „greutatea limbilor re").

Aici, *despre antinomiile Bărăganului.*

3. Dar, peste toate [aceste] semnificaţii şi antinomii al răganului, se pare că o idee se impune: aceea de *infinit.* în a între Bărăgan şi ideea de infinit e o puternică relaţie.

Aici să fac filozofia genezei ideii de infinit; Bărăganul c buie la această geneză mai mult decât alte spaţii, prin *m* lui. Ideea de infinit e, în esenţă, o idee aprioricǎ; Kant se perfect aici. Nicăieri în existenţă noi nu vedem infinitul, ci r ocazii ca ideea lui să se declanşeze în noi. Bărăganul e o ast ocazie minunată*.

4. Să analizam mai de-aproape. Bărăganul e infinit în exclusiv? Dacă ar fi aşa, el ne-ar nelinişti. Căci *numai infir vin e pozitiv şi armonios, rezolvant şi liniştitor.* Să arăt că inf modern, dinamic, e plin de *provizorat* şi de nelinişte. Strani *ea celei mai mari mărimi* e totuşi *ceva neisprăvit,* provi nerezolvat, care înghite mereu spaţiu (ori timp), şi totuşi, satură niciodată, nu se *poate opri niciodată;* e ceva prin exc *neisprăvit şi,* deci, *imperfect.* Vezi spaima grecilor vechi de şi cum au ajuns la ideea de *limită:* relativismul modern Einstein - [cu ideea lui] că universul e *X* limitat, e *absurd* în suşi. E contra intuiţiei noastre.

* Comparaţii cu alte spaţii. Dealul e minor. Muntele e ac *groapă,* însă, când are privirea deschisă, e tot mai mult spaţiu bă (dar nu ceva orgolios). Marea dă ideea de infinit, dar e limitată de de linia adesea prea accentuată a orizontului.

Dar se ştie că Bărăganul - pentru cei cari îl trăiesc *organic* - e ceva *rezolvat,* e *armonia însăşi,* e *pacea* spirituală, atât cât poate fi în mediul sau [în] perspectiva naturii (căci mai sunt şi pacea religioasă, pacea înţeleptului, cea artistică; dar, mai ales, cea religioasă). Şi, cum Bărăganul nu e infinit divin, înseamnă că el nu e infinit *exclusiv,* ci mai e şi altceva.

Aici să dezvolt ideea că Bărăganul e o sinteză de infinit şi finit; e infinit tratat cu finit atât cât trebuie numai pentru a deveni *linişte,* dar nu o linişte statică, moartă, ci vie. PACE.

Până la urmă, e şi aici o antinomie a spaţiului Bărăganului - şi cea mai însemnată. Dar aceste antinomii nu dau nelinişte, fiindcă nu sunt luptă, ci sinteză sau rezolvare definitivă; nimic *revoluţionar,* nimic provizoriu, nimic *hegelian.* Ci o geometrie animată - iar geometria e dată o dată pentru totdeauna.

Grecii vechi se opriseră - din disperare - asupra ideii de finit, de limită, dar în subconştientul lor rămăsese ceva din intuiţia infinitului. Viziunea lor de[spre] spaţiu era, deci, ceva invers decât Bărăganul: era finitul tratat ca infinit, atât cât trebuie pentru ca să fie ceva bogat şi viu.

Fiindcă, în adevăr, sufletul nostru are nevoie de ambele aceste idei: *infinit şi finit.* Dar nu în stare de luptă, de veleitate, de ranchiună, de asasinat (ca în comunism), ci în stare de rezolvare definitivă. Modelul cel mai mare şi singurul perfect e Dumnezeu, care este infinit, dar noi nu abandonăm spiritul în El ca în ceva *isprăvit,* pe veci static, imuabil, viu, infinit şi totuşi terminat. *Dumnezeu e cea mai mare antinomie a spiritului uman,* dar şi cea mai *armonioasă,* mai rezolvată; de aceea este valoarea sau bunul capital şi unic al genului uman - şi modelul sau idealul din care se înfruptă cu câte ceva un suflet, ori către care tinde orice creaţiune, orice elan de realizare al nostru.

Bărăganul e şi el o astfel de sinteză de infinit şi finit, dar nu pe plan transcendental, ci *pe planul cosmosului,* al *fenomenului,* şi anume al celui mai larg şi mai definitiv rezolvat fenomen.

Căci pe noi ne supără şi ideea infinitului pur, exclusiv (afară de ideea de Dumnezeu), şi aceea de finit. Afară de spiritele *citadine şi de studio,* minore; ele au mania ce se poate numi *agorafobie* metafizică, deşi, de fapt, ele nu se gândesc la metafizică: sunt ca un căţel de apartament, pe care, când îl dai afară, repede vine înăuntru. Omul citadin e, de obicei, inconştient sau cuprins de panică nervoasă.

Iar când Bărăganul are şi un cer senin, albastru, plin d
le, intuiţia de ceea ce vrem să spunem [e] şi mai bine realiz
minunată sinteză de geometrie-organică din infinit şi finit.

Ai astfel *pace* definitivă, eşti *rezolvat, şi totuşi viu* - şi nu
doreşti nimic; e ca o împărţire ce se face *fără rest.* Orice pro
dispare.

Deci, Bărăganul nu e „dor de ducă" decât pentru superf
după cum nu e plictiseală (neurastenie) decât tot pentru ei,
tru minori şi efeminaţi. Cel mult, ai intuiţia că *tu călător*
spaţiul întreg, cu planeta - că eşti în spaţiul astronomic. (Da
din stepă vor să călătorească? De ce se simt universali, la
să peste tot, dar numai în spaţiu de stepă? Ce e adevărat di
te astea? Stepa nu e chiar tot una cu Bărăganul? în oric
omul de stepă se simte rezolvat, iar nu *turist:* el are cel mult
că *călătoreşte stând pe loc.* Să mă mai gândesc la acestea.)

5. Să valorificăm spaţiul Bărăganului în cultura
nească. Mai întâi, fiindcă el există; o mare parte din păm
românesc e *şesul,* chiar din preistorie şi Evul Mediu (vezi ce
alde Herodot*, Mehedinţi, D. Cantemir...** Românii n-au st
mai în munţi în Evul Mediu!). Un japonez, la începutul a
secol (Nogi?), a spus ziariştilor că e foarte mirat de faptul
România e atâta teren neted, [atâta] câmpie...

Al doilea, fiindcă Bărăganul e un spaţiu major, care
sugera o cultură superioară, contra spiritului *gliptic* în cult
creaţia românească (vezi şi *diminutivele* în folclor - n-ave
pei). Spaţiul mioritic e splendid şi e şi mai splendid tălm
Blaga, dar el nu ajunge pentru cultura noastră şi nici nu e
rul spaţiu românesc: nici în sens geografic, nici în sens ab
subconştientului).

Spaţiul mioritic nu e ori nu trebuie să fie singura
creatoare românească.

Spaţiul Bărăganului are, între altele, marea virtute că
te contagios, foarte sugestionant; e destul sau aproape de
un om să-şi fi trăit copilăria pe Bărăgan, pentru ca să nu
uite şi pentru ca acesta să lase urme în chiar *structura* lui.

E adevărat şi faptul că spaţiul mioritic nu e aşa de op
ţiului Bărăganului, cel puţin din punct de vedere *gen*
ţelegem prin aceasta faptul că în sufletul cuiva *mioriticul*

* Darius a găsit grâu înalt pe Bărăgan.
** Vezi lucrarea lui Kico[5] despre D. Cantemir.

transforma relativ uşor în spaţiu bărăganic. Pentru asta e destul, oarecum, să fie *dezghiocat,* adică *să i se desfacă implicaţiile.*

Iată ce înţelegem prin asta: mioriticul (vezi în Blaga) e *ondularea indefinită.* Deci, nu ondularea cantonată în spaţiu închis, ci ondularea care adaugă mereu fragmente de *undă.* Dar Goblot *([Le] Vocabulaire [philosophique])* tocmai asta înţelege prin indefinit; iar *practic,* infinitul şi indefinitul sunt, dacă nu acelaşi lucru, în raporturi genetice: din indefinit poate ieşi infinit, precum şi infinitul ca trăire poate fi indefinit (până la un punct, cel puţin). Indefinitul şi infinitul pot fi, deci, în raporturi de rudenie ori idei înrudite (să verific).

Poate aşa se explică de ce ţăranii cari au populat Bărăganul în sec[olul] al XIX-lea şi cari au plecat din dealurile Buzăului, Râmnicului etc. au ajuns repede să se simtă pe Bărăgan ca pe un spaţiu originar. *Spaţiul mioritic nu-i tot una cu spaţiul închis.* Unui sat din Covurlui, aşezat într-un fel de strachină mare, oamenii i-au spus *Oarba:* semnificativ, foarte semnificativ! (Să verific numele satului.) înseamnă că ţăranilor români nu le-a plăcut spaţiul închis.

Altceva: de la munte ei au văzut adesea *departe;* ideea *transhumantei.* Transhumanta i-a făcut pe români să iubească spaţiul larg şi armonios (ritmic-*pendular).*

Iată, deci, trei idei şi fapte cari îi pot face pe români să treacă [la] ori să realizeze în chip organic spaţiul Bărăganului, ceea ce va avea ca rezultat împlinirea majoră a culturii noastre[6].

Introducere

Spaţiul determină spiritul. Peisagiu şi cultură. Insuficienţa culturi mâne. Spaţiul mioritic nu este singura matrice spirituală românească. A cari s-au ocupat de Bărăgan. Teoria spaţiului subconştient la Blaga. Plaiul. uă spaţii complementare româneşti: spaţiul mioritic şi spaţiul Bărăganului.

1

Să arăt într-o notă, la p. 1, că problema Bărăganului e ve la mine (din 1926, scrisoarea de la Rouen[7]) şi că aproape consideraţiile din acest eseu sunt din 1932, când Blaga nu ve cu filozofia lui respectivă. Numai ultimele consideraţii din sunt de acum.

Noiembrie

Noi trebuie să luăm act, ştiinţific şi filozofic, pe de o p de sensul uman-istoric al provinciilor, pe de alta parte, de se filozofic, estetic şi de filozofia culturii (şi metafizic) al regiu geografice, al marilor regiuni geografice ale ţării.

Superficialii nu pot „realiza" ideea de Bărăgan în sufletul [în] mintea lor.

Cred că influenţa spaţiului asupra omului e mai mare spune Blaga (chiar *spaţiul copilăriei* face enorm în atitudine mai târziu a omului. Vezi la marii scriitori).

Oamenii poartă în ei spaţiul în care au trăit strămoşii: ta devine spaţiul subconştientului.

Spaţiul unui om e *o sinteză* (care poate fi hibridă) *între spaţiu istoric* (al strămoşilor) şz *spaţiul copilăriei-adolescenţei; spaţiul istoric şi spaţiul biografic* - totul pe un fundal ontologi subspaţiului pe care ontologicul 1-a pus deodată în om şi î cruri? Ademenitoare perspectivă!).

Nenorocirea e că la un om poate fi conflict între spaţiul al mamei şi cel biografic; adică, trei spaţii diferite. Ba, azi copii ce călătoresc tot timpul - se mută părinţii (vai de orga tatea spaţiului lor!). Ei devin sau nişte inconsistenţi, nişte fle psihice, sau se refugiază în *timp* şi devin revoluţionari. Revo narismul evreilor se explică, deci, şi în acest chip. E *revol*

ră, ca principiu, e încălecarea şi goana în timp. Expresia maximă e la Bergson. Iar un Spinoza a ieşit şi din spaţiu, şi din timp, s-a anexat în *substanţa* pură.

1936

Influenţa spaţiului artificial (spaţiul orăşenesc, de exemplu) e tot atât de mare asupra culturii, dacă nu mai mare (dar în rău), ca şi influenţa spaţiului cosmic.

1. Omul influenţat de spaţiu (teza sociologiei cosmologice şi a geografiei umane; vezi, în Guşti, *Sociologia [militans]).*

2. Omul influenţând spaţiul; de exemplu, crearea spaţiului citadin, începând cu târgurile din Evul Mediu - în cari avea să se creeze, ca în nişte laboratorii, spiritul individualist, revoluţionar, ştiinţific, ametafizic, minor, al epocii moderne - şi sfârşind cu marile oraşe moderne americane, în cari zgârie-norii dau un orizont de cabotinism cosmic, de gigantism pueril şi mecanic.

3. Teza că formula subconştientă a spaţiului din om e ceva ontologic, care s-a depus deodată şi în om, şi în lucruri - corespondenţa, când există, fiind ceva foarte adânc; sau putând fî şi o influenţă postumă, dar cu caracter secundar.

Nenorocirea însă e că sunt interferenţe între spaţiul exterior şi cel interior; de aici, lipsa de stil. E adevărat că de aici poate rezulta şi o mai mare complicaţie, şi o aromă subtilă a culturii (melancolie tare, nelinişte, tragic?).

August 1936

Unde stă atunci formula spaţiului care e în esenţa unei culturi? La origine, stă tot în influenţa peisagiului, dar cu prelucrarea adusă de om (căci omul nu e doar o oglindă)?

Sau e ceva ontologic-metafizic aici? Adică: formula spaţiului e în lucruri şi ea s-a *impus totodată şi în peisagiu, şi în sufletul uman,* în chip paralel, dar admiţând corespondenţe, influenţe secundare şi corecturi.

1936

în acest eseu, să discut tot fenomenul românesc în legătură cu spaţiul.

August 1936

Caracterul insuficient al culturii române (chiar şi în folclor, deşi mai puţin decât în cultura critică. Vezi, totuşi, abuzul de di-

minutive în folclor) provine nu numai din forma spaţiului ext
ci şi din ambianţa *politică şi geografică,* din lipsa de mare
spectivă politică şi geografică.

Românii n-au fost un popor mare ca număr, şi nici nu
avut o ţară întinsă. (Şi mănăstirile româneşti sunt mici. Mate
lul a fost puţin - şi puterea *politică* tot mică. Marea putere pol
aduce şi monumente mari, şi cultură majoră. Vezi, la români
greci, [la] germani.) Aşa că azi, când suntem *România Ma*
avem o misiune internaţională, ne vom da şi o cultura ma
(Trebuie!)

Iată, deci, că, [în] afară de spaţiul subconştientului şi de
al peisagiului, mai e şi un *spaţiu politic:* de acesta depinde en
felul culturii.

Ei bine, Bărăganul e un *material de sugestii,* ce ne poa
de folos, ce poate fi utilizat de *voinţa noastră* politică, pentru
da un spaţiu *spiritual* major.

(Oare ungurii au ceva major şi fiindcă au pustă? Şi fi
au spaţiul nomazilor călători, cari au fost strămoşii lor?)

Să judec aşa: cum ne putem da spaţiu bărăganic? Ori d
- prin Bărăgan; ori şi prin ideea de *misiune* românească, de v
politică.

Martie

Folclorul de munte şi de plai s-a *acomodat* pe Bărăgan.

Proba că acest fenomen e posibil e că balada păstoreasc
furişat în cea plugărească (vezi: Densusianu, *Viaţa păstoreas*
poezia noastră populară, p. 46-50).

Dar un lucru [e] important: dacă noi suntem neam de
tori, atunci suntem şi ca *spaţiu de munte, şi ca spaţiu de*
căci întotdeauna păstorii veneau iarna la câmp (vezi: Densusi
transhumanta; geografii; *Drumul oilor.* Cele dintâi drumuri în
mânia au fost *drumurile oilor,* de la munte la câmp şi invers
adevărat că la câmp stăteau în timpul greu (iarna), totuşi, sp
larg intra în suflet şi aşa. (Importanţa zilelor de Sfântul Gheo
şi Sfântul Dumitru vine de la transhumantă?)

Iar dacă adăugam că unii români au fost *plugari,* vede
avem destule motive să credem că românii puteau avea şi s
de *câmp.* în orice caz, erau obişnuiţi cu un spaţiu *larg* (văz
munte ori de la câmp). în sprijinul lui Blaga vine însă fapt
noi avem caracter resemnat (aşa e *Mioriţa?).* Totuşi, spaţiul m
tic al lui Blaga nu e tocmai minor, ci e infinitul ondulat.

Februarie 1936

Miorița e ceva perfect, minunat, dar e un termen *final*. Nouă ne trebuie ceva neperfect, dar vital, ceva necoerent, dar virtual* (nu vorbeşte Blaga însuşi de diformitatea valorilor din inconştient, tocmai fiindcă sunt vitale?).

Românul are două superiorități, ce-i sunt fatale:

1. e prea complex (de unde... spălăceală);
2. e prea evoluat (ca în *Miorița):* e înțelept, resemnat.

Nu ne trebuie ca în finalul din *Anna Karenina* (de aceea evreii au pus mâna pe ruşi). Cu această mentalitate, cum să luptăm împotriva străinilor? De aceea ne-au năpădit în trecut. Ne trebuie ceva mai vital şi mai combativ: o simplificare dinamică, o imperfecție combativă.

Mai 1935

Românul e sclavul *lirismului* uşor, al *didacticismului* uşor, al *melancoliei* (vezi eseul lui Cioran).

Bărăganul ,l-ar scăpa de acest păcat, adevărat blestem psihologic.

Felul de a fi al românului e foarte simpatic în relațiile de societate: e tot ce poate fi mai potrivit pentru a da oameni simpatici. Dar e o nenorocire socială şi o catastrofă pentru cultură.

Martie 1936

S-a vorbit de un „suflet ardelenesc" (ceea ce nu prea e). De ce n-ar fi însă o schiță de suflet bărăganic? Oameni precum Crainic, Folescu, Nae [Ionescu] sunt *realități.*

1936

Cultura română trecută s-a bazat numai, ori mai mult, pe spațiu extern (de aceea a fost o cultură idilică ori de *tip).* Acum a venit vremea să ne acordăm o cultură pe bază de spațiu intern, critic. Dar să nu fie spațiu minor, de dealuri. Trebuie să valorificăm sugestiile pe cari le dă Bărăganul (ca antidot la minorism şi individualism)!

Mai 1935

Cultura română trebuie tratată prin Bărăgan (şi prin mare, şi prin munte). E o nenorocire că cultura română a fost fabricată

* Vezi şi Keyserling, *Sur l'art de la vie;* undeva unde vorbeşte, mi se pare, de fecunditatea imperfectului.

de dealuri. Până când nu va interveni *Bărăganul,* nu vom fi s vați.

Dilema e însă aici: ne trebuie Bărăgan, dar *Bărăganul e afară de istorie,* deci de cultură. Aşa că suntem condamnați ori avem cultură minoră, ori nici una? în fond, poate că da, dar realitate lucrurile nu sunt atât de *absolute.* Probă că stepa rus dat o cultură.

August 1

Se zicea într-o vreme: Românii nu sunt negustori! Rom nu sunt marinari!

Tot aşa cum, pe la 1816-1818, se credea că românii nu s făcuți să fie oameni de cultură.

Ei, dar timpul a dovedit contrariul!

Aşa şi cu Bărăganul. Putem căpăta *eu* de Bărăgan. Vă af chiar că eul bărăganic e un eu foarte caracterizat, foarte d foarte ispititor, şi care, odată căpătat, nu mai admite compro suri cu alte euri.

Februarie 1

Contra poporului român s-au aliat geografia cu desti (deci: şi spațiul şi timpul); asta o zice Mitică Teodorescu, de „Cuvântul", într-un articol (februarie, 1933). Tot el zice că ro nul e deştept şi serios, cu toată aparența de neseriozitate pe c o face.

Avem compensații:

1. *Spațiul* Bărăganului e ceva pozitiv, o mângâiere, o ad cire.
2. Bărăganul dă *seriozitate.*

Idee importantă: Bărăganul, câmpul dau cultură *virilă* dezvolt asta).

Bărăganul ne reabilitează. El e major, viril: vezi San Aldea, Nae Ionescu[8].

Ardealul (până şi Cezar Petrescu are sânge oltenesc dup părinte, mi se pare); Oltenia şi Bărăganul: astea ne vor salva, da cultura română. A fost o nenorocire că aceasta a început contactul cu Polonia şi firea monden-culturală. Moldoveanul e de societate şi de aceea ține la cultură. Munteanul e *viril* ş aceea dispreţuieşte arta şi cultura; ori, dacă o face, o face majoră. Asta era să compromită şi pe Pârvan: cabotinismul ş

rismul, ca uşoare nuanțe (şi încă, Pârvan e basarabean, ceea ce e altceva). Cultura aceasta va fi definitiv compromisă de alde Ralea.

Bărăganul e o speranță. El n-a produs *opere,* fiindcă nu e modern şi fiindcă e *deasupra culturii,* oarecum: dar va da-o, şi va fi o cultură majoră.

August 1936

Românii pot înțelege Bărăganul (afară de cei prea mondenizați). De ce? Fiindcă sunt *cosmici.*

Ei au, deci, perspectiva *majorului, marelui,* a armoniei generale - şi, lucru însemnat, au şi *încredere în cosmos,* nu se sperie de gol, de întinderi (ca femeile şi orăşenii).

De aceea țăranii nu se plictisesc în singurătate şi nu se sperie de gol; nici în ornamentică (vezi Blaga, *Spațiul mioritic,* p. 191) nu au *horror vacuP:* foarte important. Aici e ceva metafizic, nu numai estetic: metafizica determină arta.

Iată de ce ardelenii stabiliți în Bărăgan s-au înrădăcinat *spiritual* foarte repede aici; şi iată de ce un om de Bărăgan nu mai poate suferi să stea la munte ori la deal (turbează). Mai repede se acomodează un om de munte pe Bărăgan, decât invers. (Numai oamenii de *deal* sunt mai bicisnici. Ei nu pot sta la şes. Cei împroprietăriți la şes au umblat ca nomazii cu căruțele; numai copiii lor s-au instalat definitiv la şes. Ba, au avut şi două rânduri de case. Pe copii îi lăsau la şcoală la şes şi ei plecau la deal, înapoi, ori chiar la munte.)

Românii au două mijloace ca să ia în posesie spirituală Bărăganul:

1. spațiul cultural mijlociu, de *plai;*

2. cosmicismul, trăirea perspectivei marelui spațiu, a marii panorame cosmice.

Pe aceste două vehicule şi pe aceste două dispoziții „stilistice" românii vor putea să capete spirit major, panoramic (căci cosmicismul românesc nu e întotdeauna destul de major ca să nu mai fie nevoie de Bărăgan: uneori e mai mult idilic; *mare dezvoltare).*

Plaiul şi cosmicismul pot avea mare rol de pedagogie etnică; ele pot deveni două metode pedagogice pentru perfecționarea etnică.

August 1936

Iată ideea centrală pe care să o susțin în *Spațiul Bărăganului:* omul poartă în subconştientul lui spațiul strămoşilor. Dar spațiul biografic (infantil şi adolescent) are influență.

Aşa că Bărăganul aduce şi el nota lui, mai ales că spa plaiului nu e un spațiu limitat, ci tot un spațiu infinit. De pe vezi infinitul (ca la deal. Vezi ce spune şi Blaga, [în] *Spațiul tic,* p. 12: „deschis", „indefinit"; să citez). Aşadar, spațiul bără nic s-a putut grefa foarte bine pe spațiul plaiului; a dispărut mai ideea de *ritm* şi cea de înălțime, de *platou, dar* a crescut id de infinit şi de esență ontologică. Pe Bărăgan parcă eşti în ese lumii.

Pe spațiul lui Blaga a putut deci foarte bine să se pla spațiul Bărăganului. Mai ales că la cele de mai sus s-au adă [următoarele]:

1. românii au trăit şi pe Bărăgan, şi în bălți, în Evul Medi

2. ciobanii au venit secole întregi pe Bărăgan, unde au trecut jumătate de viață, iar [de] pe munte au continuat să-l rească; ba, de la un timp, mulți ciobani nu mai plecau nici i de pe Bărăgan;

3. de la munte-plai se vedea Bărăganul (ca la deal);

4. de 100-200 de ani românii au început să colonizeze B ganul.

August

E adevărat că Bărăganul dă lipsă de limite şi vag - şi, ar mări anarhia românească; ori prilejuieşte chiar (prin rea spirit revoluționar, izbucniri teribile (ca în Sandu-Aldea; ve ruşi). Bărăganul ar fi, deci, periculos pentru noi, fiindcă ar sp anarhismul vag românesc, şi aşa destul de răspândit, ori indi ar favoriza izbucnirile revoluționare sau dinamice. (Românii provincia Munteniei sunt mai politici; vezi în Ibrăileanu.) Da răganul e şi cosmic (se vede cerul armonios), iar el însuşi e mă perfectă şi o suprafață perfectă: două perfecțiuni. Asta a şi armonie morală.

Dar altceva e şi mai prețios: Bărăganul dă spirit *major.* lurile dau spirit *minor, individualism* (ca în Grecia), ceea ce tot la *revoluție;* probă că teoria politică la noi au făcut-o delure

Care e soluția? Nu să admitem un spațiu unilateral, d răgan ori de deal, ori munte. Ci să creăm un spațiu *sinte complex al culturii* (oricare spațiu al naturii e unilateral!), prin să impunem o ordine a omului (dar în legătură cu natura. S neglijăm asta. Nu ca evreii, cari nu mai au spațiu, ori ca oră cari au un spațiu artificial).

Apoi, România e variată ca peisagiu. Cum o să impunem numai *un* spațiu? Iată, deci, două argumente pentru cari nu putem să ne bazăm cultura numai pe un spațiu extern, ori pe spațiul extern ca atare.

Salvarea e în spațiul creat de *noi* - al *culturii* - dar în legătură cu Cosmosul.

E acesta spațiul plaiului, care ar fi un spațiu de centru, sintetic? E ceva aici. E chiar foarte important să studiez această direcție.

Nouă ne trebuie un spațiu în care să fie și majorul Bărăganului, și femininul dealului (orice cultură mare e sinteză a două principii: major și feminin), și eroicul muntelui, și legănarea plaiului. Pe acest spațiu nu-l poate da decât *cultura.*

Ce e atunci de făcut? Să nu *unilateralizăm.* Să luăm în posesiune, spiritual, toate *peisagiile romanești* - să adâncim, deci, și Bărăganul. Să insistăm mai puțin asupra *dealurilor,* căci prea am insistat mult, și să facem o sinteză complexă. Momentul, acum, e să descoperim Bărăganul; căci, ca români intelectuali, îl ignorăm.

August 1933

Să studiez pe *Sandu-Aldea* și pe *Murgoci,* ca pe niște monumente sufletești ale Bărăganului: modestie naturală, spirit major, viril, impasibilitate, tărie personală și impersonalizare.

Sandu-Aldea s-a dat deoparte toată viața. Murgoci era atras de orizonturi largi, călătorea și nu și-a făcut reclamă. Spunea doar: „Râdeți voi, dar o să-mi dați dreptate mai târziu". Ori: „Râdeți voi, mânjilor, dar mai târziu o să mâncați pâine de pe urma mea". Și acum, în adevăr, adevărul lui Murgoci - om de intuiții autentice și de intuiții majore - iese la iveală ca untdelemnul. Comparați pe omul de munte, Mehedinți, *literat în știință,* și pe Murgoci. Ce deosebire!

Murgoci era un suflet adânc; a *simțit moartea.* Credea în mister și a simțit chemarea Bărăganului; a venit la Brăila înainte de a muri. Ce impresionant a fost!

Iată ce dă Bărăganul și ce aveau acești doi oameni.

Nae Ionescu a avut foarte mare dreptate când a pus pe Sandu-Aldea în legătură cu Bărăganul[10].

[Sandu-]Aldea și Murgoci nu pot fi explicați decât prin Bărăgan.

Aprilie 1970

Bărăganul lui P. Istrati e cu o coardă mai mult; e mai adânc și mai filozofic, sună că un sistem de metafizică și ca o simfonie a

spațiului. Bărăganul lui P. Istrati e un poem dramatic și meta
al spațiului larg (vezi și *Nerantula)*[11].

Septembrie

Spațiul Bărăganului e un spațiu imens, *desmărginit,* un
țiu desfundat, și totuși geometric.

în Panait Istrati *vuiește Bărăganul,* vuiește de spațiu ș
pasiune, ca o furtună maiestuoasă (se vede și firea lui Istrati
un uragan orizontal și etern.

Spațiul câmpiei ardelene e un spațiu *colinar* (cu grați
rioase, ademenitoare), un Bărăgan de *Beauce,* un spațiu pla
nu e Bărăganul infinit; și totuși, ardelenii s-au acomodat re
și adânc în Bărăgan (ca și tatăl meu); fiindcă au trăit spațiul
al transhumantei, pe care îl aveau în subconștient.

Și Bărăganul și Balta au pasiune la P. Istrati; e un
cosmic în Bărăgan și o revărsare de zări în Balta lui P. Istrati.

Vezi poezia *Bărăganul,* de Alecsandri. E semnificativă (d
sensuri diferite), fie că redă, fie că nu redă spațiul Bărăganulu

Septembrie

După terminarea studiilor, Pavel Dan a fost numit la T
și a funcționat acolo doi ani. S-a considerat aproape ca Ovid
Tomis (Ovidiu, totuși, a învățat limba geților și a scris chiar î
Spațiul Dunării n-a avut ecou la Pavel Dan.

Tot așa, Bărăganul asupra lui Blaga. Ei aveau *alt spa*
subconștientului. Ăsta e un argument pentru teoria lui Blaga

Totuși, Blaga, la Brăila, a exclamat: „Dunărea împără
că!"... Dacă ar fi trăit în copilărie la Brăila, poate că era
altfel.

Exclamația de mai sus e un argument pentru ideea m
spațiul copilăriei are influență asupra omului, *ca stil de viață*
cultură. Blaga, la aproximativ 40 de ani, a fost totuși impres
de Dunăre; poate că-i amintea și de Dunărea vieneză, dar cr
l-a impresionat mai ales spațiul bălții revărsate - spațiul d
Dunări, *zwischen Donauenraum.*

Ianuarie

Vezi toate poeziile lui Tuleș din „Gândirea" (mai ales n
pe ianuarie 1936[12]. Să citez?).

Aici se văd rusticitatea adâncă, arhaismul, primordiali
„necivilizația" omului de Bărăgan; precum și proveniența lu

spații largi și multe. Dar nu nomadism neliniștit, ci psihologie de spații largi și de adâncime, de înșurubare în existență. Omul de Bărăgan n-are nimic nici din minorismul monden al omului de deal, nici din nomadismul țigănesc.

Deoarece el nu ia parte frecvent la producerea culturii formale - dar e un înalt produs spiritual.

Iunie 1933

„Apoi am luat Bărăganul de-a curmezișul. O, frumoasă câmpie! Numai o partitură de muzică ar putea reda impresia de maiestate și de infinit a acestor orizonturi. Semănăturile se roteau împrejurul nostru, amețite de soare, învăluite într-o ceață opalină, cu ușoare înfloriri albăstrui și argintii, iar deasupra se înălțau domurile norilor - splendide, tăcute și impozante în albimea lor imaterială. Umbrele lor se plimbau pe trupul pământului, care se lasă mângâiat ca un animal sănătos, toropit de plăcere **(...)**.

E vreun mângâietor mai mare al zbuciumurilor sufletești ale oamenilor decât natura? însăși credința, când a căutat realizarea cea mai deplină, s-a retras în singurătatea naturii. Fiindcă sufletul nostru, chiar în cele mai înalte ale sale manifestări, a păstrat legături ascunse cu restul naturii, din care s-a născut și în care se va întoarce, după ce își va fi îndeplinit rostul pe pământ Chiar civilizațiile mari, după ce au aruncat spre cer strigătul lor de orgoliu, și-au plecat genunchii spre verdele pământ, pe care nu au lăsat decât pietre peste pietre, cioburi și gânduri modelate în marmură sau în metal, pe care le descoperă acum plugul muncitorului, întors la starea naturală de viețuitor fără pretenții al pământului.

îți vine să strigi, cu poetul Amiel: mamă a minunilor, misterioasă și iubitoare natură, pentru ce nu trăim noi mai mult în tine? Nu am putea, în zilele grele de azi, să găsim o alinare în priveliștile atât de variate și de ademenitoare ale țării noastre? Nu se ridică din ogoarele de grâne, din munți și din păduri, din toate aspectele cu viață bogată ale pământului nostru, o îmbărbătare care să ne facă să uităm necazurile? E bine să ne lăsăm ademeniți de agitația sterilă, când împrejur natura ne spune: nu vedeți că eu sunt tot frumoasă și îmbelșugată și darnică?

De ce vă temeți când sânul meu vă este deschis? De chinuiți, când eu mă bucur?"

(George Vâlsan, Frumusețile *pământului rom*
Comunicare la radio, iunie 1932.)

Ceva intermediar între Pârvan și A. Russo: o sinteză.

Octombrie

Vlahuță și Bărăganul. Vezi: *România pitorească,* (așa are o idee foarte frumoasă: Bărăganul *n-are apă.* Și, fiindc are, o visează și visul lui e Apa Morților.

„1809, decembrie, 6

Să se știe de cându au venit muscali în lun Dekemvre la leat 1807 și am fugit în băjenie și eram preot de un an, mergiam pă doi și [s]-au născut mea în ziua de Sfântul Teodor și eram la Tămăd bagăjiele. Și la leat 1808 a[u] făcut turcii cu muscali tălie și au pierit turci și mulți [muscali]. 1809, dek Eu, preotul Fiera, sin popa Tudor Bărăganeanul".

însemnare pe o carte veche de la Biserica Delea Veche.

Vezi Liviu Rusu, *Estetica poeziei lirice* (cam pe la p. 217 ția a II-a, Casa Școalelor), unde sunt versuri poporane, în c arată că românului îi vine, la un moment-dat, să lase codru și muntele - adică să lase *orizontul închis)* și să apuce *câm* atrage câmpul.

Cu cât acesta e mai bătut de vânt și mai ars de soare, nul se simte atras de el, ca de o *sirenă* ***SL*** spațiului larg (a seamnă că e și în român, cel puțin excepțional, o nevoie de larg, așa cum a fost la *vikingi, cari au simțit nevoia să mearg Islanda,* sau la cei ce erau atrași de Sahara ori de *poli* etc.).

L. Rusu vede frumusețea acestei poezii numai în efec formale, repetări de sunete și de verbe. E și asta, dar e mai Eu văd aici cântată poezia magnetismului Bărăganului. două lucruri:

1. poezia Bărăganului, atracția lui; și

2. dovada că şi românul a simţit uneori nevoia să iasă din spaţiul închis mic, *adăpostit* (codru, vâlcea, curătură, depresiune subcarpatică) şi să se reverse în spaţiul major. La români a fost un fel de stereotropism şi un tropism pentru spaţii adăpostite, dar iată că a dorit uneori şi spaţii mari, bărăganice. Ei bine, numai atunci s-a născut *statul* românesc, expansiunea românească; asta a fost la păstorii români. Iată ce nu vede L. Rusu.

30 martie 1976
(fragment din scrisoarea către C. Georgiade)

Blaga s-a situat pe o poziţie opusă faţă de Kurt Lewin. în general, explicaţiile prin teoria mediului empiric nu-i conveneau. El era înainte de toate un metafizician şi un gânditor al esenţelor şi entităţilor. Concluzia la care a ajuns curând a fost instaurarea unui concept al spaţiului inconştientului (matrice stilistică) ca factor de explicare a culturilor. Nu e vorba de un spaţiu kantian (formă sau cadru), ci de un fel de stihie formativă de rădăcină sau sămânţă ascunsă în adâncul fecund şi suveran al inconştientului.

Mirabila sămânţă la Blaga nu a fost numai o temă impresionantă în poezia lui, ci a fost implicată şi în filozofia sistemului său; şi aici se vădeşte din nou cât de adânc etnic a fost Blaga, chiar fără să-şi dea seama, căci în viziunea poporului român ideea de sănătate e ceva fundamental, ceva organic, ca şi ideea de divinitate, înţeleasă ca intuiţie ontologică.

Aşadar, spaţiul „abisal" al lui Blaga e un dat filozofic, un fel de absolut. Purtând cu ei acest spaţiu viu ca factor de cristalizare ideativă, oamenii devin creatori într-un mod specific şi autonom. E o fatalitate din interior, pe care creatorii o poartă cu ei (aplicându-se indivizilor, etnicurilor, regiunilor de etnicuri dintr-o parte sau alta a continentului). Avem de-a face cu un spaţiu spiritual, nu pur logic, ci, în fond, mitic, ca variantă adusă de genul uman în univers şi prin care el e altceva decât restul creatorilor. Aici e originalitatea lui Blaga (prin care se diferenţiază net de Spengler) şi ea a fost la el condiţia unei creaţii având un farmec incontestabil. Autorul *Spaţiului mioritic* spune chiar cu precizie: spaţiul (cultural) de deal-vale persistă chiar şi atunci când românul trăieşte în „bărăgane".

Fireşte că e o anume exagerare în poziţia lui Blaga, dar nici un sistem nu se face fără exagerare, căci filozoful împlineşte lucrurile după imperativele logosului său, al cărui prim posedat este el însuşi.

Chiar Blaga, mai târziu (în *Despre gândirea magică,* 19
scris propoziţii impresionante despre unitatea mistică dint
şi mediul său geografic, în societăţile arhaice. Şi, când a
despre spaţiul abisal la elveţieni sau la ruşii stepelor, fără v
dat expresivitate, amintind de piscurile Alpilor sau de imen
plane ale Ucrainei. A fost mai mult pentru a face atmosferă
rul tezei lui, dar procedarea e semnificativă şi oarecum eret
ţă de teză.

Blaga nu era absurd, nu era fanatic, nu era tiran (ur
zofi, să recunoaştem, au ceva din aceste trăsături); când
puns unor critici ai săi - după apariţia *Spaţiului mioritic* -
contestat că problema se poate pune şi altfel, dar a ţinut s
me că el a privit chestiunea *în sine,* adică spaţiul inconşti
în sine, fără raportare la cauzalitatea sociologică sau is
geografică. A recunoscut, în mod implicit, altora acest dre
l-a refuzat lui însuşi.

Şi îmi spun acum: dacă Blaga ar fi aderat din capul
la un spaţiu de creaţie culturală determinat numai, ori în
rând, de mediu, n-ar mai fi fost opera sa de filozofia cultur
avut instinctul ineditului, fără a schilodi adevărul, ce
transfigurându-l, aşa cum se permite în filozofie (toate cu
sunt, în definitiv, transfigurări ontologice). Ca urmare, av
sistem de filozofie a culturii, cum nu e altul la noi ca am
specific şi bogăţie muzicală de sensuri, totul cu şansa de
redactat şi de un mare scriitor.

Dacă va apărea un eseu despre *Blaga în spaţiul ape*
care, în parte, l-am expus la Muzeul Literaturii Române
trimite. Din el se vede că, deşi partizan al spaţiului incon
lui de deal-vale, Blaga nu era un spirit monovalent.

E un noroc că Blaga a apărut în cultura noastră şi s
spune că rangul unui filozof se vede şi după valoarea şi n
criticilor pe care le determină.

Noiembri

Plaiul e cel mai sintetic peisagiu românesc, cel mai
are perspectivă largă, ca stepa, are ondulaţii, ca marea; ar
rotunde şi idilice, ca dealurile; are înălţime, ca muntele (
perioadă frumoasă).

E adevărat ca Bărăganul (stepa) are netezime: n-are
ţii; şi nici nu e *înalt, podal* - podiş. Dar pe Bărăgan nu ma
ideea de înălţime, nici de jos, ci e ceva ontologic: în Bără

în spațiul universal pur, Bărăganul e în ***afara,*** ideii de înălțime, căci el e astral.

Şi atunci, să judec aşa: pedagogic, plaiul e tipsia spațială de translație, care poate înlesni culturii române să beneficieze de spațiul complet (nu mai mult de dealuri, cum e azi. Căci creația noastră cultă e mai mult o cultură de dealuri). De la plai să trecem la toate. Plaiul e un spațiu românesc adânc, un spațiu important, deşi nu atât de exclusiv, cum zice Blaga.

Dealurile fac ravagii în cultura noastră *scrisă.* Folclorul e mai mult cultură de plai? Ați observat că Blaga, prin suflet şi cultură românească, nu înțelege decât folclorul?

Cum se explică [însă] că, dintr-o cultură populară de plai, a ieşit o cultură critică minoră, de deal? Nici plaiul nu e atât de general în psihologia română? Sau în trecerea de la folclor la cultura critică se întâmplă degradări?

Planul eseului să fie aşa:

1. Antinomiile Bărăganului.

2. Necesitatea de a însuma în cultura noastră un spațiu sintetic şi nu numai cel de deal ori de munte, ori de stepă.

3. Cum, pentru asta, ne poate servi conceptul de *plai* din filozofia lui Blaga; în felul acesta, am găsit şi modalitatea diplomatică de a-l corecta pe Blaga, şi de a salva ideile mele. Să o fac cu mare amabilitate indirectă - dar spunând tot gândul meu[14].

Noiembrie 1936

Blaga explică monomic poporul român - chit că intuiția lui artistică adaugă apoi o serie de compensări: discreție, bun simț, măsură, bipolaritate...

Această *monomie* de explicare a românismului - prin spațiul mioritic - din partea lui Blaga:

1. e ceva unilateral (românii au două focare, chiar mai multe); şi

2. e dovada influenței din partea lui Spengler - Frobenius, cari au căutat un simbol spațial unic pentru marile culturi istorice. Blaga a căutat şi el un simbol spațial unic pentru români, care e impropriu: a) fiindcă românii au două focare spațiale; b) fiindcă e vorba de un spațiu românesc, el nu e numai de plai, ci şi de stepă.

Aprilie

Spațiul mioritic şi spațiul Bărăganului; Bărăganul şi n
trivirea dintre spațiul subconştientului şi spațiul *geografic.*
lucru la care nu s-a gândit Blaga e că opoziția dintre sp
subconştientului şi spațiul geografic poate duce la boli nervo
la boli sufleteşti. Exemple:

1. în *Emigranții* lui Bojer se vorbeşte de un personagiu
în preria americană, se îmbolnăvea fiindcă nu vedea nici un
dent de teren (iar pentru mine tocmai spațiul fără nici un
dent, chiar fără arbori, dar infinit, este *summum bonum* din p
tul de vedere al spațiului spiritual). La urmă, personagiu
Bojer şi-a făcut singur o movilită de pe care privea; dar tot
nebunit.

2. într-un roman (sau nuvelă?) al lui Cezar Petrescu, o
ină s-a îmbolnăvit, fiindcă, în fiecare dimineață, când se scula
vedea decât un deal, pe fereastră.

3. Mămica[15], atunci când a venit la Comăneasca, era
sată de spațiul câmpiei: toată viața n-a putut suferi cântecul
ierilor.

4. Țăranii deleni (si munteni?) împroprietăriți după pr
război mondial în nordul Bărăganului (poate şi mai la sud)
torceau în fiecare toamnă „acasă" (la deal sau munte). Acel f
cător *chez nous,* pentru ei, nu era pe Bărăgan.

5. Soldatul din Bărăgan rămas în 1918 în Moldova, pri
sătorie, s-a îmbolnăvit de nervi şi medicii i-au spus să se în
în Bărăgan.

Cuvinte străine, dar foarte românizate: Ardeal şi Bărăga

E adevărat însă că spațiul mioritic al lui Blaga e un
mobil, un *spațiu de succesiune,* un spațiu ce se face mereu
că prin el se poate face trecerea la Bărăgan: e ceea ce au
păstorii prin transhumantă.

Nică Dumitrescu a cumpărat via de la Baldovineşti, fii
văzut acolo o bucățică de deal. Şi preotul Doniga la fel.

Ma

Spațiul subconştientului de care vorbeşte Blaga e, la or
produs tot de spațiul exterior sau, cel puțin, sunt în legătur
Numai azi nu mai e aşa, adesea, fiindcă oamenii s-au
tecat în mare parte şi n-au putut duce cu ei şi peisagiul
Dar de aici au rezultat mai multe rele:

1. *criza etnicurilor.* Etnicul pur e prelungirea unui spaț

2. criza culturilor. Azi e o interferenţă de culturi, fiindcă e o *interferenţă de spaţii în subconştient;* căci, orice ar zice Blaga, spaţiul subconştientului nu e un absolut şi nu trăieşte independent de spaţiul geografic.

Cultura modernă e hibridă şi lipsită de *monumentalitate* din cauza asta. Evreii, călătorind mereu, au anulat în ei orice spaţiu. De aceea ei trăiesc numai cu timpul; de aceea sunt dialectici, revoluţionari, chiar anarhici;

3. suferinţa moral-metafizică şi chiar biologică; căci oamenii cu spaţiu subconştient minor sunt siliţi să trăiască în stepă şi viaţa lor e o continuă spaimă. De aceea *femeile vor să vină la oraş:* fiindcă lor le place spaţiul mic (de interior), ele având un suflet minor. Invers: oamenii de stepă ori de mare (marinarii), cu spaţiu subconştient major, se sufocă atunci când împrejurările vieţii îi silesc să trăiască la oraş ori la deal. Suferinţa şi pesimismul modern vin, deci, şi din amestecul spaţiilor; amestecul - interferenţa - spaţiilor în acelaşi om dă criza culturii, iar contradicţia între spaţiul extern şi cel intern aduce *suferinţa, pesimismul.*

1937

Orizont şi stil, Blaga, p. 106, *toată.*

Aprilie 1937

în *Eonul dogmatic,* Blaga admite şi influenţa spaţiului geografic în determinarea culturilor: vezi p. 196.

1937

Să discut:

1. Şi inconştientul se poate schimba prin conştient. E un raport reciproc, nu cum crede Blaga.

2. Blaga însuşi spune că sunt posibile schimbările, chiar influenţele, când sunt unul sau mai multe elemente într-o matcă stilistică comună cu alta. Dar asta se poate aplica şi la *matca stilistică,* şi la *alt spaţiu* (când omul se mută în alt spaţiu), considerat şi el ca o matcă stilistică. Interesant.

Mocanii au venit din munte pe Bărăgan. Dar ei aveau deja idee şi drag de spaţiul major, deci au putut să-şi asimileze uşor spaţiul bărăganic.

Noiembrie

Omului de pe Bărăgan îi e de-ajuns un timp de 2-3 ge ţii, uneori chiar o singură generaţie (să fi trăit el în copilăr Bărăgan), pentru ca să devină suflet de Bărăgan.

Blaga n-a ştiut acest lucru, când a scris în *Spaţiul mior* românul trăieşte în spaţiul plaiului, chiar şi atunci când tră de sute de ani pe Bărăgan - aşa îl rezumă, pe Blaga Damaschin. Tot Damaschin adaugă: „Şesurile româneşti pline de nostalgia plaiului" („Credinţa" cu data de 26 mai 193 spus Blaga chiar aşa? Şi că românul e om de plai chiar când *sute de ani* în Bărăgan? Să verific.

Blaga n-avea de unde ştie astea (şi mai ales să cun nostalgiile omului de Bărăgan) - fiindcă n-a trăit în Bărăgan sunt sigur că, dacă şi-ar fi trăit copilăria în Bărăgan, n-ar n scris *Spaţiul mioritic.* Şi ar fi fost păcat, căci e prea frumos, interesant - şi e adevărat că cei mai mulţi români sunt oa *deleni* (care e ceva mai mult de munte decât de deal); plaiul un spaţiu de Mont Blanc şi nici de dealuri comestibile, ci *mosul modelat în valuri.*

Nu există plai în Bărăgan - cum a scris unul recent - ş pe piscurile munţilor. Plaiul e, în adevăr, ceva specific român

Cred că spaţiile subconştientului au fost date tot de s extern, ori sunt create de ontologic, în vederea spaţiilor con sau *paralel* cu ele. Ar fi un paralelism spaţial.

Căci însuşi Blaga, când vorbeşte de spaţiile subconşti lui, le clasifică tot în spaţii ca cele externe: de stepă, de mun infinit, de compartiment etc.; aşadar, nu poate găsi un propriu-zis al sufletului, care să nu fie mulat după peisag origine).

August

Chinezu şi Blaga n-au văzut Bărăganul, balta, mare n-au cunoscut aceste locuri. Vezi cu ce aer de revelaţie îmi Chinezu de la Carmen-Sylva (30-31 august 1935) despre pei dobrogean.

Nici Blaga nu cunoaşte balta, Bărăganul. Dacă le-ar noscut - şi la timp! - ar fi scris altfel. Nu s-ar fi lăsat pose *clusiv de plai.* Iată de ce Bărăganul trebuie luat în posesie d ritualitatea românească, mai ales că prin el ne putem salva.

Blaga şi Chinezu au trăit ca într-o *strachină,* acolo, în Ardeal.

Octombrie 1936

Blaga însuşi n-a putut înţelege dintr-o dată; când i-am arătat un peisagiu tipic de Bărăgan, mi-a răspuns, cu ironia ardelenească: „De ce e peisagiu tipic de Bărăgan? Fiindcă are o turmă de oi?"

Septembrie 1936

Plaiul e un spaţiu şi o formă de timp. Foarte important. Aici e importanţa lui. Căci el e şi o formă de *plutire în timp,* de invitaţie la timp (dar la un timp minor), e mers suiş şi coborâş, mers de alternare; în timp ce Bărăganul e o imensitate statică, o ancorare în veşnicie (afară dacă, prin reacţie, nu produce revoltă imperialistă).

Septembrie 1937

Şi românii cari au venit cu oile de la munte au putut aduce spaţiu major. Aplică ce zice Blaga de ciobanul vedic (p. 128, *Orizont şi stil).*

August 1936

Când voi face eseul despre Bărăgan, să citesc încă o dată *Orizont şi stil* şi *Spaţiul mioritic* de Blaga.

1936

Bărăgan: Blaga, *Orizont şi stil,* p. 106, toată: important.

1936

Sentimentul Bărăganului e sentimentul mersului egal, uniform (nu ondulat), dar cu izbucniri elementare la răstimpuri, ori o nostalgie de stepă, apăsătoare, din care izbucneşte la răstimpuri persoana omului.

La plai e altfel. Compară cu ce zice Blaga la p. 20-21, *Spaţiul mioritic*

1936

Dar şi Bărăganul e nostalgic, nu numai plaiul (Blaga, *Spaţiul mioritic,* 22-23).

1936

Blaga însuşi e un român ideal, aşa cum ne trebuie: un român *major.* Deci, nu e mioritic, ci... bărăganic. Aşadar, pot com-

bate spaţiul mioritic, ori cel puţin pot susţine necesitatea bărăganic, prin chiar exemplul lui Blaga.

Noiembrie

Frica de spaţiu şi frica de *Bărăgan.* E deci ceva primitiv că la primitiv e în adevăr frică de spaţiu (vezi: Blaga, *Filozo lului,* p. 28, p. 30).

în omul modern, rafinat, sufletul s-a minorizat, s-a pr vizat. îi e frică de natură.

August

Blaga nu dă importanţa cuvenită peisagiului de şes în marea românilor *(Spaţiul mioritic,* p. 220). Face rău. El luc prea mult cu peisagiu! de munte şi [de] plai. Şi apoi, chiar nea de plai nu e prea precisă, e destul de vagă.

Când am coborât din tren, la Deduleşti, în 1931, cr parcă a început rapid şi *magic să se lărgească,* până s-a ide cat cu orizontul.'

August

Probă că plaiul e un spaţiu de *centru* e că Eminescu a trece organic şi fără să se falsifice la *cântarea mării* (vezi *mioritic,* p. 250-252).

Bărăgan; vezi: *Spaţiul mioritic,* p. 245. Să fie numai infl unei cunoscute metafizici „germane"? Ori şi influenţa *stepei,* a dat grandoarea spiritului mesianic rus?

August

Un singur nenoroc filozofic a avut Blaga: că nu a cunos timp şi spaţiul larg. Astfel, a rămas robit spaţiului de plai.

August

Spaţiul mioritic, p. 219-222.

La p. 221 Blaga arată - dar nu-şi dă nici el bine seam spaţiul de plai s-a format la români din cauza mediului ge de plai, *dar nu numai din cauză, asta,* ci şi fiindcă mediul isto vieţii noastre a fost minor: comunităţi mici, apoi state mi

adevăr, *asta* cred că e cauza principală. Dar Blaga n-o dezvoltă şi nici n-o vede clar.

O critică importantă ce se poate aduce lui Blaga: spaţiul nostru de „plai" a fost format nu atât, ori nu numai, de plaiul geografic, ci şi de istoria noastră din Evul Mediu (eu zic: şi după aceea; Principatele moldovene); vezi şi *Spaţiul mioritic,* p. 221.

Şi atunci, de vreme ce cauza este istoric-politic-socială (care a avut „norocul" *stilistic* să coincidă cel mai adesea şi cu un spaţiu geografic de plai), înseamnă că spaţiul nostru mioritic se poate schimba când se vor schimba împrejurările politice, sociale, istorice. Asta nu dărâmă pe dedesubt teoria lui Blaga despre poporul românesc? Ori o reduce *numai la explicarea trecutului* (aici e paseismul adânc al filozofiei lui Blaga)?

E simptomatic că Blaga nu încearcă nicăieri serios o explicare a cauzelor cari au creat spaţiul nostru de plai; parcă ar simţi primejdia. Din fericire pentru teoria lui Blaga, şi din nenorocire pentru noi, viitorul românilor îl condamnă tot la o istorie minoră, în mare parte. N-a zis chiar Blaga că nu vede viitorul nostru internaţional decât făcând echilibristică între Italia şi Germania? Trist destin.

Spaţiul mioritic, p. 224-225: deci, sentimentul spaţial creşte o dată cu politicul. Pagina 225, 227-228: deci, sentimentul spaţiului *creşte şi descreşte,* ca o armonică, după factori politici.

Aşadar, putem căpăta spirit de misiune. Acum *se repetă* - deşi mai puţin organic - *momentul Ştefan cel Mare:* a căpăta misiune şi spaţiu major (vezi: *Spaţiul mioritic,* p. 225-228). *Iată importanţa momentului actual pentru misiunea românească. Să fim conştienţi de acest lucru.*

August 1936

Spaţiul subconştientului poate fi produs nu numai de peisagiu, ci şi de cauze cari nu au nimic de-a face cu acesta. De exemplu:

1. *corcirea etnică* duce la *minorism,* deci la spaţiu mic;

2. imperialismul, statul *mare* duc la perspectivă de *colosal (vezi* la germani, [la] egipteni), deci, la spaţiu major (invers la elini. Spaţiul limitat la ei e şi din cauza statului mic, precum şi din cauza lipsei spiritului imperialist), iar imperialismul prea mare duce la pierderea intuiţiei morale de orice spaţiu (ca la evrei). (Ceva şi la Carol al VII-lea, Alexandru Machedon, cari s-au pierdut în spaţiu, ca o rachetă!);

3. apoi, cauze economice: burghezia modernă a creat
şele, americanii au creat New York-ul cu zgârie-nori, pentru m
vul că insula era *mică* şi pământul era *tare,* dar asta a dus la
anume spaţiu în toata civilizaţia contemporană.

Iată, deci, împrejurări de natură *politică, economică* ori
tară (de exemplu: Evul Mediu a creat burgurile *întărite,* pentru
să [se] apere de duşmani, dar şi din motive economice), cari
dus la crearea unui anume spaţiu subconştient.

Aşa că Blaga are multă dreptate când susţine că există
spaţiu propriu al subconştientului (deşi cam exagerează; şi
face greşeala că nu studiază *cum de s-a putut produce un as*
nea spaţiu - poate o va face în metafizica sa);

4. apoi, *cauze religioase* pot produce un anume spaţiu s
conştient; popoarele cari au luat protestantismul au luat şi
anume spaţiu al subconştientului (de exemplu, la unguri. C
altfel, nu era nici o legătură între sufletul de *pustă* şi de hoard
ungurilor şi stilul calvin).

Acest orizont al subconştientului e deci ceva autonom. E
explică:

1. prin cauze politice, economice, morale, religioase;

2. prin ceva care îi e lui propriu, de la început - e ceva
priu *eului,* deci, categoriilor de euri;

3. prin ceva ontologic: e un produs al unor cauze metafiz

Cum vin astea? Blaga nu o spune. Ori toate la un loc?

Saşii din Ardeal au putut păstra casele lor, stilul lor,
numai din cauza spaţiului subconştient, cum spune Blaga, c
prin *simplă tradiţie - ori prezumţie.*

1

Bordeie pe Bărăgan. Blaga, *Orizont şi stil,* p. 73.

Şi pe Bărăgan sunt case mici - nu mai vorbim azi, când
taţia face să se clădească după cum e la oraş, ori în Apus.

Dar odinioară erau *bordeie* (vezi Sadoveanu, *Bordeenii).*

Teoria spaţiului mioritic la Blaga e splendidă: dar cam
ţată. Şi *pedagogiceşte* trebuie să tindem către un spaţiu major

Ibid., p. 77-78: cât *aproximativ* e în aceste consideraţii?
joc minunat de probabilităţi! Sunt gata să admit că spaţiul m
tic e principalul spaţiu românesc - dar nu *singurul, şi* poate
cel mai bun.

Pagina 79: nu pe Bărăgan doina a căpătat duh de stepă; dar e adevărat că [apare] un duh de tărăgănare melancolică (nu virilă), în care ar fi încă influența substratului spațiului mioritic.

Găsesc că sentimentul de euforie etnică al ungurilor rezultă şi din faptul că *li se potriveşte spațiul**.

Blaga, *Orizont* şi *stil* p. 77: dar ce să zici atunci de țăranii câmpeni, cari mureau în Moldova fiindcă muntele le zgâria retina? Şi asta chiar *după războil*

Pagina 77: „dealul să se schimbe în şes"; oare asta să nu spună nimic? Oare să nu fie asta şi o dorință de spațiu bărăganic şi de evadare din spațiul mioritic? Vezi istoria şi geografia: românii au locuit întotdeauna şi la şes, şi în baltă. Deci, pot avea şi spațiu bărăganic.

1935

Blaga uită că ciobanii au trăit şi pe şesuri (cam jumătate de an, în fiece an). După Blaga, ar urma că sufletul românesc e produs de ciobani (vezi p. 233, al. I, „Gândirea", mai 1935[17]).

Da - în foarte mare parte. Dar şi ciobanii au stat pe câmpuri! Şi încă ceva: mai e şi *agricultorul.* El e țăranul român propriu-zis; plugarul nu a însemnat nimic?

Apoi: chiar de-ar fi cum zice Blaga, nu e şi pentru normativ. *Ce trebuie să fie.* Şi din acest punct de vedere trebuie să spunem: avem nevoie de *Bărăgan* că *să ne salvăm.*

Trebuie să ne revoltăm odată *contra minorismului nostru* şi să ne salvăm; oare minorii sunt caraghioşi când vor să fie majori? Da, dar noi avem *şi ceva suflet de Bărăgan,* şi e, poate, tot ce e mai prețios în noi.

Iunie 1935

I. Simionescu spune că solul României e foarte variat, dar nici unul din aceste aspecte nu e prea măreț[18].

Da. Dar e o excepție: *Bărăganul.* Acesta reprezintă partea *virilă, majoră* a României. Să o apreciem şi să ne salvăm prin ea.

1936

Blaga, *Spațiul mioritic,* p. 11: şi la cântecele noastre de Bărăgan e aşa ceva.

* Vezi ce zice Chinezu despre români în „Gând românesc", ianuar 1936, p. 49[16]: sentimentul autohtoniei *ardeleanului* în Transilvania („eu sunt de aici") va fi venind şi din asta.

Pagina 12: totuşi peisagiul influențează sufletul.

Februarie 1

Pentru Bărăgan: Blaga, *Orizont şi stil; toată.* Vezi, mai „între peisagiu şi orizont subconştient". Nu e mai puțin adev că:

1. şi peisagiul face sufletul. Teoria mediului *cosmic* are ş valoare;

2. în sufletul românesc sunt şi spații nemioritice (primor nemioritice, *majore,* luate de la romani, asiatici); aici e ma noastră speranță.

Principii majore, care să fructifice într-un mediu bogat valori minore ar fi idealul; fiindcă orice valoare mare pe lume combinație de major şi minor, majorul însă dând tonul. La mani, de exemplu, a fost prea mult major.

Azi, la noi, minorul dă *tonul. Toată,* problema viitorului cu rii române e cum să se ridice deasupra *majorul.*

Vezi, în Chinezu („Gând românesc", ianuar 1936, p. mărturisirea lui Reisner că saşii suferă în Ardeal. Există, deci orfanism față de spațiu: poți fi orfan de spațiul tău adânc.

Barbarii se opreau acolo unde li se potrivea spațiul; iar ungurii au nostalgie pentru Mongolia din China, deşi li se p veşte pusta.

11 decembrie 1

Vezi, Drâmba, *Filozofia lui Blaga*[19], p. 63-64. Să discut larg teoria spațiului la Blaga, Spengler, Kant şi teoria mea a B ganului (asta, ca *aplicație,* ca să arăt dacă Bărăganul ne p ajuta să creăm o cultură de tip major).

Ideal este când spațiul fizic şi cel al subconştientului c cid. Dar, chiar când nu e aşa, este cert ori foarte probabil că țiul geografic valorifică *unele sau altele din formele psihice* - sa exasperează, făcându-le şi mai tari, prin opoziție; se poate şi ta*.

* Cazul cel mai celebru e cel al culturii eline, care s-a speriat d finit şi a ajuns la limită: dacă e adevărat - căci nu văd că filozofi Platon ar fi obsedată de *finit.* Ea e majoră! Elinii au avut şi ceva un sal: altfel, nu s-ar fi grecizat Asia în zece ani, prin Alexandru Mach (vezi Janet - Seailles[20]).

(Şi evreii sunt universalişti, deşi au obsesia spațiului de ghetto

Pagina 2 la *Teoria spațiului şi cultura.* Vezi şi critica lui Stahl contra lui Blaga[21]. E superficială - pozitivistă dar nu înseamnă ca n-are partea ei de adevăr.

Un Blaga născut pe Bărăgan poate că n-ar fi scris aşa. El n-a avut nici măcar strămoşi păstori transhumanți pe Bărăgan. Dar mama sa avea sânge aromân. Aromânii au fost transhumanți pe spații mari.

Mai 1972

Blaga, *Zări şi etape,* p. 49-56; aplică la Bărăgan.

Omul de Bărăgan nu e primitivul şi nici omul modern, ci adâncul om târziu-neolitic.

1936

1. *Spațiul mioritic* nu e un spațiu de limitare. Are o virtualitate de infinit: *infinit ondulat.* Nu e nici munte, nici coline-deal, depinde cum îl interpretăm.

Până acum a fost interpretat mai mult minor. Dar poate fi interpretat şi major. Deci, ne putem salva.

2. Se adaugă şi accentul *axiologic,* prin care ne putem da un spațiu major. Mioriticul, cum am spus, se *pretează.*

Iata două motive prin cari ne putem salva.

Februarie 1936

Problema spațiului românesc e problema destinului culturii româneşti. Destin major ori minor?

Deci nu e o problemă de expediat uşor. Vezi şi Dan Botta, *Frumosul românesc* (articol publicat în urma apariției *Spațiului mioritic* [al lui Blaga])[22].

Mai 1935

Să opun „structurii indefinit ondulate", a lui Blaga, „structura *infinit* neondulată" a Bărăganului.

Avem de-a face cu două spații.

Teorii ale spațiului

Spațiu matematic, spațiu filozofic şi spațiu psihologic. Alte feluri de
Genuri proxime: sahara, preria, stepa, pusta, savana. Diferența specifică
ganului, încercare de definiție

Mai

Trei feluri de spații:

1. matematic: acelaşi întotdeauna; pur fenomenal; e cev
re are influență asupra unui mobil (să-l întreb pe Nuță);

2. filozofic: forma kantiană; implică înțelegere metafizică

3. psihologic: spațiul concret, care e foarte *variat:* munte,
şes, pădure, mare etc.; acest spațiu se poate diversifica în sp
estetic, biologic, moral.

Noi luăm spațiul mai mult în înțelesul *psihologic şi*
(vezi la Blaga, dar la el e mai puțin în sens moral); Bărăgan
spațiu psihologic şi cu aplicații la viața morală şi [la] filozofia
turii.

Mai

Bărăganul are spațiu infinit, ca în ştiință, dar nu săra
plin de mister. Deci, are şi avantajul spațiului ştiințific, şi p
al spațiului ontologic.

Bărăganul e numai esență ontologică, fără formele ei.

August

Feluri de spații:

1. spațiul alveolar (sau ontologic);

2. spațiul migrator (din vremi economice ori dintr-un
stinct de deplasare);

3. spațiul pendular (transhumanta): aromânii la noi, p
lumbienii;

4. spațiul turistic; foamea de spațiu, dar alunecare pe
supra: „Am făcut anul acesta Parisul, Roma, Londra" etc.:
în grabă se poate vedea mult;

5. spațiul higienic ori cinematic *(weekend),* ca mijlo
dezintoxicare după munca din cursul săptămânii; în mediu
ban ori industrial, harta e un spațiu, în fond, tot de cinema;

6. spațiul imperialist; spațiul vital (geopolitic), din nece
economică, însă din gust de cucerire;

7. spațiul semit, tricolorist; individul misionar, ce umblă peste tot *(ubi bene, ibi patria),* dar cu febra lui imperialistă, care vrea să-şi facă culcuş peste tot ori care seamănă cu obsesiile lui; dar seamănă o floare şi nu sădeşte un pom.

Cum e (cum a fost) la români? Numai la noi a existat termenul „pământean"; de unde şi „țară", „țăran". Francezii au termenul *terrier,* nemții îl au pe *Land* sau *Bauer* („constructor", semnificativ!). Vezi cum s-a spus la „țăran" în limba diferitelor popoare.

Omul se defineşte şi în raport cu spațiul sau cu timpul.

August 1936

Apusenii au *anulat spațiul.* De aceea, ei se determină după criterii şi cauze aspațiale: economice, politice etc.

Ideea materialismului istoric, de exemplu, s-a născut în Apus: omul determinat de factorul economic, şi nu de cel cosmic, de spațiu.

Noiembrie 1969

Bărăganul în literatura universală: de exemplu, la scriitorii ruşi. Ori *Sahara:* vezi pasiunea pentru Sahara la locuitorii de acolo, mi se pare, în Tican Rumano[23].

Descrierea câmpiilor americane: pampas, prerii (în Bojer[24] etc.); şi la Constantin Stere, când descrie Siberia, cu fluviile ei de 40 km[25].

Bărăganul în literatura română: Odobescu, Sandu-Aldea, Sadoveanu, Gh. Bănea etc.

Pentru francezi, *Beauce* e o mare câmpie, un spațiu vast - ca şi pentru ardeleni - „câmpia" (care nici nu prea e câmpie).

Vezi *Şesuri natale,* de N. Crainic; de Martonne[26], G. Vâlsan[27]; manuale de geografie (Mehedinți etc.).

1942

Rasputița: starea de a fi fără drumuri; existență nediferențiată. Aşa e în stepa Rusiei, când se desfundă primăvara şi nu se mai disting drumurile...

Decembrie 1976

Bărăganul şi peisagiul din Sahara. Vezi Maupassant, tradus în româneşte, volumul în care sunt şi O *viață. Bel Ami* (p. 411 etc.).

Bărăganul e *drept,* suprafață plană, dar care sugerează infinitul şi cosmosul şi stabilitatea fastuoasă.

Sahara e *vălurată* şi cu vifornițe de nisip. Dar şi ea poa spira mari ataşamente, dacă nu pentru un punct, pentru giul deşertului ca atare.

Sahara salvează pe oameni numai prin turme de vite.

Bărăganul e în primul rând *botanic* (şi *cosmic).*

Sahara e peisagiul abstracției fastuoase şi mişcătoare (dinamic şi tragic în ea).

Bărăganul e peisagiul cercului perfect şi totodată al vi al cosmicului.

Iunie

Lumina pe Bărăgan. Cehov, voi. 6, *Stepa,* p. 217: „de rile se vedeau limpede ca ziua"; p. 217: „prin pâcla nopții s tot...".

Parcă pe Bărăgan atmosfera se oglindeşte în ea însăşi.

Este *obiect* şi *oglindă totodată.*

De aceea a scris Fănuş Neagu, recent, că nicăieri lumi e ca la Brăila?

E pe Bărăgan o lumină de sens şi de maiestate, *lumin* nită şi obiectivă; o lumină clară şi prestanță, şi totuşi are î nesfârşită enigmă, o enigmă irizată într-un cristal universal, î cristal cosmic, iar câteodată chiar se precizează într-o cheie cală, pe un portativ infinit: *Apa Morților.*

Prin acest concept, folclorul nostru, vechea noastră poporală făceau legătura între *fenomen şi transcendent,* într mea sensibilă de aici şi lumea inteligibilă, de dincolo (mar voltare).

Iunie

Stepa n-are ecou, dar duce sunetele departe, „peste î rile fără sfârşit" (Cehov, voi. 6, p. 259). Interesant.

Aşa s-a unificat Rusia, „maica Rusie". Stepa dă acea *nătate comunitară;* pe când dealul şi muntele izolează, *trime înapoi.* Dar câmpia duce „ecoul" la infinit şi existența, cu el.

Cred că Bărăganul e spațiul cel mai propriu ca să dea munitate etnică mare, plinătate.

Eul umple spațiul şi totodată se umple pe el (dezvoltare)

Poate din cauză asta iubesc Rusia, „sfânta, maica Ru ca nişte nebuni.

Iulie 1970

Vezi *Stepa,* de Cehov (voi. 6); admirabile descrieri, deşi nu prea metafizice.

Totuşi, într-un loc, e o afirmaţie adânc metafizică [şi] care s-ar putea preciza aşa: infinitul spaţial atrage sau sugerează trăirea infinitului temporal; universalitatea atrage eternitate într-o trăire completă.

Aşa face Bărăganul şi aceasta e una din minunile lui.

Vezi p. 185: „i se părea (lui Egoruşca) că e o veşnicie de când îl hurduca brişcă şi că soarele îi dogoreşte spinarea de cine ştie când".

Iunie 1970

Legendaritatea Bărăganului. Stepa e ca un spaţiu cu legende: *Legendele stepei,* Cehov, voi. 6, p. 218-219.

Legendele Bărăganului (pe cari le-a povestit Istrati; ceva la Sandu-Aldea, Odobescu. Bărăganul - spaţiul cu cele mai adânci legende.

Temă: Caracterul de legendă al Bărăganului. *Idealismul sau irealitatea lui* - şi totuşi, ce realism! Antinomie: idealism şi realism pe Bărăgan (dezvoltare).

5 decembrie 1971

Noi vorbim de adevăratul spaţiu de Bărăgan, care e rar în Europa: stepa rusă, pusta ungară - şi cam atât.

Iar America de Nord şi de Sud are preriile şi savanele. Mai e Sahara (care are în plus căldura şi dunele ondulate şi mişcătoare de nisip).

Le pays de Beauce, câmpia ardeleană sunt câmpii minore şi mini-bărăganuri, ultima cu coline; Ţara Bârsei, tot aşa.

Adevăratul bărăgan e plan şi nu vezi nici un accident de teren şi nici un sat - ori foarte departe.

Iunie 1968

De Bărăgan se va vorbi în curând ca de marile spaţii din America, ocupate de prerii. Preria americană. Acum, acolo sunt oraşe şi terenuri agricole: natură dirijată şi aglomeraţie umană.

Noroc că va rămâne imaginea dată de Odobescu etc.; mare imagine, dar care nu poate echivala realitatea feerică ce a fost!

Tot aşa a dispărut şi Codrul Vlăsiei. Nu ne-am gândit cel puţin, sau nu ne-am îndurat să facem o mare rezervaţie în Bărăgan, măcar de 10-20 de mii de ha.

Vezi ce câmpii, păduri şi piei roşii erau pe locurile acum sunt New-York, Manhattan etc.

Noiembrie

Slavii, arabii, vikingii, mongolii etc.: popoare de orizo largi - popoare sau populaţii de nisipuri, duse de vânt în sal existenţei.

Bărăganul: nici agorafobie, nici claustrofobie, ci o sint infinit şi finit.

Vagul graţios al românului şi vagul tulburător al slavulu Bărăgan e o graţie majoră. *Năpasta* lui Caragiale nu e romă că ca spirit, şi nici grecească.

Iulie

Satele româneşti de pe Bărăgan, înconjurate de infinitu ţiului plan, trebuie că au ca mod de trăire ceva din oaze Sahara. Cari, în general, cred că au întinderea unor sate noastre, de la câmp, şi de jur-împrejur - infinitul.

Atât că în spaţiul saharian sunt dune mişcătoare şi nu tarlale de grâie şi porumb. Vezi şi în Tican Rumano. De tuaregul din Sahara e metafizic, pasionat de spaţiul lui.

Nicăieri aderenţa la spaţiu nu e mai profundă, mai *de* mai metafizică, decât în Bărăgan, [în] stepă, [în] sahara, ape mari. Există deci o feerie profundă a *spaţiului plan infini*

Vezi descrieri ale mării-oceanului (Ibafiez, Loti etc.) Saharei (Tican Rumano).

Să arăt că omul se poate acomoda faţă de viaţă nu printr-o religie sau printr-o filozofie, ci şi *printr-un peisagiu* - orice caz, peisagiul e la baza metafizicii lui religioase ori filo o influenţează. Oare indienii de aceea n-au ajuns să aibă o propriu-zisă, ori o filozofie sistematică, din cauza peisagiulu Să studiez chestiunea.

Căci peisagiul (cel puţin unele peisagii) generează în s vagă atitudine metafizică.

Nu numai durerea şi gândul morţii au creat filozofia ş gia, ci şi peisagiul. *Anume peisagii* sunt generatoare de stă hice, ce creează filozofia.

La deal e mister aparent (de teatru), dar, în fond, e s tate; pe Bărăgan e invers: simplitate aparentă, claritate e rantă, dar mister de fond.

1938

Cum iubeşte arabul nisipul - întinderea cu dune de nisip în soare sau în lună (vezi ce poezie îi face), ori cum iubeşte cămilele (vezi ce adoraţie), tot aşa iubeşte plugarul de pe Bărăgan întinderea nesfârşită.

Dacă nu a cântat precis ideea de infinit a Bărăganului, e pentru că aceasta cerea cultură filozofică, dar se vede *indirect* ataşarea ţăranului de Bărăgan: în cântecele, jocurile, poeziile, ocupaţiile de Bărăgan.

Să dau exemple: cum călătoreşte vocea pe Bărăgan, cum omul cântă acolo prelung (ca să se audă), cu toată fiinţa (dar nu exasperat, ci potolit totuşi, deşi cu gura mare, ca un lup de stepă), cum se acordă cu infinitul, cu păsările călătoare şi cu păcănitul căruţei (singurul zgomot de civilizaţie pe Bărăgan). Ah, păcănitul căruţei pe Bărăgan şi drumeagurile între porumbişte!

Să *citez aici nişte versuri culese de A. D. Culea:* „S-aud căruţa păcănind...", versuri în ritmul căruţei, iuţi şi anonime. O!, ce să înţeleagă orăşeanul din [asta]?

1979

Ideea de *zare* la ţăranul român (mai ales la şes?); zarea pentru ţăranul român nu e *limitată,* nu e opacă, nu e citadină, nu este zare de burg de Europă centrală (românii s-au apărat în Evul Mediu printr-un simplu *fossatum* şi mai ales prin eroismul lor şi prin credinţa în Dumnezeu).

Dar burghezii din Occident au creat în jurul oraşelor lor un fel de *ziduri chinezeşti,* din punct de vedere filozofie, metafizic. Asta a dus la *viaţa interioară a eului,* dar, cu timpul, şi la sărăcirea lui şi chiar la disperare - la alde Sartre. Ghettoism metafizic.

Octombrie 1968

Francezii spun ţară *(pays)* nu numai provinciilor, nu numai subprovinciilor *(le pays de Beauce),* dar şi cartierelor ori subcartierelor (cum s-ar zice, microraioanelor).

Vezi, de exemplu, p. 182 din *Paris. Les guides Poleus,* ed. 1929: „Le boulevard Montparnasse est beaucoup plus qu'une grande artere: il est le centre d'un pays un peu â part, comme Montmartre"[28].

în Ardeal se spune: Ţara Oltului, Ţara Bârsei etc., dar în Bărăgan nu se cunoaşte această idee; atât e spaţiul de întins, atât e socotit ca fără limite, ca întinzându-se aproape la toată existenţa!

Dar, în alte ţări din Apus, ideea de „ţară" minusculă e şi accentuată (sau în Grecia. Vezi mai ales în Grecia veche).

De ce ţii la un anume peisagiu?

1. din cauza locului unde te-ai născut? Nică Dumitrescu aşezat la Baldovineşti fiindcă a văzut acolo „o bucăţică de d Dionisie Ionescu** vrea să se ducă la ţară şi numai de câr apucă dorul. Servitoarea Miţa iubea *praful* fiindcă îi aminte câmp, de copilărie;

2. ori din cauză tipului tău psihic? Tipurile virile iubes răganul;

3. ori din ambele aceste cauze?

îmi place cauza a doua, să o dezvolt.

Eu îmi caut spaţiul meu natural - care e *Evul Mediu* or tul patriarhal. Curios: spaţiul meu e Bărăganul, dar îmi plac şele strâmte, medievale. îmi place Bărăganul, dar nu şi o larg, modern.

Fiindcă eu vreau *absolutul; iar* acesta e ori pe Bărăga sens de infinit, ori în oraşe medievale, în sens de ierarh transcendent.

în oraşele medievale este teluric, taină, transcendent, l dă, istorie - şi mie toate astea îmi plac, fiindcă duc la intuiţi solutului.

4 august

Kico scrie, în jurnalul lui[29] (dactilogramă, pag. 63) d peisagiul român şi cel polon.

Peisagiul polon: „Peisagiul e mort, e ceva străin de n umană. Cineva a spus despre peisagiul românesc că are ex vitate umană. Eu îl găsesc mai degrabă de o linişte lumir odihnitoare, are ceva clasic într-însul. Dar aici? Şi aici e cev burător, pitoresc, desigur, o melancolie de un gen nehotărât nuit, care atrage din ce în ce mai mult, pe cât mi se pare, p pictorilor noştri, aici. E o întrebare mută, foarte mare, un ritm dureros în această armonie cenuşie, în aceste linii frânte parcă de o fatalitate".

* fost director al Şcolii Normale de băieţi din Brăila.
** fost profesor de lucru manual (?) la aceeaşi şcoală.

La pag. 53 a dactilogramei (7 decembrie 1922), Kico scrie: „Melancolia este tăcere. Durerea şi bucuria sunt strigate, fie şi conţinute. De aceea peisagiile melancolice exală tăcere". Foarte bun aforism.

La pag. 15 a dactilogramei (1 april 1923), Kico scrie: „Multe lucruri am văzut de când sunt în ţară. între altele, expoziţia Grigorescu. Impresia mea de linişte odihnitoare, pe care o găsesc de când sunt în ţară, poate şi din pricina contrastului dintre chinuitul peisagiu galiţian şi liniştea muzicală a peisagiului nostru, şi-a găsit o armonizare sufletească perfectă cu opera pictorului liric, armonios (o armonie romantică, spre deosebire de armonia propriu-zisă, care e cea elenică)".

La pag. 79, data 8 mai 1923, Kico scrie: „Seninătatea primăverii la noi (...). Mi-am făcut adesea o imagine ideală a vieţii (...): câţiva prieteni intelectuali (...), cari să comunice între dânşii prin identitatea gândului şi simţirii (...). Totul într-un cadru de pace, al câmpiei, cum e a noastră. Am văzut ceva asemănător la unii filozofi greci din vremea târzie, când lumea începuse să fie obosită de mult zbucium zadarnic. De vreme ce mă face să-mi închipui aşa ceva, amintirea câmpiei noastre, sunt sigur că pe ei, care n-aveau această câmpie, îi inspira înfăţişarea Mării Egee".

Căci Marea Egee e *liniştită,* nu furtunoasă; este senină, deci ceva de Bărăgan.

Februarie 1934

Bărăganul îşi păstrează taina şi e inexpugnabil: *nu se predă,* chiar dacă se dezvăluie *exterior, fizic.* Bărăganul e generos: se predă exterior, dar sufletul Bărăganului nu-1 cucereşte nimeni.

(Vezi cum *Napoleon* a fost învins în Rusia; cum *Darius* a fost învins în Scythia; Vlahuţă, *Din trecutul nostru,* p. 1-7.)

Barbarii căutau câmpul şi fugeau de dealuri, [de] munţi. De fapt, câmpul se predă uşor, dar, în fond, nu; dealul se predă greu, dar cu totul.

Februarie 1934

Nomadismul Bărăganului

Da! E un *nomadism* al Bărăganului. Un nomadism metafizic, chiar dacă omul *rămâne pe loc.*

Rusul e *universal.* De ce? Fiindcă e *om de stepă.* Oamenii de dealuri şi coline (ca elinii, ca francezii) sunt cei mai particularism' şi mai citadini. Pentru elin ori franţuz, lumea e numai în provin-

cia lui, în ţara lui. Şi la noi, chiar istoriceşte, e un *nomadism* *roire* a satelor, a târlelor (s-au schimbat şi s-au înmulţit, ca ş manele).

Decembrie

Nu e nevoie de mult timp, de sute şi de mii de ani, pent teritoriul să influenţeze sufletul oamenilor.

De exemplu, pe *Bărăgan* oamenii sunt veniţi de puţin (în secolul al XIX-lea?), de la munte şi dealuri - şi totuşi, cari au crescut pe Bărăgan se simt greu la munte (vezi cu soldat de la câmpie, însurat, în 1918, în Moldova, la munte îmbolnăvit de nervi şi doctorul 1-a sfătuit să se întoarcă la câ

Aromânii veniţi în România o duc greu şi unul din ei într-o zi: *„Se vede că ne-au blestemat munţii, fiindcă i-am pă* Vorbe adânci şi impresionante! Atât de mult aromânii se înt trunseseră cu sufletul munţilor.

Mai repede dau oamenii munţilor câte un *spirit,* decât c lor. Nu am auzit ca mongolii să fi dat un suflet, o zeitate, ca lor: dar munţilor, da. Fiecare munte avea un zeu, un spirit (v la tătarii din Dobrogea) şi chiar dacă oamenii ar da câmpi suflet, o zeitate, câmpia e una singură, pe când munţii sunt numeroşi. Munţii se pretează mult mai bine la mitologie (v elini. Mitologiile s-au născut şi s-au dezvoltat la munţi? Să tez).

în schimb, la câmp, omul e mai *adânc, mai mistic, ma logic, dar linear oarecum. Teză: câmpul e monoteist; poate c cauza asta evreii, arabii - semiţi - au ajuns la monoteism: au stat în deserturi* (să dezvolt).

Bărăganul, stepa duc la monoteism; filozofia, ştiinţa?

Filozofia s-a născut la Milet, pe coasta Mării Egee, fiindc rea e ca şi câmpia: una singură. Şi duce la perspective adânc unice; la monoteism. De aceea, în gândirea presocratică, *filoz vorbit de Unul, Marele Unu.*

Pe Bărăgan simţi sufletul ca o sferă de cristal imponde Te dizolvi, ca o bucată de zahăr, şi totuşi te realizezi, nu te a lezi.

Februarie 1933

Oamenii moderni au o psihologie de *canari.* S-au obişnuit într-un spaţiu închis, mic. Nu mai pot suferi libertatea şi spaţiul infinit.

Dar nu bagă de seamă că din cauza spaţiului mic *(a spaţiului fizic,* e şi o lipsă a *spaţiului metafizic;* nu mai credem în nimic: deci, două cauze) se neurastenizează.

Epoca moderna cică a cucerit spaţiul prin ştiinţă (vezi astronomia) şi prin *tehnică:* dar, de fapt, sufleteşte, 1-a pierdut. Fiindcă, sufleteşte, spaţiul s-a diminuat (vezi şi Valery), e cunoscut, mergi repede în el şi fiindcă azi casele sunt pretutindeni; nu mai e orizont deschis.

Avem, deci, un orizont de temniţă. Spaţiul nostru e o temniţă civilizată şi gălăgioasă.

Dar Bărăganul nu e aşa. Aici e valoarea lui: el te *dezintoxichează.* Te de-neurastenizează. Pentru unii e greu la început să stea în Bărăgan, dar, dacă îşi fac educaţia, ajung să vadă efectele bune; măcar din când în când să te duci în Bărăgan: e salubru pentru suflet.

Iulie 1972

Definiţie: *Bărăganul e spaţiul în care, privind în toate părţile, poţi vedea linia neîntreruptă a orizontului.*

Spaţii înrudite: marea şi oceanul, sahara (deşertul). Marea însă poate fi neliniştitoare - Bărăganul e pace - *pax ontologica* sau *pax ontica* - iar deşertul poate avea dune, cari să întrerupă linia orizontului. Afară de asta, Bărăganul este întotdeauna viaţă: o lume vegetală şi animală pierdută în infinitul câmpiei şi glorificând existenţa.

Şi în lună poate fi spaţiu plan şi linie orizontală, dar aceasta e prea aproape şi e ceva epurat; pe Bărăgan e viaţă, permanentă potenţialitate de viaţă.

Să spun: Bărăganul e spaţiul terestru, în care privind în toate părţile... etc.? Nu cred că e nevoie.

De asemenea, se poate, *logiceşte,* renunţa la cuvintele: „privind în toate părţile", căci sunt implicate în cuvintele următoare - dar cu ele definiţia e mai plastică. în orice caz, pe scurt s-ar putea spune aşa: *Bărăganul e spaţiul în care poţi vedea linia neîntreruptă a orizontului.*

Sau: Bărăganul e *spaţiul viu* şi *rezolvat,* în care poţi vedea linia neîntreruptă a orizontului.

[Sau:] Bărăganul e un spaţiu nepopulat de om, dar vi
care, privind în toate părţile... etc. (sau: slab populat; pustia
Evanghelie?).

Mai

Bărăganul - un corelat sau un corespondent geograf
Dumnezeirii. Dumnezeu e cauză tuturor, dar Lui nimeni nu-i
să aibă cauză; deci satisface şi nevoia noastră de finit, şi pe a
de infinit (etern).

Iată de ce ideea de Dumnezeu nu e numai o nevoie mora
biologică pentru noi, ci şi una *logică.*

Tot aşa, păstrând proporţiile, Bărăganul e o sinteză de in
şi finit: căci el e o întindere mare, cvasi-infinită, dar nu ne d
liniştea infinitului pur, care e ceva haotic.

Bărăganul e *liniştitor* - pentru cine îl are în *structura*
subconştientă, căci pentru tipurile minore Bărăganul e unifor
e infinit haotic, deci e neliniştitor, pentru cucoanele din gări
pe Bărăgan - deşi e imens.

Bărăganul nici nu ne irită retina spirituală prin perspe
prea apropiate, ca peisagiile de deal ori munte fără deschidere
nici nu ne sperie prin infinit haotic.

El e un infinit armonios, un sistem de coordonate vas
totodată ordonate, un *mare prieten geografic,* un dispozitiv n
de dimensiuni, menit să ne dea, în chip solidar, şi vastitatea
piraţiei largă - şi ordine. El sintetizează *limitele* greceşti cu in
tul matematic - cu infinitul modern. El nu e nici spaţiul mino
dealul, şi nici spaţiul haotic, ca stepa ori marea. Bărăganu
nelinişteşte nici prin îngustime, şi nici prin infinit, deci el of
linişte deplină.

Bărăganul e *pace, împăcare,* odihnă, linişte. El e o ima
pământească a lui Dumnezeu - dar numai din punct de v
logic, nu şi moral.

Iulie

în ce constă valoarea de liniştire a Bărăganului? Fiindc
finitul (ori cvasi-infmitul) Bărăganului te linişteşte; e *linişt*
săşi.

Deosebire de timp: nemărginirea, infinitul timpului te
niştesc. Ce contrast!

Spaţiul (întins şi infinit) e liniştitor, timpul infinit e dram
De aceea popoarele au inventat legende pentru începutul lu

ca să se liniştească. Pentru început; şi dacă elinii au inventat totuşi *limitele,* e fiindcă în toată Elada nu erau spaţii-bărăgan, ci numai munţi, dealuri, câmpii mici - şi marea veşnic mişcătoare, ascunzând secrete şi sirene.

Ianuar 1953

Sunt peisagii dulci, liniştitoare şi sunt peisagii dramatice şi problematizante.

De exemplu, sunt peisagii geologice, în care culorile munţilor au încremenit unele peste altele, amestecate cu prăpăstii; simţi în acest peisagiu un trecut de lupte şi spaime, care parcă fumegă încă şi nelinişteşte: acesta e un peisagiu încărcat de *istorie şi de amintiri.*

Dar alte peisagii parcă n-au istorie, parcă n-au „suferit" niciodată, după vorba poetului, aproape necunoscut, în cartea *Tout un Auriol,* Emile Dury: „Nous etions las d'avoir trop vu de paysages: champs inconnus aux lentes ondulations, paisibles et pareiles â d'ideals visages, qui n'ont pas conserve la trace des passions"[30].

Bărăganul e un astfel de câmp sau de obraz ideal, care n-a păstrat memoria pasiunilor, a zbuciumului retrospectiv? Da, într-un fel. El e infinit, ca şi marea, dar nu neliniştit ca marea, fiindcă el e o geometrie statică, fără mişcarea valurilor, fără adâncimea obscură.

Şi totuşi, pentru unii, Bărăganul e neliniştitor, e chiar „navrant" - pentru cei pe cari îi sperie „uniformitatea", pentru „turişti", pentru cei cari nu-i văd adâncimea şi pentru cei cari nu ştiu să vadă bogăţia simfonică de variaţii a monotoniei aparente (cum e şi la *Liturghie,* de care un Guignebert se plângea ca e „monotonă").

Bărăganul e *metafizic,* fiindcă sub monotonia aparenta ascunde adâncimea şi variaţia transcendentă, aşa cum „monotonia" gesturilor mult repetate în cultul religios face să evadezi în transcendent (cum e în yoga?).

Spaţiul apelor

Spaţii subiective. Bărăganul şi Balta Brăilei. Genuri proxime: delta, r
oceanul. Cele două Dunări. Alţi autori despre spaţiul apelor. Descrierea
Antropologia ei: lipovenii. Lexicul, valorificarea estetică şi semnificaţia filo
Blaga în spaţiul apelor

August

Toate spaţiile sunt frumoase, dar de unele suntem legaţ
fleteşte mai mult; [acestea sunt] spaţiile *subiective.*

De obicei, spaţiile subiective sunt cele în care ne-am p
cut copilăria, tinereţea sau o importantă parte din viaţă, de
se leagă fapte importante din biografia noastră.

Pe Andersen 1-a atras Nordul, în care a şi pierit; pe Nanse
atras Polul Nord, pe Tican, spaţiul şi barbarii din Sahara nor

Ianuarie

Spunem spaţii subiective - fiindcă sunt spaţii îndrăgi
noi şi în cari noi vedem un sens adânc.

Dar, de fapt, ele sunt spaţii *obiective,* chiar super-obie
metafizice, adică *suprem obiective,* fiindcă în cazul de faţă e v
de o *subiectivitate profundă,* care merge până la Absolut; ana
cu sentimentul moral, religios etc.

Martie

Şi Balta Brăilei, şi Bărăganul ocazionează ideea de infin

Cei doi plămâni ai mei au fost Bărăganul şi Balta; cea
mare bucurie era când ieşeam să mă plimb spre Latinu, C
ori când sihăstream în baltă - ca atunci când am dormit tre
în Balta Brăilei. Când stăteam pe pământ, culcat cu faţa în s
soarele se juca pe fruntea mea, era cea mai mare fericire. Ş
zeam câteodată curgând Dunărea Veche, mişcându-şi potoli
zii, zumzăindu-şi solzii.

Căci în fiecare an Dunărea venea mare şi umplea băl
luncile pe o lărgime de zeci de km., până la Călăraşi şi spr
laţi, unde se vedea albind Ţiglina romană; ca şi Ghecetul,
iarăşi a fost un punct roman, ca şi la Bărboşi. Deci, eram

drați într-un admirabil poligon de antichitate romană, fără să mai vorbesc de cea mai recentă, greco-turcă.

Când venea Dunărea mare, *era pentru toți brăilenii o reînviere psihică; era o euforie cosmică.* Ceva ce trebuie să fi simțit *vechii egipteni* când inunda Nilul!

Atunci nu numai bălțile şi luncile se umpleau de ape, ci înşişi *plămânii noştri* se umpleau de spațiu şz *de ozon.*

Martie 1934

România e foarte variată ca valori economico-geografice, producătoare de valori spirituale diferite, lucru ce nu s-a observat.

Muntele, marea, stepa, balta, fluviul, dealurile: fiecare promovează altă atitudine spirituală,' majoră sau minoră.

Nici o țară din Europa nu e ca noi (în Franța nu-s stepe, nu-s fluvii; doar în Rusia).

Iată un lucru plin de consecințe pentru cultura românească.

Martie 1932

Balta e o sinteză de *Bărăgan* şi de apă. Aici e valoarea ei: are antinomiile Bărăganului, ale stepei, şi taina complexă, variată şi rafinată a apei, a apei multe şi în toate formele, insinuate peste tot, înşelătoare şi liniştite totuşi.

Balta de pustă e adevărata baltă - nu cea sadovenească, de Şiret. Vezi ce frumos descrie Sadoveanu balta - chiar cea de Şiret, ce tainic, ce larg (să dezvolt ideile astea).

Martie 1934

Peisagii ininteligibile: Bărăganul, balta.

Dovada elocventă: am văzut odată, în „Ilustrațiunea română", o splendidă fotografie a Bărăganului. Câmpie la infinit, câțiva nori în fund, ierburi, pe primul plan, doar o fântână: dar pe fântână era un idiot cu bască. Ce profanare!

Am şters idiotul cu creion negru. Nu vă închipuiți câtă *adâncime de abis,* de cosmos, a căpătat peisagiul!

Dar modernii transformă totul în bibelou. Auzi! Om pe fântâna de pe Bărăgan! Şi încă, cu bască!

Iulie

1. Balta e un spațiu *foarte variat;* toate contrastează (m
nat) cu caracterul ei în *mod necesar plan* (variație în planeit
de aceea balta n-are nimic monstru, e o continuă surpriză, o
tinuă revelare. Ineditate.

2. Balta e un spațiu *fermecat,* o vrajă terestră, ca un pa
ce a venit din altă lume şi a *aterizai* trecător pe pământ, ori
ceputul lumii. Fermentația aceasta ontică, liniştită, dar va
nu e la munte; şi nici pe Bărăgan, care e mai lucid, deşi pr
(antinomie: luciditate şi profunzime; am pus asta şi la *Ant*
Bărăganului). Şi aici e ceva specific sau unic în peisagiul bălț

Da, spontaneitatea e caracteristica bălții, dar spontan
în cadrul vrajei sau farmecului, variație în cadrul planeității.

Când ne uităm de pe Iacobdeal la peisagiul bălții: feerie
joră a desenului şi vrajei, a culorii repartizate cu profuziune
fel de disciplină în risipă (dezordine?).

Observație: *Bărăganul e întotdeauna Bărăgan,* adică e
cu linia orizontului; dar balta nu e adevărat baltă decât d
mare şi arhaică, imensă şi aproape necălcată de civilizație.
poate fi şi un smârc, o mlaştină, nu de asta e vorba, ci, în d
tiv, de Balta Brăilei (înainte de a cădea victimă Insulei Brăilei

August

în Balta Brăilei e teren mai ferm decât în Deltă; de acee
ciobănie (vezi cum iarna oile dau zăpada la o parte cu pici
Totuşi, [apa] a intrat pe sub betonul de la Filipoiu (exemp
iresponsabilitate românească).

Toată scoarța pământului, în definitiv, e un fel de *plaur*

Marea e civilizație. Balta e originaritate - *Geneză* -, pr
vism, [te] duce înapoi la începutul secolelor, [al] pământulu
timpului.

Orăşenii şi tot individualismul modern, minor, artifici
se plâng de monotonie în baltă (şi elevele de la un liceu din
reşti. Săracele!). Orăşenii se plictisesc pe Filipoiu şi Blaso
nu-s în stare să perceapă *sufletul unitar al bălții.* De aceea, p

* Harta bălții: cea mai mare variație cu putință, ca [şi] complic
linii, ca păienjeniş cu infinitate de nuanțe. Un desen ornamental
spontaneitate şi o paletă de culori nerepetabilă; plus o muzică disc
continuă invenție.

(Ştefan Popescu etc.) n-au pictat balta, ci câte un amănunt individual.

Turismul modern duce în baltă: radio, gramofoane, bărci cu motor. (Tagore stătea 7 ore tăcut, într-o barcă cu vâsle.) Asta e a farda şi a fragmenta natura, e a pune pe obrazul ei pudră, când el e roz („elle mettait de la poudre...").

Balta e împărăţia unicului, a identicului, şi totuşi, a *ineditului* continuu, *a revelaţiei permanentizate.* Balta e unicul, identicul - şi totuşi are variaţie -, pe care numai un suflet al bălţii îl poate percepe. în baltă sunt multe amănunte, forme nenumărate, *nu sunt două peisagii identice;* şi totuşi, toate acestea nu sunt decât decor pentru a valorifica unicul, identicul. Nicăieri nu e mai multă unitate decât în baltă, şi totuşi, nicăieri nu e mai multă variaţie ca aici. E un *summum de identitate inedită sau de variaţie a identicului.* După cum o priveşti, balta apare când ca expresia identicului, când ca expresia variabilului. E un Ianus cu două feţe. E şi aici o splendidă antinomie.

Vezi peisagii analoage: pe Nil (Delta), în India, Delta Dunării...

Februarie 1936

Să compar spaţiul de ape - Balta - (vezi: Sandu-Aldea, Sadoveanu, P. Istrati, Vâlsan) cu spaţiul oceanului (al mării) şi cu spaţiul de râu. E o lume aparte, de geneză a lumii, de întâia zi a creaţiei, când Dumnezeu a despărţit apele; e un molcom spaţiu geologic. în baltă eşti în geologie, o geologie de incantaţie orizontală şi umedă. E o lume aparte - ce puteau înţelege pictori ca Ştefan Popescu, oricât ar fi de virtuozi la desen? Urbani, burghezi, individualişti, ei nu înţelegeau sufletul colectiv, unit. *Unul,* Marele Unu al bălţii, şi individualizau, aşa cum fac toţi modernii, pictând un copac, o răgăţână, şi apoi povestind cu patos cucoanelor că luau 3 chinine pe zi şi pictau. Pictau, ce? Nu sufletul bălţii!

(Să studiez pe Spengler, Frobenius - care s-au ocupat cu spaţiul -, Blaga, precum şi sociologia geografică.)

Octombrie 1974

Geneza dintre ape

Mitul dintre ape

Dunărea nouă şi Dunărea veche erau două braţe, ce cuprindeau un spaţiu fabulos; un spaţiu convertit în geologie, [în] astronomie şi în metafizică.

Acum el este un mit. Dar, uneori, mitul se realizează. Sa realizează din nou.

Acest spaţiu sugera în acelaşi timp ideea Genezei şi a nităţii, în mâlul din prunduri creşteau - se formau şi creşteau nou - speciile.

Deci, Dunărea nouă şi Dunărea veche au devenit simbo fiindcă totul era una, în geneză continuă, acolo totul era v mâl în care se cizelau mereu formele vieţii şi plasticităţile g gice. El îndeamnă gândul spre metafizica trecutului şi [spre] tafizica viitorului, unindu-le într-un prezent fastuos, în care lul devine cea mai mare realitate.

A costat mult - timp şi bani - ca să se facă Insula Ma Brăilei (insulă, prin analogic cu *île-de-France),* dar ar costa mai puţin ca să facă la loc mirajul care a fost. Vorba lui Giure e destul ca un curios să facă o spărtură în dig. în câţiva ani s-ar face la loc, Ca şi Codrul Vlăsiei: nu degeaba e aici spaţiu nezei. Şi cu asta el apare din nou ca minune a genezei, la Delta. Şi, după ani, ar fi şi mai frumoase. Balta şi Delta ar t declarate *rezervaţii ale Genezei.* Ele au cu atât mai mare va cu cât, în spaţiul civilizaţiei actuale, asemenea spaţii orig sunt extrem de rare.

Titlu: *Insula de apă a Brăilei* (pentru Balta Brăilei).

Martie

Balta Brăilei. Inundaţia Dunării

1. Când se revărsa Dunărea, parcă era o mare curgă (zeci de km. lăţime, la Obi, Enisei etc.; 40 de km. lăţime, în S Unii economişti şi geografi (ne spunea d-1 Dogaru[31]) se plâ că inundaţiile Dunării, la noi, au crescut din cauza canaliz făcute în Banat de austro-ungari.

2. Scriitorii bălţii, [ai] Dunării: P. Istrati, Sandu-A Perpessicius, Sadoveanu, Dunăreanu, Kiriţescu, Coşovei, Tudoran, Gh. Bănea. Folclorul: „Dunăre, Dunăre, drum fără bere...".

3. Când venea Dunărea mare, până la via lui Nică D trescu; venea apa până la poala primilor butuci. El consult reu cota apelor Dunării (ce frumos loc podgoresc nord-dun avea d-1 Nică acolo! Ceva foarte original, un amestec de pod

Bărăgan şi Dunăre. Rar lucru! Poate sşi pe la Greaca era ceva în acest sens, dar nu atât de măreț).

Când venea Dunărea mare prea repede, animalele din baltă se suiau în sălcii (vezi lupul care a căzut în barca unui om). Ca în China, unde toate animalele se răspândeau pe şosele (vezi Pearl Buck) şi se împăcau - spaima le dădea un fel de prostrație paşnică, asemenea urşilor de la Baciu, căzuți în prăpastie cu câini cu tot.

1945

Vezi *Biblia, loan;* în *Evanghelia* acestuia, se spune într-un loc că cerul şi pământul au ieşit din apă (apa care unifică *acum* ori apa originară, care a dat naştere la tot, ori apa care unifică, în sens de ultimă esență ontologică).

Ianuarie 1975

Spațiul bălții la P. Istrati: un spațiu pasional, al unui continuu revărsat de zori. Ca şi cel al Bărăganului (vezi cum fugea Codin după scaieți - *târtanii* Bărăganului: simbolic pentru viața lui P[anait] I[strati] şi chiar pentru om în general: toți alergăm astfel, toată viața, după o mare nălucă, ce e însăşi forța şi sensul vieții, primim astfel de *chardon*[32], ne legăm de viață).

Spațiile se influențează reciproc, când sunt de feluri diferite, mai ales în pictură; dar Bărăganul e neant şi e singur. El se îmbrățişează singur în imensitatea lui, face impresia că se înghite pe el însuşi, la infinit, esențializându-se continuu. Şi astfel nu mai e neant şi nici singur, ci devine foarte real, foarte social; cel mai real spațiu, cel mai plin de realitate ontică şi cel mai social.

Românii au suflet înrudit cu marile spații - Bărăganul este chiar spațiul cel mai real şi cel mai social: un ideal existențial realizat.

Bărăganul, la Pfanait] I[strati], vuieşte de sens; e romantic. Bărăganul lui Odobescu e calm, complex, savant şi clasic. Al lui P. Istrati e pasionat, simplificat, dar e ne-medicant: simbolul e Codin, care fuge după un *chardon.* Toți oamenii fug în viață după o iluzie?

1940

I. Simionescu (are două cărți unde vorbeşte de Dobrogea) spune că Korolenko a vorbit de *Enisola.*

în baltă cresc liane şi se-mpletesc: sunt şerpi vegetali.

Dobrogea e ideea de melancolie, e țara melancoliei sobre
dezvolt tema aceasta, temă de eseu), fiindcă în Dobrogea e tre
e vechime, e bătrânețe. Totul e vechi în Dobrogea: istoria
Dobrogea e mai mult istorie antică), pământul (munți aleşi, vec
până şi plantele, pomii au ceva bătrân, arheologic în ei; parcă
de pictură, cu ramuri de ciment. Mai mult, chiar şi balta - în
se reface permanent viața - are ceva vechi, bătrân: încetine
mucegai, descompunere, singurătate...

în Dobrogea e mare varietate, peisagiu de contraste; şi
tuşi, ce unitate de atmosferă! Unitate pe care o dă această me
colie gravă.

Apa din baltă: cum apare toată la acelaşi nivel, parcă e
imens şi policomplicat aparat de acela de nivel (cu bulă de
Cum se cheamă acest aparat?). Apa din baltă, care n-are val
ca cea din mări sau râuri, dă orizontalitatea geometrică. E
aparat de nivel.

1

I. Simionescu zice că Filipoiu, cu umbrele lui în apă, dă
presia că eşti într-un tunel; mai bine, într-un cilindru magic,
țara miracolului.

Tot I. Simionescu compara bâtlanii din baltă cu nişte ță
sau santinele: stau fix la pândă.

1

Geții considerau Dunărea ca sfântă şi, înainte de războ
duceau să bea apă din Dunăre (ca o împărtăşanie).

1

O singură umbră, o singură lumină. Un scriitor (Luca
mitrescu, în romanul *Deşucheatul)* spune că, mergând prin
pădure, „toți copacii şi-au unit umbrele şi au făcut una sing
colosală şi impunătoare: umbra pădurii".

în baltă mi se pare că *toată lumina,* de peste tot, din t
luminişurile [şi] cărările, dintre arbori, se uneşte, mai bine zis,
singură ființă. La fel cu umbra: se uneşte, e o singură ființă
apoi, umbra şi lumina, ca două mari ființe-principii ale luminii
îmbrățişează, se luptă, formând momente şi gradări: imagi
fermecată a lumii. Iar în cele din urmă, aceste două ființe, o
cum ontologice, universale, formează o *unitate* - unitatea de

bră şi lumină a bălţii, unitatea de taină şi de senin, ce se combină într-un nesfârşit de graduări.

Septembrie 1975

Frumuseţea - vraja - Bălţii Brăilei era aşa de mare, încât cei ce au cunoscut-o vorbesc despre ea ca şi când ar exista încă; şi chiar dacă n-au cunoscut-o - vezi: I. Brad, în prefaţa la romanul *Călătorie pe Dunăre,* al scriitorului grec Xanthopoulos Palamas. Nu cred că Brad a văzut Balta Brăilei, ori poate a văzut-o după Coşovei? Va trebui odată refăcută Balta Brăilei.

Dunărea nu e numai a României, ci a Europei, e o valoare europeană, leagă şapte ţări; de aceea s-a făcut o Comisie Europeană a Dunării. Ea are aproape valoarea unei mări.

Dunărea: realitate amazonică; mai mult: parcă a Cosmosului.

Iunie 1978

Balta Brăilei şi a Dunării:

1. Geologia bălţii;
2. Paleontologia ei;
3. Biologia Dunării (vezi Grigore Antipa);
4. Istoria (vezi Iorga, *Chestiunea Dunării);*
5. Literatura Dunării, folclorul Bălţii („Fraţii Chirei", „Şerpii Dunării").

Vezi Mehedinţi şi rolul bălţilor şi al pădurilor în Evul Mediu românesc: chiar şi în judeţul Covurlui, în seninul de apă de deasupra Lacului Brateş, acolo, în tufărişurile [şi] sălciile lui, se ascundeau românii, mai ales fetele, când veneau turcii. Dar, uneori turcii ajunseră şi ei să strige: „Veniţi, mă, că au plecat!". Deci salcia a mai avut un rol, ca loc de refugiu şi de conservare a românilor în timpul năvălirilor barbare; să insist.

Vezi Apostol Culea, teza rolului apelor în ralierea românilor, în trecut; şi S. Mehedinţi: deci, nu numai Carpaţii au servit la retragerea din istorie, ci şi balta, Muntenia etc.

„Dunăre, Dunăre, drum fără pulbere...": cuvinte iubite de Carmen Sylva, fiindcă-i aminteau de Germania, de izvoarele Dunării (de aceea şi-a ales pseudonimul Carmen Sylva).

Apoi, vezi scriitorii despre Dunăre: Sandu-Aldea, P. Istrati, Kiriţescu, Dunăreanu, Jean Bart, Sadoveanu, un grec, consul, Tudoran.

6. Artistic: *Vogelparadies*[33]*;* Ştefan Popescu; cinematograful [re]dă mai bine peisagiul bălţii.

1

Revărsarea Dunării

Dunărea nouă se unifică cu cea veche într-un imens imp
acvatico-vegetal. Odată, i-a căzut unuia un lup în barcă, în
pul inundaţiei. Povestea nu spune dacă lupul s-a mâniat p
sau omul pe lup - în astfel de împrejurări, toate fiinţele se î
etenesc.

Mai

Dunărea cu *hinterlandul* ei acvatic avea trei faze în fiecare
1. când se revărsa şi se uneau cele două Dunări; atunci
gea ca un fluviu amazonic, intra din matca fluviului încet în
2. când balta se autonomiza, oarecum, dar rămânea pli
apă şi în legătură slabă cu fluviul; atunci, apa bălţii era ga
limpede şi caldă şi atunci începea să se toarcă fenomenul *re*
vieţii. Căci viaţa s-a născut în apă (vezi textul *Genezei:* forfota
ţii şi jocul ielelor blânde, hora misterelor odihnite);
3. când balta devenea o idilă terestră, cu aer de podgorie
recum: înspre fluviu apăreau „bostanele"; mai încolo, turme
oi; în adâncul bălţii, turmele de porci, care până toamna se
sălbaticeau, ca renii eschimoşilor în timpul verii; renăşteau
duri, păsările specifice erau puzderie de aripi în aer şi de ini
viaţă în ascunzişuri: portale de mure (crivine?), iar toamna,
se duceau şi adunau rugi de mure (pentru ceai?); berze, p
bâtlani greoi, stârci şi lişiţe cu clipiri albe în aer, cu cioc
cioare lungi şi subţiri, ca nişte instrumente muzicale, chi
cale: răţuşte durdulii, rotunde, ca nişte avioane fără aripi.

Oamenii bălţii (chiar şi porcii) mâncau peşte, căci „peşt
face om", cum zice V. Voiculescu *[Zahei orbul).* Lipovenii bă
cu lotci ce alunecau ca şerpii pe apă (cu polmege şi năv
mâncau numai peşte, pâine şi [beau] rachiu.

Balta era feerie geologică şi muzeul lumii; ceva unic î
ropa. Cu ea, Brăila ar fi devenit un centru turistic şi ar fi c
imens. Ne distrugem trecutul, geografia, ori le mutăm la m
Dar ce ştiu inginerii? Ei s-au bucurat că e... ştiuletele mar
arătat lui [Gh. Gheorghiu-]Dej un ştiulete mare, de la Greaca
au convins să îndiguiască balta.

Martie 1978

Insula de apă a Brăilei sau Mesopotamia României!

Țara Edenului: Dunărea nouă și Dunărea veche, Tibrul și Eufratul României. De ce s-o fi numit Dunărea *veche* și Dunărea *nouă?* Oare și aici a fost ceva geologic? Adică Dunărea *nouă* a apărut mai târziu? Și aici se revelează un proces de *Geneză?*

1. Deci, o primă idee, vorbind de Balta Brăilei - după unii, mai frumoasă decât Delta; paradisul păsărilor etc. - e să dezvolt această impresie că Balta Brăilei (și a Borcei?) e o geneză perpetuă; configurația „solului" interior, a peisagiului se schimbă de la an la an, ca la aluviunile Nilului, dar în linii mai rotunde, mai curbe (vezi Coșovei). Miile de insulițe și ostroave sau grinduri; miile de „lunci" sau poieni de apă, de luminișuri de apă, toate formele pământului, ale solului, convertite în forme de apă. Iar factorul comun e salcia (și cerul). E un fel de peisagiu care dispare de pe glob (vezi Nilul, Amazonia, lacurile și râurile, pădurile din Africa); pământul se golește, se carbonizează, se rade. Vezi descrieri de Humboldt, în *Cosmos,* ale peisagiilor de apă și păduri în America. Pădurile devin parcuri cu arbori anemici și ridicoli *(Bois de Vincennes).* O pădure actuală e un viitor oraș.

2. Altă idee e că atunci când umbli cu barca prin baltă, după Ce s-a întrerupt aproape legătura cu fluviul și apa s-a limpezit, ai impresia ca ești într-un Cosmos rotund, cu cer deasupra și cer dedesubt, Cosmos sau natură între două ^ceruri; splendidă și majoră scoică cu clape de azur, valve de infinit senin, concentrat pereți de azur coagulat, de infinit coagulat, Cer deasupra, cer dedesubt, Cosmos ptolemeic. Parcă ești în aer, între panorama, vegetală mai ales, din apă și panorama din aer. Parcă plutești în Cosmos, în cer, într-o imponderabilitate generalizată și fastuoasă, totuși cu o nuanță de intimitate. Ceva unic în lume (Sadoveanu nu a descris asta?).

3. Altă idee e că peisagiul bălții, când are apă limpede și ești deasupra lui, alunecând numai în barcă, precum Gandhi, sugerează cele două tărâmuri ale Existenței. Perspectivă ontologică *dublă* (dezvoltare).

~ . , Aprilie 1941

Cei care locuiesc în baltă sunt repede cuceriți de acest spațiu și nu mai vor să plece (ca și pe Bărăgan).

Adierile cald-răcoroase ale vântului în baltă: ca vântul făcut de aripile albinelor, dinspre urdiniș.

în bălți visează divinitatea: ea e un vis al demiurgului,
verie, o idilă a lui, în momente când el însuși nu e mulțum
realitatea pe care a făcut-o și vrea să se refugieze în abjurar
dacă visul unui sfânt e frumos, dar ce trebuie să fie visul d
tății! E atât de frumos, de ireal, de depărtat de oameni și de
urâciune, încât parcă ai fi pe un alt corp ceresc, pe o altă pla
unde poezia e regula (ceva analogic cu descrierile din Marte,
Lună, din *Sărmanul Dionis;* să le recitesc).

Parcă ai fi pe o picătură feerică, rătăcită undeva în Cos
pe o insulă vrăjită din continentul altei planete. Aici tot
deamnă la poezie și rugăciune; balta e *bremond-istă..* Par
privi într-un panopticum de vis. Eu înțeleg balta când e inv
de ape; atunci e adevăratul spațiu al apelor. Parcă ai fi pe u
sagiu de pe altă planetă. Ți se suspendă parcă respirația (p
că ascultă mai bine tăcerea? Pentru a intui mai fidel subli
E ceva de vrajă, [de] farmec, [de] sublim.

Dar e un peisagiu care, totodată, nici nu te strivește,
nu e minor. E ceva de minunată izolare în baltă: lumea a
departe. Nicăieri ca în baltă lumea nu e mai absentă. Te
parcă, undeva la marginile lumii. Acest sentiment de izola
pe de o parte, o frumusețe tipică trăirii fenomenului bălții;
alta, te curăță higienic: nicăieri nu te cureți mai rapid și ma
cal de impuritățile și scoriile lumii, ca în baltă.

Aprili

în baltă te privesc, *fără să știi,* ochi de păsări (și de re
pitite în ascunzișuri; te privesc încremenit, hipnotizator,
Când ajungi să știi asta, ai un fior permanent, care e un
în plus. Știi că, pe măsură ce înaintează luntrea ta, ești spi
privit de mii de ochi, ce stau la pândă. Iar din când în câ
să vrei, ajungi prea aproape de cuibul vreunui zburător,
bătaie de aripi și vezi că fuge mai departe din calea ta și
cunde în desișul de enigme al bălților.

în baltă sunt *poieni acvatice,* luminișuri pe ape, guri
pe unde...

Caractere ale spațiului bălți: colectivism cosmic; să
blajină; maiestate bună; originaritate (se naște, parcă, acu
în baltă); spațiu compartimentat, și totuși transparent; ire
ceva de vis, de pe altă planetă, idilică și vrăjită; spațiu care
trariul geometricului; sunt numai surprize, pe linii curbe,
diferite, ca acel instrument cu care desenatorii construie

curi diferite ca diametre; e ceva organic, triumful organicului. Bărăganul are şi ceva geometric, fluid.

Aprilie 1941

Spaţiul apelor se caracterizează prin undele transparente şi gingaşe. La fiecare cotitură a bărcii e o privelişte nouă şi care se încadrează totuşi perfect în peisagiul total al bălţii.

în baltă e un *continuu,* adică un spaţiu, un peisagiu ce variază şi totuşi e dezvoltarea aceluiaşi spaţiu, ca un sunet de fieristru (instrument muzical); ceva unduios, felurit şi unic, în felul de a fi al spaţiului.

Să arăt că şi cântecul păsăretului bălţii nu face decât să accentueze mai mult tăcerea. E ca o punctare a tăcerii.

Să arăt că tăcerea e o caracteristică a spaţiului bălţilor; pe mare e zgomotul valurilor, la munte, al vântului; pe Bărăgan, spaţiul e parcă desfundat şi tăcerea, dizolvată în ea însăşi, pe când în baltă e tăcere deplină, profundă fermecată. în baltă e un fel de izolare de lume, o mutare în alt mod de a fi.

în baltă e ceva de incantaţie. Incantaţie gingaşă (să povestesc cum am dormit trei nopţi în baltă şi am stat trei zile, în 1921; am fost fericit.)

Aprilie 1941

Două teme:

1. în baltă e spaţiul compartimentat, străveziu.

2. în baltă e *colectivul, Unul,* Marele Unu (vezi filozofia antică elină).

Altă temă (secundară): în baltă e spaţiu mobil, se mişcă mereu, delicat.

însăşi religia creştină şi primii cosmologi eleni, când au vrut să arate omogenitatea originară, au spus că era apă, lichid, căci din asta s-a născut lumea. Ba, chiar şi naturaliştii moderni spun ca viaţa s-a născut din ape.

Spaţiul mărilor are un caracter al său, diferit: şi el are poezie, mister, dar el e legat de interese, de mari drumuri comerciale, [şi] el provoacă pe om să ia atitudine, să lupte (fiindcă altfel nu poate stăpâni spaţiul marin), dezvoltă raţiunea, individualismul. Pe când balta e mistico-vegetativ-idilică-colectivistă.

Aprilie

Muntele, dealul: spaţii compartimentate, segmentate. S
are spaţiu continuu, dar spaţiul apelor e ceva originar (are şi
sintetic?); el are compartimente şi e, totuşi, străveziu. E, deci
todată populat-variat şi, totuşi, continuu. Vezi, de exemplu,
Brăilei; sălciile formează un fel de compartimente - odăi - po
în care te simţi ca în nişte ambianţe interioare, străvezi
oglinzi multiple, mişcătoare...

Apele au un fel de misticism idilic. Să-1 studiez pe Tagor
lacurile din India: se pierdea ore întregi în contemplaţie.

Eu mă refer însă mai ales la spaţiul apelor vegetale, la b
fluviilor, ca la Brăila ori în Deltă: ele sunt mistice. Mările sun
mult mitologice şi marinăreşti (englezii nu sunt mistici). Totu
mările au mister şi au ceva spaţii compartimentate, străvezii,
de valuri. Apele (balta) au, aşadar, spaţii multiple, şi totuşi
vezii. Vezi, apoi, şi ideea mea veche, că spaţiul apelor e co
vism, e Unul; atunci se vede că în baltă e multiplul străvez
unitate.

Aprilie

în apropierea bălţii, la marginea Dunării, când e apa ma
verde (aşa pare mai de departe), un verde adânc, atră
sirenic.

E linişte, tăcere, în baltă. De ce? Fiindcă sălciile sunt u
mirabil, miraculos izolator. Ele sunt ca o surdină (de la vioar
se pune în peisagiul apelor, ca să se oprească zgomotele. în
văr, în baltă nu se mai aud zgomote; sau, arareori, se aud
armonizate, ca ecouri din altă lume, dintr-o lume uitată.

Apoi, clipocitul undelor este ca foşnetul (se sumează ori
o continuă variaţie de fior, de uşoară conspiraţie ontologică)
zelor de păpuşoi. E o mare încântare să te găseşti singur
câmpie de porumbişte şi să auzi muzica insinuantă şi p
vast-neliniştitoare a foşnetelor-şoaptelor frunzelor la adierile
tului. Tot aşa şi în baltă.

Apele *purtătoare de linişte* ale bălţilor şi Dunării. în mij
lor (deasupra lor) simţi liniştea, ca ceva fizic, dens, şi totuşi
care te invadează de jur-împrejur şi intră în tine.

1939

A alunecat şi a căzut în dereaua Topologului (judeţul Constanţa, comuna Sărai, pe şoseaua Hârşova-Topolog). Ce înseamnă *derea?* Să întrebuinţez cuvântul în *Spaţiul apelor.* (Un om din Dobrogea îmi spune ca derea e o gârlă, un pârâu, mai mult.)

1939

Ţânţarii: ace cu aripi şi muzicuţă.

1939

Când eşti în [lumea] apelor, te simţi înfrăţit cu Cosmosul, chiar fizic, te simţi în continuitate cu el: fiindcă apa parcă e o substanţă continuă între tine şi rest, e o unificare chiar fizică. Parcă tu însuţi eşti o picătură de apă, care evoluează cu restul - cu restul spaţiului apelor. La munte, la deal mai ales, spaţiul e compartimentat cu *cloisons etanches*[34] (la oraş, mai ales); în baltă ori pe stepă nu e aşa. Totul e continuu, mare, unic.

Aprilie 1941

în baltă sunt rare şi originale pete de umbre şi lumini; suluri de lumină se năvădesc printre ramurile sălciilor. Haşuri tremurânde de umbre se aştern pe ape. Din loc în loc, apar *lăvicere* de flori de ape. Apoi apar bulboane limpezi şi adânci, unde apa fierbe încet, aducând zvon din adâncurile tainice. Un efect atingător în baltă vine şi din faptul că spaţiul se mişcă parcă, fiindcă apa (atunci când Dunărea abia a umplut balta şi toată balta curge) curge ca un cearşaf imens, ce se deplasează; e ceva ca o piaţă ori stradă *rulantă,* ori ceva care-ţi aminteşte de fiordul de la Polul Nord, unde banchiza e dusă de apă.

Aprilie 1941

Nicăieri ca în baltă nu e mai mare, mai variat şi mai atingător efectul de umbre şi lumini. Pentru că lumina e regizată, difuzată, variată, irizată în baltă de trei factori: de norii de pe cer, de frunzele [şi] crengile sălciilor (arborele cel mai asemănător cu perdelele) şi de tremurul apei şi mişcarea valurilor. Totul se mişcă în baltă: apa, aerul, sălciile. Şi totuşi, ce încremenire de vrajă! Dar se întâmplă altădată că aţipeşte parcă balta, nu mai e nici o adiere, apa limpezită stă pe loc...

Apoi, când mergi prin baltă cu luntrea, mergi întâi printr-un luminiş, de exemplu, unde cerul e adânc, albastru-argintiu, şi parcă e o poiană de apă; apoi, poţi intra cu barca printre sălcii, la

început mai rare; acolo lumina se cerne printre frunze, ca o tealā ce curge, ca o ploaie de lumină. Apoi sălciile se indeses lumina abia se iţeşte; apoi te înfunzi şi mai mult în sălcii şi, intri sub sălcii mari, bătrâne, monumentale, atunci nu se mai de deloc cerul şi parcă ai intrat sub bolţi de catedrală sau bolţi (sub spaţii) de arhitectură arabă.

Să dezvolt, deci, şi tema aceasta, a distribuirii luminii umbrei în baltă. Numai în livezile bătrâne şi solitare mai e asemănător, dar nu egalabil. Şi să descriu balta sub *luna plin* ceva de vis feeric, fantastic.

Mai 1

în baltă e o mare *varietate de compartimentări de spaţii.*

Aceste incinte de spaţii nu sunt niciodată la fel, şi to sunt aceleaşi. Veşnic variate - în baltă e o permanentă *ingenu existenţială, ontologică, e parcă un veşnic început de lume,* tră mereu *în început* - şi totuşi, e o identitate; veşnică surpriză şi tuşi un aer de permanenţă.

în baltă - *clipocit de ape şi irizări de lumină;* în baltă e o *fonie* de cântec de păsărele. Ce trebuie să fie dimineaţa, în zor o revărsare nu numai de zori, ci şi de cântec.

Vezi cum plouă sălciile în baltă; e ceva minunat. Apa din rădăcini şi apoi plouă prin frunze: seva. Parcă sunt lacri bolţilor unei catedrale de lumină. Iar pe frunzele sălciilor era spumă, ce se lua pe haine.

Cucii cântau nebuni... Pescăruşii se învârteau în sto hrăpăreţe, ţipând strident şi victorios deasupra apelor - şi se vârteau mai ales la confluenţa dintre ape (de exemplu, dintre nărea veche şi nouă), fiindcă acolo se adună mai mult peştele.

La bază sălciilor, câteodată, stătea câte o pasăre de p (cum se cheamă?) mai mare, un fel de momâie *nemişcată,* pasăre de ciment, şi pândea (uneori stătea mult timp aşa), se ivea un peşte. Ceva apocaliptic.

Evoluţia bălţii:

1. întâi, primăvara* (mai) e apa mare, năboită mult, d umplu toate burdufele pământului, încât se pare că esenţa m

* Atunci, apa e tulbure: asta dă mai mult ideea de originar Atunci, apa e, oarecum, şi apă şi pământ: e ceva indistinct, omogen primară, plasma ontologică de virtualităţi.

fizică a lumii e apa (vezi ideea unui filozof ionian), parcă lumea e făcută din apă în diferite contururi;

2. apoi, apa se limpezeşte, în baltă se vede fundul, apar florile;

3. şi apoi apare pământul: insule, ostroave, lacuri, privaluri şi imaşuri.

în baltă, unele rațe bat vânatul (fac haitic?) pe margini şi altele îl prind la mijloc - ca pelicanii.

1 iunie 1978

Mi-a plăcut pasagiul cu descrierea peisagiului Buzăului (să reproduc). Acest peisagiu a fost pentru noi o pregătire pentru înțelegerea peisagiului Dunării, o pedagogie a naturii, a biografiei noastre (o *pedagogie biologică).* O mare parte din viața noastră (lighioane de spațiu larg) se petrecea la cele două Dunări (de ce s-o fi chemând *nouă* şi *veche,* căci au, probabil, aceeaşi vechime?) şi în spațiul dintre ele, care era când un paradis de uscat proaspăt, când unul de apă, un Eden, o relicvă vie de peisagiu geologic. Căci eram şi noi un fel de „şerpi ai Dunării" din baladă, dar cari nu umblam după vise, ci după mirajele spațiului vast şi viu, în aparenta lui imobilitate, vibrantă şi adâncă orizontalitate (o antinomie de preț a Bărăganului şi a bălții: originalitate şi adâncime ontică). Cum aveam mai mult timp liber, dădeam fuga la Dunăre ori în Baltă, [aşa] cum, la Scorțaru, dădeam fuga la Buzău ori în coturi. Noi nu eram haiduci, ci copii şcoliți, dar ne simțeam frați - pastă din acelaşi aluat ultim - cu rădăcinile acvatice, cu florile de nufăr şi cu razele soarelui, care acolo era mai suveran ca oriunde, care se vedea valorificat de imensitatea apei. în fiecare dimineață, când deschideam ferestrele de la galeria suspendată a casei noastre dinspre portul oraşului, auzeam revărsatul zorilor şi mi se părea că vedem şi auzim pentru a mia oară curgerea liniştită şi maiestuoasă a valurilor fluviului, acompaniată de melancolia sălciilor, îmbrăcate în odăjdii vegetale şi liturgice. Sălciile păreau mulțimi de vestale în pelerinaj, cari au poposit pe marginea fluviului şi în interiorul dintre brațele lui, şi au uitat să mai plece, fermecate şi ele de peisagiu...

Susurul liniştit şi maiestuos al apelor Dunării...

Peisagiul Bălții, [al] Dunării: şi tânăr (proaspăt) şi vechi (arhaic, originar), totodată amazonic, şi totuşi, cu un apropiat duios (antinomii admirabile). Sălciile - aceste vestale ale naturii!

Aprilie 19

Când eşti în baltă, te aştepți parcă să vezi minunea lum *Geneza,* prima zi a creației - miroase a precizare ontologică: te tepți să-1 vezi pe Dumnezeu apărând deasupra Tăriei, ca să *partă uscatul de ape.*

Un învățător (Mortu) mi-a spus că lipovenii de la Jurilov din Deltă, în timp de război nu sunt nici cu noi, nici cu ruşii, fug în baltă, unde se hrănesc cu peşte, n-au nevoie de lu Foarte interesant; fiindcă arată că lipoveanul e omul naturii ş unicității. Nu înțelege şi nu admite războiul - ca pe o imposib tate, *mai ales logică.* Lipoveanul are instincte primordiale, ca tura: poate fi şi criminal - împuşcă uşor, dacă trebuie: o duşman e doar un vânat -, fiindcă e primitiv ca natura înconju toare; dar e simplu, maiestuos şi cu viziunea unicității, tot ca tura.

Vezi şi Stere: ruşii aceia din Siberia, cu râul lat de 40 km., cu femeia care umplea casa. Lipovenii pot trăi departe lume, o impresie de forță cosmică se degajă din ei. Dacă fu sunt comunişti în înțeles logic, metafizic, trăiesc unicitatea o genă - e fiindcă ei trăiesc viziunea unicizantă a lucrurilor, a ce prinde tot.

Iulie 1

„Administrația pescăriilor este o pradă a favoritismului p tidului de la putere".

Adevărat. Domeniul bălților, la noi, e încă domeniul ne noscutului, al nediferențiatului, al neinventariatului, al furtu ca acum 200-300 de ani, când se confunda domeniul individ cu cel public. Dar găsesc că în faptul acesta (furtul din bălți) e psihologie mai adâncă, pe care se bazează: e faptul că duhul ții, psihologia bălți nu e încă *individualizată.* Acolo nu e încă, priu-zis, ideea proprietății individuale. Balta e pe deasupra ind dualului, juridicului, eticului... Ea e biologică, cosmică, geol şi cel mult religioasă.

16 august 1

1. Panorama bălții. Cadrul ei. Cum se vede de la Iacob de la carieră: splendid, ca o imensă tipsie verde şi argintie, pe plană. E ca o imensă şi variată unealtă, din acelea care au o bă de aer, pentru a verifica orizontalitatea; balta pare astfel o aşă unealtă a pământului.

Apoi, panorama bălţii cu barca; o călătorie prin toate satele şi locurile, [prin] privaturile [şi] ostroavele bălţii, când e apa mare, în tovărăşia unor localnici ori lipoveni, care ştiu taine şi legende multe (să cer informaţii de la învăţătorii mei: Ţăranu etc.); descrierea itinerarului şi a acestei călătorii (ca prin pădurile Africii!) de vreo săptămână, prin balta inundată. Să călătoresc o dată şi când e uscat?

2. Conţinutul bălţii. Lipovenii; dar şi românii, în Evul Mediu. (Să cercetez. Vezi S. Mehedinţi; dezvoltare.)

Lipovenii: cu capul mare (ca la unii negri): genii craniene! Natura, deci, a făcut şi ea întâi forma şi apoi fondul. Formă fără fond. Totuşi, lipovenii sunt dotaţi, inteligenţi, muzicali: ce simţ pentru coruri, simţul rusesc! E un vis ce *solidaritate organică* au lipovenii în coruri; ei, cari sunt adesea anarhici şi nu şi-au realizat individualitatea! La ei e *comunitate, nu asociaţie,* ca la englezi. Unirea modernilor e diviziune pentru a uni şi asta se cheamă „solidarism"; la lipoveni şi [la] oamenii vechi, e spirit comunitar; [au] voci puternice (lupi de baltă) şi călătoare; [sunt] figuri de energie, energii titanice, iubeţi.

Lipovenii trăiesc cu peşte, vodcă, dragoste, ceai şi băi (vezi cum lipovencele fug goale, cu copiii în braţe, iarna, căci baia o au în curte. Ce fel de loc? Să-i vizitez la Pisc). Să arăt religia lor şi istoria; de când cu vechiul calendar, s-au izolat şi mai mult de noi (cum trecea cârdul lor colorat, ca o apă de rumoare, la Paşti, [la] Crăciun, şi cum îşi duc morţii, cântând, pe năsălie. Au biserică în oraş).

Analogie cu olandezii, cari s-au refugiat (de persecuţie?) în locuri pustii şi băltoase, pe cari ei le-au secat, dar oricând pot să dea drumul la ape pentru a se apăra de năvălitori. Aşa şi lipovenii; s-au refugiat în baltă şi, oricând sunt încolţiţi de duşmani, se ascund în spaţiul apelor.

Lipovenii nu sunt deloc asimilaţi statului român, formează o republică a lor, ca scopiţii, dar nu pe baza abstinenţelor, ci tocmai a păgânătăţii, a gustului de viaţă (au energie, lipovencele sunt harnice, hoaţe şi iubeţe, şi nu se sperie să trăiască cu lipoveni mari şi bătăuşi). O republică vitală, pulsând de viaţă păgână, de seva pământului (peştele le dă şi fosfor), dar tradiţională, încăpăţânată în forme religioase. Republica aceasta a lipovenilor are ceva din republica de hoţi care era odată în nordul vechii Chine. Aceşti sauditi furau pe toţi, dar ei aveau o morală severă internă.

Lipovenii nu fac, de fapt, parte din statul român şi din nic stat; doar cu fiscul şi poliţia au de-a face şi sunt doar marinar

Sunt frumoşi la chip (să-i descriu); vezi fetele lipovence, nă şi copiii lipovenilor de la Piscu. Lipovence voinice, cu negri, ca femeia aceea de care vorbea Stere. Lipovenii: lupi d dure şi [de] ape.

Să vorbesc de uneltele de pescuit ale lipovenilor şi de l lor specifice, uşoare, iuţi şi, pentru ei, mai sigure decât un t atlantic; chiar când le umplu cu pepeni, peşte (căci mai su bostănari), ei umblă cu barca cu aceeaşi experienţă şi frec ca laponii cu bărcile lor (cum se cheamă?).

Românii din baltă: ciobani, bostănari, agricultori, târlaşi

Când nu e apă, se face plugărie, ară pe locurile ridica acolo porumbul e cât în America); sau pe o limbă de pămâ malul Dunării: *şuşiniţa* agricolă pe malul fluviului.

Balta are toponimie slavă, turcă, românească; nu grece deşi oraşul şi ale oraşului sunt pline de numiri greceşti, căc cii nu s-au aventurat prea mult în *hinterland;* ca şi elinii, stat mai mult în cetăţi de coastă.

3. (Punctul acesta trebuia să vină după punctul 1.) Ce baltă, ca feluri de plante şi animale. Ce peşti, ce păsăret, c secte (vezi cum cântă cucii bălţii în noianuri, cei cu coroane lupi, vulturi, ţânţari, polog.

Mai

Sălciile în viaţa poporului român

Vezi, în broşura despre *Codul poştal:* e o mină de ma toponimic. Să se facă un studiu despre toponimia românea baza acestei broşuri. Sunt, de exemplu, multe sate cu n *Sălcioara* ori derivate de la *salcie.* Ceea ce arată rolul acest bore în viaţa poporului român, deşi tot el a spus: „Nici salcia nici ţiganul om"; dar salcia a avut rol deosebit. Căci ea a c în multe locuri, pe marginea apelor, în lunci etc.; din ea co ceau fluiere, pe lemn de salcie băieţii şi tinerii făceau p exerciţii de sculptură. Şi tot cu salcia mergeau de Florii [la rică] şi apoi se încingeau cu ramurile de salcie sfinţite. Căci e simbolul primăverii, [al] fecundităţii, [al] nepretenţiei, [al] [al] purităţii, [al] eleganţei; e un arbore decorativ, discret şi

Vezi apoi multe sate cu numele de *Silişte* (e prin Basa *Runcan* etc. Se poate face, de asemenea, o istorie a poporul

mân studiind numele satelor. *Scorţam* şi numele înrudite au fost ori sunt în judeţe apropiate (cf. broşurii de mai sus).

Septembrie 1975

Apele întinse (lacuri, mari, bălţi mari) adună căldură ziua şi vara şi o radiază noaptea şi iarna (la început). Aşa şi Balta Brăilei, dar în sens sufletesc: a adunat pentru mine, pentru noi, brăilenii, atâta căldură, încât o conţine până astăzi. „Bălţile radiază seara căldura zilei" (p. 52, în *Cuvintele,* de Sartre). în seara vieţii, a bătrâneţii, e o mângâiere, ca şi căldura peisagiului apei dintre cele două Dunări.

Octombrie 1971

Pe la Olteniţa, oamenii le spun dumitriţelor (sau brumărele), *sălcioare:* atât de mult salcia e intrată în patrimoniul lor de gândire.

Melc, melc, codobelc (...)
Şi te du la baltă
Şi bea apa caldă:

şi melcul ştia că balta e mai caldă. Apa de acolo era limpede, galben-verzuie şi caldă (călâie, în orice caz!); verde părea din cauza ierburilor dinăuntrul ei.

Când se retrăgeau apele bălţii, aceasta se umplea de rugi de mure, cari sunt şi plante medic[in]ale (cum aducea Ionică rugi de mure din baltă pentru mama-mare).

Salcia e, pentru mine, unul din arborii cei mai însemnaţi. Când am venit la Bucureşti, am pus două mlădiţe de la Florii şi s-au făcut două sălcii monumentale; parcă filtrau aerul şi puneau vaste filigoane în văzduh*. Şi uneori veneau ciocănitoarele şi băteau *tactul lor silvestru* în coaja sălciei; mireasmă de mit, de poveste bătrână.

August 1939

Lacul din spatele plajei se cheamă Balta lui Velciu. Atunci s-ar putea zice şi privalului din susul plajei Privalul lui Velciu (se zice sau nu?)

* Uneori mi se părea că văd apa bălţii, deplasându-se încet sub coroana lor, ori că zăresc ochii mari şi linişiţi-extatici ai nuferilor.

Sunt mai multe Verigi, ori e un termen generic? Ori are sul că privalul e subţire şi întors ca o verigă? E o Verigă cherhana şi e una pe la Chiciul Popii. Chici înseamnă privai?

Corotigea, după ea, înspre Trei Papuci, vine Bratuşca. î Ghecet, balta are nume turceşti, iar înspre Chiscani şi în nume româneşti, căci pe aici sunt mai mult români.

Să întreb fiecare lăcuşor din Baltă, chiar din cele efe cum se cheamă; de exemplu, cel fotografiat de Nandriş în 19 luminişul de prin spatele Trei Papucilor.

Vezi locurile:

1. Fundul Mare (insula cea mare, pe care am ocolit Nandriş în 1939);

2. Repejoru: un privai mic şi iute, harnic-harnic, spri sprinten, parcă în el s-ar fi topit paşi de căprioare. E în Fu Mare şi cred că vine de la un loc. Apoi locurile:

1. Gura Bălaii;
2. Gura Vâlciului;
3. Cojocaru;
4. Băndoiu;
5. Mărașu;
6. Zacna...

Balta e o sihlă de ape, o pânză de ape; *să o compar cu din corpul omenesc.* Atât e de complexă, de variată. Cine s toate aceste ape şi gârliţe? Şi totuşi, toate au un nume. Pa *nime,* şi totuşi, toate au trecut taina botezului. Probă că în singurătăţi a fost totuşi omul, a fost istoria.

August

în baltă sunt: hălăgiugă, crivine, murărişti, stufişuri (nume special?), păpurişti, sălcii dese (e un nume corespu lui *brădet,* de exemplu?), adică multe aglomerări de plante paci, multe *pete de taină,* de diferite feluri. Tot aşa, multe fel lumini, cari şi ele (ca pete, ca bulgări de lumină) au taină, zintă taina.

Balta ca sediu şi simbol al misterului, al misterelor (v adânci şi tremurătoare, blând-vibrante): iată încă una din s ficaţiile ei. Bărăganul e mai limpede, el e taina limpede, trică. Balta, spaţiul apelor reprezintă, dintre toate spaţiile, p care însumează maximum de mister: e spaţiul-mister.

1939

Pădurile de lângă gârle se cheamă în județul Brăila *cotari* şi *chiciuri.*

Se poate spune că în regiunea bălții sunt numeroase *padine,* ori că toată balta e o imensă padină?

Bălțile sunt supapele de siguranță ale Dunării. Canalizarea Dunării în fosta Austrie - Banat - a adus inundații la noi (povestea asta mi-o spun pescarii şi barcagiii, cu zvon grav). Să povestesc (dramatic) cum un mare moşier brăilean, mocan (Popeea?) a investit să diguiască balta şi s-a nenorocit: *apa s-a răzbunat* (vezi încercarea de la Filipoiu; şi cum au murit peştii în baltă din cauza îndiguirilor).

[1941]

Lexicul bălții

Păsări

bâtlani
bufnițe
bâțâitoare
berze
caragațe
coțofene
ciuhuri
ciuhurezi
cucuvele
cocostârci
cuci de baltă
cinteze
călifari
ciocănitori
ciori
corbi
cocori
ciocârlii
corcodeli
cintezi
fluierători
găinuşe
gâşte
lişițe
lăstunaşi
lebede
mierle
nagâți
pescăruşi
privighetori
prigori
pupeze
pelicani
pițigoi
petruşei
porumbei sălbatici
prepelițe
prundaşi
rațe
sticleți
stârci
scatii
şoimi
țigănuşi
ulii
vulturi

Flori

brânduşe
brusturi
băltăreți
chimion
coada şoricelului
coada rândunicii
coada calului
ciuboțica cucului
ghiocei
granați
hipică
izmă
iarba broaştei
limba boului
lemn dulce
lumânărică
laptele câinelui
mătasea broaştei
mărar porcesc
măceş
muştar
măselariță
m[ghiran
nu-mă-uita
nuferi
năsturei
năvalnic
nalbă mică
odolean
odagaci
plutniță
podbal
pătlagină
pir
rugi de mure
rochița rândunicii
rosmarin
salcie
siminichie
sunătoare
sulfină
scaieți
soc
şofran
terică
tămâioasă
toporaşi
traista ciobanului
tătăneasă
tata Maicii Domnulu
țipirig
vitrice

Insecte

albine
boul bălții
buzdugan
calul popii
coropişnițe
cărăbuşi
croitori
furnici
drăghici (efemere)
fluturi
forfecări
gândac puturos
gărgărițe
găinuşe
greieri
lăcuste
lipitori
licurici
muşte
omizi
păianjeni
rădaşcă
râme

ragace
rusalii
tăuni
țânțari
urechelnițe
viespi

Animale

broaşte țestoase
cârtițe
dihori
guşteri
lilieci
lupi
oi
orbeți
porci mistreți
şerpi de apă
şoareci
vulpi
vidre

vipere cornute

Peşti

avat
babuşcă
chefal
caras
cărămidă de mare
caracudă
cegă
crap
ghibort
lin
mreană
moacă
albişoară
midii
melci
morun
nisetru
obleț
plătică
păstrugă
peşte de piatră
raci
roşioară
scoici
somn
somotei
scrumbii
sabiță
şalău
ştiucă
taranca
tipar
văduvioare

Aprilie 1941

Poezia bălții

Poezia *privalurilor* şi a lacurilor (Blasova, cu parfum de nume dacic, Lacul Şerban...). Poezia *defileurilor* acvatice, mărginite de sălcii bătrâne.

Să mă inspir şi din Sadoveanu: cum descrie luncile cu apă ale Şiretului, precum şi împărățiile stufului din baltă şi din deltă (vezi şi Maupassant, *Sur l'eau;* Loti).

în baltă Dumnezeu a uitat (ori n-a voit) să separe bine pământul de ape: controversă idilică. Prima zi a creației (atunci a separat Dumnezeu pământul de ape?) *nu s-a terminat încă în baltă.* Ea durează încă, cu tot misterul ei de la început, până se va isprăvi procesul de separare a pământului de ape - sau a rămas pe loc. Şi din acest punct de vedere, deci, în baltă e ceva originar.

Când apare pământul, după ce se retrag apele, în unele locuri crapă, apoi apare iarbă grasă, ori se fac ogoare şi bostănarii foarte rustice.

Iarba e păscută şi iarna de oi, care scurmă în zăpada cu picioruşele lor fine, până dau de iarbă, ca renii. în multe locuri rămâne *băltişte* (teren umed), care e foarte roditoare. După ce se retrag apele e în baltă ceva din peisagiul Nilului, după ce se retrage, ori ceva imediat de după potopul lui Noe; e, deci, o mireasmă biblică în baltă. Atunci în baltă sunt şi lupi, vulturi, porci sălbăticiți.

Aprilie 1941

Balta şi fenomenul artei

O caracteristică a trăirii artisticului este, uneori, că e pericol şi totuşi tu te simți în siguranță. Ți-e teamă, dar nu duci teama până la capăt, fiindcă ştii că nu tu eşti eroul din ficțiunea artistică. E ceva şi în peisagiul bălți din asta; apa revărsată are ceva *tragic,* tufişurile au ceva *necunoscut...* E un fior de teamă... Dar nu te sperii de-a binelea, ci numai o nuanță, o picanterie în plus, pentru a da mai multă consistență artistic-spirituală peisagiului.

Aprilie 1941

Muzica e sunet sau ondulație? Muzica mută, neauzită...

Susțin că esența muzicii nu e sunetul ca atare, ci *ondulația pe care el o sugerează., o realizează,* mai uşor ca [în] orice alt simț. De aceea Beethoven crea şi când era surd (dar el avea amintirea sunetelor). în orice caz, H. Keller trăia muzica prin simțul presiunii („auzea" muzica ce se făcea în alte camere etc. Muzica ori dansul?).

De aceea am zis, în scrisoarea către Blaga (4 aprilie 1941)[35] că în baltă e o muzică mută, neauzită, o tăcere muzicală, ce invadează... Invadează în *surdină* peisagiul extatic al bălții.

Să studiez fenomenul ondulației ca esență a artei şi [a] realității (vezi în Conta, Servien-Coculescu).

Aprilie 1941

E atâta frumusețe în baltă, încât rămâi în extaz şi te gândeşti dacă nu e aceasta lumea despre care [se] vorbeşte în *Pastele blajinilor.* Dar balta are o dublă calitate; între altele (ca peisagiu), e paradisiacă, idilică, şi totuşi are şi ceva metafizic, transcendent. Acest metafizic (luciferic, a zis Blaga) vine, pe de o parte, din frumusețea transcendentală, platoniciană, prototipică, siderală a bălții; pe de alta, din faptul că în baltă te întrebi dacă e adevărat sau nu ceea ce vezi; adică, ai intuiția posibilităților de a fi şi a planurilor ontologice.

Iată marea valoare spirituală a peisagiului bălții: e frumos, e paradis, dar nu e ceva definitiv, sigur, static, burghez, idilic, ci e ceva uşor neliniştitor şi foarte tainic. E adevărat sau nu? Şi fiindcă balta are ceva metafizic, *dens,* are ceva mistic, de aceea are dimensiunea religiozității (de aceea ruşii se simt bine în baltă?).

în baltă e atât de frumos, însă ea e parcă un *peisagiu de grație divină* (vezi bălțile Nilului, Mississippi, Amazoane).

în baltă, când e apă multă şi senin, apa fiind limpede, se reflectă cerul şi îndată peisagiul devine sideral: deodată ai brusc cunoştință cu spațiul, că lumea e un glob, un rotund şi foarte adânc, şi înalt, foarte mare. Bărăganul are numai înălțime şi suprafață; balta are şi adâncime, dar fără infinitul suprafeței. Peisagiul bălții e ca două oglinzi sferice, ce se îmbină, dând o iluzie-minune extraordinară, în care existența, adică tu, sălciile, apa sunteți ca o broderie, ca o spumă uşoară, la mijloc, pe diametru...

Să întrebuințez termenul *băltişte:* locul umed, dar unde nu mai e apă şi cresc bine vegetale.

Septembrie

La Sala Dalles a fost o expoziție în toamna [anului]
Pictură cehoslovacă din secolele XJX-XX, Un pictor, Iosef Lada,
un tablou intitulat *Geniul apelor,* din 1937. E reprezentat
bătrân rău, mai mult diavol, cu bărbuță malefică, şi stă sor
amenințător pe acoperişul unei case, din multe alte case şi l
cu ape venite mari.

Dar nu aşa îmi închipui Geniul apelor din *Spațiul*
Acesta e un geniu universal, atotputernic, care cuprinde p
vieții; dar modernii s-au îndepărtat de natură şi-o văd rea.
vedeau geniul apei ca [pe] Neptun ori ca [pe] nimfe. Ce de
de la nimfe, mai ales, până la *Geniul apelor,* al lui Iosef Lada

Februarie

Am găsit ideea fundamentală pentru a caracteriza bal
dealuri eşti în societate (monden), la munte eşti în istorie şi
gendă (muntele a fost întotdeauna creator de legendă şi is
pe Bărăgan eşti în astronomie şi metafizică; pe mare şi
eşti în muzică, în lichefierea suavă a spațiului nesfârşit, î
fel de vastă şi muzicală invitație la neant; în baltă eşti în ge
şi teologie: creația lumii care a ieşit din *omogenul primar,* de
va geologic şi teologic. Balta e o mare lecție a *Genezei,*
pravieţuire a geologicului şi a teologicului.

Cele de mai sus sunt introducerea la ideea fundament
re e: balta e *Unul, le grand Un,* e misterul existenței unifica
filozofiile orientale şi antice despre *Marele Un),* e marea ide
a existenței cu ea însăşi, e simplitatea fluentă şi aşezată,
plexitatea nediferențiată, e imperiul potentelor (din cari va i
ța), e laboratorul modern şi muzeul elementelor, din care
lumea, e marea omogenitate primară (în cari erau însă t
menii vieții de azi, într-o toropeală tiedă, lânced-sacră,
moale-vitală), e fuziune a contrariilor într-o impusă somn
într-o pace cu atât mai adâncă cu cât, parcă, ar bănui r
diferențierii viitoare şi ar vrea să se odihnească cu antici
să guste cu voluptate din prezența frățească a principii
verse.

Balta e *Unul.*

Şi balta e *creația.* Ce repede cresc toate în baltă, ca g
vieții, puşi într-o cultură de laborator: omogenitatea din ca
diferențiat toate (Spencer) şi din care a ieşit viața (vezi tez
gilor care susțin că viața s-a născut în ape; şi eu aduc un
dament: nu în mări, care sunt simplificate şi corozive, ci

în căldarea complexă şi liniştită, în ambianța placentară a bălților).

Balta e Unul, fiindcă în ea pământul, apa şi cerul - cele trei elemente ale Cosmosului şi ale vieții - fac Unul. Apa e în unda întinsă şi distrată, tânără şi bătrână totodată, abia curgătoare, adormită sub cosițele trestiilor, cari-s ca nişte fecioare ce şi-au lăsat capul în pământ şi adoră de veacuri existența; părul străvechi le cade în apă... Cerul e în oglindirea din ape în cari luceşte raza, ca o spinare de peşte săritor sau în cari se târăsc norii, ori în orizontul depărtat al unirii cerului cu apa într-o feerică şi anonimă discreție. Pământul e în fundul moale, pufos, făcut parcă din apă condensată sau din cenuşa apei, parcă ar fi depunerea strămoşilor apei (aşa cum apa, la rându-i, parcă ar rezulta din subțierea pământului), ori în malul prundurilor suave, al grindurilor, al ostroavelor tainice.

Pământ, apă, cer se pot converti unul la altul în baltă, fiindcă sunt trei aspecte ale aceleiaşi realități, ale *Unuia,* unul în trei aspecte, în trei săgeți de devenire, de diferențiere.

Balta e marea unificare a vieții, adică e Unul care încă nu s-a diferențiat; de aceea, ea ar putea fi pentru modernii aşa de diferențiați şi de artificializați o mare *lecție de realitate,* de unitate, de cosmizare, de simțire a originarului, *de originarizare.* (Laboratoriile biologice ar trebui să se instaleze în bălți.)

Probă că e aşa e că întreaga faună şi floră ale bălți au caracter triplu - sau, mai bine zis, *unic,* sunt nu numai amfibii, ci trifibii.

Plantele (să studiez ce plante şi animale sunt în baltă şi să le dau numirile vechi româneşti) îşi au rădăcina în pământ, tulpina în apă şi floarea în spațiu, adunând în tipsia corolelor oglinda cerului şi lumina văzduhurilor (la nuferi, de exemplu). Animalele (porcii...) se bălăcesc în nămol, beau apa bălții, se hrănesc cu peştii ei, respiră aerul văzduhului. Balta e o sinteză de pământ, apă şi aer. Peştii se înfig în nămol (cum îi cheamă pe cei ce stau în nămol?), înoată în apă, sar deasupra apei, în jocuri, ca nişte torpile ale apei, ca nişte sfredele şi ca o părere; porcii de bălți miros a peşte şi peştii miros a baltă, a nămol şi apă; păsările de baltă au picioare de palmipede şi de cocostârci, umblă cu ele în nămol şi în apă, prind peştii din apă, au aripi de vultur, cu cari zboară în văzduhuri, au plisc ca două linguri, cu cari strecoară apa şi țin prada. în baltă domneşte o lege a junglei; şi totuşi, e o frăție universală, fiindcă totul se poate converti unul la altul.

în baltă e un timp unic, cu trei momente: apă, aer, păm
ori un spațiu cu trei dimensiuni: apă, aer, pământ. însuşi o
de baltă, pescarul, e un om altfel decât ceilalți, un om neîn
de unii, un om cu mistere geologice, hirsut, ca o salcie (unul
spus că barba îi ține [de] cald şi îl apără de țânțari); un om-pl
şi un om-peşte; un om-sălbăticiune, un om cu virtualități ne
şite şi cu puteri majore, de semizeu primitiv, un gnom al apel
al mâlului. De aceea numai ruşii (oameni majori) şi numai pe
rii de neam pot înțelege balta, fiindcă fac şi ei parte din fau
flora ei.

Balta e marele omogen, marele Un, dinamizat lânced d
stincte primare. Aşa e şi omul de baltă: n-are simțul propri
individuale (ce poate fi individual în baltă?), e hoț de ape şi
de izbucniri şi instincte geologice (vezi în Sandu-Aldea).

în baltă asculți surdina creației din apă şi nămol; în
nu sunt zeii luminoşi şi plastici ai mării (cf. mitologia elenă),
aformali, zei ai mâlului, ai clorofilei umede, ai luminii dizolva
apă.

Creația în baltă e importantă şi pentru români, fiindc
nomenul românesc s-a creat şi în baltă.

Balta e un muzeu al naturii, un muzeu al naturii geo
de la începuturi; mare importanță are pentru noi, din cauza
ca să ne dea realitatea vieții.

Balta e Unul, nediferențiatul; de aceea Delta ascunde
părăție a leproşilor - şi ei circulă liberi şi nimeni nu se fere
nu se scârbeşte între ei; căci toți se simt una: cel sănătos c
mâncat de boală: cel desfigurat de boală se simte frate cu s
găunoasă: mască umană a măştii naturii.

Sălciile sunt vietatea cea mai fizică a bălții, un fel de s
a celor trei stări; rădăcina lor e în mâl, tulpina, în apă, cor
în aer, frunzele vin din nou să se înece în apă, iar rădăcini
din nou din nămol şi din apă şi se duc să se înfigă mai dep
La salcie nu mai e o ordine fixă: coroana e un fel de rădăc
aer, rădăcina e un fel de coroană în pământ.

E atât de *Unul,* de *Una,* balta, încât chiar pământul as
apa; dacă sapi în el, musteşte, dai de apă, dai din nou de ba
fost imposibil să se facă un baraj de ciment (la Filipoiu); apa
truns prin cotloanele ei, a luat-o mai prin adânc, prin păm
frate, şi a pătruns dincolo de zăgaz; căci totul e Unul în bal
aminteşte poezia şi filozofia indică (căci şi acolo sunt bălți
cum spune Eminescu: când totul era Unul, nici ființă, nic

inţă; când apa era aer, aerul, apă, apa şi aerul erau pământ, iar totul era una... (Să citez din poezia lui Eminescu: vezi poezia Vedelor şi cea indiană. Temă foarte însemnată, să o dezvolt aici.)

Dacă filozofia indiană are de la început atâta înţelegere pentru monismul existenţei, pentru depersonalizare, pentru transformare unul în altul, pentru circulaţie, pentru Unul, pentru principiul unic al vieţii din care vin toate şi în care se varsă toate, e şi fiindcă India e o ţară de ape, de iazuri mari, de bălţi. (Să dezvolt asta, fiindcă e de mare patetism filozofic.)

Vezi cum până şi insectele, în baltă, trăiesc în cele trei stări: depun ouăle în apă ori pe apă (cele cu picioarele mari, care alunecă pe apă), se afundă în mâlul pufos, zboară în aer.

în baltă nu sunt mai multe sfere, ci litosfera, hidrosfera şi atmosfera fac unul: *unosfera,* sfera unică şi domol fruiantă în forfotul moale al creaţiei şi al eliberării potentelor, al geologicului aşezat şi viu.

14 august 1939

Spaţiul apelor. Semnificaţiile lui:

1. E colectiv, unitar. Apa uneşte totul; e un continuu ontologic, un continuu existenţial (vezi expresia de continuu, ca substantiv, în geometrie). Să aplic aici filozofia eleaţilor (Parmenide etc.) asupra realităţii, care e *Unul, Unicul,* precum şi filozofia indiană asupra Unului, unicului.

Nicăieri că în baltă nu ai mai propriu şi mai pătrunzător intuiţia miracolului universal, care este existenţa (dezvoltare). Apa pătrunde totul, uneşte totul: plante, copaci, animale, oameni, gaze, fantasme...

Pe pământ, afară de stepă, e pretutindeni îmbucătăţire, compartimentare, pluralism existenţial, se aplică principiul diviziunii. Pe apă e *identitate existenţială* într-o melodie inedită, e unificare, e un suflet colectiv, e o comunitate ontologică; de aceea oamenii de oraş văd autonomist, văd divizat, empiric, lucid, mărginit; şi nu e fără semnificaţie că una din primele filozofii elenice (eleaţii) a fost a *Unicului,* fiindcă elenii s-au dezvoltat în spaţiu de ape. Spiritul elenic era cu limite şi cu unele individualisme, şi totuşi apa i-a făcut să dea o filozofie a unicului şi a staticului: [aceea a] eleaţilor. (Dar apa, balta, mai ales, e ceva viu, nu are nimic defunct.)

2. Balta e ceva *originar,* primordial, arhaic, [de] pe când Dumnezeu era peste ape.

3. E parcă umezeala dintâi a creaţiei, pământul ei, abia l
de ape, este ca un viţel abia născut şi din care se ridică încă a
rii, în baltă vezi Geneza. E creaţie continuă. în baltă parcă înc
creează plante noi, specii noi, se creează acum viaţa din nou,
ta e o naştere continuă.

Balta e genetică, biologică. E ceva placentar.

4. Balta e ceva *viu,* fiindcă se umflă şi scade, ca şi sp
Dunării. Cel mai bine a simţit asta S[andu-]Aldea, în *Vin apele*
impresionantă e în baltă această vorbă, în care e o teamă
gioasă şi o spaimă, în care e şi o mândrie: *vin apele!* Când
apele mari se îneacă turmele, oamenii se urcă pe prispă or
acoperişuri, vitele mugesc a jale şi groază şi oamenii le da
mănânce frunze din copaci. Atunci apa umple toate privalu
toate bălţile, toate gropanele, nu lasă decât ostroavele (chiciu
şi bazinele. Şi formează *noianuri* lângă satele din lunca Dunări

5. Balta e ceva organic, e antipodul artificialului, cauzal
geometricului. Ea e antipodul lui Lenotre, care a desenat pa
Versailles. Şi e curios ca geometria şi astronomia să fi ieşit to
de pe urma spaţiului: la egipteni şi la elini. Primii, ca să mă
malul abia zbicit, ultimii, ca să călătorească pe ape după
(vezi şi fenicienii etc.). Dar aceste ştiinţe au venit tocmai ca s
recteze lipsa totală de geometrie a spaţiului apelor (deci întâ
semnificaţia de negeometrie a apei). Şi e parcă cu tâlc că Nilul
truge în fiecare an geometria Egiptului: parcă spiritul organ
apei se simţea insultat, tăgăduit, se înfuria şi distrugea totul,
tabilind domnia organicului.

6. în baltă e o luptă continuă a omului cu natura; e lup
totuşi intimitate. Aici omul urmează natura, se adăposteşte d
nu o închide, nu o stăpâneşte, ca ştiinţa modernă, care zice
învins natura, a supus forţele oarbe ale naturii. La oraş oa
nu se mai luptă cu natura, ci oamenii se luptă numai cu oam
De aici, îngustare de orizont, pipernicire spirituală. în baltă,
se măsoară cu natura, rămânându-i totodată subordonat în
evlavios. De aceea, în baltă omul nu e artificializat, e depărt
artificialul urban; la un pas de Brăila, oamenii cari s-au retr
baltă capătă deodată o înfăţişare hirsută, de anahoreţi ca
mai vor să ştie de lume, înfăţişare de indigeni din colonii, d
meni ai naturii (ce scandal a făcut tatăl Feliciei când i-am
un cuţit mai curat!). La un pas de oraş numai, în baltă, om
devine copilul naturii, sălbaticul plin de sevă şi care nu mai
suporta artificialul oraşului. Ba, oamenii din baltă devin a

mult ai naturii, încât, într-un fel, nici nu mai sunt sociali, nu mai sunt ai societății, de aceea sunt certați cu poliția. Balta devine o junglă. (Să fac psihologia omului din baltă.)

1939

Balta trebuie văzută de multe ori pentru ca să o poți aprecia; şi când are apă, şi când n-are; şi când a crescut stuf mult în baltă, şi când n-a crescut; şi când are bostănării, şi când n-are; şi când are vite multe (turme), şi când n-are. Şi, mai ales, trebuie să o vezi când e plină de apă.

Balta e triumful organicului. E tocmai opusul geometricului, [al] artificialului, opusul spiritului lui Lenotre (care a desenat parcul de la Versailles).

în baltă te simți parcă la adăpost. Nu mai bate vântul; e ca un sistem complicat de perdele. Strămoşii noştri se simțeau la adăpost în baltă şi contra turcilor, [a] barbarilor (se hrăneau chiar cu ceva de la papură, în Covurlui).

Când intri în baltă, odată încetează vântul şi se face linişte, pace: o pace largă, în care se toarce nevăzut procesul unei Geneze continui.

în baltă parcă sunt incinte tremurătoare, formate de sălcii, cu pereți de sălcii, cu duşumea de apă, cu plafon de cer; incinte de diferite mărimi, în cari aerul e transfigurat şi în cari surpriza călătorului e continuă, e o permanentă impresie de inedit.

în baltă e ceva primordial şi fecund, ai impresia că se creează mereu viața: o Geneză încă în funcțiune. De aceea în baltă te simți înconjurat de o taină mare, deasă şi întinsă; ai impresia că în baltă sunt miresme şi taine placentare; din acest punct de vedere, toată balta e o imensă placentă a naturii.

în baltă (şi în Bărăgan) au fost şi sunt adesea oameni teribili (singurii oameni cu porniri de haiduc din România mai sunt acum numai în baltă. Ea însăşi parcă te invită uneori la asta): liniştiți de obicei, dar cu o energie sălbatică şi cu izbucniri înspăimântătoare (vezi în Sandu-Aldea şi în P. Istrati); nicăieri în România nu mai sunt astfel de oameni. Delureanul e duios, minor-domestic, urban; munteanul e iute, eroic. Dar câmpeanul, şi mai ales băltărețul, ascunde o energie de lup de apă şi de natură sălbatică, primordială. Nu le mai pasă de societate, politic, morală, în baltă, de altfel, sunt bandiți celebri şi tot aici sfârşesc mulți aventurieri, cari vin să se acuieze la bătrânețe; şi aici mai sunt

contrabandişti şi oameni cari operează în jungla şlepurilor vapoarelor, ca în patria lor.

1

Apa e tinerețea omului (vezi ce zicea dr. Simion: îmbăt rea vine din pierderea apei), dar tot apa e şi tinerețea pământ plantele mor când pierd apa.

La început, totul era acoperit cu apă *(Biblia, Geneza).* în tă te simți la începutul lumii, [e] ceva arhaic şi geologic. Pe răgan e astronomie, în baltă e geologie şi teologie

Şi în baltă te simți în procesul de *Geneză,* căci în bal acum se naşte mereu viață (în lacurile sărate, ca la Mototolea nasc mereu animalicule de acelea cu iod).

în baltă mai e ceva: e *mister.* în baltă e aer misterios, [e] zie tainică, [e] clar-obscur ori transfigurare (în luminişuri), e ter tagoric. E mister din marile lacuri ale Indiei, Nilului. Mi sippiului etc.

1. Apa e ceva unitar, colectiv. Ea *uneşte tot globul:* ap municâ, oceanele, mările (ba şi fluviile, râurile, până la cele mici păraie; totul formează o singură existență, un singur si Anghilele pot veni din Oceanul Atlantic până în izvoarele de te; vezi şi alți peşti) sunt ca nişte vase comunicante.

Pe glob, pământul e *insulă,* apa e *sistem.*

Dumnezeu, la facerea lumii, n-a despărțit, propriu-zis catul de ape; parcă a avut un regret în ultimul moment: a deci, apa la un loc, într-o frățietate existențială, şi numa mântul l-a izolat sub formă de insule (continentele sunt to sule: Eurasia cu Africa, o mare insulă, insula prin excele globului).

2. Filozofii greci (primii) au vorbit de unicitate, de *U* fiindcă erau pe țărmul mării?

3. Gânditorii, poeții şi religioşii Indiei au vorbit şi ei mai înainte) de *Unul* existențial. Oare erau şi ei în apropie apă?

Apa dă, deci, intuiția şi sentimentul Unului, al comu ontologice. Uscatul e compartimentat, deci e divers, diverg limitat; uscatul e *aplicarea principiului individuației.* Apa e a rea principiului unificării, al unicității, al simțilului, al comu rului, al colectivului cosmic (ba încă, tot apa a făcut şi l

între uscaturi). Doar cerul (astronomia) şi Bărăganele mai dau ideea de unic, de Unul, dar nu atât de continuu, de lichid.

Septembrie 1944

Balta semnifică ideea *Unităţii originare:*

1. Ideea unităţii - fiindcă apa uneşte totul: vezi filozofii greci, cari făceau din apă elementul metafizic (acel filozof ce vorbea de *Unul).*

2. Ideea originarităţii: mâlul; pământul e moale în baltă, iar apa e tulbure, pământoasă; deci, omogenitate originară (ideea lui Spencer: de la omogenul primar la eterogenul de mai târziu; vezi ideea că viaţa s-a născut în apă).

în baltă ţi se pare că *atunci şi acolo viaţa se naşte.* E un proces mistic, ce dă un mare şi evlavios fior *ontologic* (de aceea balta şi Bărăganul sunt spaţii metafizice, cu sens metafizic), în baltă parcă se naşte viaţa din elementele primordiale.

(Vezi cum ies balonaşe mici de aer şi animalicule amorfe din mâlul cald; şi Sandu-Aldea, *în urma plugului,* p. 42; deci, sentimentul ori intuiţia aceasta a întrezărit-o fugar şi Sandu-Aldea, scriitorul apelor.)

în baltă parcă vezi huma primordială, jumătate fizică, jumătate vitală, însufleţindu-se, sensibilizându-se încet-încet, caldă, încropită, misterioasă şi dând astfel încet-încet naştere *primelor forme de viaţă.* Asişti la misterul creării vieţii din materie, dar dintr-o materie ea însăşi cu potenţialităţi de viaţă.

Unitatea bălţi; şi totuşi, peste această unitate, vezi apoi, treptat-treptat, cum se adaugă o imensă *variaţie:* flori de specii nenumărate, păsări, insecte de feluri fără număr, forme de pământ şi de ape, nici unul la fel cu altul (să arăt; descriere).

Oriunde ţi-ai purta ochii, nimic nu e la fel în baltă.

Şi totuşi, aceasta imensă variaţie e cuprinsă, unificată, într-o imensă unitate, într-o familie existenţială, într-o realitate şi [un] sens comun, ca nicăieri aiurea pe lume.

Capetele empirice văd ori numai variaţia bălţii, ori numai monotonia ei. Dar sufletele ontologice văd *unitatea* ei metafizică şi *simfonică,* totodată. Balta e cea mai mare muzică tăcută, muzica tăcerii. Până şi copacul bălţii, salcia, este menit să sublinieze *unitatea* ei; fiindcă salcia este cu iţe, cu crăci multe şi cari se leagă de sol, de buruieni, de ape, parcă şi crengile ei, ca şi rădăcinile, ţes unitate de existenţă. Crengile ei sunt rădăcini aeriene.

Unitatea bălţii este dată de:

1. apă, fiindcă pătrunde peste tot, unifică totul, ca un f
suflet lichid, ce împânzeşte totul, ca un imens *chimism inte*
peisagiului, ca un mediu *umoral* al existenţei, mediu umora
tologic, în care plutesc ori viază toate;

2. *pământ,* care e moale şi se lasă pătruns de apă, de f
existenţei acesteia totale, integrale; balta, oricât de variată,
are un suflet comun, o *respiraţie comună,* ca şi când un inv
dirijor de orhestră ar dirija răsufletul ei;

3. *salcie:* ea e copacul bălţii şi ea unifică; fiindcă se las
bibată de apă (cât la sută apă are?); fiindcă are crengi mu
mlădioase, cari se leagă între ele, *haşurează, unitatea,* fac
ontologic, crengi cari se leagă între ele şi cu apa, cu buruieni
fiindcă apa circulă în salcie: vine din rădăcini, se ridică pâ
vârful crengilor şi apoi cade tot în apă, în picături de *lacrim*
tală, ritmic şi cu un fior de omagiu-rugăciune către imens
împărăţiei apelor, care e *mama* ori *părintele* tuturora (să d
acest minunat fenomen al lacrimilor ce curg din sălcii);

4. şi *cealaltă floră* a bălţii unifică, are rost unificator: pa
rogozul, ţipirigul, fiindcă au multă apă în ele (vezi Sandu-A
de exemplu, în *Robul, în urma plugului* - multe nume de p
Apoi, buruienile bălţii - rugi de mure etc. - au ramuri, mr
unifică, leagă inextricabil (ca în pădurile ecuatoriale? Şi a
unitate ontologică? E ceva - dar nu ca în baltă, fiindcă nu
Să fac o parţială analogie).

Aprili

Iată principalele sensuri ale bălţii:

1. *Unitatea*.* Apa unifică totul; e o solidaritate ontolo
echivalare reciprocă, ce confundă pe fiecare în celălalt, o
enţă reciprocă universală.

2. *Esenţialitatea.* Apa ca esenţă a universului, a exi
toate mor când pierd apa: globul, plantele, animalele, omul,
îmbătrânesc fiindcă pierd apa (să studiez fenomenul îmbăt
ceea ce ar îndritui concluzia că apa este esenţa lumii: sau
ţin face [...][36] pentru această temă.

Nu Ideile, Voinţa, Raţiunea, Substanţa etc. sunt esenţ
(cum şi-au închipuit filozofii clasici această esenţa), ci apa.

* Vezi ideea de *Unul, L'un,* la filozofii greci. Unitatea bălţii
renţierea, anonimatul, comunitatea nu principiul individuarn:
în baltă eşti fericit.

dul dintre celulele omului este ca cel marin; viața s-a născut în mare, în apă. Apa ar fi esența, temeiul lumii - nu uscatul, nu pământul.

3. *Arhaicitatea* (originaritatea), inițialitatea. în baltă te simți mereu în prima zi a creației. E un sens de străvechime, de *arheologie cosmică,* ce îmbibează balta ori plutește peste ape.

Duhul lui Dumnezeu se purta peste ape: deci, apa a fost la început, ea e începutul și esența, materia primă. *Nu pământul a fost la început, ci apa* (rezum ideea asta mai sus).

4. *Fecunditatea,* creația caldă, în *curs; parcă acum se naște viața,* din elementele primare. Când vezi nămolul cald, străbătut de bulboane mici de aer, [de] gaze, parcă vezi cum se naște viața sub ochii tăi. Balta e un laborator ontologic.

Să dezvolt temele de mai sus în tot atâtea teme *filozofice.* Iar în finalul ori [în] partea a doua a eseului să arăt că, totuși, în contrast armonic cu fundalul de profundă simplitate de mai sus, balta vine cu un mare pitoresc, cu o mare variație de forme vegetale, animale (flori, păsări) și configurații de peisagiu. Căci unitatea bălții e o infinitate de virtualități: deci, însăși *imaginea vieții.*

Balta se prezintă în cele din urmă ca o antinomie fastuoasă: unitate și variație. Varietatea se rezolvă în unitate și unitatea în variație - dacă adâncești. Balta are două aspecte: când ți se pare numai unitate, când numai varietate, după punctul de vedere din care te pui. Dar, dacă înțelegi mai bine, vezi că e aici un aspect dublu, o minunată dualitate.

• . Decembrie 1953

1. Ideea genezei, a originii biologic-geologice a vieții și lucrurilor;

2. și ideea *Unului* metafizic, a unității de fond a lucrurilor: la un loc, ideea *unității originare a lucrurilor* sau *intuiția unității genetice* a Unului genetic.

Să arăt cum s-a născut viața în *mâl* și în apă, cum ies bule de aer din fundul apelor și cum grămăjoare de nămol cald încep parcă să se miște.

Desigur, idei *laice,* dar au și un corespondent teologic:

1. ideea *apelor* originare, când Dumnezeu umbla peste ape ca un duh;

2. să văd cum *Evanghelia* însăși (ori *Psalmii?)* zice că viața s-a născut din apă.

Martie

Un peisagiu asemănător cu cel al apelor și ca[pabil] să intuiția ontologică a unității, a *Unului,* este atunci când a mult și tot peisagiul e acoperit de zăpadă (ca în spațiile po siberiene. Oare de aceea mongolii din Siberia au sentime supra-personalului, al comunitarului social și cosmic?). At zăpada unește totul într-o singură existență, topește toate o tele într-un singur obiect, obiectul unic al existenței, sing obiect care există cu adev[ărat]. Interesant! (Dezvoltare.)

Poate că și peisagiul Saharei (cu nisip și numai nisip) intuiție ontologică: de aceea arabii iubesc cu patimă Saha simt ispita să se piardă în ea. Și cred că și peisagiul Bărăga dă o intuiție ontologică - dar cel mai mult o dă spațiul a fiindcă apa pătrunde peste tot, se infiltrează peste tot și, unifică cel mai bine.

Iulie

Nu există un adevăr în afara lui Dumnezeu. Căci El e nitul și, deci, nu există un *afară de El,* în care să poate fi Existența e unică, Unul e peste tot și afară de acesta nu e, priu-zis, nimic.

Filozoful antic avea dreptate când punea *Unul* la baza tății. Balta, spațiul apelor sunt simbolul, imaginea realității.

Iulie

Spațiul apelor (ne referim la spațiul bălților inundate cele două Dunări, din Deltă, din toate luncile inundate, iar spațiul oceanelor, [al] mărilor, care e infinit și neliniștitor, și cum simplu) se caracterizează prin:

1. concretizarea ori expresivizarea *Unului* (vezi filozofia că);

2. totuși, acest *Unu* nu e nici simplu, nici abstract, cu talitatea abstractă, oarecum golită, a deșertului („deșertul a ideea de monoteism" zice un călător - T. Vianu -, probabi Spengler etc.), ci e ceva *plin,* dovedit, familiar oarecum, și familial.

Deci balta, spațiul bălților inundate dă ideea *unități versitate, a Unului multiplu:* așa cum Bărăganul dă o sint infinit și finit, spațiul apelor dă ideea unității în variație, a U plin și divers.

Astfel, spaţiul apelor nu e nici *Unul descărnat* al deşertului şi nici variaţia minoră, diversă, ba chiar neunitară, a oraşului ori [a] dealurilor. El are în comun cu oceanul: deşertul, infinitul, *Unul:* şi are în comun cu dealurile variaţia (aici să fac o descriere *pitorească* a bălţii: ce de flori, păsări, arbori, grinduri, privaluri, mistere, ierburi, lacuri, insule; ori să fac descrierea la *începutul* eseului, ca introducere? Vezi în Sandu-Aldea, Bănea, Sadoveanu, Dunăreanu, Kiriţescu).

30 august 1957

Acest spaţiu *realizează* concret oarecum şi imens ideea de *Unul,* dar dă şi variaţia în unitate; realizează o antinomie, într-o perfectă armonie (fără rest).

Analogie cu comunitatea umană: şi în aceasta e realizarea armonioasă a unei antinomii: comunitatea topeşte oarecum colectivitatea şi individul. Dar rămân intacte *comunitatea* şi *personalitatea,* aşa cum în spaţiul apelor *Unul* şi variaţia rămân intacte.

Analogia merge până acolo, încât în spaţiul apelor te simţi bine, *îţi e cald parcă,* aşa cum e în societatea în care e realizată comunitatea (dezvoltare).

Septembrie 1957

Balta e *Unul,* dar are şi variaţie. Un element de variaţie al ei este şi *himericul,* în înţelesul lui Paciurea.

Paciurea are o salcie cu înfăţişare de himeră: un trunchi de salcie cu coroana tăiată ori căzută de bătrâneţe (sau trăsnită), dar care, în locul de unde pornea coroana, a făcut o figură stranie de himeră, cu ceva părelnice crengi în sus - în vagul atmosferei şi peisagiului bălţii.

E impresionant, mult mai impresionant decât era la Ştefan Popescu, la care era destul de impresionant!

Himerele variate din baltă, reprezentate de trunchiurile şi răgăţânele de salcie: un element şi felurit, dar şi oarecum straniu şi adânc.

Când voi vorbi de elementul de *variaţie* din baltă, să vorbesc rând pe rând de florile, fauna (mai ales păsăretul*; vezi şi *Vogelparadies),* formele pământului (privaluri, grinduri, lacuri, *poiene de apă),* copacii.

* Păsările ce zboară că nişte stihii - din valuri.

Decembrie 1

Două semnificaţii:

1. Epoca noastră e o epocă artificializată, alexandrină, sl oarecum, dar, iată, cu balta şi delta, oferă contrariul; ceva v creator, „barbar", primordial.

2. Ideea mea veche că balta e ceva arhaic şi geologic: „fa cul genezei", cum ar spune Coşovei (temă reluată frumos Şincan în ziua de 4 decembrie 1957: să revăd comunicarea lu radio, sub rubrica: „Lauda patriei").

Cele două idei de mai sus se confundă în mare parte - nu în totul.

Noiembrie 1

Apa unifică planeta. Toate apele mari de pe glob, toate o nele sunt în legătură unele cu altele. Numai pământurile sunt parate. Astfel, apa e un simbol al unificării, al unicităţii vieţi pe glob; numai fiindcă apa, prin navigaţia pe care a înlesnit- făcut ca oamenii să se cunoască, dar într-un sens mai adânc unitate în care stau continentele, ca simbol al esenţei şi nosta de unitate.

Octombrie 1

Sensuri ale spaţiului apelor:

1. Ideea arhaismului, a genezei lumii (vezi şi Coşovei).

2. Ideea că apa este esenţa lucrurilor, aşa cum susţin uni lozofi din şcoala elenică, ioniană. (Vezi şi ideea modernă că v s-a născut în apă - în apa marii. Dar cu asta revenim la pun 1 de mai sus. Dar punctul 2 e *metafizic,* nu ştiinţific-fizic-co logic.)

Să schiţez aici ideile lui Tales, Anaximandru, Anaximene.

3. Ideea *singurătăţii,* dar nu a singurătăţii neliniştite, cu pe mare şi oceane, şi nici a singurătăţii pustii, cum e în desert ci a unei singurătăţi *pline şi reculese,* care îndeamnă la pace, ditaţie şi transfigurare molcomă.

(Marele Tagore stătea câte 7 ore pe lac, în reculegere m tativă: verificare şi dezvoltare.)

4. Ideea că totul e un văl panoramic şi paşnic, aţipit o cum, terminal, dar care ascunde, în fond, o viaţă foarte bog un proces infinit de viaţă, în antinomie cu aparenţa panoramic

(Să mai caut şi alte sensuri; vezi ideea *Unului* - a marelui *UNU.)*

Octombrie 1963

Lupta dintre uscat şi apă. Peste tot, pe glob, uscatul înaintează în lacuri, mări, oceane: mâlul, sarea, plantele şi animale, peşti, scoici moarte înaintează în mare şi se produc *delte,* care, cu timpul, se transformă în pământuri. Râurile, fluviile sunt *mercenarii uscatului, cari dau lovitura apei; sunt deci trădătorii ei.* (Vezi cât a înaintat Dunărea în mare; adică a făcut să înainteze pământul.)

Se mai adaugă şi *vântul,* care aduce *praf şi* face să înainteze uscatul în deltă. Dar şi invers; apa înaintează în uscat: distrugerea Atlantidei etc. Apa distruge uscatul mai mult prin catastrofe geologice.

Pe uscat însă, *râurile, fluviile distrug încet uscatul,* îl sapă şi nivelează: chiar pâraiele de munte, chiar curenţii *(les ravins)* trecători.

E dramatică şi fabuloasă, cosmică, această luptă între pământ şi apă, între uscat şi oceane [sau] mări.

Noiembrie 1964

Distrugerea bălţilor: nu mai sunt Filipoiu, Corotişca, Lacul Şerban, de care [Simion Mehedinţi-]Soveja a spus că nu-i iertat unui geograf să nu-1 cunoască. [Astfel] s-a distrus un element pe care se sprijină etnicul. Modelarea spaţiului geografic are, desigur, importanţă, pentru că el face mai *intim* etnismul, dar una e modelarea şi alta e distrugerea lui. Acoperirea ţării cu un spaţiu *shangaicizat* şi inginerizat e funebră pentru etnic. Iar secarea bălţilor Brăilei e o pură *catastrofă,* din punct de vedere autobiografic.

(O boieroaică de pe la Cucu-Gugeşti-Bogza se ruga de copii să nu taie pădurile, cel puţin cât va trăi ea. Dar ce să mai zicem noi acum? Jalnică tragedie!)

Blaga în spaţiul apelor

Spaţiul e unul singur, dar, geografic, e foarte variat, iar ca afinitate sufletească sau ca spaţiu de creaţie e de trei feluri: spaţiul înalt, închizând abisuri (muntele), spaţiul întins (şesul, ma-

rea) şi spaţiul intermediar (deal - vale). Ne interesează acum s
ţiul-afinitate, fiind vorba de un creator. Cum se formează el în
fletul uman, mai ales în al celor cari lasă în urma lor o operă?
influenţa spaţiului fizic sau geografic, pe care omul 1-a trăit în
pilărie şi tinereţe, mai ales în copilărie. Ori e o structură a
conştientului, care poate fi de acord cu spaţiul geografic sau
teza lui Blaga.

Când în psihicul cuiva spaţiul inconştientului e valorifica
un spaţiu geografic concordant al primei părţi a vieţii, e cazul
mai fericit. în cazul contrar, poate fi o luptă terminată cu vict
netă a uneia din părţi sau cu o incertitudine. Nu vedem, aşa
întotdeauna o separaţie absolută între doi factori, geografi
psihologic. Dar probabil că aici se schiţează o controversă care
în multe probleme mari, va rămâne o controversă, spre buc
spiritelor cu neodihna filozofării.

Altceva poate fi în afara controversei. Şi anume, cum se
sifică oamenii, în special scriitorii, creatorii, în raport cu sp
sau atitudinea lor din acest punct de vedere. Ei pot adera pro
la un spaţiu, la două sau la cele trei. Adică sunt (cu partea d
lativitate necesară) monospaţiali, bispaţiali, totospaţiali. Calis
Hogaş, de exemplu, ilustrează în opera lui pe prozatorul purta
afinitatea şi spaţiul muntelui, descris cu o artă fastuoasă ş
veră totodată, care-1 făcea pe atât de lucidul Caragiale să în
pe dinafară unele pasaje. Creangă şi-a plasat lumea lui de n
mate jucăuş incisive în orizontul dealului şi al muntelui. Iar
ţiul de afinitate integrală, tripartită, e ilustrat de Eminescu
talgia falangei „din munte", dealul cu „dulce corn", marea ri
aproape la rang de metafizică sau de destin...) şi, mai ales, pe
triarhul tuturor spaţiilor, Sadoveanu.

Cărui spaţiu de afinitate aparţine Blaga? Fiindcă el e aut
teoriei „spaţiului mioritic", pe care 1-a analizat şi prezentat c
geniozitate şi strălucire, în variaţii de subteme surprinzăt
aproape în obsesii amabile, s-a format oarecum ideea că el a
ţine tipului monospaţial. Idee întărită de faptul că el nu a tr
prima parte a vieţii la şes sau la mare şi că nu se poate gă
opera lui, o descriere abstract-voluptuoasă a bărăganului
exemplu.

Care e realitatea? Pentru a răspunde, ne amintim de c
ria pe care copilul Blaga a făcut-o cu părinţii săi în m
Sebeşului, la Bistra, mai bine zis, de naraţiunea şi descriere
Hronicul său, revelator de categorice şi adânci opţiuni existen

Din aceste pagini de neuitat se vede o adâncă *participare la.* un spațiu supramioritic, care merge până la aderări formale. Scrie autorul nostru: „Purtat de ochi şi de închipuire, mă pătrundeam cu şi fără fabulație, prin toți porii, de vraja şi de primejdia Muntelui... Muntele era această privelişte în care intram tot mai adânc şi care, la rândul ei, intra şi ea în mine... Era aşa de frumos printre pripoare şi zăvoaie, că aş fi stat să-mi prelungesc fără capăt tihna. Dar poate că voi veni aci altădată... Da, voi veni cândva, să-mi ogoiesc aci inima după un zbucium târziu al vieții..."[37]. Evocarea blagiană a spațiului montan aminteşte, ca nivel, de Hogaş, cu un adaos de sugerări filozofice. Un alt Caragiale ar învăța şi de aici unele pasaje pe dinafară.

Şi, pentru a răspunde mai departe, ne amintim de un scurt dar şi neobişnuit episod din viața lui Blaga, la care, de data aceasta, am luat parte direct. El a venit la Brăila în vara lui 1936. Neputând să-i arăt într-o zi-două farmecul şi nada geometrică a marelui şes, m-am hotărât să mergem în spațiul acoperit de ape dintre cele două brațe ale Dunării, care era, până la un punct, ceva echivalent, deşi cu un emoționant specific propriu. Era la câteva săptămâni după marea inundație anuală a fluviului, ce transforma regiunea munteano-dobrogeană a Dunării într-un fel de Amazonie românească.

Am luat o barcă, condusă de un aborigen, respirând, parcă, mai mult apă decât aer, pe jumătate delfin, pe jumătate om, şi am plecat în lumea tainelor, acompaniați de clipocitul aproape stins al vâslelor, înnorate ele însele... Alunecam pe sub sălcii, cari ne lăsau prieteneşte să mergem mai departe, treceam de la umbre la lumini, de la lumini la umbre, vedeam jucând molcom misterele, priveam inimaginabilul şi ascultam inefabilul... Totul era un murmur, un susur discret, un ison pierdut al vastității, un triumf anonim al culorii discrete, o mirare a sunetelor uitate ori neobişnuite. Câte o pasăre rară, uşor stihializată, ieşea dintr-o tainiță şi se îndrepta spre alta, în linii geometrice. Cerul îşi făcea portretul în ape, apele se deschideau spre cer. Flora şi fauna adâncurilor limpezi căpătau virtuți muzicale. Frunzele de nufăr, descoperite în solitudinea lor aristocratică, se uitau parcă mirate, dar netulburate, la noi şi rămâneau gravate în tablou, ca şi până atunci. Ochiurile mari de apă, aprinse de soare, un fel de poieni acvatice, păreau smaralde imense. Ramurile sălciilor se avântau un timp în sus, apoi se îndreptau nostalgic spre apă, într-o arcuire de decorație rituală: din vârfurile lor picurau ritmic stropi de sevă, într-un

plâns rar şi prestant, încât, la un moment dat, puteai avea il
că umbli pe un lac de lacrimi, ceea ce dădea peisagiului o no
sacralitate...

Dar, mai presus de orice, încercam taina dezindividuării
cet-încet, uitam de noi şi de lucruri, pentru a trăi numai *în*
elocvent în orice apariție. în adevăr, apele uneau toate for
toate aparițiile, asimilau toate întrebările, confundau toate
punsurile într-un sens general, suveran, care era singurul
tent, în fond. Nu mai erau, până la urmă, nici arbori, nic
muri, nici forme închise, ci o singură realitate, înfrățită în m
îmbrățişare a apelor, cari permeau totul. Atunci aveam, ca
ieri în altă parte, sentimentul comunității universale, în care
na *Unul* lui Parrnenide, filozoful antic...

Am mers aşa multe ore în şir, crezând că mergem de la
putul lumii şi că vom merge până la sfârşitul ei, sau, mai bin
în eternitate. A spune că tăceam e a spune puțin. De fapt, a
sem. Iar Blaga era mai mult ca oricând în elementul lui: o st
de metafizică, frământată cu simboluri hinduse.

Când barcagiul ne-a scos din nou la fluviu, am în
treptat, să ne dezmeticim, iar când am ajuns din nou la c
Dunării, abia atunci ne-arn regăsit formele individuale, da
pline de imensitatea revelației prin care trecusem. „Zamolxe"
iscăleşte Blaga într-o scrisoare), care venea acum nu din m
ci din taina apelor, după ce a pus piciorul pe pământ ferm
întors şi, privind în zare, a exclamat, după cum am relatat
loc: „Dunărea împărătească!".

Urcând apoi drumul înclinat, săpat în malul înalt al f
lui, Blaga era adânc tulburat sau luminat, ape multe se ive
evoluau înăuntrul lui într-o tăcere originară şi privea, de
aceasta nu numai cu ochii fizici, la peisagiul prin care trecu
aflarea altui spațiu, în care problemele se năşteau ca bul
aer ce veneau din adâncuri şi se risipeau la suprafață, topi
într-un sens unic şi necuprins. A fost şi aceasta o *participa*
nu mai putea avea urmări esențiale în operă, fiindcă auto
mai era la vârsta structurărilor şi incubărilor psihice de fon
dovedeşte disponibilitățile lui Blaga.

Pentru concluzie, trebuie să spunem, de altfel, că ex
„spațiul mioritic" nu indică de fapt ceva limitat. Ea a fost,
vorbind, o expresie de mare rezonanță, care a contribuit la
teoriei respective a lui Blaga, popularizând-o în oarecare m
Dar, la drept vorbind, ce înseamnă „mioritic" şi spațiul la c

referă? El nu e numai spațiul deal-vale developându-se nedefinit, ci e calea şi popasul oilor, pe unde au hălăduit împreună cu păstorii şi câinii, păscând şi bând nu numai iarba şi apa, dar şi vânturile şi sevele văzduhului, este, cu alte cuvinte, poemul trăit al transhumantei, în care muntele şi şesul cvasi-infinit au avut un mare rol, chiar primul rol.

„Spațiul mioritic" este, prin urmare, şi o expresie oarecum elastică, pe cât [este] de sugestivă. El poate face trecerea la tot spațiul, de toate felurile, de aceea, aceste două cuvinte, „spațiul mioritic", au şi devenit repede un sinonim sau un simbol al întregului spațiu românesc, un alt nume al dăinuirii istoric-spațiale a poporului nostru: caz unic de extindere şi aplicare în literatura română. Blaga n-a fost un monospațial. Dacă era aşa, n-ar fi ajuns interpretul pe care-l ştim al etniei din care făcea parte şi captatorul incantatoric al atâtor sensuri ale ei, în versuri cari nu mor.

Un argument final se adaugă nu atât pentru a întări, cât mai mult pentru a explica. Blaga a stat mare parte din viața sa în străinătate, dar nu s-a grăbit să viziteze toate locurile şi capitalele europene, cum ar fi procedat un turist, un antreprenor al spațiilor, care în fiecare vacanță trebuie „să facă" un număr de oraşe şi de civilizații. El a văzut continentul aproape numai în legătură cu sediul funcțiilor pe cari le avea. E paradoxal numai în aparență. Aminteşte de Kant, care s-a născut la Koenisberg, dar „n-a evadat niciodată din provincia lui", deşi a fost, între altele, şi profesor de geografie.

E un tâlc special în această aparentă cantonare, care, în fond, e cuprindere. Sunt oameni, azi din ce în ce mai rari, ce nu călătoresc, tocmai fiindcă au spațiul întreg în ființa lor. Cum era şi țăranul înainte, care nu ieşea din satul lui decât la nevoie, dar se simțea al întregului pământ, ca şi când satul ar fi fost o sondă ontică. în schimb, turistul merge peste tot, ca într-un cerc vicios, însă nu se simte decât pe el. Blaga n-avea nimic din această psihologie şi, din acest punct de vedere, nu era modern, fiindcă cei ca el sunt „sedentari", dar se simt ai universului[38].

Descrierea Bărăganului

Cadru fizic şi cadru spiritual. Sentimentul naturii. Natură şi s
Râurile, gârlele, puțurile. Anotimpurile. Vegetația şi animalele. Civil
armanelor. Descrierea aforistică a Bărăganului. Lexicul Bărăganului

Februarie

Ar trebui că fiecare om să-şi poată alege *epoca istorică* în
re să trăiască şi *peisagiul*

Epoca nu ți-o poți alege. Dar peisagiul, în anume măsură,

Iunie

Bărăganul e greu de descris; ca şi marea, dar şi mai gre

Poate că această dificultate a înțeles-o Cehov, când a v
de „singurătatea" bărăganului, a stepei şi [când a spus] că fru
setile şi minunile lui nu sunt cântate pe potrivă de nimeni,
cum bărăganul ar intona ruga: „Dați-mi un cântăreț, dați-m
cântăreț!".

Simbolic, sugestiv: e, deci, o *bogăție* şi totuşi o singurăta
Bărăgan, o personalitate, şi totuşi, un anonimat: bogăția şi si
rătatea Cosmosului; *melancolia dorită a celui ce-şi ajunge l
suşi şi carența perfecțiunii:* lipsa celui ce-şi cere totuşi *ple
nea* (vezi Cehov, p. 219).

Iunie

Ion Băncilă[39], *Cadrul fizic al Bărăganului,* în „Analele
lei". Foarte important; finalul poate fi luat ca motto.

Să arăt că geologii şi geografii noştri (Murgoci, Vâlsa
Băncilă) s-au ocupat de Bărăgan (să dau pasagii).

Dar, din punct de vedere metafizic şi de filozofie a cul
nu s-a ocupat nimeni.

Iar Mehedinți - om de munte - nu s-a ocupat de Bără
şi l-a apucat bătrânețea fără să vadă Lacul Şerban.

August

Vezi o descriere citită de mine la căminul Sfinții Voievo
ca student, unde vorbeam de Apa Morților.

7 noiembrie 1969

Bărăganul e un *ocean al Soarelui* - ca şi mările şi oceanele, de apă - şi, ca şi ele, e o imensă oglindă, ce reflectează razele solare. Prin Bărăgan parcă respiră Ţara: el e un vast plămân şi totodată un vast ochi al ţării. Bărăganul e un blazon al Cosmosului - ca şi Himalaia, Pacificul etc.

Noiembrie 1969

Un critic literar spune: „Poetul Ion Trandafir are, în cadenţele sale, ceva din murmurul câmpiei vălurite de vânt, când nu sfii *dacă sunetul vine din depărtare sau din adâncuri"* (Ion Butnaru, „Informaţia Bucureştiului", 4 noiembrie 1969).

Bine spus că sunetele vin din depărtare ori din adâncuri.

Iulie 1933

Bărăganul e *lucrul în sine.* Marea are valuri, relativităţi, fenomene; dar nu e ca Bărăganul (nici că munţii, [ca] dealurile, cari-s fenomen mai mult, mai ales dealurile).

Lucrul în sine poate fi şi spaţial; de ce ar fi numai *temporal,* cum crede Bergson? Bărăganul e *absolutul* - văzut static, pur.

Marea poate fi înţeleasă şi *minor,* fiindcă multe femei iubesc marea (cum pot iubi şi muntele; oare tocmai fiindcă văd în el ceva *viril?* Deci nu pentru că-l înţeleg, ci fiindcă e un fel de bărbat). Dar Bărăganul nu permite nici un fel de înţelegere *minoră.*

Aprilie 1934

La ţară, şi mai ales pe Bărăgan, dispare ideea de „confort" şi de „higiena". Eu sunt maniac la oraş, dar la ţară nu mai ştiu de microbi.

Pământul e parcă un dezinfectant (trăieşte în mine instinctul ţărănesc, care pune pământ pe rană).

Aş vrea să stau pe scaun scund cu trei picioare, pe masă joasă, să mănânc cu lingura şi din strachină.

Septembrie 1933

Bărăganul îţi dă fericirea primară, a primitivilor cari erau cufundaţi în natură; dar fără primitivităţile şi excesele ei.

în adevăr:

1. primitivul era cufundat în natură, nu făcea distincţia clară între obiect şi subiect; totuşi, era stăpânit de *frică* faţă de fenomenele naturii;

2. primitivul avea *misticism* inferior, alogic.

Dar Bărăganul:

1. nu dă frică (celor acomodaţi cu el), fiindcă e *clar* pân
infinit. Fără surprize, deşi e o taină infinită şi limpede;

2. nu dă misticism primitiv, fiindcă e *geometric.* Cel mu
înţelegere intelectual-mistică, ca la Spinoza (când cunoaşte
Dumnezeu - al treilea atribut). Nu misticism, nici înţelegere l
tată, ci *claritate de scrobeală.* Cele două avantaje: avantajul
tăţii, fiindcă e limpede, şi avantajul *misticismului înalt,* fiind
taină, e infinit.

Eşti cufundat în Bărăgan fără a pierde avantajele intele
lui înalt (intelectul înalt e funebru, ucide - vezi Pârvan).

Septembrie

Dealul e istoric. Bărăganul e veşnic, în afară de idee
timp.

Căci dealul e variat şi îndeamnă la suişuri şi coborâşuri
când Bărăganul are o singură linie - atemporală, eternă.

Bărăganul e în afară de istorie sau îndeamnă, prin reacţi
imperialism, fiindcă:

1. Bărăganul dă spirit major;

2. linia orizontală din Bărăgan poate da un fel de *disp*
disperarea de a trece dincolo de ea, de a depăşi infinitul ei
atunci se produce imperialismul (care, în adevăr, e creator d
torie).

Aşa s-ar explica migraţiile exasperate ale popoarelor
gole: *e setea de a epuiza odată spaţiul,* de a se lua la întrecer
infinitul; e aici jumătate disperare de a nu putea ieşi din infini
jumătate voluptate de a se lua la întrecere cu el.

A spune că pe Bărăgan ai sentimentul naturii e prea
Pe Bărăgan e mai mult decât asta, e *altceva,* suprem, mai m
zic, mai impersonal. Sentimentul naturii însă implică ceva p
nal, are un misticism poetic, are lirism, pitoresc. El se potr
la dealuri, [la] munte, [la] mare. Faţă de maiestatea Bărăga
el e încă ceva, dramatic, ca o confecţionare de laborator uman

Să studiez sentimentul naturii (vezi descripţii de mari
E şi o infatuare romantică în „sentimentul naturii". De altfel,
timentul naturii a apărut în epoca personalismului mo
Francezii, cari trăiesc aşa de puţin natura, au fost totuşi în

să facă efuziuni de sentiment al naturii, dar n-au trăit niciodată bărăganul.

Țăranul de pe Bărăgan, care trăiește așa de mult natura, n-ar face niciodată caz de „sentimentul naturii" (și nu numai fiindcă nu e „cult").

Pe Bărăgan ești și tu, în parte, natură, rămânând spirit - un spirit major, impersonal, obiectiv.

1932

Ceea ce-mi place la Bărăgan e nu numai fiindcă e infinit și drept, ci și fiindcă e arhaic, preistoric, „necivilizat".

Azi rar mai găsești natura în stare de... natură (ca și cafeaua la Paris: *cafe nature* sau altfel).

Azi natura e și ea de două feluri: natura în stare de natură sau... domesticită, artificializată, [și] natura adevărată, natura-natură aproape că n-o mai găsești.

Ei bine, mie îmi place natura-natură. Nu natura cultivată și tunsă de om (cum sunt *les bois* la Paris). Azi oamenilor le place natura civilizată (alei, pomi tunși...) ori, vorba lui Pârvan, pastilele de natură (tablourile cu peisagii).

Pe Bărăgan mai găsești [ceva] din aerul primordial, preistoric al naturii; găsești ceea ce aș spune, nu cu ironie intenționată, *natura naturală.*

în epoca modernă, e adevărat, e o prejudecată a sentimentului naturii; de aceea scriitorii te omoară cu descrierea naturii (deși se știe că e foarte greu să descrii autentic natura). Dar tocmai asta dovedește că nu mai e, de adevărat, sentimentul naturii. Ca și cu pedagogia, care s-a născut *tocmai când și pentru că* nu mai e iubirea de copil (Iorga a fost adânc când a spus că pedagogia e surogatul modern al iubirii de copil).

8 noiembrie 1969

Farmecul râurilor din Bărăgan: râurile acelea domoale, cu apa galbenă, maluri joase, prietenești, și flori de câmp dând binețe apei: nimic mai scump pentru mine! Cu anafoare blânde și cu nisipuri cuminți și prunduri scăldate în soare...

Pe Bărăgan sunt ori uragane (singurele pe potriva lui), ori vânturi mari: amazoane atmosferice, *gulfstreamuri* de aer; iar nu vânturi sucite sau minore, ca la deal, [la] munte, perfide uneori. Ci vânturi masiv-sincere.

Pe Bărăgan și vânturile se conformează cu geometria așe
a spațiului său.

1

Și râurile din stepă au poezia lor gravă și se armonizeaz
natura. Nu sunt jucăușe și limpezi (adică geloase de purit
personalității lor, ci se amestecă cu pământul), capricioase, sp
țare, ca la munte și deal. Ci își topesc personalitatea în peisa
se ascund oarecum sub pământ, sub maluri, în care doar pri
le vin, *eliberând uguitul de cristal și de frăgezime al tăcerii și a*
cerdoțiului matern, ca să-și hrănească puii în tăria vipiei.

Ah, gârlele de Bărăgan, cu prunduri ațipite în soare
ghioluri molcome, cu rare tălăngi de vis, ale oilor ce dormitea
miezul zilei, ascunse în lână... Aici râurile se înfrățesc cu
mântul, se tulbură, sunt *pământ și apă* ce curge, nu mai ț
personalitatea lor, au uitat de ele. Și nu mai curg repede, ci
și cosmic, ca și când ar fi uitat direcția, ca și când ar fi uit
mai curgă, neștiind nici ele dacă [mai] curg sau stau pe loc
ca și omul; repausul și mișcarea fuzionează până la un punc
Bărăgan), încropite și ațipite în măreția naturii și căldura s
lui. Nu vedeți aici un simbol precis? După cum sunt râur
munte și la câmp, așa e și peisagiul, așa sunt și oamenii. E
respondență completă.

Să vorbesc de *gârlele* Bărăganului, de râurile lui, cu mal
mici, cu salba de sate pe ele.

Decembrie

Puțurile de pe Bărăgan (vezi: *Despre medicina popula*
mânească, 1970, p. 149-151).

Aceste puțuri sunt foarte impresionante - ca și mori
vânt din alte regiuni (pe Bărăgan nu erau - *nu puteau fi.* N-a
zut). Un fel de ființe apocaliptice, o variantă a lui Giacometti,
subțirimea lor; se întindeau spre cer ca Păsări-Lăți-Lungilă.

Iar unde erau colonii de puțuri, era aproape o vrajă! U
bor extatic, scheletic, de mistere existențiale...

Erau oameni de meserie: puțarii. Foarte respectați!
erau cvasi-vrăjitori.

Iulie 1972

Despre medicina populară românească, (o am), Editura Medicală, 1970, p. 149 (tot articolul).

N[ae] I[onescu] spunea că puțul cu cumpănă reapare în Spania (în alte părți nu e? în pusta Ungariei, în stepa rusă?).

Noiembrie 1973

Impresionante sunt puțurile de Bărăgan: fântâni cu cumpănă, scheletice, abstracte, şi totuşi, parcă în mers, călătoare. Parcă *ar porni* pe *alt* tărâm.

Aceste puțuri sunt tipice pentru Bărăgan, sunt *metafora* lui, sunt un moment de contrapunct, o hieroglifă a spațiului infinit, din Don Quijotte al spațiului imens; Don Quijotte al Bărăganului, care a pornit în cea mai fantastică aventura a lui: *să cucerească infinitul.*

Am auzit (zicea Nae [Ionescu]) că sunt şi în Spania (dar în pusta ungară, în stepa rusă?) tot la câmp. Nu pot să concep un puț cu cumpănă la deal sau la munte, şi nici nu este. Curios. Foarte curios cum se aleg astfel preferințele! Un puț cu cumpănă la dealuri sau la munți e absurd, ca un om ce s-ar repezi la atac într-o... cameră. O fântână cu scripete pe Bărăgan, iarăşi, e ceva absurd; e ghemuită, e ca un arici ce ar vrea să cucerească infinitul (Vezi „Comentar", septembrie 1972, p. 4, pqezia *Toamnă pe Bărăgan).*

Trei feluri de puțuri: cu cumpănă, cu scripete [şi] cele la nivelul solului (ca în Dobrogea, [în] Moldova, cu un căuş de lemn, mobil).

Mai 1941

Ai vrea ca pe Bărăgan să nu fie nici o încrețitură de pământ, nici pomi, nici nori pe cer. Atunci infinitul e mai prezent, mai inteligibil. Cel mult admiți cumpănă unui puț scheletic (şi foarte arhaic) sau un buzăel.

Pe urmă, trebuie să priveşti Bărăganul *aproape de nivelul solului,* aşa încât el să pară şi mai mare; atunci parcă se lărgeşte la infinit, parcă se dau în lături *perdelele cosmice* şi existența e nesfârşită. Te simți, în adevăr, atunci locuind pe aria de azur grav a unei planete. Pe Bărăgan ai trăirea *planetară şi astronomică* a existenței; la orizont zăreşti cerul, foarte departe.

1

Ce măreşte singurătatea Bărăganului: câte o fântâna cumpănă; câte o *cruce de piatră,* singură pe Bărăgan - ce e face! în alte țări e câte o cruce-calvar pe înălțimi.

1

Când eşti la munte, ți se astupă vederea, ai impresia că *crescut subit încă o pereche de gene, cari se lasă grele pe ochi.*

1

Suhatele, ceairurile... Puțurile cu cumpănă *realizează.* B ganul ca nişte note subtile de contrapunct. Puțurile acestea ar fi o vegetație naturală, rară, a Bărăganului. Palmierii asceti ciudați ai câmpului...

Când eram copil şi mergeam pe sunatul de la Crăița: era cută mare şi mergeam ca printr-o pădure uscată, ca print ocean aerisit.

Cine n-a respirat, de copil, aerul Bărăganului, pe cine n vrăjit văzduhul lui, cine nu a mâncat dropii şi cine nu s-a cu cocorii lui* nu ştie ce-i Bărăganul.

Dar cine 1-a cunoscut la vreme îi rămâne, oriunde s-ar credincios pentru totdeauna; în filozofie, religie, artă etc., căuta tipul, structura spirituală a Bărăganului.

5 decembrie

Bărăganul s-a delimitat parcă singur de la Dunăre pâ Buza Bărăganului (şi ceva mai sus).

Spațiul Bărăganului e între Dunăre şi dealuri - între i sul braț al Dunării şi primele coline şi dealuri.

Puțul de Bărăgan, cu cumpănă, scheletic, e tipic pentr răgan - parcă s-ar fi acomodat şi el cu mediul. Poezia puț scheletice.

Bărăganul este însuflețirea unei forme geometrice; tu eşti o formă geometrică, ce umblă. Conştiința pe care ar ave sferă, dacă ar putea s-o aibă, *eşti tu* (când eşti pe Bărăgan).

* Cari în singurătatea Bărăganului, îndrăznesc să se lase mânt, probabil fiindcă nici ei nu ştiu dacă Bărăganul nu e şi el cer...

Bărăganul e o supremă purificare pentru suflet. Eşti complet purificat. E un *catharsis* (vezi Aristotel).

E ca acea substanţă chimică ce, introdusă într-o soluţie tulbure, o limpezeşte imediat.

Să descriu Bărăganul pe toate anotimpurile.

Aprilie 1932

Mai ales când Bărăganul e un infinit de zăpadă perfect nivelată şi fără obstacole, infinit şi imaculat plan circular, şi atmosfera e molcom-argintie, parcă eşti în spaţiul astral.

Iunie 1972

Ploaia pe Bărăgan trebuie să fie ceva teribil.

La munte, la deal, mai [ai] unde să te adăposteşti, pe o stâncă, pe o ridicătură; dar pe Bărăgan: apă deasupra, apă dedesubt!

Ceva ca pe mare, dar mai rău, fiindcă pe mare e vaporul sau altceva (vezi Cehov, voi. 6, p. 266-270).

1933

După ce ia zăpada şi e încă umed, pământul Bărăganului pare un fund plat de mare, de curând părăsit de ape.

începutul primăverii, cu zăpadă încă, în strat subţire pe mirişte de porumb, pare un câmp zebrat; ai iluzia unor recolte pe zăpadă (cum se văd capetele cocenilor).

Din loc în loc, la începutul primăverii, mai sunt movilite lungi, subţiri, de zăpadă: ele par urmele şi *pruncii* iernii.

Bărăganul pe zăpadă: un infinit de cretă, un infinit cretat. (Să citez şi să utilizez şi descrieri de câmpii polare.)

Bărăganul cu zăpadă pare un ocean imobilizat. Când vezi Dunărea ori marea îngheţate, ai o impresie foarte ciudată; şi se pare curios că fluviul ori marea stau pe loc. Cum se poate ca ceea ce era viu prin definiţie să stea pe loc? Nu e cumva o iluzie? O halucinaţie? Nu e o magie a naturii?

Iată ce te impresionează subtil şi ciudat. Iar când eşti în faţa Bărăganului cu zăpadă, îţi spui, pe drept cuvânt: cum e *de fapt* un ocean? De unde ştiu eu că nu e un ocean îngheţat? E tocmai ca şi el.

1933

Ideal e însă să nu fie nimic pe câmp; ori nimic, ori aceeaşi *cereala:* ce frumos e când e numai porumb ori numai grâu, ori

numai zăpadă! Efectul maxim e când e numai zăpadă pus chip uniform.

1

Balta şi Bărăganul sunt peisagiile cele mai neînţelese (ş acelaşi timp, şi cele mai metafizice). Iată ce scrie Pătrăşcanu: le patru ore de drum, pe un şes frumos, unde ochiul călăto nu e plictisit de monotonia verdeţii, nici nu oboseşte contem orizonturi nesfârşite...". Auzi, imbecilul de orăşean! (Vezi în *prânz de gală,* p. 68.)

Bărăganul noaptea: când am rătăcit pe drumul Bră Scorţaru, în liceu, noaptea... Şi era lună. Şi credeam că măr erau sate...

Numai cine a rătăcit pe Bărăgan, cine s-a pierdut pe gan, cine s-a uitat pe sine (s-a pierdut pe Bărăgan, pierzân pe el); numai cine a mâncat dropii şi porumbe verzi, cme s- tut cu cocorii răniţi, cine s-a agăţat cu sufletul de aripile ber cine a băut apa tulbure a gârlelor, cine a umblat după mu mirişti, cine a păzit caii la câmp şi a fost hăituit de jitari, c mirosit aroma de nisip a râurilor, cine a răbdat de sete, a t praful Bărăganului etc., etc., numai acela îi e credincios - rămâne credincios pe viaţă.

Iunie

Bărăganul. Plantele lui naturale: crivinele (mărăcinii), de plauri lemnoşi, dar pe fond tare, şi *târtanii;* pentru poe semnificaţia mărăcinilor, vezi eseul *Mărăcini,* de Geo Bog „Contemporanul" de la 11 iunie 1971.

Azi, crivinele şi haturile au dispărut. Poate şi pădurio sălcii ori de salcâmi. Vezi, în Ana Blandiana, „România lit 10 iunie 1971, p. 5.

îmi place mirosul plantelor de Bărăgan: pelinul şi c lumânărica etc. îmi place să mă pierd în soarele de Bărăgan apa tulbure a gârlelor leneşe, parcă ele însele contemplative

Căci Bărăganul *s-ar putea defini o mare contemplare, metrie contemplativă, o muzică sfericizată, cu limitele tinzân infinit, dar fără să se piardă în abisul lui.*

5 decembrie 1971

Oamenii de Bărăgan iubeau spațiul lor și de aceea, instinctiv, *nu sădeau arbori;* fiindcă un bărăgan cu păduri sau *populat* nu mai e bărăgan (Codrul Vlăsiei nu era bărăgan).

Mai târziu, ei au descoperit un arbore care are *spirit* de Bărăgan: *salcâmul.* Copac scheletic, cu flori având mireasma tare, flori albe ca lumina spațiului; arbore abstract și de esență, potrivit cu spațiul Bărăganului și cu lemnul concentrat, arzând și verde, parcă ar avea sevă de benzină în el, și bun la construcții de tot felul; a fost adoptat de *bărăgăneni,* satele au început să pară, de departe, păduri cu turla unei biserici deasupra (cu bungalowuri simple înăuntru, dominate de turla unei biserici); tot așa a cum a fost repede adoptat porumbul.

Bărăganul pur n-are accidente de teren, cel mult ierburi înalte și ape leneșe, ca în Odobescu.

1939

Cum se *schimbă vegetația pe Bărăgan.* Să o iau de la arături, cari încep imediat după secerat. Alături e încă grâu - și aici s-a arat; s-a cosit și s-a strâns, s-a ridicat grâul și s-a și arat; de la grâul mic, de la grâul la Sfântul Gheorghe, când trebuie să nu se vadă cioara din el, și până la secerat.

Ce verde și frumos e prin mai, la finele lui mai! Apoi e galben peste vreo 2-3 săptămâni, dar tot elastic. Iar la finele lui iunie - începutul lui iulie e *uscat:* grâiele au atunci în ele o sonoritate uscată, minerală, gâzele nu mai șoptesc atât între fire, și parcă o pulbere uscată se ridică în sus, deasupra lanurilor.

Atunci grâiele parcă *invită să fie cosite,* parcă cer asta... Altfel, se încurcă, se rup, se scutură.

Când vine vremea, plantele, ca și omul, ca și animalele, își lasă rodul.

1932

Gustul apei de pe Bărăgan, când te scalzi în Buzău... Tot așa păsările și plantele de pe Bărăgan îi respectă sufletul. Cocorii și berzele umblă pe sus, ciocârlia umblă în soare; păsărelele fug de oameni, preferând anonimatul maiestuos al naturii.

Plantele; cerealele sunt specifice Bărăganului: grâul aprinde cu aur câmpul, mutând soarele pe pământ, făcând ca și când razele soarelui s-ar întinde pe pământ; porumbul, care e parcă pedestrimea pământului, gata s-o pornească, dar nepornind nicio-

dată; ovăzul, care dă văluriri de apă verde aeriană, care e brode subtilă a Bărăganului și muzica șoaptelor (un alt paragraf: *Mu Bărăganului).*

Salcâmii matematici și aerați, cu frunze puține, ca să poată osmoza cu văzduhul; sălciile impersonale, umile, cătin cari tivesc cu argint și cu vinețiu râurile.

Pâlcurile de porumbe.

Coturile (pădurile de la coturi de ape): poezia lor.

Gustul amar al frunzelor...

Eu am Bărăganul în sânge, în cap, în gust, în miros. Tră mirosul și gustul gârlelor tulburi, al pământului reavăn sau c al frunzelor și buruienilor...

Buruienile specifice de Bărăgan: *colilia* de la sudul Pad (și mai era o plantă, care a dispărut, îmi spunea învățătorul trân din Padina).

1

Mergeam pe câmp și mâneam „cașul popii" (de ce s-o fi s nând așa? Fiindcă „cașul popii" era cel mai mare și mai frumo mure și porumbe - portale de rugi de mure și crivine de por bari, ca niște oaze în arșița și întinsoarea Bărăganului; și un ne apăram de soare cu umbrele de brustur-lipan (urzică moa cea mai răcoritoare umbrelă.

Ori culegeam flori de pe haturi și drumuri: mușețel, oc boului, oranjiță, moțul curcanului, coada șoricelului etc., până am învățat, am înțeles că e mai bine să le lăsăm ac fiindcă au și ele suflet.

Culegeam paie și spice de grâu pentru pălării și pentru ronițe. Din cot aduceam la Scorțaru nuiele pentru coșuri - vi de câmp, ceapa ciorii etc.

Bărăganul, la Scorțaru, nu era ca în jurul Bucureștilor vălurele, ci *drept ca planșeta:* și asta ne plăcea, fiindcă astf s-au obișnuit ochii cu spațiul larg, cu infinitul permanent, ori ne-am fi întors. Nici păduri nu prea erau; doar ici-colo cât copac ori ciot, ori paradisiaca gârlă a Buzăului sau câte o vă un „buzăel".

O, frumoasa, cosmica noastră copilărie, care a dus *m parte și a valorificat la fața locului perspectiva spațiului,* căp la deal, mai târziu îmbogățită la Dunăre; în perspectiva bă mai ales a „Dunării împărătești"!

De aceea noi nu mai putem trăi decât în spațiul larg. O, miraculosul, fastuosul peisagiu! Simt şi acum mirosul şi răcoarea gârlei Buzăului şi răcoarea umbrelor foşnitoare de pe drumeagul dintre porumburi.

Decembrie 1956

Țăranii n-au pus pomi fructiferi în Bărăgan, fiindcă foştii podgoreni, cari au populat vacuumul Bărăganului, n-au avut la început gânduri serioase de a rămâne în Bărăgan - ca podgorenii de după 1918, cari au fost împroprietăriți tot prin aceste locuri. După un timp, au pierdut obiceiul şi ştiința pomiculturii. Noroc cu salcâmul, care a... imigrat în Bărăgan şi a dat acestui spațiu înfățişarea de sate-păduri, ceea ce e foarte frumos. Salcâmul şi salcia sunt arborii specifici ai Bărăganului - şi arbuştii de râuri, măceşe, porumbari, cătină şi crivinele de mărăcini şi murărişti (rugi de mure, ca în baltă), şi iarbă dulce, mestevă...

Aşa se explică faptul bizar că Bărăganul a fost populat mai ales de podgoreni şi totuşi n-a avut livezi (poate că nici solul nu se potriveşte).

21 decembrie 1969

De pe Bărăgan dispar dropia, cocorii, prepelița; dispar colilia, crivinele şi ciulinii; dispar fluviile aeriene, molcome şi ecourile cosmice... Şi Bărăganul începe să-şi piardă personalitatea, fiindcă un Bărăgan prea mult lucrat de om şi prea populat de om nu mai e Bărăgan.

De aceea propun o rezervație de cel puțin zece mii de hectare în inima Bărăganului, în care piciorul omului să n-aibă voie să calce, sau numai cu condiția să facă paşi ca într-o catedrală.

Căci Natura e sora noastră mai mare şi fără ea vom trece de la stilul major şi fluid la stilul monden şi strident, intoxicat de inexistența perspectivelor mari, în cari spiritul nostru vrea să se scalde.

Iulie 1972

Azi se reface Bărăganul, într-un fel - adică spațiul întins - tundca nu se mai fac sate noi, iar cele vechi se restrâng?

Mai mult: o singură cultură pe mii de metri pătrați - ceea ce accentuează intuiția infinitului.

Aprilie 19

Greierii pe Bărăgan: respirația sonoră şi lunatecă a infi tului.

Ritmul existențial al realității.

Dilatarea ritmică a planetei în spațiul cosmic (vezi, la de viorelele).

19

Când voi descrie muzica majoră, de şoapte, de foşnete şi gâze, a Bărăganului, să arăt cari sunt *gazele Bărăganului,* cu n mele popular.

Să descriu plantele, buruienile Bărăganului, florile de cân

Ianuarie 1

Inneismul la puii de găină: în seara zilei când se nasc, să ciugulească singuri, după ce le arată „mama" de câteva ori; că n-ar fi un *prefond* de ştiință, n-ar putea învăța atât de repe Ştiu să se hrănească după câteva ore de la „naştere".

Dar mai evident e inneismul la albine şi furnici. Albinele iesc doar 3-6 săptămâni (afară de *matcă),* dar, dacă ar trăi m ani şi ar lua *multe doctorate,* tot n-ar poseda atât de bine şti grupului, tot ar mai face greşeli; dar vedem că nu fac nici una.

Prin urmare: ori există inneism la unele animate, ori tre să admitem că poate fi o *teleghidare transcendentă,* fie din pa unei *inteligențe a stupului* (lucru mai greu de admis), fie din tea unei inteligențe metafizice, ontologice (lucru mai probabil).

Decembrie

Ghicitoare: „Cuibul ciocârlanului, în mijlocul Bărăganu (Gorovei, *Cimiliturile romanilor,* p. 27).

Această ghicitoare redă ideea de mare întindere a Bărăganu

Aprilie

Baciul n-are absolută încredere decât în animale. Po anonim a exprimat genial iubirea pentru animate:

„strunga oilor";

„jocul mieilor";

„dorul bacilor".

Iubita avea să-1 uite. Numai oile şi câinii aveau să-1 p (cu lacrimi de sânge).

Aprilie 1935

în *Miorița* e o întreagă şi gravă comedie a vieții; fiindcă e natură plus oameni. Ciobanul vorbeşte de tovarăşii lui şi de *mama* lui, singura ființă în care poate avea *încredere.*

în *Oaia năzdrăvană,* varianta mai puțin „prețioasă" *(Miorița,* varianta Alecsandri, e ceva şlefuit, de Versailles; o nestemată rară, tăiată de un meşter dibaci), dar mai interesantă uneori, publicată de G. Dem. Teodorescu, mama e înlocuită de iubită (să rezum versurile), care însă nu mai vine (să citez finalul); se arată aici admirabil tragicul *eroului singur.* De ce? Fiindcă „oaia năzdrăvană" e mai *din Muntenia.*

Dacă vom coborî şi mai mult în Muntenia, în stepă (şi în baltă), vom vedea cum oamenii nu mai contează deloc pe oameni, ci pe voința lor (vezi Sandu-Aldea, *Sima Baltag;* vezi Ibrăileanu: muntenii sunt politici) şi pe natură.

Exemplu: „ *De-am avut de n-am avut/ nimănui nu am cerut*".

1935

Oaia năzdrăvană (în colecția G. Dem. Teodorescu) e mai din Muntenia şi a fost culeasă la Brăila - în Bărăgan.

1932

Singurele case cari nu contrastează pe Bărăgan sunt *bordeiele* (vezi *Bordeenii,* de Sadoveanu) şi *armanele.* Ah, poezia inefabilă a armanului! Chiar sonoritatea cuvântului - ceva ca un sunet bărbătesc, ce face un cerc să se închidă brusc şi definitiv în el - are în ea o poezie întreagă...

Vezi şi amintirile mele de la armanele de la Scorțaru şi din drumul până la deal. în armane (şirele de paie) se aduna tăcut, ca în nişte sfinxuri ale câmpiei sau ca în nişte leşuri de brontozauri vegetali, roadă anonimă a solului şi a soarelui...

Viața de arman: cine o mai ştie azi? E ceva cu totul de neînțeles pentru oamenii de azi. Mai uşor vor înțelege ce a fost la Atena şi Alexandria, decât în armanele de acum câteva decenii de la noi (de acum 15-20 de ani chiar).

1932,1933

Descrierea aforistică a Bărăganului

Câmpul infinit e drept. O casă, un copac, o movilă, o încrețitura cat de mică te contrazic dureros.

La dealuri e *joli*°* (vezi ce înțelege Schopenhauer prin

aici e sublim.

Aici simți nevoia să pleci şi să te pierzi în câmpie, în st

despre *sirena* Bărăganului (cum s-a pierdut eroul lui Cisek

urmă: *nu numai* fiindcă făcuse o crimă).

în filmul *Atlantida* (vezi şi romanul lui Benoît), ofițerul

drăgostit de regina deşertului pleacă la urmă în pustia Saha

oare numai fiindcă îl atrăgea Antinea? Nu era şi chemarea

şertului?

Arabii sunt atraşi de deşert.

Kivaran - Răzvan vrea să se ducă iarăşi în Sahara.

Triburile din Sahara şi Arabia sunt nomade fiindcă le a

întinderea. Şi chiar dacă nu-s nomade, călătoresc mult.

Pe Bărăgan nu simți nevoia confortului şi a dezmierdăr

în peisagiul de la deal. La deal, totul îndeamnă la confort,

tate, vorbă, sindrofie (viața la deal e o sindrofie. Grecii vechi

sociabili şi vorbăreți, fiindcă țara lor era de dealuri. Şi la fra

e ceva din asta).

Pe Bărăgan, din contra, simți nevoia să te rusticizezi,

fără confort, fără industrie şi societate.

Oamenii de pe Bărăgan sunt taciturni şi au gesturile

Ori urlă când cântă; urlet muzical, cosmic, tragice duioşii

anonime. Vorba e prea frivolă pentru peisagiul lor.

Limbajul e inutil pe Bărăgan. Oamenii-s taciturni Fo

s-a născut aici? Da, dar unul special (mai mult melodie

viers- să-1 studiez). Folclorul de aici are adâncime tulburăto

_ Moldovenii mănâncă bine. Munteanul e ascet. Mănâncă doua-trei feluri de bucate, atât.

Ce înseamnă a avea peisagiul intimitate, interioritate; vezi James, *Aux etudiants.* Pentru mine această interioritate e mai ales la camp. Caci acolo am trăit copilăria, iar la deal eu contemplam câmpul; şi sufletul meu e, ca tip, făcut pentru Bărăgan

Pe Bărăgan e romantism, şi totuşi, e ceva *mediteranean.*

Pe mare, ca şi pe câmpie, e ideea *continuităţii,* a circulaţiei la infinit, a perdelelor cosmice ridicate, date la o parte.

Te simţi *pretutindeni* şi nicăieri, în mişcare virtuală şi imobil

Cand mergi, nu ştii dacă nu stai locului: iar când stai locului, nu ştii dacă nu mergi...

_ Ideea însăşi de mişcare şi de repaus capătă alt sens pe Bărăgan. *Fuzionează.* Mişcarea are ceva de repaus.

Repausul are ceva de mişcare. Mişcarea are ceva static Repausul are ceva viu, ca o translaţie a aerului, ca o glisare a suprafeţei.

Nu e interesant şi, mai ales, atrăgător? De aceea pe Bărăgan n-are nici un rost să te grăbeşti, după cum n-are nici un rost să stai.

Mişcarea şi repausul pe Bărăgan se echivalează, dar nu în sensul ca sunt identice, ci că se implică reciproc.

De aceea pe Bărăgan ai siguranţa stabilităţii şi vraja m
sului în acelaşi timp. De aceea pe Bărăgan n-ai nici greutate (g
vitate), n-ai nici nervi, adică nici nu te simţi că stai, nici nu
simţi nervos de efortul mersului. Pe Bărăgan nu simţi atâta
mergi, ci că eşti dus. Şi nici nu simţi că te duce altcineva, ci
eşti pur şi simplu *în mers,* fără ca tu să faci efort şi făr^ ca al
să te ducă, parcă ar merge pământul cu tine ori parcă *te-ai găs*
mers de o eternitate.

Pe Bărăgan e inutil să te agiţi.

Tot ce poate fi mai artificial pe Bărăgan e să te agiţi.

Pe Bărăgan ai supremul sentiment al securităţii.

Summum bonum pentru mine e un drum lung, *pe jos,* pe
răgan, un drum abia perceptibil; şi s-o pornesc pe el, s-o por
mergând tot înainte, fără să ştiu că merg, fără să ştiu ca ma
întorc.

Pe Bărăgan capeţi un *eu geologic.*

Şi unul astronomic.

Şi unul metafizic.

Pe Bărăgan te duci departe de *greutatea,* de obsesia, de
ficialul, de nervozitatea şi neadevărul civilizaţiei ^dezvoltare; c

zația e o durere, o artificializare; vezi şi Rousseau; vezi şi James în *Aux etudiants).*

Deci, Bărăganul mai e o eliberare: eliberarea de „civilizație"; câte eliberări dă Bărăganul: fizică, metafizică, morală etc.

Bărăganul e formula filozofic-religios-poetică a unor suflete.

Imobilitatea Bărăganului îi *măreşte* infinitul.

De aceea efectul e mai mare decât când priveşti marea infinită. Valurile mării sunt şi ele accidente de teren, viață, *istorie,* dar te scot din metafizică. Pe când Bărăganul e metafizică pură, e matematică şi metafizică pură.

Bărăganul e o polifonie lirică (obiectivă), cristalizată într-o geometrie perfectă.

Focurile pe Bărăgan, seara, când se dă foc la paiele de prisos: parcă sunt corăbii ce ard în depărtările oceanului. Ori parcă eşti în spațiul interplanetar şi ai viziunea sorilor ce ard în spațiu.

Aprilie 1935

Lexicul Bărăganului

ceairuri;

saivane şi armane;

perdele de oi;

târle (au ceva din primordialitatea locuințelor lacustre);

râuri tulburi şi leneşe, înfrățite cu pământul;

Apa Morților (omul de Bărăgan doreşte şi visează apa, ca beduinii umbra);

lacuri secate şi vechi funduri de mare;

clinchet părelnic de oi pe prundişuri;

pâlcuri de porumbe (de mărăcini):

coturi;

puțuri ascetice, aşteptând parcă de o eternitate călătorii c
rora să le dea apă, ca într-un rit (poporul dă lumânări şi face p
țuri: ca să aibă pe cealaltă lume);

şire de paie;

focuri seara;

botanica şi păsările Bărăganului: colilia şi alte plante (s
întreb pe Bocioagă);

dropiile;

Bărăganul latifundiilor. Azi nu mai sunt armane etc.;

bisericile pe Bărăgan: răcoroase, cu lumină, mari (s-au fă
târziu). Etc.

Antropologie bărăganică

Puterea de asimilare a Bărăganului. Omul de Bărăgan. Țăranul. Tradiție și port. Tipologii proxime. Nostalgia pendulară la omul smuls din peisagiul propriu. Femeile și Bărăganul

Iunie 1971

Bărăganului i-ar sta bine ori să nu fie deloc locuit de oameni (pe el îl prinde bine singurătatea), ori să fie locuit de *uriași* (pentru ultima alternativă, vezi Cehov, voi. 6, p. 221).

Martie 1935

De ce românii se simt bine în peisagiul lor:

1. fiindcă sufletul lor e mioritic, ca și peisagiul (mai ales în Moldova, Ardeal, Oltenia, unde în adevăr trăiește românul care iubește cel mai mult viața. Românul de Bărăgan e mai nostalgic);

2. fiindcă noi suntem aici de 4000 de ani (vezi Giurescu, *Prefața* la *Istoria românilor,* p. XI); care popor din Europa de azi poate spune că are 4000 de ani în același peisagiu? Numai grecii, italienii și albanezii? Și poate că nici ei. Sigur, au venit mulți străini la noi, dar matca a rămas.

Mai1935

Pe Bărăgan au venit oameni din diferite locuri (râmniceni, buzoieni, mocani etc.). Bărăganul a fost un *vacuum.* Asta confirmă ipoteza spațiului-matrice („Gândirea", mai 1935, p. 228-229). Dar, mă întreb: spațiul subconștientului nu e la origine tot în funcție de peisagiu? Și peisagiul nu aduce la sensul lui o populație în foarte scurt timp?

Bărăganul, în privința aceasta, cred că, dintre toate spațiile, e cel care are cea mai mare potentă de a asimila oamenii la el. Bărăganul dă omul cel mai tare și mai adânc. Un om de Bărăgan nu poate sta la munte, dar un om de munte ori [de] deal poate să se acomodeze cu Bărăganul. Dar copiii lui, în orice caz, nu mai pot sta la munte ori la deal.

Decembrie 1973

Populația Bărăganului a fost formată din putini localnici (cari, de cand și cum?) și grosul a fost format din țărani veniți de

la deal și munte, și din ardeleni: alde Murgoci, Munteanu (om
la munte), Sandu-Aldea (și figura lui era de ardelean), a
Guzu...

La Scorțaru, era și un Ștefan Iași-Căpitaneanu. Era din
giunea Iașilor? Și firea lui era foarte domolită - spre ciuda
veste-si, care se alesese iute și deșteaptă!

E adevărat că ardelenii veniți în Bărăgan (și, în general,
fost oameni cari s-au *ridicat* - moșieri, oieri; iar alții au fost ar
n-aveau mare importanță ca număr - dar aveau ca valoare.

Unul a pornit chiar să îndiguiască Balta Brăilei (a încerc
dar era la începutul betonului; cum îl chema?). Apele i-au
digul; dar e un pionier al chestiunii. Nici pe el nu-l interesa po
bălții, în primul rând.

Decembrie

Ardelenii s-au stabilit în Bărăgan și pentru că aveau pa
nea spațiului larg. Vezi ciobanii ardeleni, cari au mers cu oil
întreaga arie a sud-estului european, până la Azov și Balcani.

E interesant cum ardelenii, din mocani și negustori, au
venit repede agricultori în Bărăgan; fiindcă *aveau în sânge s
larg.* (E chiar caracteristic că, în alte părți din Muntenia și
dova, ardelenii nu s-au făcut agricultori. Dar la *Glăvănești?)*

A fost deci în ardeleanul cioban un apriorism pentru sp
mare. Fără să mai vorbim de ciobanii ce rămâneau și vara în
răgan și de legăturile românilor, încă din Evul Mediu, cu câ
și marea (vezi o conferință a lui Iorga din 1936).

Omul de odinioară trăia religiosul ori socialul, ori natura
ță de plantă), pe când cel modern s-a *decupat* din natură. De
durerea lui romantic-metafizică (vezi la romantici și la filo
Aici e *cauza crizei omului modern.* Omul modern e un homu
lus, care s-a izolat de restul universului. Totul în univers est
lidar, legat unul de altul și de Cosmos. Numai omul a vrut
opună universului, să se detașeze, *să facă absolutul lui.* Dar
e nu numai artificializare, nefericire, ci și absurditate
fiindcă omul detașat de rest nu mai are nici un sens, nici c
une metafizică (nu cumva oare și creștinismul a contribuit
câtva la detașarea omului de natură?).

Vezi [Rădulescu-]Motru, în *Elemente de metafizică,* cum omul detaşat de natură a ajuns la cuvintele *Eclesiastului: omnia vana..*

Dar nu e aşa *dacă trăieşti în natură.* Viața ta, în acest caz, e viața naturii, sensul tău e sensul universului, voința Totului e voința ta, sănătatea şi logica infinitului organic sunt şi ale tale.

Pe Bărăgan înveți sau reînveți astea: nicăieri ca pe Bărăgan nu înveți mai mult să cedezi naturii, să te confunzi în ea. Țăranii de pe Bărăgan sunt țăranii cei mai tradiționalişti, cei mai neînstare să violenteze natura, să silnicească ori să grăbească mersul lucrurilor, pe câtă vreme țăranii de la deal şi munte se modernizează mai repede, siluiesc natura; şi nu numai fiindcă au bani, relații, ci şi fiindcă sufletul naturii de acolo le-o permite.

Odinioară, omul trăia integral în natură, însă în chip inconştient, pasiv. Şi era bine. Acum s-a dislocat de natură. Filozofia viitorului, dacă vrea să salveze omul, va trebui să lucreze să reintegreze omul în natură, în Univers. Dacă nu inconştient şi pasiv, ca odinioară, dar având conştiința lucrului şi activ (pe cât e posibil ca spiritul critic şi activ să intervină aici). Altă scăpare nu e: ori topirea în natură, ori religia. Dar şi religia se dovedeşte a fi, până la urmă, tot o eflorescentă, un instinct al naturii, deci continuarea iraționalului (o, cât de rațional, în fond!) vital din natură, continuarea cea mai bună în om a elanului vital (vezi Bergson, *Les deux sources de la morale et de la religion).*

Oamenii de odinioară, cari trăiau din natură, cu natura, erau copiii ei direcți, erau mitologici, clasici sau dionisiaci. Dar nu romantici, nu personalişti; nu artificializați. (Să fac patologia romantismului; dionisiacul e altceva: e cel mult romantismul naturii. El e ceva impersonal şi vital.)

E ceva infinit, major, sălbatec în Bărăgan, şi totuşi, sufletul aderă la el: aici e principiul iubirii feminine. Vezi cum lipovencele delicate şi frumoase iubesc pe lipovenii mari şi aspri.... Aşa, în Bărăgan: e mare, infinit şi totuşi nu ți-e frică de el. (Cum am dormit cu Ionel nopți la Crăița, după ce am lăsat moşia, sau în Dobrogea.) Deci, e aici altă antinomic: Bărăganul te virilizează.

1937

Pe Bărăgan țăranul nu se simte în[tr-un] infinit haotic de donat Simetncă' d 'mtr-Un c°smos care a P-e *** S or-

19

Clasificarea oamenilor după felul peisagiului pe care-1 ag
ează (tot aşa după cum îi poți clasifica după comic): arabul, m
doveanul, munteanul din Bărăgan, omul de munte, de baltă
omul care nu mai poate suferi natura în stare de natură, ci nu
schimbată de om, adică orăşeanul.

1

Clasificarea oamenilor după peisagiul care le place. Un ță
- un simplu țăran - mi-a spus în acest an că în Moldova, p
munții Bacăului, în timpul armistițiului (1917), un boier a v
să-1 convingă să rămână în Moldova. Dar el n-a vrut, deşi t
bine la boier şi acasă n-avea nimic.

N-a vrut, chiar de i-ar fi dat lui, de tot, „toți munții de aco
Un intelectual (învățător?) mi-a spus că se îmbolnăvise
nervi în Moldova; şi doctorul Marinescu 1-a întrebat de unde
fel. I-a spus că e din Muntenia, de la şes, Şi atunci doctoru
sfătuit să vină înapoi la şes. Şi, ce e mai curios, *s-a vindecat.*
cum peisagiul poate înnebuni sau vindeca (nu mai vorbes
efectul *patologic al mării* asupra unor femei; aici se pare că e
mai mult decât peisagiu: sunt probabil raze, magnetism...).

Țăranii din Muntenia chiar râdeau de cei din Moldova,
vedeau locul accidentat. Le spuneau: „Nu vă fuge căruța
ogradă?" „Ce faceți să nu vă fugă căruța din curte?".

Orice natură e frumoasă (ca şi femeile blonde sau br
dar numai anume peisagiu îți convine ca formulă a ta. P
unii, singurul peisagiu bun e *oraşul.* Realitatea citadină e an
dul Bărăganului, prin finitul ei şi prin civilizația ei.

Omul nostru de Bărăgan încă *nu s-a format decât în pa*
Românii sunt de relativ curând pe Bărăgan, aşa că are
țial dreptate Blaga când zice că şi pe Bărăgan omul trăie
spațiul mioritic. Omul român, de Bărăgan, om major, de
mare, se va forma în viitor.

Dar nu înseamnă că n-a apărut de pe acum, în oarecar
sură: N[ae] Ionescu, Sandu-Aldea etc., etc.; apoi, țăranul de
gan, folclorul lui şi neputința lui de a trăi la munte (unii s-a
bolnăvit când au fost duşi în munți).

E adevărat că sunt două piedici pentru formarea omu
stepă, de spațiu larg:

1. faptul că Bărăganul a început să se populeze (şi Bărăganul e Bărăgan numai dacă satele sunt rare);

2. faptul că civilizația modernă e absorbantă şi face ca oamenii să depindă mai puțin de mediu.

Totuşi - rămâne ceva. Iar acest ceva e foarte prețios.

August 1936

Semnificativ pentru omul de Bărăgan: oameni ca Nae [Ionescu], Crainic pot accepta uşor să se confunde în Tot, în Cosmos, în *apersonal* - şi totuşi, la ocazii, dau drumul unui orgoliu infinit, demiurgic (te miri de unde iese), de mare posedat impersonal. Aşa e Bărăganul.

1935

Omul de Bărăgan are în el şi spațiul mioritic, dar are - cel puțin la adevărații oameni de Bărăgan - şi cel puțin o *protestare organică,* față de sunetul minor al dealurilor. (Asta să i-o spun lui Blaga; vezi p. 230, din „Gândirea", mai 1935[42].)

Omul de pe Bărăgan nu protestează niciodată contra mediului său geografic, ci se bucură de timp, spațiu, ploi, ninsori, vânt; chiar şi seceta o primeşte cu capul plecat, într-o dârzenie interioară. Dar omul de deal protestează *(ib.,* p. 230).

Decembrie 1934

Omul de Bărăgan nu e nici mobil (nu schimbă locul), nici utilitarist. El nu „locuieşte" la câmp. (Vezi ce spune Lapouge despre omul european, în: Negulescu, *Geneza formelor culturii,* p. 251-252.)

Omul de Bărăgan e ceva *cosmic, existențialist*

1933

Omul de Bărăgan e anonim, liniştit, cosmic, adânc; dar, la răstimpuri, izbucneşte teribil, elementar, cosmic; vezi eroii lui Sandu-Aldea; vezi Filipescu: vezi cum izbucneau Nae Ionescu, Crainic. Deşi, [în mod] obişnuit, sunt foarte paşnici şi egali. Omul de Bărăgan se caracterizează printr-o egalitate care, la răstimpuri, se învolburează grozav*, spre deosebire de *omul-foc de artificii* ori

* Dar, şi într-un caz şi în altul, e ceva anonim. Şi seamănă cu spațiul Bărăganului, care, [în mod] obişnuit, e senin, orizontal; dar, la intervale, dă vârtejuri mari de praf, cicloane...

de *omul neserios, de societate,* din saloane, care duce o viață piruete minore.

20 noiembrie 19

Adevăratul om de Bărăgan nu poate trăi decât acolo: ca dropia şi ca alte animale de stepă; ca şi colilia şi ca alte plante spațiu larg.

Om, animal şi plantă şi-au format parcă structura şi nost giile pe efigia aproape fără margini, dar cu personalitate put nică, a câmpului, a imensității fastuoase şi a geometriei muzica

Omul de Bărăgan vrea să vadă în fiecare zi nevăzutul p zent, să simtă cum se vălureşte atmosfera în diferite tonuri lumină, cum se distilează şi se decantează într-un fel de mag curgere pe loc, să audă cum zgomotele cele mai puternice de discrete, fiindcă vioara cosmosului şi-a pus surdină şi nu perm nici o stridență.

El doreşte să audă păcănind în depărtare câte o căruță, m gând prin inima porumbiştilor şi a grâielor, să perceapă apro imperceptibilele gânguriri ale cocorilor şi prigorilor, să-şi um sufletul de răsărituri şi de apusuri de soare, în cadru de mari s gurătăți concordante, cari nu sunt niciodată la oraş ori în alt de peisagiu.

El tinde, în acelaşi timp, să se impersonalizeze, dar să aj gă şi la plenitudine maximă, respirând impersonalitatea apare şi plenitudinea cosmică a peisagiului de Bărăgan, în care s-au finit şi cântă pentru el toate viorile prime ale marilor concert simfonii, cu o putere şi o discreție majore. Spațiul Bărăganul un stil de viață, care e un stil al ecourilor pierdute în depărtă mereu renăscute, pentru ca iarăşi să pornească mai depart totuşi să se întoarcă într-o magie existențială, care ține de as nomie şi de legendă, de static şi vital, de imens oracol, răspâ senin pe patru puncte cardinale.

Ianuarie 1

Țăranul de Bărăgan nu e de fel de pe Bărăgan (ori foarte țin); cel puțin cel din județul Brăila.

A fost aici un *vacuum.* G. Marinescu (de la „Analele Bră spune că la 1828 erau în *oraşul şi județul* Brăila vreo *zece m suflete.*

Deci nu poate fi un *tip antropologic* de Bărăgan, sau s-a mat aşa de iute? Bărăganul dă repede tipul lui *psihic, spiritua*

Iulie 1933

Țăranul de Bărăgan, de câmp, în general (vezi şi țăranii huertelor spaniole), e țăranul cel mai adânc şi mai aparte din România.

Martie 1933

„Acel accent de Bărăgan"; „acea simpatie de *tiran îmblânzit,* a țăranului": aşa caracterizează M. Eliade pe Irimia C. Irimia din *Femei* (M. Sebastian), spunând că Irimia vorbea în *Jardin des Plantes* cu dobitoacele de acolo, vorbea cu ele „cu acel accent de Bărăgan, cu acea simpatie de tiran îmblânzit, a țăranului".

Țăranul, mai ales de pe Bărăgan, e *viril.* De aceea pare un „tiran îmblânzit".

Iunie 1971

Pe Bărăgan oamenii au fost împroprietăriți cu câte zece pogoane. Lotul de casă avea jumătate de pogon - însă în comuna *Pogoanele* avea câte un pogon: *de aceea* s-a chemat satul aşa.

Setea de pământ a țăranului era setea de viață, mai ales că lotul familiei se tot împuțina, după copii (în Bolintinul din Vale se ajunsese de 200-300 m., iar în Moldova devenise uneori o şuşăniță de câțiva metri şi lungă de 5 km. Analogie cu Islanda: oamenii nu mai puteau trăi pe acelaşi loc, fiindcă se înmulțeau. Aici era cauza cauzelor problemei agrare).

1937

Să nu fac confuzie între spațiul *conştient* al țăranului şi spațiul subconştientului său.

Spațiul țărănesc (am spus în *Lucian Blaga, energie românească)* nu e nici finit, şi nici, propriu-zis, infinit.

Dar asta e pentru conştiință. Cum e pentru *subconştientul* țărănesc? Aici să aibă dreptate Blaga că e întotdeauna spațiu de plai? Dar atunci de ce suferă omul.de şes când e mutat la munte? Cel de la munte nu prea suferă când vine la şes.

Decembrie 1973

Oamenii din Bărăgan - cojanii *(coja* = „piele", în ruseşte) sunt veniți din alte părți, relativ recent; din mai multe părți.

De aceea nu prea au un specific al portului; vara umblă în cămaşă lungă şi izmene rotunde, cu brâu, şi cu pălării de paie

făcute de ei, de pâslă, ori chiar cu căciula; femeile poartă bluz rochii de stambă; şi nici prea multe obiceiuri (dar au).

Venind din toate părțile (de unde şi când?) şi-au corupt t dițiile (nu sunt, de exemplu, ca maramureşenii).

Dar, minune, *sufleteşte,* există un tip de om, de țăran, al răganului. Om *adânc,* cu instincte mari, om major, om *ontol* nu om de minaret, ca cel de deal.

Ce arată asta? Că *Bărăganul* schimbă relativ repede şi p fund pe om: *sorbul* Bărăganului fasonează oamenii. (Vezi şi Sandu-Aldea, el însuşi de fel din Ardeal, după familie, şi totuşi, bine s-a integrat în Bărăgan!)

De altfel, oamenii de la dealuri veneau din când în când câmp cu fructe etc., dar cei din Bărăgan nu se duceau la deal la munte. în război, în Moldova, râdeau şi spuneau: „Cum de fuge căruța din curte? O legați?".

Decembrie 1

Cum de s-a păstrat portul național la Năsăud, în Ț Oaşului etc.? Unde s-a mai păstrat? (La Suceava mai era în 19 1935.)

Tinerii care merg azi în fabrici, cari lucrează la oraş, dar naveta (cu satul), în ce costum umblă?

în Bărăgan s-a pierdut vechiul costum şi o parte din ob iuri, dar oamenii şi-au făcut un costum foarte practic: vara, maşă, izmene rotunde, brâu (alb ori roşu), picioare goale, păl de paie ori de pâslă, ori căciulă. Iarna, haine de dimie cafenie, sută în casă, ciubote, opinci, cojoc, pieptar, zeghi. Dar chimire mai aveau (numai moş Stan).

Femeile: rochii largi ori bluze de stambă, cămăşi de bum (mai rar de cânepă, in; am văzut totuşi pânze la înălbit, la g Buzăului). Capul gol la fete (de unde expresia: *fată la cap?)* basmale (de unde cântecul brăilean: „şi-aseară ți-am luat b ma...", atât de nostim). Argații de la arman: să citez din S veanu, *Bordeenii* („şi opinca să fie mare"). De ce avea cojocul neca lungă: funcția multiplă a glugii; opinca era preferată fii seara o uscau la foc; şi obielele.

Mai 1

Munteanul (păstorul) e *mândru,* demn; podgoreanul e bărăgăneanul e în afară de societate. *Practic,* pare pasiv. El e *absent* dm istorie decât pasiv.

Bărăganul e impropriu *culturii;* până și în cultura pământului, Ardealul e bogat sau sărac, după cum îl gospodăresc oameni metodici sau nu. Dar Bărăganul greu se perfecționează (economic) prin gospodărire metodică și, oricât ar fi oamenii de absenți ca metodă, nu sunt niciodată săraci.

Oamenii de Bărăgan sunt de *adunătură:* nu s-a creat încât un tip antropologic, un stil de viață? în Rusia s-a creat o cultură de stepă. La noi e numai un început? Salvarea e în această direcție. Dar e greu, fiindcă Bărăganul e aproape în afara culturii, a istoriei.

Octombrie 1935

Dr. Brănescu (care e de la Olănești, lângă *Călimănești,* Râmnicu-Vâlcea) mi-a spus că se simte rău la Brăila (în schimb, în Moldova s-a simțit mai bine), în această „imensitate", pe Bărăgan, pentru că:

1. Bărăganul îl „terasează", îl face să se simtă mic, un fir de praf, îl dizolvă, îl strivește;

2. Bărăganul îl scoate din istorie, din mediul uman. Tot dr. Brănescu mi-a spus că oamenii de la deal și cvasi-munte nu muncesc atât de mult ca cei de la câmp, că nu prea dorm afară etc.; ceea ce înseamnă că nu au aceeași intimitate cu natura: *omul de Bărăgan e cel mai cosmic om.*

E interesant! Omul de deal vrea *să stea cu oamenii,* e mai artificializat, mai puțin cosmic, pe când omul de stepă e cosmic, e confundat viril în natura largă.

Apoi, mai spunea dr. Brănescu că la Olănești vedea locurile și mănăstirile unde s-a petrecut istoria românilor; în Oltenia populația e mai densă, dar mediul urban e mai prezent, mai acaparant.

Pe Bărăgan ești cosmic, mereu în afară de istorie, de mediul uman.

Omul opus celui de Bărăgan e cel care a ajuns la tipul monden (chiar țăranul) și care are oroare de natură, ori reduce natura la un pitoresc grațios, pe când, pentru omul de Bărăgan, natura e ceva infinit, primar, astronomic, metafizic, geologic.

Mai 1935

Vorba iute, energică, militară (munții înșiși îndeamnă la *strategie)* a omului de la munte (vezi și la aromâni: cuvinte scurte); vorba dulce, leneșă a omului de deal; vorba monotonă virilă

în fond, lungind silabele (ca la cei ce comandă batalioane) a om lui de stepă; pentru că vrea ca vocea să umble în spațiul infinit.

E o întrebare dacă pe Bărăgan sunt vocale mai multe: în o ce caz, e volum *mai mare* de vocale.

Mai 19

Marii strategi au fost oameni de munte, în orice caz, de ter accidentat sau variat: Napoleon (Corsica), Hanibal (Cartagi mări, insule), Alexandru cel Mare (Macedonia).

Rușii n-au dat strategi de geniu, au învins doar prin pasi tatea spațiului.

Omul de Bărăgan nu compartimentează spațiul, așa încât facă să lupte un fragment al spațiului contra altuia - cum f strategia: *strategia e știința de a varia spațiul, a-l dinamiza și pune să lupte cu el însuși* - ci pentru el spațiul e unic, iar uni n-are strategie.

Aprilie 1

Oamenii de Bărăgan, când vorbesc de el, îi opun *muntele* și marea ori balta - fiindcă acestea sunt valori înrudite, deși rea are în plus *neliniștea);* fiindcă oamenii de Bărăgan nu pot feri *muntele,* și fiindcă muntele e ceva major - deci e un termen comparație pe aceeași linie.

La fel simt muntele și-l repudiază atât țăranul (de pe ste cât și Nae Ionescu.

Țăranii de stepă spun că muntele le *zgârie* ochii. Unul îmbolnăvit de nervi și un doctor deștept l-a trimis înapoi, pe răgan. Altul spunea că să-i dea lui toți munții, tot muntele n-ar sta acolo. Iar altul râdea de munteni: „Noaptea legați căr ca să nu fugă la vale?".

Aprilie 1

Omul de Bărăgan se încrede în *voința* lui, dar fără a fi sonalist (ori se lasă condus de natură - *de obicei* așa face; din când în când izbucnește elementar voința lui). De aceea făcut revoluții: moldovenii au făcut *literatura revoluțiilor.*

Când e vorba de *politicianism,* sunt foarte ingenioși și dustrioși și moldovenii, chiar dacă nu dau *lovituri-mostre* (pe tea le dau tot muntenii).

Iunie 1934

Cu oamenii de Bărăgan e greu să faci *revoluție;* moldovenii fac uşor revoluție *(literară),* ei sunt în permanentă stare de revoluție, dar revoluționarismul lor nu merge dincolo de ideologia mondenă şi [de] literatură (caz tipic: Ralea studiază ideea de revoluție în Apus, dar consumă foarte burghez acasă).

Căci moldovenii sunt burghezi incorigibili; revoluționarismul e doar un *piper* pentru ei, ca să le facă burghezia mai picantă; moldovenii sunt revoluționari în idei, mai bine zis, în discuții, şi burghezi în practică. Oltenii şi muntenii fac revoluție (1784, 1848; Popa Şapcă, Tudor Vladimirescu).

Numai oamenii de stepă *nu s-au mişcat* niciodată la noi (şi aiurea?); ei sunt geologici, metafizici. Ceilalți sunt biologici şi citadini. Muntenii însă nu prea, dar sunt *vii.*

Alde Brăileanu îi fac *politici* pe munteni; dar de cari munteni e vorba? De cei din *târguri,* cari la noi s-au făcut la poalele munților şi în porturi. România modernă e, deci, opera *dealurilor şi a Levantului;* de aceea are spirit minor ori imoral. România modernă e opera dealurilor şi a Levantului; deci, spirit mjnor.

Mai 1934

Ionel [Băncilă] îmi spune că:

1. la munte (când lucra pe teren) era foarte nenorocit când, în ziua aceea, nu văzuse spațiu larg; că în. fiecare zi simțea nevoia să se urce pe un vârf de munte - ca să vadă spațiu;

2. la mare i-a plăcut chiar de la început, tocmai pentru că semăna cu stepa. S-a dus la mare şi s-a simțit bine dintr-o dată - ca un *cui ce intră deodată în gaura în care a mai fost;*

3. venind cu trenul de la Bucureşti, a văzut un țăran care stătea pe câmpul calcinat, într-un loc de unde nu se vedeau *satele* şi nici o pădure, nimic, şi că omul era foarte fericit: stătea jos şi era la el acasă;

4. crede că e şi ceva fizic aici (eu cred că e mai ales ceva spiritual, dar e şi ceva fizic): peştele are ochi să vadă *aproape,* pasărea are ochi să vadă *departe.* Omul de stepa vede departe; totuşi, cei de la munte au vederea foarte bună. Aromânii păcurari vedeau uneori sateliții lui Jupiter: aveau lunete în ochi;

5. muntenii cari au fost la câmpie s-au întors acasă îngroziți de căldura, soarele, apa tulbure şi *golul* câmpului.

Un reporter a scris zilele acestea un articol despre *Vocația constructori a mongolilor* (Ulan Bator etc.), la 45 de ani de când s înființat Republica Mongoliei exterioare; şi spune că, până m ieri, mongolii - mari păstori şi prinzători de cai sălbatici - „er obişnuiți numai cu zările necuprinse ale spațiilor lor largi" (c podişurile înalte ale munților vecini cu Altaiurile)> dar că acu stau în blocuri şi nu în iglu-uri şi sunt tehnicieni şi construct de case şi de „ideologie". De aceea, mai înainte, mongolii aceş au creat un mare folclor şi moravuri extraordinare.

Iulie 19

Vezi Bojer, *Emigranții;* acest roman e şi un roman, şi o f zofie apeisagiilor (vol. I, p. 142-143, 145, 148, 150, 174, 178, 1 191, 193, 208-212, 272, 281, 286, 291; vol. II, p. 10-11, 113-1 128,271,282).

Ce interesantă e această carte pentru peisagiul de ste [pentru] Bărăgan, deşi nu [are] prea mult iubire pentru el.

Norvegienii aceştia (şi mai ales femeile!) luptau cu schim rea peisagiului, cântau amintirile de acasă, iar preria li se p un peisagiu ale cărui margini tot *fug mereu de ei* şi de aceea s țeau nevoia să se *sprijine de ceva.*

Curios! Ei nu se *simțeau siguri pe câmpie* - iar eu mă s cel mai sigur tocmai pe câmpie: câteodată (e adevărat că num dată zice asta), se simțeau pe câmpie ca într-o *celulă* - de und mă simt la larg tocmai pe Bărăgan - şi tocmai între munți şi duri se simțeau la larg, intim.

Unii norvegieni nu se puteau acomoda cu preria: Brig fratele lui Kal; şi chiar şi la cei fixați în America era un fel d *şi reflux* în suflet: *pendulau.* Ce nostalgie între America şi vegia, între prerie şi munți: sufletul lor era *pendular.*

[Aşa] şi țăranii noştri de la munte şi de la podgorie, car fost împroprietăriți pe la Guleanca: iarna plecau toți acasă şi veneau în bordeiele de la câmp. Această *nostalgie pendulară* care s-ar putea face, de altfel, o *lege* în general a sufletului nesc, de pretutindeni; omul idealizează ceea ce nu are, *zează absența* (să scriu un articol cu acest titlu: *Nostalgi dulară)* - le muncea sufletul.

Omul de munte, [de] deal se acomodează greu la câmp şi mămica, la Comăneasca, imediat după măritiş) şi totuşi greu (şi poate chiar imposibil) se acomodează omul de şes la (slavii n-au vrut să se ducă la munți: erau oameni de câmp la

Omul de Bărăgan înnebuneşte la munte.

în general, de altfel, oamenii, în istoria lumii, *au venit de la înălţimi la şes* (au populat Tibetul, dar nu toate stepele).

Oamenii au locuit întâi în văi, [în] păduri, [pe] dealuri, [în] munţi mai mici, pe lângă ape; *stepele n-aveau ape* şi îi speriau prin întinderea şi nesiguranţa lor. Densitatea populaţiei la câmp e semn de civilizaţie.

Vol. II, p. 150: chiar Morten se dezobişnuise puţin de peisagiul de munte? Când omul nu este obişnuit, atât în prerie cât şi la munte, simte nevoia de a se sprijini de ceva, să se apuce de ceva, ca să nu cadă, oarecum.

Vol. II, p. 151: intimitatea legăturii dintre om şi peisagiu. Peisagiul norvegian îi spune parcă lui Morten: „eşti acasă" şi „al nostru eşti" - parcă îl absoarbe.

Noiembrie 1936

De Bărăgan n-au nevoie şi nu-l pot înţelege cei cu sufletul făcut pentru un orizont mic: citadinii, femeile.

Nae [Ionescu] zice că, pentru omul care nu poate merge mai mult de 5 km., nu înseamnă că i s-a luat libertatea dacă e închis într-un ţarc de 6 km. Aşa e!

Dar aşa e şi pentru citadini etc. Ce le pasă lor de Bărăgan? Ei nu pierd nimic. Săracii!

Aprilie 1934

Femeile nu înţeleg, de fapt, muntele, marea (vezi cum bibelotizează marea, în Papadat-Bengescu, mi se pare, şi la Bucura Dumbrava; s-o citesc. Dar [la] ea era şi ceva [de] bărbat.

Dar, mai ales, nu înţeleg Bărăganul. Marea tot a mai atras femeile, fiindcă o pot bibelotiza (în valuri văd broderii, în jocul apei văd nuanţe de culori etc.) şi fiindcă marea le dă nelinişte romanţios-prezumţios-egotist-estetic-biologică. Femeile iubesc asta. E o anume nelinişte feminină; unele caută amorul numai pentru asta, care n-are nici o culoare spirituală. Nu e nici metafizică, nici pasiune, [nici] risc; ci o prezumţie, o fugă de plictiseală, literatură şi o distracţie uşor maladivă.

Tot aşa, sunt femei ce au descris muntele; *dar nici o femeie n-a descris stepa.*

Iulie 193

Femeile nu pot înţelege Bărăganul; de altfel, în general, ni n-au sentimentul naturii. A culege o floare - toate femeile cul flori, când le văd pe câmp - nu înseamnă a avea sentimentul na turii, ba din contra. Gianecika[43] se supăra când îi spuneam să n le mai rupă.

Pe urmă, ele iubesc *societatea* (aţi citit vreun poem femin închinat solitudinii? Iar dacă femeia vrea solitudine, e ceva *ac* solitudine acră, negativă), *confortul* şi parvenirea (cariera).

Femeile spun precis: fă politică!

Cine trimite de la ţară pe copii să înveţe la oraş? (Vezi man lui Creangă.) Azi, fetele de la [Şcoala] Normală reuşesc să citeas taxele mai uşor decât băieţii - ba, chiar ţăranii vin şi stăruie să menţină şcoli normale de fete. De ce? Fiindcă stăruie muierile lo

Deci, nu femeilor o să le ceri să înţeleagă Bărăganul.

Valorificarea ontologică a Bărăganului

1939

De ce Bărăganul e ontologic?

Fiindcă în alt peisagiu decât Bărăganul eşti robit de *lucruri individuale şi multe, de divers şi de epidermic,* pe când pe Bărăgan apercepi unicul şi esenţialul.

Noiembrie 1941

Bărăganul e *ontologic,* e supra-istoric, anulează istoria. E originar, dinaintea istoriei; asta fiindcă:

1. pe Bărăgan nu sunt case, burguri - şi astea reprezintă istoria;

2. dar, mai ales, fiindcă pe Bărăgan ajungi să faci abstracţie de timp, trăieşti în eternitate. Pe Bărăgan trăieşti în *esenţe* - el e ontologic.

1938

(Aplică la Bărăgan: „Revista Fundaţiilor Regale", februarie 1938, p. 394-395 şi 400, vol. II[44].)

„Axiologicul" te poate face să iei atitudine pentru Bărăgan. Elementele inconştientului se pot continua astfel - deci, poţi căpăta suflet de Bărăgan. Chiar filozofia lui Blaga ne arată posibilitatea.

Martie 1934

Bărăganul n-are nimic minor, nimic de bibelou, nimic personalist, nimic ieftin-duios, efeminat - ci ceva anonim, totuşi ceva tare, personal, o nostalgie a câmpurilor, ca o respiraţie metafizică a cosmosului, o melancolie ontologică, virilă.

Aşteptăm cuvântul Bărăganului, muntelui şi mării în cultura română. Bărăganul n-are nimic burghez: nu ţine la *confort,* la compartimentări de spaţiu; antipodul spiritului burghez e Bărăganul. *Căci spiritul burghez a venit din compartimentarea spaţiului.*

1939

Pe Bărăgan te *simţi etern* - guşti eternitatea pură - şi scapi şi de tortura conştiinţei de eu.

De ce? Fiindcă ideea de eu - non-eu e înlesnită tot de ide de timp. Când uiţi timpul, uiţi şi de tine (de aceea, când uiţi tine, ţi se pare că timpul a rămas pe loc).

Altă valoare a Bărăganului: în el e singurătate - şi totuşi, el simţi mai mult ca oriunde *plinătatea ontologică.* Solitudin cosmică pe care ţi-o dă Bărăganul (în el parcă auzi clopotele nev zute ale sferelor ontologice) e pentru ca mai mult să simţi ma suverană a plinătăţii ontologice.

Mai19

Bărăganul e o întreagă ontologie (vezi scrisoarea mea că Chinezu, de la 12 mai 1934[45]).

în adevăr: dealurile sunt minore; munţii închid spaţiul (d dacă te sui pe vârfuri, atunci ai în faţă tot *întinsul,* tot Bărăganu marea e ca şi Bărăganul, dar n-are acelaşi mister extatic şi m tematic, aceeaşi seninătate şi maiestate, are un principiu de n nişte dramatizantă.

Bărăganul însă, prin *întinderea* lui, prin liniştea lui, e *as tul* cel mai propriu de pe lume *ca să dea imaginea realităţii g rale* (de care vorbesc filozofii), a fenomenului ca atare, care su rează şi ceva din *numen.*

Să dezvolt.

De aceea cred că nimic nu e mai filozofic decât Bărăgar Contemplarea lui e contemplarea *fenomenului,* a fenomenului atare. Nu e fără semnificaţie că filozofia s-a născut pe margi mării - Tales, Anaximandru, Anaximene -, deci din contempla fenomenului larg.

12 mai 19

Am ales o temă pe care o cred oportună pentru higiena c turii noastre, dacă va vrea cineva să-i dea atenţie. Scriind, m- gândit mult la „tipuşorii" toumoz*s[46]-urilor literare şi spirituale Capitală, cât şi la oamenii sănătoşi de la Cluj şi din Ardeal. Eu pot fi acuzat de parţialitate. Tatăl meu e din Săcele, mama me de la Focşani. Mă simt legat şi de o parte a ţării, şi de alta. în ne trăiesc şi muntele de la Dârste şi Baciu, şi dealurile de la R cul Râmnicului, şi, mai ales, Bărăganul, pe care de copil l-am zut întinzându-se, ca o întreagă ontologie, de la poala dealului care locuia bunica, în care aveam să-mi petrec apoi cea mai b şi mai mare parte a copilăriei şi a adolescenţei, şi în care am v să stau acum.

Intr-un fel, pot spune că sunt un ardelean, pe care l-au îndurerat unele lucruri din Vechiul Regat, şi, în altul, pot spune că sunt un „regăţean", pe care îl îngrijorează unele lucruri din Ardeal - cari sunt, ori cari pot să se nască.

Valorificarea cosmică a Bărăganului

19

Civilizaţia transformă măreţia cosmică a Bărăganului tr-un peisagiu dramatic, minor; face *grădinărie* în Cosmos.

Bărăganul vechi era un *cer răsturnat.*

Iunie 19

Contemplând Bărăganul, ai uneori impresia fundament de fascinantă cădere în gol, *de cădere în spaţiu,* de pierdere abisul cosmic, de prăvălire în prăpastia de la capătul lumii...

E o impresie uluitoare, majoră şi admirabilă.

Noiembrie 19

Pe Bărăgan, omul se simte solidar cu Cosmosul, aproape o rază cu cercul ei.

La deal, omul e mai emancipat şi uneori îşi permite vibraţ vibratile. La munte, omul vrea să domine Cosmosul.

în orice caz, un lucru e sigur: omul cel mai cosmic e omul Bărăgan.

19

Bărăganul anulează timpul; de aceea *dă sentimentul ete tăţii.*

E, deci, parţial, deasupra *fenomenului* (în sens kantia fiindcă nu mai e timp; acesta rămâne numai ca o vagă remir cenţă, ori ca o durată difuză şi molcomă.

Pe Bărăgan scapi de condiţia timpului, de istorie - dar evadezi în transcendentul pur, extraterestru, fiindcă pe Bără te lipeşti de Cosmos; e ceva static-maiestuos-ontologic.

Nicăieri ca pe Bărăgan nu trăieşti atât de mult sentimen ontologicului, ontologismul.

Iulie 1

Când poposesc pe Bărăgan, am senzaţia precisă şi plină euforie că *oasele capului prind să se lărgească* şi, printr-o mi nată translaţie, să coincidă cu orizontul. Atunci se opresc, a acolo.

Capul (sufletul) coincide cu orizontul spațiului; iată o senzație, o intuiție, pe care nu o poți avea în alt fel de spațiu.

1939

Crucea pe Bărăgan face mare impresie.

E o impresie de ceva abstract, geometric (ca și fântânile cu cumpănă, dar mai mult), ascetic.

însă crucea pe Bărăgan mai dă și o idee foarte subtilă și care încearcă oarecum să te scoată din cadrul cosmic: în Bărăgan e ceva pur cosmic și un infinit *imanent.* Pe Bărăgan *trăiești ideea de imanență;* existența nu mai are două tărâmuri, nu mai e *fenomen* și *numen,* nu mai e *accident* și *esență,* ci o singură realitate.

De aceea, când zărești o cruce pe Bărăgan, ai o tresărire subtilă, fiindcă ți se îndreaptă gândul la transcendentalism pe un fond de imanentism. E o gravă picanterie spirituală.

Februarie 1934

Bărăganul realizează pe om foarte mult, îi dă lărgime majoră, dar totodată îl face să nu creeze - nu fiindcă nu poate crea, din contra, ci fiindcă e prea larg și pătruns de eternitate - fiindcă el vede inutilitatea minorului creației (umane) față de infinitul și eternitatea Cosmosului: deci, *orice cultură* are în ea ceva fatal minor. Ceea ce e absolut major nu face opere de cultură, căci e mai sus de ele, le-a depășit.

La noi, cel mai puțin au creat cei de pe Bărăgan.

Balbo a simțit asta când zbura aproape de Groenlanda, în raidul spre America.

Octombrie 1972

Nicăieri cerul, nici astronomia nu sunt atât de valorificate ca pe Bărăgan. Nici chiar pe oceane, fiindcă acolo sunt valuri; decât doar dacă oceanul (marea) e perfect liniștit.

La munte nu se vede tot cerul, *deși ești sus;* iar uneori nu vezi decât o felie de cer; la deal, cerul e risipit de peisagiul dealurilor și minorizat.

Dar pe Bărăgan spațiul pare o căldare infinită, în care se scaldă tot cerul, în care cade cerul.

Iar stelele și luna se rotesc în alaiuri complete și parcă aduc omagiu spațiului din Bărăgan.

Nicăieri luna nu e mai frumoasă, mai mare și mai aprinsă, ca pe Bărăgan (doar când iese din mare poate să mai fie așa); ni-

căieri stelele nu-s atât de multe și nu se iau astfel la întrecere
florile, gazele și buruienile.

Iar când urlau pe Bărăgan lupii și tremurau dihorii, pa
urla Ahriman - până se ivea soarele, Phoebus-Apollo, Ormuz.

Bărăganul e triumful astronomiei, al cerului.

Iulie 1

Ciobanul din romanul lui Duiliu Zamfirescu *(Viața la*
era pe Bărăgan (verificare). Astronomia s-a dezvoltat pe *câ*
sau la mare.

„Vechii egipteni, babiloneni și asirieni, cari au trăit în regi
de câmpie și deșert, vedeau tot cerul înstelat mișcându-se dea
pra lor. Fenicienii au cules roadele acestei moșteniri culturale
tice, care le-a dat posibilitatea să navigheze departe, fără s
apa-ră pământul la orizont" (Thor Heyerdahl, *Expedițiile Ra,*
277).

E ceva *sideral și totodată planetar* pe Bărăgan (antinomic)
ceva ontologic. Filozofia însăși s-a născut ca o cosmologie: fii
s-a născut în *Ionia,* în cadrul spațiului *larg*[47].

Iulie 1

Bărăganul nu este „șesul turtit, flămând de înălțime",
spune Arghezi în poezia *Muntele Măslinilor* (p. 14, ed. 1971,
nerva).

Asta înseamnă să te joci cu cuvintele (toată opera lui Arg
e semnificată în acest titlu: *Cuvinte potrivite).* Autorul s-a cu
cut - fără să-și dea seama.

Bărăganul nu e nici turtit, nici fără înălțime. Ci e *plin* ș
înălțime astronomică. Are ceva *interastral.*

Cosmosul coborât pe pământ, Bărăganul e un pământ
ralizat.

în primul moment, Bărăganul nu face mare impresie, d
momentul următor prind să se desfășoare simfoniile lui ge
trico-metafizice. Alte peisagii sunt invers, de exemplu deal
variate, te impresionează de îndată (de aceea ele mulțumesc
ozitatea turistică, ce se oprește la epiderma lucrurilor), dar
nu au adâncimea Bărăganului.

Tot așa sunt și oamenii: unii, ca Bărăganul, alții, ca d
rile.

Bărăganul e una din acele frumuseţi adânci şi hermetice (se poate vorbi de un *ezoterism* al Bărăganului, în antinomie cu lărgimea spaţiului său: aici e încă o antinomie a Bărăganului. Pe care nu-l poate aprecia decât cine e iniţiat, cine a trăit în el), cu care trebuie că te obişnuieşti, în care nu poţi pătrunde decât încet, cu timpul, pe etape.

Bărăganul şi spaţiul de oraş - care strică vederea, fiindcă nu e perspectivă (aromânii vedeau şi sateliţii lui Jupiter).

Iunie 1941

Pe Bărăgan, sufletul nu e o armonică strânsă, ci e una care se destinde cât poate de mult, de la un punct cardinal la altul.

în unele peisagii, sufletul se strânge în el ori chiar luptă înverşunat contra spaţiului; ca în Nord, unde pescarii luptă cu marea [şi] vânturile. Pe Bărăgan, sufletul se deschide, se dăruieşte, pentru a primi la rându-i răsplata cea mai mare: infinitul. E o *dăruire care primeşte.*

Să studiez cum reacţionează sufletul omenesc în diferite spaţii. Vezi cum soţia lui Kristoffer - *Ultimul Viking* - strângea pumnii şi nu putea să se închine la mare; la *deal* omul se împacă cu natura, dar nu e *majorizat* de ea.

Pe Bărăgan omul se *dăruieşte* şi e fecundat în sens major, ca la mistici, dar fără a fi misticism liric, inconştient, ci e ceva obiectiv, coerent.

Decembrie 1969

„J'ai toujours aime le desert. On s'assoit sur une dune de sable. On ne voit rien. On n'entend rien. Et cependant, quelque chose rayonne en silence...

Ce qui embellit le desert, dit le petit prince, c'est qu'il cache un puits quelque part.

Je fus surpris de comprendre soudain ce *mysterieux rayonnement du sable*"[48] (Saint-Exupery, *Le petit prince,* p. 64)

Aplică la Bărăgan. Am iubit întotdeauna Bărăganul. în Bărăgan te aşezi pe un răzor. Nu vezi şi nu auzi mare lucru, ori nu lucruri eclatante, zgomotoase, dar totul radiază în tăcere în mijlocul lui: o plenitudine universală, care se naşte de peste tot şi te cuprinde de pretutindeni.

în ciuda monotoniei sau a uniformităţii aparente, e undeva pe Bărăgan o exalare perpetuă de sens. Bărăganul are densitate de sens - şi totuşi fluiditate. Din fiecare particulă a lui, a spaţiu-

lui lui, exală un sens, ceea ce face o infinitate de sensuri şi to să coincidă într-un sens unic, viu, inefabil şi suveran.

Pe Bărăgan eşti *panteist.* Câmpia inspiră pentru panteis fiindcă şi ea e ca un suflet, un suflu universal: totul e însufle fiecare atom are un suflet, o respiraţie, şi toate aceste respir confluează într-un sens mare şi unic, într-un Mississippi ontolog

Bărăganul e ca un gherghef cosmic, în care palpită miriad de flori şi de stele ale sensului universal, ale chipului din adâ invizibil şi totuşi prezent şi radiant, al Logosului existenţei.

Căci Bărăganul e *un discurs infinit,* în spaţiu şi în timp, discurs ce se rosteşte de la începutul lumii şi peste toată lumea

Noiembrie 1

într-una din zile (în jurul lui 10 noiembrie 1956), a fos radio un reportaj despre patrie, în care se descrie ţara, încep de la Bărăgan şi până în Bucovina.

Despre Bărăgan spunea că în el ai impresia că *cerul re pământul şi invers* (am zice: două calote sau hemisfere, ce se og desc reciproc).

Asta e bine spus. Din cauza asta, Bărăganul are trans renţă şi un caracter *cosmic,* pe care nu-l mai are nici un alt pe giu. La munte, la deal cerul nu reflectă pământul; la mare e c dar nu ca pe Bărăgan, fiindcă marea e mişcătoare, are valur nelinişti, şi din cauza asta nu e reflectarea cerului.

Iată de ce numai Bărăganul e foarte transparent şi fo cosmic; el e ca o imensă sferă de *cristal cosmic.*

Tot în reportajul de mai sus se spunea că pe Bărăgan *dimensiunile.*

Şi asta e bine spus. în adevăr, Bărăganul e *volumul pur,* dispar dimensiunile; e încă o antinomie aici: Bărăgan *adimensional* şi totuşi el e *volumul pur.*

Nicăieri nu trăieşti mai mult decât pe Bărăgan *volumu* Bărăganul parcă n-are dimensiuni; în adevăr, care-i lungi care-i grosimea pe Bărăgan? E ca o sferă, care n-are decât mensiune: *raza;* în schimb, această dimensiune e înmulţită l finit (dezvoltare).

Valorificarea estetică a Bărăganului

Decembrie 1970

Arta este expresia infinitului în finit (Schelling, [în:] Brehier, II, p. 721-722).

Vezi şi la Hegel: sinteză de finit şi infinit.

Ianuarie 1971

După Schelling, arta sau valoarea estetică este „o reprezentare a infinitului în finit" (Vianu, *Istoria esteticii în texte,* p. 266).

Dar aşa este Bărăganul. El este deci o *operă de artă;* însă această operă de artă nu o *realizează* decât cel ce vede lumea *artistic.*

Decembrie 1970

Kant, sublimul şi Bărăganul (vezi în Vianu, *Istoria esteticii în texte,* p. 22, important). Să aplic la Bărăgan (vezi cartea lui Kant, *Critica puterii de judecare).*

Ianuarie 1971

Bărăganul dă *sublimul* - e o ocazie pentru sublim, care se *produce în noi:* probă că unii se plictisesc în Bărăgan (fluviul nu poate trece prin urechile acului).

(Vezi: Kant şi sublimul, de exemplu în Hoffding, vol. II, p.110.)

O fi sublimul ceva subiectiv - dar în Bărăgan e o ocazie majoră. Şi muntele a dat lui Hogaş sentimentul sublimului, şi marea, altora. Dar *dealurile* şi *oraşul* n-au dat niciodată, nimănui, sentimentul sublimului. *Dealul* şi burgul - citadinul - sunt a-*sublime.*

Aici e valoarea Bărăganului pentru o cultură majoră (mai ales când nu avem ocean, ci numai o bucăţică de mare).

Septembrie 1933

Nu e nimic mai frumos pe lume decât *câmpul infinit* şi *cerul* - două lucruri, cele mai mari valori obiective de pe lume, pe cari modernii nu le mai văd.

între cer şi câmp (şi legea religios-morală din om) e posibilă o viaţă frumoasă. Dar omul s-a îndepărtat de la aceste adevăruri.

în locul cerului şi câmpului, omul de azi preferă orizontul urb
şi în locul legii religios-morale, motivele egotismului anarhizant.

193

„Ard cirezile boierului..." Arde „armanul..."
„Ard acaretele şi saivanele"

Decembrie 19

Gârlele de Bărăgan au o poezie unică. Cum merg încet, înt maluri pline de ierburi şi porumburi, fac impresia că stau liniş la taifas cu câmpul, mărturisindu-şi reciproc tainele:

De-aşfi... răuşorul
Care dorul
Şi-l confie câmpului...,

Ccum spune poezia încă naivă şi neformată, dar profundă, a l Eminescu de la 16 ani (O *călărire în zori,* în: Eminescu, *Poezii,* e B. P. T., 1960, p. 6-7).

19

Lanurile de porumb pe Bărăgan: după ce fusese o ploaie m re cu furtună, toate porumburile erau aplecate, parcă ar fi fost convoi de prizonieri.

Când porumburile sunt drepte, par ca nişte soldaţi din ga da regală, ca o armată de husari.

Apoi, foşnetul porumbiştilor mă emoţionează grozav (m ales spre toamnă). Stau mult să-1 ascult; e foarte variat şi plin tot felul de şoapte şi de secrete, parcă ar *tot sta să conjure* Atunci toate porumburile parcă ar sta să pregătească un ma complot, parcă s-ar teme de venirea duşmanului, de iminen unei primejdii, şi ar sta să se sfătuiască, să vadă ce e de făc parcă le-ar fi frică şi s-ar tot sfătui în taină.

Apoi, ce frumos e un drumeag între porumburi ori între h de; mă înnebunesc după el!

Am văzut porumburile verzi şi mărişoare pe câmp şi soar făcea să joace Apa Morţilor sau mai puţin decât asta: un fel *fluture de raze sub căldură* (aşa cum tremură aerul deasupra bei, ridicându-se în sus aerul cald); ei bine, atunci lanul imens porumb părea [ca] talazurile unei mări de smarald.

Deasupra grâielor galbene se ridică uneori lumini verzi: atunci câmpul pare [ca] talazurile unei mari galbene, care face spumă verde.

Noiembrie 1970

Bărăganul şi Delta în pictura lui Ciucurencu: „Cea mai importantă operă a lui Ciucurencu o găsesc în vastele compoziţii monocrome, în care câmpiile de o dominantă galbenă sau verde sunt animate de indicaţii uşoare şi subtile, ca nişte valuri care joacă pe suprafaţa mării. Aşa îşi traduce el viziunea asupra întinderilor molcome ale Bărăganului natal sau asupra magicei Delte danubiene, unde apa şi vegetaţia se amestecă într-o adevărată simfonie gravă şi multicoloră, străbătută de ţipetele stridente ale păsărilor **(...).**

Aşa cum a subliniat mereu Petru Comarnescu, unul din apărătorii săi cei mai pasionaţi, arta lui, bazată pe contrastul tonurilor calde şi reci, a culminat cu triumful vieţii adevărate şi spiritualităţii" („Contemporanul", 6 noiembrie 1970, p. 7; autorul e un francez, Jacques Lassaigne).

1938

Vezi tabloul lui Grigorescu, *Târlă pe Bărăgan,* în Cioflec, p. 19 şi într-o planşă, la urmă (dar să vad originalul).

Aprilie 1971

Grigorescu şi Bărăganul: vezi minunatul tablou al lui Grigorescu, *Bărăganul.*

E infinit de greu să pictezi Bărăganul, fiindcă înseamnă să pictezi neantul, care este totul.

Trebuie să-1 faci numai din vibraţie de nuanţe, trebuie să-1 vezi din acumulare de neanturi şi ele să redea, totuşi, o magnifică realitate. Să caut acest tablou al lui Grigorescu.

Grigorescu a copilărit pe Bărăgan (la Pitaru?).

Mai1973

Bărăganul, balta şi marea sunt foarte greu de redat în pictură (în sculptură - imposibil).

Vezi cum Ştefan Popescu a [re]dat peisagii din baltă, arătând un arbore (şi acela scorburos). Iar Ion Pacea a [re]dat un peisagiu *de mare,* pictând un mal cu o clădire pe el - şi un dig, oarecare apă (ce *mare* e asta?).

Bărăganul, balta, marea se pot reda mai sigur în literatur prin cuvinte (ori în cinematografie? Iată o originalitate a filmul ca artă nouă). Probă - *Pseudokinegetikos!* Ori peisagiile lui Ceho Hamsun, Pfierre] Lori etc.

Cel mai greu de pictat e Bărăganul. Căci cum o să pictezi lul? Uniformul? Dar astea sunt goluri, uniformităţi aparente. V cum Crainic, P. Istrati au descoperit plinătatea şi variaţia Bă ganului ori a bălţii.

Ianuarie 19

Leonardo da Vinci, în genialitatea lui universală, a găsit m locul de a picta spaţiul [de] şes (acesta nu se poate şi sculpta; picta e foarte greu). Spaţiul mare nu e plastic, fiindcă e un fel neant, nu are forme; şi totuşi, există, mai mult poate ca orice, iarăşi mai mult ca orice, afară poate de spaţiul apelor, cu care, altfel, e înrudit uneori până la identificare de sens - dă ideea *unitate:* Unul existenţial.

Cum a reuşit da Vinci să facă spaţiul mare să fie plastic spus că el poate fi pictat cu *ceaţă;* aceasta are rolul pe care-1 pigmenţii cu care anatomiştii injectează ţesuturile, pentru ca să poată studia.

De altfel, *lumina* însăşi care invadează Bărăganul *preia cţia plastică a ceţei:* ea dă totodată *plasticitate şi unitate.* Admi bilă antinomie!

Să precizăm mai mult. Bărăganul e un neant şi e singur litudinea: Bărăganul populat nu mai e Bărăgan), dar el parcă îmbrăţişează pe el însuşi, se *autoînghite la infinit,* şi în felul ace devine real, foarte real şi continuu real. Şi fiind *unicul,* în f acesta nu mai e singur.

Antinomie de mare valoare: Bărăganul e *neant,* e spaţiul şi imens, şi e *solitar* - şi totuşi el e *real* şi are societate (e soc Important; să dezvolt şi să precizez.

Dar, pentru superficiali ori pentru delenii exclusivi, Băr nul e *numai un gol, un hău anost, un neant pierdut în singură* Bărăganul nu poate fi înţeles de oricine.

Cântec şi spaţiu

Corespondenţa cântecului cu spaţiul. Muzica Bărăganului. O antinomie a muzicii. Specificitatea muzicii create pe Bărăgan. Folclorul. Dansul

Septembrie 1933

Bărăganul e o muzică statică, dacă se poate spune.

Aprilie 1934

Cântecul e în corespondenţă cu spaţiul.

Pe Bărăgan el capătă anume amplitudine, anume timbru şi mai ales anume *modulaţii* şi nostalgii. Acestea îi dau virtutea de a *călători* în spaţiu: cântă aproape şi se aude departe. Cântecul capătă şi el *infinit,* se infinitizează, închide spaţiu în el şi merge în spaţiu (sunt voci tari, ce cad la pământ şi voci oarecum slabe, dar merg departe. Să întreb pe fizicieni ce face că unele sunete *se propagă departe).*

Ceva din nostalgia cântecului de Bărăgan intră şi în sunetele lui şi le face nostalgice şi în sens fizic, adică le dă puterea *de a umbla,* de a călători ca o negură, ca o ceaţă uşoară, ca un nour alb (cum se cheamă?) şi de a înconjura pământul, căci nostalgia e doritoare de spaţiu.

Până şi copiii de pe Bărăgan ştiu să cânte aşa, cu pieptul desfăcut, anonimizaţi, cu fruntea în zare, modulând larg, lărgind silabele (ca atunci când comandanţii-militari comandă unităţi mari), *lansând* parcă sunetele în stepă, în Cosmos, făcându-se interpreţii sufletului şi ai nostalgiilor locurilor [ori ale] realităţii.

Cântecul de pe Bărăgan are ceva ontologic.

Nu cântă *individul* (cum e la oraş; şi cântecul egoist, egotist); cântă natura, stepa, vântul, destinul, valul vremii. Cântecul de pe Bărăgan e însăşi nostalgia sonorizată, pe o gamă a Cosmosului.

Pe când la oraş e altfel. Aici vocea e mică, se adună în ea într-un fel de involuţie, îşi construieşte graniţe, are spaţiu mic, e ca un pastel pe hârtie, e o horbotă minoră. Timbrul, modulaţiile sunt altfel. E ca un vin vechi, limpede, rafinat, dar închis în sticlă, în timp ce vocea de Bărăgan umblă, e ca apa gălbuie a unei gârle, ce curge la nesfârşit.

Vocea la oraş are ceva *de pisică anemică* şi de *diseuri.* Ţăranul de pe Bărăgan cântă *cu instinctul, cu vitalitatea cosmică,* pe

când orăşeanul cântă (când mai cântă; căci puţini orăşeni cân *Dar la ţară toţi cântă)* cu capriciul, cu gâtul (ţăranul cântă parcă i-ar cânta plămânii existenţei, ai Cosmosului), cu *drăn sufletului.*

Caracteristic: ţăranul cântă cu fluierul, cavalul ori cimpoi instrumente caracteristice pentru spaţiul larg. Pe când orăşea cântă şocant şi mai mult *cu mintea;* el a pierdut *simţul melo* (care e la baza cântecului şi pe care îl are incontestabil ţăranul) pierdut instinctul cântecului. „Armonia", „contrapunctul", distrus melodia. Cântecul a devenit un fel de joc de bridge pen cap. Până şi vocea orăşeanului a căpătat ceva de maşină, patefon şi [de] radio.

19

Şi râurile din stepă au poezia lor gravă şi se armonizează natura. Nu sunt jucăuşe şi limpezi (adică geloase de purita personalităţii lor, neamestecându-se cu pământul), capricioa sprinţare, ca la munte şi deal... Ci îşi topesc personalitatea în sagiu, se ascund oarecum sub pământ, sub maluri, în cari prigorile vin, *eliberând uguitul de cristal şi de frăgezime al facer al sacerdoţiului matern,* ca să-şi hrănească puii în tăria vipiei.

Ah, gârlele de Bărăgan, cu prunduri aţipite în soare, ghioluri molcome, cu rare tălăngi de vis ale oilor, ce dormite în miezul zilei, ascunse în lână! Aici râurile se înfrăţesc cu mântul, se tulbură, sunt *pământ şi apă* ce curge, nu mai ţi personalitatea lor, au uitat de ele. Şi nu mai curg repede, ci a şi cosmic, ca şi când ar fi uitat direcţia, ca şi când ar fi uita mai curgă, neştiind nici ele dacă [mai] curg sau stau pe loc (*ca şi omul;* repausul şi mişcarea fuzionează până la un punc Bărăgan), încropite şi aţipite în măreţia naturii şi căldurii so lui.

Nu vedeţi aici un simbol precis? După cum sunt râuri munte şi la câmp, aşa e şi peisagiul, aşa sunt şi oamenii. E respondenţă completă.

La munte, şi mai ales la deal, îţi răspund pârâul, izv vânturile, florile, păsările etc.; nu eşti singur, eşti ca într-o s tate: nu e *spaţiu surd.*

Aprilie

Iată o antinomie a muzicii:

1. E fără cuvinte, e *internațională,* deoarece *circulă (azi,* mai ales, și mai ales de când cu radio, o *babilonie muzicală).*

Azi s-a artificializat muzica, nu mai e organică, din cauza internaționalismului.

2. Și totuși, nimic mai adânc local decât muzica, decât cântecul. Muzica leagă pe om de *loc* și de amintirile copilăriei.

Pentru V. I. Popa, dealurile Tecucilor sunt mai ales melodia trenantă și pătrunzătoare (să pun să mi-o cânte) din *Velerim, Doamne.*

Muzica e o *continuare umană sonoră* (ca și limbajul, la început) a locurilor, a câmpiei, a munților, a dealurilor, a râurilor, a bălții, a anotimpurilor, a *vânturilor.*

E o legătură profundă, aproape geografică, între cântec și regiune. Nu poți schimba muzica organică a locului, după cum nu poți schimba vânturile de acolo.

Muzica e și *meteorologie.* E [ceva] cosmic; și metafizic; și adânc biologic. De aceea e o nenorocire că țăranilor noștri li se duc: muzică artificială de oraș, cântece patriotice ori radio. La serbări, când cânți sau joci ceva național, țăranii tresaltă.

Dar modernii au distrus spațiul cosmic și au închis ceea ce era metafizic și cosmic *(cântecul)* în *mașini;* cântecul azi e *prizonier* (mare și atrăgătoare dezvoltare). De aceea e minor, savant și închircit.

Dar pe Bărăgan nu e așa. Acolo cântecul cântă din *gâtlejuri de lup,* din rafale aeriene, cât o aripă a Cosmosului, acolo cântă nostalgic și anonim câmpiile, acolo lumea s-a definitivat larg, iată, după prima zi a Creației.

Iunie 1935

Peisagiul se vede în muzica Bărăganului (căci natura și omul fac un tot; e o corelație, vezi [Rădulescu-]Motru); muzica Bărăganului are ceva din obsesia infinitului (un amestec de infinit și de alean românesc minor), are nostalgie, vag, adâncime, nonșalanță, *e mai puțin săltăreață* (asta o spune Voiculescu), mai *șesoasă,* mai *câmpoasă;* e ca o gârlă de Bărăgan, ca o *Ialomița* cu coturi și mers agale și temeinic. Apele de Bărăgan sunt liniștite, dar uneori vin repezi; așa e și omul de Bărăgan. Așa sunt și turcul, și arabul; liniștiți, dar teribili la răstimpuri.

Acest caracter al muzicii de Bărăgan se vede și în mai temeinica aplicare și trăire a *gamei arabe* (vezi manuale de muzică); la munte, la noi, românii, gama arabă e mai stilizată.

Dacă a fost posibilă influența muzicii orientale, turcești, Muntenia, [în] Dobrogea (mai mult decât în alte ținuturi), nu numai din cauza vecinătății și a stăpânirii, ci și din cauză peisgiului, care recepționa ca o matcă simpatică.

Chiar dacă la noi e cam același folclor muzical la munte și șes, *poporul cântă oarecum altfel:* orizontalizează, lungește măsu și dă duioșie anonimă, dă respirație în neștire, dă tristețea co mică, pierderea în universal, făcând fuziunea cu peisagiul. Ve de exemplu, cum cântă copiii, câțiva copii cântând pe prunduri pe maluri de ape: sufletul lor fraged, de plantă, e ca un ghioc și el se face, mai bine ca la adulți, înfrățirea cu natura și cu nost gia lucrurilor, a luminii blânde, a tremurului umbrelor, a am rilor de raze în depărtare.

Poporul român nu e minor, dar poate că a venit prea de rând pe Bărăgan: poezia armanelor, a saivanelor, a sunaturilor târtanilor, a prigorilor - ca niște culori; pumn de culori, inimă culori ale aerului și ca niște triluri discrete, un suspin ireal aceluiași spațiu, al prundișurilor, al revenelii apelor gălbui, coturilor de sălcii, [de] cătini, [de] măceși, [de] porumbe, al pâl rilor de mărăcini pe câmpuri, al Apei Morților (vezi paginile ci de mine acum vreo 15 ani la căminul Sfinții Voievozi), al șirelor paie, de până la război, al bordeielor etc., etc.

(Să fac o mare și impresionanta perioadă stilistică - un blou descriptiv liniștit-dinamic - din toate acestea.)

Nume ca: arman, saivan, ceair etc. arata că le-am luat d turci; a fost un fel de rustică civilizație colonială turcească pe răgan (turcul e om de șes? Ori fiindcă avea nevoie de grâul n tru?).

Am venit poate de curând pe Bărăgan și n-am avut timp creăm și un suflet, un folclor puternic de Bărăgan, dar e ceva; localizare a folclorului românesc, o localizare în raport cu vagu risipitul câmp magnetic al Bărăganului. (Vezi studii și col muzicale de Vulpescu, să-l întreb și pe Folescu, [pe] Chiria Ciorogaru, pentru muzica Bărăganului.)

Iulie 1

Să fac instructive analogii cu undele de radio:

1. pe șes aceste unde merg *mai departe decât la deal;* aș vocea omului de Bărăgan;

2. nu *tăria,* ci mărimea undei importă în primul rând: aș omul de Bărăgan. El, instinctiv, ca să fie auzit, nu vorbește

şi repede, milităreşte (ca muntenii: aromânii au numele de oameni scurte), ci prelung şi uniform, ca o melopee virilă şi impersonală a Cosmosului. Astfel, vocea lui *merge departe* (să studiez şi să văd dacă, vorbind prelung, chiar undele acestea au lungime mai mare. Ar fi întocmai ca la radio).

Omul de Bărăgan se pune, deci, în acord cu Cosmosul;.atât din motive de acomodare (ca să se audă. Şi gesturile nu sunt *prea iuţi,* ci sunt molcome, dar nu prea încete; asta oferă maximum de vizibilitate?), cât şi din motive pur sufleteşti *(grandoarea* liniştită a Bărăganului îl influenţează). Cosmosul modelează omul.

(Să studiez acustica şi optica, să întreb pe fizicieni, raportate la peisagiu, cum variază după peisagiu.)

Mai 1934

Omul de Bărăgan nu cântă numai din gât, numai din cap, numai din limbă, ca orăşenii. El cântă din toţi plămânii, din toată fiinţa, care se desface toată în marea întindere şi curgere a realităţii generate. Omul de Bărăgan, când cântă, lungeşte sunetele şi face pauze mari, ca să le potrivească cu vastitatea întinderilor şi ca vocea să călătorească; şi ca să cânte, oarecum, şi natura, Cosmosul (când e pauză mare, parcă natura cântă).

Omul de Bărăgan *sonorizează spaţiul* cu cântecul lui, care devine o *dimensiune muzicală* a spaţiului şi *cosmizează* vocea prin pauzele, lungimile, anonimatul şi virilitatea ei.

Căci omul de Bărăgan n-are în cântecul lui nici ceva de *manea* turcească - deşi lungeşte vocea, el e viril, aspru, cosmic - n-are nimic nici din muzica de preţiozităţi minore a omului de podgorie, nici din *marşul* ardelenesc.

Omul de Bărăgan cântă ca să se înfrăţească cu stepa, ca să dea respiraţie stepei, cântecul lui e palpitarea branhiilor stepei.

Până şi copiii de Bărăgan cântă aruncând vocea, din toată fiinţa, *infinitului.* Ca nişte lupi ce se măsoară, fără să ştie, cu nesfârşitul.

1936

Vezi „Foaia învăţătorului", nr. ianuarie - februarie 1936: cântece colecţionate şi publicate, din îndemnul nostru, de V. Voiculescu (am pus-o la cărţi despre mine).

Cântecele de Bărăgan au două caracteristici:

1. măsura elastică şi tărăgănată;

2. icniri sporadice, ca urlete de lupi în stepă, prin cari om
parcă vrea să se degajeze un moment de povara imensităţii spaţial

Mai 19

Folclorul muzical ai Bărăganului (să vorbesc cu Vulpesc
vezi în cartea lui) e în acord cu Bărăganul: muzica largă, ondula
larg - aproape orizontală -, matematic-nostalgică, hăuind a si
gurătate, cu ceva dinaintea apariţiei oamenilor în cosmos par
cu duioşii virile, sugerând spaţiu şi singurătate; ori, prin izbu
nire a energiei mult timp reţinute, melodii sălbatice, de ritm ta
şi des: „ţigăneasca" şi altele.

Mai 19

„Gândirea", mai 1935, p. 226[49]: numai că la români nu
nici o deznădejde că nu-şi vor putea atinge fiinţa; vorbesc de
mânii din Bărăgan, cu o *împăcare cu natura,* identificându-se
infinitul. Cântecul e larg, ondulat, are şi el ceva de infinit şi c
uşor nostalgic, dar nu e nici un chin; acesta e la ruşi.

Românul e împăcat cu natura şi nici nu vrea să călă
rească, fiindcă ştie că centrul e pretutindeni, dacă el se găseşte
adevăr în realitate, şi el are sentimentul că e încadrat în *real.*

Pag. 227: pe Bărăgan nu prea e doină. Patria doinei e plai
Doina e prea subiectivă, lirică, personală pentru Bărăgan, iar,
de altă [parte], e prea reţinută; omului de Bărăgan îi trebuie or
muzică impersonală, ori o muzică de izbucnire barbară.

Manelele turceşti s-au putut localiza pe Bărăgan şi fiindcă
potrivesc puţin cu nostalgicul plutitor al omului de Bărăgan.

19

Versurile populare se dislocă uşor (parcă ar avea *logică*
lară) dintr-un complex, dintr-o poezie, şi intră în altele; de ac
găsim aceleaşi versuri populare cari au intrat (câte 2-3, ori m
multe) în multe poezii.

De aceea versuri de munte, de păstori, au intrat şi în po
de Bărăgan (plaiurile rămâneau o obsesie pentru românul stab
la câmp - cel puţin un timp).

19

Vocea pe Bărăgan călătoreşte. Cântecul pe Bărăgan parc
o dimensiune a aerului. Omul pe Bărăgan cântă cu toată gura.

1939

Omul de Bărăgan nu cântă cu gura „rotundă" (cum zice „Prințesa"), ca oamenii prețioşi, de saloane, ci cântă cu gura total deschisă, generos, cosmic - parc-ar cânta o stihie.

Cântecul pe Bărăgan e ca o stihie melodică, ca o dimensiune a atmosferei şi are marea calitate de a *călători* (sunetul omului de Bărăgan călătoreşte chiar dacă nu e tare. Compară cu sunetele puternice, dar cari se opresc brusc).

Cântecul pe Bărăgan e mai anonim ca oriunde, e ca o incantație a atmosferei - ori e ca al unui lup de stepă.

1935

Cântecul specific Bărăganului e cel pe care-1 cântau alde Tistu, Vulpescu la Paris? Nostalgie naturistă şi resemnată?

Vezi cuvintele. Să vorbesc cu Vulpescu şi cu Folescu; şi cu Niculescu; şi cu Andrian.

Martie 1934

Vezi muzica şi dansurile de pe Bărăgan:

De-am avut, de n-am avut,
Am făcut ce am putut...

Ce frumoasă mândrie interioară şi ce bărbăție! Şi asta o spune o femeie - o vădană. Ce dovedeşte asta? Că Bărăganul creşte oameni *virili.* Până şi pe femei le virilizează.

(Vezi în Niculescu-Varone - să-1 întreb; şi în Vulpescu; şi în colecția de poezii populare; G. Dem. Teodorescu a cules la Brăila.)

Octombrie 1973

De-am avut, de n-am avut,
Nimănui nu am cerut;
Am făcut ce am putut,
Nimenea nu m-a ştiut.

Acestea sunt versurile unei femei mândre de pe Bărăgan, rămasă singură (să le citez).

Mai1976

Demnitatea solitară a femeii din câmpia Bărăganului:

De-am avut, de n-am avut,
Nimănui nu am cerut;
Am făcut ce am putut,
Nimenea nu m-a ştiut.

întinderea solitară a câmpiei Bărăganului dă demnitate.

Pentru caracterizarea spațiului Bărăganului este semnific tiv dansul *Tigaia* (deci nu spațiul horei, cum zicea R. V.). Un da jucat de patru persoane, cari formează o elipsă vie de corpuri u duioase, mişcându-se în jurul unui centru şi dând iluzia un cerc în mişcare. O iluzie optică, mai mult, ontologică. Greu descris pentru cine n-a văzut acest dans (să-1 întreb pe prfeo Nicolae] Constantin).

De aici se poate pleca pentru a-1 completa pe Blaga. Spat de deal-vale (mioritic) este mişcarea în *succesiune,* în timp, oa cum; Bărăganul e mişcarea în *simultaneitate,* în spațiu, oarecu S-ar zice că spațiul mioritic şi cel al Bărăganului amintesc Heraclit şi de Parmenide, uniți într-o sinteză românească (dar Parmenide nu *inert* şi un Heraclit nu cu cicluri).

Astfel, spațiul de deal-vale şi spațiul Bărăganului comp tează viziunea românească a Existenței cosmice (şi adaugă, p religie, şi viziunea existenței metafizice).

19

Dansuri *(Tingirea)* şi cântece *(Ah, bordei, bordei...)* de Bă gan. Să vorbesc cu Nică, Dionisie, cu lăutari.

Când cântă țăranii pe Bărăgan, parcă sunt nişte lupi stepă. Cântecul nu are ecouri - pe Bărăgan nu există ecoul, *există întoarcerea,* fenomenul e numai o *dată* şi e etern, într fel, nu se întoarce ca ecou; deci, pe Bărăgan nu e *contrazi* până şi ideea de contrazicere e inexistentă. Pe când la deal, munte sunt ecouri şi oamenii se contrazic uşor. Pe Bărăgan tura nu contrazice, ci absoarbe şi eternizează; şi nici oamenii se contrazic şi nu-şi precizează eurile. Vă dați seama de ce m importanță e acest fapt: că pe Bărăgan nu e întoarcere, nu e ec fenomenul există o singură dată ori e etern - căci pe Bărăgan sunt *pereți.* în schimb, dacă nu au ecouri, cântecele de pe B gan au *perpetuare,* călătoresc oarecum prin aer, la infinit (se-aud lipovenii cântând în baltă ori la bostănării, când cântă şii în Bugeac şi-n stepa Rusiei).

Mai1934

Vezi *Tingirea:* ce armonios și atrăgător e! E un *spațiu pendular* (să-l descriu).

Septembrie 1969

Dansul *Tigaia:* e tipic pentru Bărăgan; parcă umblă spațiul, parcă linia rotundă a Bărăganului se unduiește grațios și cvasi-amețitor (dansurile nebunești - ca *Țigăneasca* - sunt de la munte?).

Apostol Culea are ceva despre Bărăgan și despre ape.

Mai1935

Spoitoresele: acest joc (nu știu dacă e născut pe Bărăgan, dar e localizat admirabil pe Bărăgan) reprezintă tipic Bărăganul; căci e un fel de cerc mișcător, în care se înscriu o serie de elipse concentrice și rulante pe același plan, dând astfel admirabil intu-iția liniei curbe și cu volum, a *voluptății* cercului și mai ales a acelui *dinamism static,* care e nota fundamental a Bărăganului.

Spațiu și sacralitate

Corecția ortodoxă a personalismului. Bisericile Bărăganului. Bărăganu
creștinismul. Bărăganul și moartea

Martie 19

Bărăganul e acultural. La acest fapt se adaugă că și ortod
xia e aculturală (vezi Keyserling, *Sur Vart de la vie,* p. 288); ceea
face ca românii să fie aculturali?

19

Așa cum de ortodoxie s-a spus (vezi [Rădulescu-)Motru)
prin impersonalismul ei, a împiedicat pe români să-și vădeas
anarhia, tot așa și Bărăganul, prin *apersonalul* și *alimitatul* lui,
binevenit pentru a stinge personalismul românesc.

Deosebirile dintre personalism, literatură și minorism; or
doxia nu formează personalitatea; tot așa și Bărăganul: lasă s
fletul să dormiteze, cu mari forțe și nostalgii în el, ceea ce duce
vag și, la ocazii, la răbufniri *primare, de un orgoliu cosmic* (v
Crainic și Nae I[onescu], orgoliul lor enorm, bărăganic).

August 19

Creștinismul a adus personalism și absolutism metafizic:
ece om, și *mai ales cel comun,* vrea să fie *absolut* și nemuritor:
spune creștinismul că ești nemuritor și că *orice suflet e un ab*
lut? (Vezi Pârvan, *Marc Aurel[iu],* p. 232-233.)

Martie 19

împac religia cu Bărăganul? Dar Comenius, Bonaventura?

Creștinismul în *mijlocul naturii* impersonalizează (vezi asce
sihastrii, cari trăiesc cosmic religia).

Creștinismul în mijlocul societății personalizează: în Ap
s-a născut personalitatea.

August 19

Omul e totul, pentru el au fost făcute *toate;* Dumnezeu g
omului o are, sufletul e rupt din Dumnezeu, omul e scopul cr
țiunii (vezi și la stoici, Pârvan, *Marc Aurel[iu],* p. 100. nota. Vez
Weber, [în] *Istoria filozofiei).*

Cum nu era să iasă personalismul *modern* de aici?

Bărăganul nu e aşa. Natura *îl face pe ţăran* impersonal. El nu vrea (şi nici nu se gândeşte la asta) legi speciale *pentru om* ori pentru om şi Dumnezeu.

De aceea apusenii taie animalele; iar Descartes le declara maşini.

Creştinismul viitorului va trebui să fie mai puţin personalist, din punct de vedere moral, iar din punct de vedere teoretic, mai ştiinţific.

Noiembrie 1941

Pe Bărăgan îţi găseşti *linişte a,* împăcarea metafizică. De ce? Fiindcă *scapi de obsesia timpului, a istoriei.* Neliniştea e dată de istorie, de timp. înţelepţii trăiesc pe deasupra timpului. (Când mergeam la Ruşeţu, în 1931-1932, parcă eram în eternitate. Era arhaic, măreţ! O căruţă a trecut încet pe lângă noi; a venit din nesfârşit şi a trecut în nesfârşit.)

Septembrie 1933

Să studiez problema tragicului - cu problemele anexe - şi Bărăganul.

Septembrie 1933

Omul ori n-are intelect superior, ori, dacă are, e *tragic* sau *pesimist* (vezi Pârvan: gândul este funebru, filozofia e tragică).

Dar Bărăganul dă *intelect înalt,* fiindcă dă infinitul, perfecţia, lărgirea personalităţii, dar fără anarhie, ori îl păstrează, fără a da tragic-funebru.

Interesantă perspectivă pentru a arăta valoarea Bărăganului (dezvoltare).

1939

Să vorbesc de bisericile de Bărăgan: mari, luminoase, ca nişte saivane sacerdotale; pe Bărăgan nu e biserică de lemn ori de piatră, mică, înghemuită, nu e biserică-sihăstrie ori peşteră. Ci e biserică mare, geometric-luminoasă, înfrăţită cu Cosmosul.

Pe Bărăgan satele sunt *noi* şi *mari.* Biserica de Bărăgan e mare, dar anonimă, nu e personalistă. în Moldova bisericile sunt mici, dar personaliste; bijuterii artistice. La bisericile de Bărăgan nu primează arta, ci aerul anonim, cosmic.

De altfel, să vorbesc odată de *anonimatul* Bărăganu nepersonalismul lui, acesta punându-şi pecetea în toate ma festările de viaţă şi [în] valorile culturale ale Bărăganului.

Ianuarie 1

Bisericile cari cuprind cel mai mult spaţiu *sunt cele de I gan.* Cele de munte sunt pe vârfuri, au ceva trufaş, parcă ar f *afară de spaţiu.* Cele de deal sunt în vii, sunt mici, n-au spaţiu

Cele de Bărăgan au un ocean de spaţiu în jur, care năvăl pe ferestrele mari; sunt mari fiindcă sunt noi, în sate noi, şi - satele de Bărăgan sunt mari şi noi, au ceva colonial, iar fe trele sunt mari şi albe; nu au vitralii.

Iulie 1

E o înrudire adâncă între biserică şi pădure, atât în cee priveşte religiozitatea şi pădurea, [cât] şi *arhitectura* bisericilo pădurea.

Primii idoli şi temple au fost în păduri? în pădure simţi voia să te închini; câmpul e *cosmizant* şi vag. Pădurea d *frayeur,* teamă (respectuoasă), şi te îndreaptă spre Dumnezeu dă măreţie (vezi şi „La vie catholique", 13 juillet 1935, p. 6 *cathedrale et laforet).*

Bisericile s-au făcut după *catacombe şi păduri* (cele dintâ cuinţe stabile ale oamenilor).

Septembrie

Bărăganul dă geometrizarea mistică a fiinţei.

Septembrie

Pot lăuda Bărăganul fără să cobor creştinismul. Căci E ganul e *impersonal,* e adânc, armonios cosmic, dar e fără ist fără cultură. Aistoric, aeonic, acultural.

E netragic.

E nepesimist.

E ceva adânc, perfect, un scop în sine.

Dar cât rămâne Bărăgan pur, nu produce cultură. Da vrem cultură! Deci, vrem creştinism, vrem tragic etc. însă nostalgia Bărăganului şi, când cultura ne oboseşte şi devine sistentă, ne ducem să ne refacem în Bărăgan.

Şi mai recomand Bărăganul şi [pentru] ca, *din când în când,* să ne corectăm personalismul; *ceva din Bărăgan* trebuie să păstreze cultura.

Religia are ceva din Bărăgan: virilul, infinitul, eternul (numai că sunt *umanizate).*

August 1934

Guignebert se plângea de monotonia slujbei religioase, a *Evangheliilor,* fiindcă nu înţelegea nimic. Tot aşa, oamenii se plâng de monotonia Bărăganului.

în realitate, nimic nu e mai adânc şi mai permanent *inedit* decât religia şi Bărăganul: infinitul transcendent şi infinitul cosmic (Guignebert Charles, vezi Sterie Diamandi, p. 251-270).

Octombrie 1960

„Que d'eau, que d'eau"[50].

Liturghia şi Guignebert; şi doar e vorba de un specialist în ideea creştinismului. Dar, dacă n-avea coardă!

1932,1933

Bărăganul şi moartea

Pe Bărăgan admiţi moartea; chiar cu o voluptate frumoasă, obiectivată, dacă ai un *suflet de Bărăgan.*

Căci nicăieri nu poţi trăi mai bine forma nemuririi prin absorbire în infinit şi în natură, ca pe Bărăgan.

Să dezvolt cele două idei: nemurirea are valoare numai dacă e nemurirea formei tale individuale, ori nemurirea are un sens chiar dacă e sub forma nemuririi tale *impersonale,* adică a reintrării în curentul marelui Tot? Da, admit *ultima nemurire.* Numai egotiştii ori individualiştii ţin la nemurirea *personală* Oare *individuarea nu ne-a adus destulă durere aici, pe pământ,* mai e nevoie s-o dorim şi pe lumea cealaltă? Dorinţa nemuririi personale nu e un romantism individualist?

Şi totuşi, ce durere e în această problemă, *ce rătăcire a minţii e să mori personal definitiv!* Nu e vorba numai de individualism aici. Ci de o *raţionalitate* a minţii noastre. Dacă mori de tot ca persoană, nu ştii ce rost logic mai are lumea. Fiindcă, dacă tu, ca *persoană,* eşti ceva neesenţial în lume, o formă trecătoare, atunci şi logica umană e ceva accidental şi, deci, noi nu mai înţelegem nimic din rostul lumii acesteia.

Raţionalitatea logicii şi a lumii sunt, deci, legate de nem
rea personală, măcar a esenţei persoanei tale, Aici e valo
creştinismului, care oferă nemurirea personală.

Şi totuşi! Tot logica ne spune că e greu de admis nemur
personală. *Aici e încă o contradicţie* a logicii; ea nu poate do
nemurirea personală; şi legitimitatea ei e legată de eternitatea
într-un fel, de nemurirea personală umană.

Religia e, deci, chemată să satisfacă chiar logica, depăşin

Dar tot aici e şi valoarea Bărăganului; fiindcă el te îm
cu intrarea în natură, cu *nemurirea impersonală.*

El nu-i nici ştiinţă, nici religie. E ceva unic. Bărăganu
împacă cu moartea, fiindcă te introduce *încă din viaţă,* în vi
abstractă şi globală în acelaşi timp, a naturii.

Aici e şi *valoarea ştiinţei, care* şi ea te *împacă cu moarte*
dividuală şi cu nemurirea impersonală, dar nu pe cale de intu
directă, cum o face Bărăganul, ci pe cale de argumentare lo
deci, indirect; deci, mai greu de admis. Ştiinţa e contradict
aici: îţi dă conştiinţa de sine, şi-ţi ia totodată speranţa în nem
rea personală. Ştiinţa nu-ţi dă conştiinţa de sine decât pentru
da conştiinţa suferinţei tale, a tragismului tău, a morţii tale
momentul când îţi dă conştiinţa de sine, îţi dă şi conştiinţa s
rinţei tale.

Religia de asemenea e *contradictorie;* pe de o parte, îţi *c*
umilinţa, sacrificiul, iubirea; pe de alta, îţi cultivă *individuali*
făcându-te să te gândeşti la nemurire şi la mântuire. Poate fi
mai ascuţit *personal* decât gândul continuu al *mântuirii?*
pentru creştinism, sufletele umane *sunt primordial, metafizic*
ca atare, adică individuale. Individuarea, după creştinism, e
metafizic, esenţial. Individul, după creştinism, nu poate disp
niciodată, intră în rai sau în iad; dar niciodată nu te poţi sti
nu poţi muri, nu te poţi elibera. Eşti condamnat sau să huzu
în rai, sau să te chinuieşti în iad.

Poate că tocmai prin acest *personalism* al creştinismulu
este mai valoros pentru oameni. Atât e de adevărat că în c
nism e şi personalism, încât sunt suflete adânc creştine, mod
cari renunţă de fapt la *promisiunile* personaliste ale creştini
lui; am văzut oameni cari fac numai bine, cari se închină
Dumnezeu, dar cari nu se preocupă de *mântuirea lor.* Ei ren
deci la ceea ce e contradictoriu în creştinism, la aspectul p
nalist. Pe câtă vreme am văzut atâţia creştini buni contabili,

se gândesc mereu la *mântuirea lor,* aproape cu un fel de ferocitate spirituală.

Idee foarte, foarte însemnată; *acum îmi explic de ce Renaşterea şi personalismul epocii moderne* s-au născut pe lume. *Fiindcă matricea lor e însuşi creştinismul.* Da, da!, un *abrutissement*[51] degenerat al unui aspect al creştinismului - vorbind *psihologic* şi nu religios - este nietzsche[an]ismul. *Lucifer e conţinut în înger,* chiar în creştin, fiindcă creştinul se gândeşte la persoana lui şi, într-o bună zi, se poate gândi să pună persoana lui deasupra.

De altfel, dacă Evul Mediu a generat epoca modernă, e nu numai prin contrast, ci şi fiindcă, într-un fel, conţinea în el acest personalism. E logic: creştinismul cultiva un *fel de personalism transcendental.* E aproape fatal ca, la un moment dat, acest personalism şi renunţe de a se mai valorifica în transcendent şi să ceară valorificarea pe lumea aceasta.

Analogie cu ce zice [Rădulescu-]Motru [în] *Puterea sufletească* despre creştinismul medieval, care e creat condiţiile necesare - prin înlăturarea arbitrarului şi a zeilor - pentru crearea ştiinţei, ce avea să-l dărâme aproape mai târziu.

Natural, creştinismul, ca religie, e bun aşa cum e, fiindcă e o religie fără nici un element personal, e inumană (să studiez *budhismul).*

în Evul Mediu prevala elementul impersonal din creştinism: durerea, sacrificiul, renunţarea, Azi prevalează celălalt element: personalismul transcendental; numai că *şi-a îndreptat juisarea aici, pe pământ.* E o alternare. V-aţi gândit vreodată *cât element personal dă creştinului* gândul mântuirii lui, al nemuririi personale? Gândul că Dumnezeu şi Iisus se gândesc *la tine,* că Iisus s-a sacrificat pentru *oameni,* pentru tine?

Natural, creştinismul nu e valabil decât atât timp cât se păstrează echilibrul, dozajul necesar, armonia între elementul impersonal şi cel personal - aşa cum era în Evul Mediu. Azi e o dislocare şi o deviere periculoasă. Creştinismul autentic e acesta: *impersonalism pe lumea aceasta şi personalism în cer.* Impersonalismul e, deci, un *mijloc* şi personalismul, un *scop.*

De aceea era fatal ca, la un moment dat, în Renaştere, atunci când oamenii începeau să se îndoiască de e o lume viitoare, să pună personalismul ca scop pe lumea aceasta. Căci scopul intim rămânea acelaşi. *Idealul personalităţii* e ceva *specific modern.* El nu a fost în antichitate, sau cel puţin n-a fost ca azi.

De ce? Fiindcă trebuia să fie creştinismul Evului Mediu ca s creeze.

E semnificativ că filozofii cei mai specific creştini (Kant autonomia individului; Leibniz şi *monadele individuale;* Rousse şi egalitatea sacră a oamenilor; Descartes şi bunul simţ perso şi nemurirea...) sunt şi cei mai personalisti, *în fond,* în doctri lor. în *acest sens,* ştiinţa modernă şi personalismul modern der din creştinism: până la iluziile panlogismului şi panpsihismu metafizic (Hegel, Fichte...); în antichitate, acestea n-au fost.

Până şi pesimismul îl putem deriva din creştinism, adică c setea de fericire absolută şi eternă - concepută de creştinism, c constatată de ştiinţă că nu se poate realiza *aici;* în momen dispariţiei credinţei în viaţa viitoare, era fatal să [se] creadă *pesimism.* Căci creştinismul obişnuise lumea cu idealul u fericiri absolute, de un perfect romantism metafizic; anticii orientalii nu apăsaseră asupra acestei idei de fericire absolută.

(Să studiez şi să descriu imaginea absolută pe care cre nismul şi-o face de fericirea din cer, de huzurul divin, în rai; n şi asta o supremă eudemonie[52]? Etc., etc. Să continuu studie acestor idei, deocamdată provizorii.)

Bărăganul dă impersonalizare virilă. El dă stinge individuării, pe de o parte, dar, pe de alta, dă realizarea cosm anonimă, un fel de *extaz infinit obiectiv,* dă o stare în care moar nu mai are nici un sens. Cimitirele mici, trecătoare, de pe B gan, cu cruci de lemn, sunt *simbolice.*

Extazul Bărăganului e în acelaşi timp mistic şi matema *altă antinomie valoroasă.* E deci misticism, dar şi *claritate poz* totodată, nu are nimic din transa şi suspectul misticismulu altă natură. Structura celui ce contemplă Bărăganul are ceva atitudinea metafizică şi structura *astronomului filozof.* Acesta miră mut, impersonalizat, într-un fel de misticism matematic, finitul spaţiului cosmic şi armonia lumilor siderale; la fel e ş *Bărăganul.* Numai să fie un Bărăgan *pur,* mare, fără case, [reliefuri (să dezvolt).

Cei ce iau întâi contact cu Bărăganul sunt apucaţi de u de panică metafizică, le e frică de *plictiseală* şi de *moarte.*

Bărăganul dizolvă, resoarbe *formele individuale:* de a orăşeanul, citadinul e apucat de o groază pe care n-o înţe când e pe Bărăgan: cică nu vede „decât cer şi pământ".

Niciodată nu se pot vedea mai bine artificializarea, indiv alizarea dusă la paroxism şi frivolizarea omului modern c

când îl pui în fața Bărăganului; îl pui în fața spectacolului cel *mai măreț* şi el zice că nu e nimic, că e *puțin.* Analogie cu acele animale cari n-au simțuri pentru vibrații prea multe de lumină ori sunet. Omul modern a pierdut unele simțuri, în acest sens. Omul modern se simte comod să trăiască şi *fără cer, şi fără pământ* - adică în plină şi măruntă artificializare, la oraş -, dar nu mai poate suferi spectacolul, contactul nud cu cele *două elemente ale lumii, ale fenomenului, cari sunt cerul şi pământul.* Omul modern a căpătat o *psihologie de struț în metafizică:* se ascunde în nimicuri, ca să nu mai vadă cerul şi pământul.

Omul primitiv nu era aşa; şi nici țăranul nu e aşa. Ei trăiesc cu *cerul* şi *pământul* - cele două chei ale vieții - şi viața lor e altfel. *Normal* ar trebui să fie ca *harul,* suprema fericire, să fie să fii pus în fața cerului şi a pământului, în chip direct: poate fi un spectacol mai măreț şi mai liniştit?

Fiindcă el simte că piere ca individ istoric, ca individ pur şi simplu. Un astfel de orăşean poate, cu timpul, să fie cuprins de neurastenie, de nebunie, dacă e ținut pe Bărăgan mult timp.

Şi totuşi, pentru cei ce au suflet de Bărăgan, chiar dacă nu s-au născut pe Bărăgan, această intrare în Totul întins e o fericire. Chiar şi pentru *unii dintre ceilalți,* dacă persistă şi-şi fac educația, vom vedea că de la un timp panica dispare şi încep să trăiască voluptatea impersonală a infinitului. Panica în fața Bărăganului e o panică de găină în fața Cosmosului.

Bărăganul, deci, la început, îți stinge personalitatea, viața din tine, dar apoi îți dă o trăire suprem virilă şi impersonală. El dă altă formulă metafizică decât religia creştină, într-un fel.

Țăranul de pe Bărăgan are un fel de spiritualitate înaltă, are un fel de păgânătate de o supremă spiritualitate şi impersonalitate. E țăranul cel mai profund mistic şi mai clar totodată din România, cel mai *imobil,* mai greu de deplasat, şi care are totuşi cea mai mare energie când izbucneşte. Ibrăileanu n-are dreptate când spune că munteanul e politic; politic, citadin e moldoveanul. Revoluțiile le începe moldoveanul, dar le continuă şi le face munteanul.

Dar cum împac Bărăganul (cu ce am zis mai sus) cu creştinismul? Să studiez chestiunea (să studiez şi felul de creştinism al țăranului de Bărăgan). Iată două soluții (să caut însă şi o alta, dacă se poate, care să solidarizeze mai mult Bărăganul cu creştinismul) :

1. tot ce e valoros pentru oameni e şi personal, şi impers nal; aşa e ştiința (vezi mai sus), aşa e arta (care dă voluptate pe sonală şi uitare de sine), aşa e religia creştină, aşa e Bărăganul;

2. toate lucrurile mari, toate realitățile *meridionale ale* vieț ale existenței, sunt *antinomice: arta.* dă iluzie şi realitate, e şi vis realitate; ştiința e logică, explicativă, şi e mută în fața metafizic religia predică umilința şi fericirea personală. La fel şi Bărăganu

De ce lucrurile mari (şi am putea număra aici şi *omul atare, care* e păgân şi suflet egoist şi altruist) sunt antinomic Fiindcă ele *ating realitatea ultimă, iar* realitatea ultimă e contr dictorie pentru înțelegerea umană.

Există deci două feluri de contradicții: 1. cele ale fenome lor, cele cotidiene, *dinăuntrul* ştiinței, şi cari dovedesc neştii noastră în acea chestie ori minciuna - contradicții provizorii, c sunt ceva inferior; şi 2. contradicțiile ultime, cari sunt tocmai vada marii realități a supremei valori. Aşa sunt Religia (toate r giile? să analizez), Ştiința, Arta (dar filozofia?) şi aşa e şi omul aşa e Bărăganul.

O religie care n-ar avea nici un element personal ar fi or numai religie nu. Religie înseamnă *Dumnezeu, o* ființă cu c personal, iar Dumnezeu implică pe *om,* deci personalit umană.

în Bărăgan simți că ce e mai bun în tine, adică ce e esențial, mai generic, nu e nimicit.

Durerea şi nemurirea (adică problema lor) au născut filo ile şi religiile. Bărăganul oferă şi el o soluție la aceste problem soluție care e o filozofie, o religie, o artă - implicate, topite în eaşi atitudine[53].

Antinomiile Bărăganului

Nouă sinteze ale antinomiilor. Cea mai însemnată antinomie a Bărăganului: finit - infinit. Alte antinomii

1932

Bărăganul e pentru mine nu numai supremul deliciu, dar şi o problemă.

1933

Bărăganul se poate studia, deci, din punct de vedere logic (antinomiile), dar şi din punct de vedere moral.

1

Martie 1932

Cum se explică farmecul intens şi misterios al Bărăganului?

El e o realitate spirituală bogată şi tare. Şi e aşa fiindcă implică anume sensuri adânci şi o serie de antinomii foarte creatoare - sensuri şi antinomii de cari nu-ți dai seama, dar ele sunt *efective* asupra sufletului tău şi se înglobează într-o unitate logică şi psihică tot aşa de completă, de perfectă, ca şi un corp geometric.

Asupra acestui fapt trebuie să ne oprim mai mult: sunt multe stări sufleteşti valoroase în noi şi cari par foarte simple ori par inconştiente - şi totuşi, la formarea lor ori la ființa lor actuală au fost ori sunt un complex bogat de judecăți şi raționamente semi-conştiente, subconştiente aproape. Până şi la baza mecanismului vederii au fost o serie de judecăți. (Vezi şi alte exemple în psihologie; fără a vrea să zic că *instinctul* e condensarea atavică a unor raționamente de altădată, cum zic unii psihologi.) însă nu cunosc un exemplu mai bogat şi mai subtil în care starea sufletească să fie determinată de mai multe, mai inconştiente şi totuşi mai subtile raționamente decât în contemplarea Bărăganului, a unei câmpii, [a unei] stepe (să compar şi cu descrierea Saharei).

Sentimentul naturii în general e provocat de asemenea multe raționamente de subsol. Cine n-are sentimentul naturii înseamnă că e sărac în asemenea raționamente vagi, deşi poate fi un logician clar, perfect. E rău dotat ca gândire complexă, dar de

culise, ale sufletului. Şi câte stări sufleteşti ale noastre nu imp asemenea sentimente de clar-obscur psihic! Nici nu bănuim.

Iată o serie de antinomii pe cari le-am putut stabili p acum:

1. Bărăganul e un infinit - şi totuşi e un infinit *concret,* d chis în fața ta; o antinomic fecundă.

2. Din cea de mai sus decurge o altă antinomie, cu o m valoare *poetică,* fiindcă infinitul concret există, e ceva *real* fiindcă e infinit, ți se pare că e ceva ireal, o mare şi nesfârşită r litate; de aici, caracterul oarecum straniu, ireal, poetic, al Ba ganului. E o luptă între *realitate* şi *irealitate,* e confluența tai între real şi ireal, e o sinteză unică şi enormă de real şi ireal. N aici însuşi principiul operei de artă cu caracter major?

Bărăganul e o muzică mută, spațializată, uniformizată esența muzicii, fără haina ei sonoră, e muzică în stare *pură* (ş aceea nu mai are nevoie de sunet). Bărăganul te pune în metafizicului pur (vezi Schopenhauer), direct şi fără evoluție; mai e nevoie de evoluție, tocmai fiindcă eşti în posesiunea real ții totale şi ultime. Bărăganul e o muzică fără sunet şi fără d nire, o muzică majoră.

3. O antinomie subtilă, înrudită cu cea precedentă, dar identică: Bărăganul nu-i *nimic şi* totuşi e *tot.* Despre el se po zice însă, cu mai multă dreptate decât zicea Frobel despre s „Nici un unghi, nici o linie, nici un plan, nici o suprafață nu arată în ea şi, cu toate astea, ea are toate punctele şi toate prafețele" (Compayre, *Histoire de la pedagogie,* p. 379).

Bărăganul nu e punct, linie, figură geometrică delimitată e *nimic,* şi totuşi e *totul,* fiindcă e infinitul şi infinitul cupr totul.

Antinomia aceasta nu e cea precedentă. Acolo ți se p ideal tocmai fiindcă e infinit. Aici ți se pare *totul,* tocmai fiind infinit.

4. Din punctele 2 şi 3 decurge o altă antinomie, mai p culară, subtilă, de o mare valoare poetic-filozofică. Bărăganul prinde o antinomie ce rezidă în una din însuşirile lui, acee infinit. Fiindcă e infinit, e *ireal.* Dar fiindcă e infinit, e *tot.* atributul unic de infinit, decurg două concluzii *contradicto totuşi solidare,* solidare în ceva viu şi armonios şi tocmai de a creator. Fiindcă sunt *solidare,* de aceea sunt creatoare, duc armonie *superioară şi vie.*

5. Bărăganul are ceva arhaic, bătrân în el, ca vremea - şi totuşi e ceva virgin, tânăr. Altă antinomie, deci.

6. Bărăganul e *metafizic;* şi totuşi e o *împăcare deplină.* Asta e poate antinomia cea mai fecundă. Contactul cu metafizica, de obicei, nelinişteşte; dar Bărăganul e o împăcare. Şi nu împăcare în platitudine ori în uitare, ori în absolut estetic (ca în artă), ci o confundare într-un metafizic pur, într-o infinită geometrie a liniştii.

Pe Bărăgan nu e nici neliniştea majoră de la munte, nici neliniştea majoră şi uneori aproape patologică de la mare, nici neliniştea (mai bine zis: agitarea, *vibratilitatea)* amabilă şi superficială de la dealuri.

Imensa valoare a Bărăganului e că este un *bien-etre*[54] *metafizic,* un *bien-etre* sublim şi liniştit, sublimat şi totuşi cu senzaţie foarte reală, real şi totuşi foarte spiritualizat, metafizic pur. E un *bien-etre* metafizic, dar nu religios, nici filozofic, nici altfel; să stabilesc câte feluri de acomodări metafizice există şi că acomodarea metafizică pe care o dă Bărăganul nu e nici cea *filozofică* (care e sau farmaceutică, sau dogmatică - cu atât mai dogmatică cu cât persistă îndoieli refulate; psihologia dogmatismului şi fanatismului, ca şi a renegatului, se pot explica admirabil prin psihanaliză, sau sceptică), nici cea religioasă (cum e?), nu e nici acomodarea prin imbecilizare. E adevărat că acomodarea religioasă uneori poate fuziona - rezultând ceva m[ai] complex - cu cea prin sentimentul naturii: Sfântul Bonaventura etc. Bărăganul dă o acomodare metafizică pură, specifică, nici filozofică, nici religioasă, nici artistică, dar având poate ceva din toate acestea.

Bărăganul e infinit şi din cauza asta nu mai ai chinul începutului şi sfârşitului lumii, [al] realităţii în spaţiu; Bărăganul e etern şi din cauza asta nu mai ai chinul schimbărilor istorice, în timp, al morţii şi al dorinţelor. De aceea mai ales, Bărăganul e o acomodare metafizică.

E o acomodare nici păgână, nici acreştină, ci ceva unic, specific.

7. Pe Bărăgan eşti *sigur* - şi totuşi, parcă, cel puţin uneori, nu mai e gravitaţie.

Pe Bărăgan ai sentimentul securităţii, al securităţii cosmice; ai infinitul orizontal sub picioare. Nu e acelaşi lucru pe un pisc de munte, pe mare, într-o vale. într-o vale cel puţin, piere total orice idee cosmică - e platitudine, orizont de cârtiţă. Pe când eu aici vorbesc de siguranţa *cosmică,* nu de cea morală, nici de cea a

trupului tău. Ci de siguranţa că realitatea ca atare e ceva so stă pe loc. E o siguranţă cosmică, fiindcă e un infinit plan s tine şi ai *viziunea cosmică* pe Bărăgan. Nicăieri ideea de Cosm nu e mai prezentă ca pe Bărăgan. De ce? Fiindcă vezi infini globului, al aerului, şi fiindcă vezi perfecţiunea geometrică sferi (Unde a scris Humboldt *Cosmosul,* cartea lui, ori are alt titlu? parcă a scris-o după o călătorie prin câmpiile Americii.)

Şi totuşi, pe Bărăgan se sublimează *gravitaţia.* Parcă eşti aer, în spaţiul astral, pe un disc infinit în Cosmos, în Univers. pierde forţa de gravitaţie. Parcă simţi *toată planeta sub tine,* dec *ceva. fragil,* cosmic, dar major.

Interesant: pe Bărăgan ai sentimentul *planetei.* Trăieşti planetar (dacă se poate, pentru aceste idei, să citez, ca explica ceea ce au simţit vag cei ce au descris Bărăganul; să caut pa gii). Aşadar, pe Bărăgan ai sentimentul siguranţei în spaţiu ceva analog cu ideea aceasta: nu m-ar dispera problema met zică - ori m-ar dispera mai puţin -, nu m-ar dispera faptul că ştiu ce e cu realitatea generală, dacă cel puţin *viaţa ar fi infin* nu ştiu ce e cu lumea, dar cel puţin să ştiu că lumea de az ţine la infinit, că voi trăi la infinit. Şi nu e vorba aici de faptu nu vreau să mor, ci de ceva pur intelectual - şi totuşi, e un fel dulce şi gravă înfiorare de nesiguranţă: te simţi în spaţiul cosm Cel puţin când tot Bărăganul e acoperit *uniform* de zăpadă. Ş pare, la un moment dat, ca o tipsie imensă, ce, printr-o min sau întâmplare, s-a pus în echilibru, dar e posibil oricând să răstoarne în hăul cosmic.

8. O interesantă antinomie: pe Bărăgan te simţi mai ta mai crescut, şi totuşi impersonalizat, în mare parte. Peisa moldovenesc te personalizează (vezi tipuri *ă la* Ralea), te face f personalist. Moldovenii sunt mai personalişti, politicieni teore zăcaşi, cei din Muntenia sunt calmi, sau violenţi la răstimpuri o apă domoală, cu cascade mari pe alocuri, pe când moldov sunt ca un pârâu spumegos, ce sare din cascadă în cascadă; s ca nişte zeişori mici şi *petillants*[55].

Aici, pe Bărăgan, scapi de durerea individuării (vezi în Sc penhauer ce înseamnă asta şi la budhişti, mai ales), dar *distrugându-te,* ci crescându-te, dilatându-ţi, mărindu-ţi limi aproape la infinit (şi micşorându-ţi densitatea, totodată). D aici scapi de durerea individuării, dar nu după reţeta lui S penhauer, ci confundându-te în *Voinţă.*

Lucru însemnat însă: aici nu simți această Voință ca pe ceva dens, fatal-opac, chinuitor, ci ca pe ceva geometric, senin, misterios, însă cu un fel de limpiditate de misticism; misticismul Bărăganului e tocmai în perfecția echilibrului, a formei geometrice. în definitiv, ce *poate fi mai misterios decât o sferă?* Sfera e totodată simbolul suprem al rațiunii și al misterului. (Foarte interesant; să dezvolt.) Asta se aplică și Bărăganului, sfera orizontului și sfera cerului le ai veșnic în față, umbli și ele rămân aceleași, fiindcă, vorba lui Pascal, centrul se muta cu tine, e pretutindeni. *Rețeta* e, *deci, inversă aceleia a lui Schopenhauer* (teză interesantă).

în această eliberare din individuare prin Bărăgan, e ceva din misticismul creștin, pe de o parte, din misticismul budhist, pe de alta. E ceva optimist și sublim. E o *anonimizare* a ta. *Bărăganul anonimizează* mai mult decât orice alte peisagii; românii sunt mai revoluționari în Ardeal, în munți, ori în Banat - Oltenia. 1907 a început în Moldova - dar era, fatal, fără adâncime, căci energia o au muntenii. Ei fac politica *reală* - moldovenii o fac de laborator și vorbe. Dar nu e o *confundare totală,* o depersonalizare totală (și aici e valoarea).

9. Altă antinomie: în Bărăgan îți dai drumul, te uimești, nu mai simți contradicțiile dureroase din societate (ceea ce e o mare voluptate, e o răzbunare impersonală, o eroziune, o revenire la eul tău prim, la libertate), e o expansiune mistică - și totuși, e ceva *disciplinat.* Geometria Bărăganului, perfecțiunea formei, imensitatea peisagiului te disciplinează fără să-ți dai seama. Sufletul tău e ca un fluviu, ce curge pe o matcă largă. E mare ca un fluviu și disciplinat ca un fluviu.

în Bărăgan eul tău se simte liber și mare, și totuși disciplinat de la sine, un fel de libertate clasică; *o sinteză de romantism și clasicism.* O personalitate liberă, mare și totuși armonioasă - curioasă disciplinare a sufletului -, deși *ești în afară de societate, fără nici o pasiune.* Nu este asta suprema *fericire* și suprema *personalitate,* realizare extremă a ta și echilibrare a ta? Foarte valoros. Acest sentiment îl ai pe Bărăgan și de aceea ești fericit - o fericire care n-are în ea nimic plat.

Pe Bărăgan ești cu eul crescut - dar fără nici un *imperialism* (vezi, la [Rădulescu-]Motru, psihologia eului primitiv).

10. Bărăganul e misterios și totuși e clar. Misticismul e sau întunecos, sau lucid. Dar luciditatea lui, când e, este unilaterală, subiectivă, irațională. Pe când misterul Bărăganului are o mare *obiectivitate și limpiditate.* E mistic Bărăganul fiindcă e infinit și

perfect. E circular, sferic. Ce e mai *misterios ca perfecțiune* *Sfera* e misterul cel mai mare, și totuși, claritatea cea mai mare.

De unde vine „seninătatea mediteraneană"? Din faptul infinitul peisagiul[ui] marin, liniștit, e senin.

La seninătatea mediteraneană s-a format spiritul elin. Ac spirit era clasic, dar avea și un romantism (deci misticism) fond - ceea ce tocmai a făcut tăria și unicitatea culturii eline. N o cultura n-a atins cultura elină, fiindcă nicăieri nu s-a dozat m bine clasicismul cu romantismul, forma cu fondul, echilibrul misticismul. Cultura greacă nu era nici alexandrinism de for nici anarhism romantic.

Dar stepa, Bărăganul au ceva comun cu marea liniștită. A că sunt izolate, nu au mijloace de comunicație, rămân arhai Etc.[56]

Noiembrie 1

Bărăganul - expresie a filozoficului, spiritualului oriental, rănesc, românesc.

Bărăganul înseamnă:

1. staticism;
2. infinit;
3. hieratic;
4. obiectivitate;
5. impersonalitate;
6. cosmicism;
7. geometricism;
8. uniformitate, repetiție.

Și totuși, pe de altă parte, mai înseamnă:

1. trăire a misterului;
2. atașare de punctul natal, *nu atât din motive lirice,* pentru că, ontologic vorbind, orice punct e trăirea totului. Țăr de pe Bărăgan nu e liric, ori e [de] un lirism sub clopot, abia ceput;
3. fluiditate;
4. un fel de subiectivitate cosmică, disciplinată;
5. un fel de personalism obiectivat, un fel de animism m obiectiv;
6. variere în uniformitate.

La apuseni e invers: uniformitate în variere; ceea ce e mediocru, anarhic şi *trist.* Să arătăm superioritatea formulei *variere în uniformitate* pentru cultură, disciplină, suflet.

Să socotesc Bărăganul ca simbolul filozofic al nostru şi, în acest sens, să scriu articolul; acesta să-mi fie ideea fundamentală.

1945-1947

Antinomii noi ale Bărăganului:

1. Orgie a suprafeţei, şi totuşi adâncime; se descoperă cerul. Da: adâncime, mister, astronomie. Nu luare de văl [...][57]. S-ar zice că se descoperă pentru a se acoperi, într-un fel. Şi se acoperă cu infinitul şi misterul.

2. Sinceritate şi enigmatic.

3. Neistorie, netimp, dar prezent plenar, în care s-au închis parcă trecutul şi viitorul, pentru a face un prezent echivalent cu eternitatea. De aici, *linişte.* Netimp, şi totuşi,, timp adunat la un loc, în[tr-un] timp prezent total.

4. Gravitate melancolică*, şi totuşi, optimism, siguranţă.

5. Plenitudine existenţială şi ca timp, şi ca spaţiu; sau pe deasupra spaţiului şi timpului, şi totuşi, nu aformal, ci plasticitate.

6. Gol-plin. Plin-gol.

7. Tăcere, şi totuşi, plinătate, tăcere adâncă, muzicală.

8. Imobilitate (nu ca la mare), şi totuşi, legănare virtuală, balansare, ceva odulatoriu (ca la o statuie în care simţi viaţa în linia coapselor).

9. Clasicism, echilibru, nepitoresc, neromantic (vezi Peguy), şi totuşi, fecunditate, viaţă mută, *poussee*[58] romantică, nimic fixat, pedant (p. 21, Peguy: ca la mobilul moral, îndesire şi absenţă egală).

10. Ospitalier, şi totuşi, distanţă suverană, hermetică, invincibilă.

11. Bărăganul [e] variat ca şi *Liturghia;* deci, o mai mare antinomie a lui: uniformitate, şi totuşi, variaţie; uniform - şi totuşi, orgie, profuziune de antinomii. Ca şi când uniformitatea lui ar fi

* Fiindcă e uniformitate, fiindcă este şi tot (asta-i tot?).

făcută tocmai din încopcierea diversităţilor, ca la spectrul s
deci cu un *suprem* pitoresc.

12. Pe Bărăgan nu sunt „pământuri atârnate"; pe Băr
globul pare că e viu oarecum, că respiră încet-ondulat, că
uriaş - uriaşul prin excelenţă - cu viaţă letargică, dar profund

Pe Bărăgan globul pare că e viu, că respiră; el confirmă
aceasta teoria acelor savanţi cari au spus că globul are o pal
ţie ritmică, o respiraţie, *că e, deci, o mare fiinţă.*

(Să citesc pe Humboldt, descrierea câmpiilor, preriilor
America.)

13. Dacă pe Bărăgan e nepitoresc, trebuie să recunoa
că e un nepitoresc măreţ, *stihial,* care e tragic, ca şi sirenele c
dice. De aceea unii sunt atraşi de stepă şi se pierd în ea -
erau unii nordmeni atraşi de ocean (şi se pierdeau în el); c
Amundsen la Polul Nord.

Vezi, mi se pare, o nuvelă de Cisek *(Tătăroaica?),* cu c
care se pierde în Bărăgan.

în acest sens, Bărăganul e cel mai fastuos *labirint,* de
are nici un culoar; e triumful labirintului fără culoare.

1945-

1. Viaţă interioară şi exterioară.

2. Linişte şi violenţă (vezi în Sandu-Aldea).

3. Religiozitate şi paganism cosmic: să te înclini în faţa
mosului.

4. Dor de ducă (dor de rulare, de curgere în timp)
simţindu-se bine în orizont; ca gârlele cari curg mereu, da
grabă, ca Sandu-Aldea, deci nici cu „turism", nici cu disp
nu deplasarea romantismului disperat rusesc, ci curgere de
înceată.

5. Economism şi dezinteresare (aliaj bun: mocan cu
deci, nu burghez): economicismul ardelean şi spiritul ap
aventură al cojanului, dezinteresarea pe care i-o dă [omu
Bărăgan] imensitatea şesului. Infinitul îl face să fie id
dezinteresat, *obiectiv,* n-are interesul mercantil şi materia
economic-metafizic al burghezului.

6. Mândrie şi anonimat („De-am avut, de n-am av
omul crescut în libertatea spaţiului e mândru, ca şi cel
munte.

7. Lirism, ca la N[ae] Ionescu, şi geometrie organică. Patos, majorism.

8. Misticism şi ordine. Ortodoxie? Ea e mistică, dar staticistă şi cosmică.

Nae Ionescu trăia esenţele veşnice; ca şi rusul, care este *ubicuist,* merge peste tot, fiindcă este permanent în *tot.*

Omul care se deplasează continuu rămâne, de -fapt, pe loc, spre deosebire de turist, care e mereu în afara realului.

Aventura timpului dinamic (politica punţilor rupte), tocmai fiindcă trăieşte esenţele statice (N[ae] Ionescu).

Aventura deplasării în spaţiu, tocmai fiindcă trăieşte Totul. Omul de Bărăgan călătoreşte, dar *călătoreşte cu tot cosmosul după el.*

9. Voluptatea de a se pierde în cosmos, rămânând o forţă; mineralism sau cosmicism: şi totuşi *reabilitarea* omului. Omul modern a opus infinitului extern, eul lui. Omul de Bărăgan nu e *rebel* infinitului extern, fiindcă nu a moştenit personalismul Evului Mediu. A rămas la jumătate între universalism cosmic şi personalism.

5

8 noiembrie 1969

Introducere: ca orice lucru sau valoare mare, şi Bărăganul are antinomii. E dovada valorii lui.

1. Solemnitate şi *intimitate.* în adevăr, nimic mai prestigios mai solemn, mai ritual: monoton ca o Liturghie, dar, ca şi ea, cât de variat, *în fond,* ca sensuri şi deschideri de revelaţii continui, dacă îl înţelegi. (Să pun asta la antinomia: *uniformitate şi variaţie sau repetiţie şi inedit.)*

2. *Gigantism şi anonimat* (sau măreţe şi modestie).

3. *Plinătate de sens, densitate de semnificaţie,* şi totuşi, ne-ostentaţie. Sau; densitate şi aerare, fluiditate.

4. *Anularea punctelor cardinale, şi totuşi, cerc perfect,* nu haos, ci cosmos cu două dimensiuni (şi cu calota siderală pe dea-supra).

5. Sfinx, *marele sfinx care e* Bărăganul, şi totuşi, *claritate.* El e totodată un imens sfinx, care-şi ţine ermetic secretele, şi e total deschis, fără ascunzişuri şi curse, ca acelea pe cari le au munţii, dealurile şi chiar marea.

6. *Fast şi simplitate.*

6

25 decembrie 1

1. *Finit şi infinit.*

2. Monotonie (uniformitate?) şi complexitate. Tăcere şi zică (muzica gâzelor, a ierburilor, a vântului); muzica tăcerii tăcerea muzicii.

3. Terrianism şi sideralism; în adevăr, pe Bărăgan te s *sigur* pe pământ (nu ca la munte, ori minor, ca la deal, ci te nic, aşezat şi înşurubat, odihnit), dar tot pe el te simţi ca planetă (nelocuită), în cer; vezi orizontul şi parcă stai pe o im tipsie, [ce] poate şi să se rostogolească. Cam ca pe mare, dar mare liniştită; sentimentul siguranţei - dar cu o picanterie pluteşti în aer.

4. Fatalitate şi libertate. Pe Bărăgan te simţi determinat, şi *respiri liber,* în vastitatea existenţei.

5. Arhaism şi eternitate: *arhaism şiprezentaritate eternă.*

6. Fluiditate şi fixitate. Atmosfera şi liniile Bărăganulu ceva fluid şi o mare transparenţă; dar, pe de altă parte, el e o ometrie perfectă (cerc) şi, ca atare, are fixitate.

7. Fiind un cerc, Bărăganul sugerează ideea perfecţiunii acelaşi timp însă tu simţi că eşti *unic* în vastitatea generală: o perfecţie şi relativitate (ca în religie).

7

4 decembrie

Marea antinomie este sinteza de finit şi infinit. Schellin seşte că asta e în natura artei (cf. Brehier). Alte antinomii:

1. *Localism şi ubicuitate.* Pe Bărăgan, într-un sat de pe B gan, te simţi omul locului, la tine acasă, dar te simţi şi un o *pretutindeni;* şi poate mai ales de pretutindeni. Nu ca oan dintr-un sat de munte ori dintre două dealuri, cari se simt mult ai locului, ca un melc lipit de o stâncă. Aşa că n-are dre cel ce spunea că omul de Bărăgan e stăpânit de *dor de du* nu vrea „să se ducă" în aventură, fiindcă e oriunde la el a sau, mai bine zis, pe Bărăgan e la el acasă, e ca şi când ar *fi tot.*

(Panait Istrati a umblat de nevoie şi fiindcă era om le po grec pe jumătate. Această însuşire de ubicuitate a simţit-

altfel, chiar şi P. Istrati şi ea l-a făcut să se simtă *acasă* oripeunde umbla - deşi cel mai bine s-a simțit la Baldovineşti. Tot Panait Istrati a creat cel mai sugestiv simbol al omului care umblă în spațiul imens ca la el acasă: imaginea băiatului ce fugea după ciulini, zeci de kilometri. El zice că fugea după infinit, să prindă infinitul; de fapt, se simțea oriunde bine în acest spațiu, *era în* infinit.)

2. *Libertate şi determinism.* Pe Bărăgan te simți intim cu spațiul şi totodată determinat de el. Te mişti în voie, într-o mare libertate; eul şi non-eul nu sunt în raport de opoziție, ci de colaborare, aproape de fuziune, şi totuşi, acest non-eu îl simți ca pe marele Domn, ca pe suveranul ontic. Interesant.

în acest fel se izvodeşte pe Bărăgan însăşi definiția destinului: libertate şi necesitate; dar a unui destin armonios ceva ca în Spinoza, dar şi mai fluid, mai organic.

3. *Centripetalism şi impersonalism (centrifugalism).* Vezi vorba lui Pascal: „centrul peste tot şi circumferința nicăieri" (numai în parte se potriveşte).

Adică, pe Bărăgan simți centrul universului unde eşti tu, dar simți universul la infinit aproape şi eşti încadrat în el într-o obiectivă impersonalizare; două tente, două momente ce colorează ideal.

Enism şi ontism.

4. *Imobilism (linişte) şi stihialism.* Imobilul lui Parmenide; cât *parmenidism* e pe Bărăgan!

Totul *stă vibrând* pe Bărăgan; dar în alte momente se nasc mari vârtejuri (uragane), cu coloane până în înaltul cerului, *adevărate trombe* marine de praf cosmic. Fiindcă pe Bărăgan cei doi curenți ai uraganului nu se strivesc de nimic (ca la munte, ori la deal) şi pot să se ia la trântă ca doi *voinici,* ca doi *uriaşi* ai universului. *Ce sublimă baladă cosmică!* Ce forță! Odată a ridicat un hambar cât o odaie şi l-a azvârlit pe casă.

Acest stihialism e opus imobilismului; care imobilism, pe Bărăgan, pare că *anulează istoria.* în imobilism, revoluția părea ceva absurd, contra firii. De aceea evenimente ca 1907 par nefireşti pe Bărăgan (şi dacă 1907 a fost mai puternic pe Bărăgan e fiindcă aici erau marile moşii), sau se explică prin disocierea celor doi termeni, rămânând să se valorifice, un timp, numai stihialismul. E *ceva major* pe Bărăgan, nu minor, ca la deal.

Bărăganul nu e revoluționar, nu e vierme neadormit şi r
mesianic, ci e în concordanță cu armoniile universului (deci, c
odată, cu cataclismele).

E adevărat, furtuna lui C. Hogaş în Carpați e sublimă; v
tul năvălea pe văi ca un şarpe cosmic şi făcea prăpăd (înfuriat
se punea obstacol, că i se punea piedică).

5. *Plasticitate şi difuzism;* sau: geometrism şi vag. Bărăga
e *desenat,* în zile senine, vezi orizontul de jur-împrejur, fără s
fără copaci: e imaginea perfecției, aşa cum şi-au închipuit-o elir

Pe de altă parte, e ceva difuz şi strălucitor în atmosf
parcă în ea s-a topit argint.

6. *Fragilitate şi siguranță.* Când stai aşa, mai ales culcat
spate - atunci simți cel mai adânc linia sau pulsul liniştit-m
al Bărăganului -, în mijlocul Bărăganului şi uiți de lume, te s
undeva într-un spațiu interastral şi ți se pare că eşti pe o ime
tipsie, care *s-ar putea răsturna* şi să te arunce în spațiile eteric

Dar, în momentul următor, vezi că eşti în siguranță
mult decât oriunde, fiindcă aici ai fundamentul cel mai vas
mai omogen.

7. *Astronomism şi geonomism.* Pe Bărăgan vezi cerul şi e
se pare ca un imens capac de sidef al pământului*. Legea ceru
şi a pământului stau față în față; se opun, dar se cheamă r
proc.

De aceea, în antichitate, au înflorit astronomia şi filoz
cosmologică în Ionia; fiindcă marea - şi mai ales Marea Egee,
lativ liniştită şi albă - e o oglindă a cerului.

Această antinomie (mai bine zis: dualitate, în cazul de
se mai poate numi şi *cer şi pământ,* intimitate majoră între
Intimitatea pământului cu cerul.

Pe Bărăgan oamenii ştiu că au un cer, că există un cer;
ca la oraş, unde ne aducem aminte de cer numai când cob
cosmonauții în lună.

(De aceea, la Scorțaru, în cursul inferior de liceu, noi făc
multă astronomie.)

8. *Realism şi idealism (onirism şi trezism).* Vis şi realitate
zionează. *Apa Morților* e o fermecătorie a realului. Uneori, nu
dacă eşti în stare de vis sau de veghe - ceea ce e şi semnul
prem al artei.

Eşti intim cu Cosmosul. Pe Bărăgan simți că eşti creatură cosmică.

Căci Bărăganul e o operă de artă: cea mai vastă. Aici frumosul natural coincide cu cel artistic. Omul intră în obiect şi obiectulîn om.

9. *Lumină şi mister,* sau: *luminozitate şi ocultism. Luminism şi ocultism.* Că e maximum de lumină care poate fi pe pământ (analogie cu marea şi cu Sahara), se înţelege. Dar, când vine noaptea şi apar *criuinele* pe câmp, părând mici imperii de mister şi de vrajă ori cetăţi dispărute, care îşi mai arată deasupra pământului doar vârfurile arborilor, atunci intuieşti cât element ocult sau de mister e pe Bărăgan.

De altfel, e aici o mare temă: *feeria sublimă a nopţilor* pe Bărăgan. Cred că nicăieri nopţile n-au atâta prestigiu şi vastitate, atâta sublim; poate numai la poli, ori în mijlocul oceanului.

10. *Tăcere şi muzică.* în mijlocul Bărăganului e tăcere profundă, parcă auzi tăcerea (cum auzea Blaga ruga bătând în geam).

Dar, pe de altă parte, dacă eşti atent şi se obişnuieşte urechea, începi să auzi *cea mai vastă simfonie a şoaptelor, susurelor, virtualităţilor de sunet, jumătăţilor şi sferturilor de ton;* a brizelor de vânt, a gâzelor - miriadelor de gâze - şi câteodată a păsărilor văzduhului. Uneori, un păcănit de căruţă în depărtare, un urlet stins al unei păsări de pradă.

Cine n-a privit un drum între porumburi şi n-a auzit păcănitul unei căruţe în depărtare nu ştie ce-i Bărăganul; şi cine n-a văzut cum se apleacă ritmic lanurile de grâu sub alintarea vântului, cine n-a văzut broderia lanurilor de ovăz, cine n-a stat la taifas cu obrazele - figurile absolut umane - ale foarei soarelui nu ştie ce-i Bărăganul.

Dar e o idee mai adâncă: adevărata tăcere nu e cea *vidă, seacă,* nu e vidul sonic absolut; aceasta nu e tăcere, ci inexistenţă, e ceva morbid.

Tăcerea profundă e o *muzică,* ea are sunete discrete şi adânci: tocmai aşa e pe Bărăgan.

De aceea, în ultimă analiză, Bărăganul e o simfonie, e o imensă muzică împietrită, o statuie orizontală a marii muzici, a cântecului, a muzicii universale.

11. *Abstracţie şi picturalitate.* Având atâta geometrie şi muzică, Bărăganul e o abstracţie (dar o abstracţie plină); şi totuşi, e şi pictură. Am spus că are plasticitate (să caut să nu mă repet). E adevărat, Bărăganul e peisagiul cel mai greu *de pictat,* aproape nimeni n-a reuşit. Tablourile cu stepă, cu bărăgan, sunt ca nişte

clişee negative, mai rău, ca o apă spălăcită, în care se pierd to
caracterele. Căci e foarte greu să pictezi *nimicul, nemărgin*
Dar aici e vorba de un nimic care este, de fapt, totul, de o nem
ginire care îţi arată o aripă a ei. Balta, marea şi stepa sunt g
de pictat şi cel mai greu sunt stepa, Bărăganul.

Şi totuşi, el e pictural, dar cere un pictor de geniu şi un p
vitor cel puţin de talent.

De ce Bărăganul e totuşi pictural? Pentru două motive:

a) el e *triumful spaţiului,* apogeul lui; numai pictorii medi
spun că, dacă e gol, n-are spaţiu[59] - cum a zis unul de Piaţa U
rii (ce idiot!);

b) pe Bărăgan sunt *lanuri* minunate, tipsiile florii-soar
par figuri de oameni şi revelaţii ale naturii; pe haturi şi pe ma
nile ogoarelor cresc mii de flori de câmp, cari vin ca nişte reve
şi lumânări (oranjiţă, maci ca sângele pur): o întreagă lume pic
rală.

12. *Identitism şi ineditism.* Bărăganul pare identic peste
un obişnuit care [poate] să ducă la neurastenie (şi chiar duce
superficiali; majoritatea femeilor fug de Bărăgan. Acesta e p
excelenţă masculin?).

Cei care spun, ca MacMahon: „que d'eau, que d'eau" nu
simţi Bărăganul.

Dar ineditul Bărăganului e mereu nou pentru cine îl
veşte, e un inedit sau un identic ce pare că se adună cu el în
şi devine din ce în ce mai plin, mai dens. Numai cine a in
acest inedit permanent şi chiar *crescând* mereu al Bărăgan
înţelege Bărăganul. Altfel, se plictiseşte, ca soţiile şefilor de
de pe întinsul Bărăganului.

E adevărat, Bărăganul n-are pitorescul minor al dealu
pitoresc empiric. El are un fel de pitoresc *supraempiric.*

13. *Personalitate şi eternitate.* Pe Bărăgan eşti persoană
ximă, dar totodată te voieşti etern, fiindcă pe Bărăgan aproap
dispare *ideea de timp.*

E triumful atemporalului. E un început de absolut. Perso
ta parcă evadează din tine şi merge de se lipeşte de toate luc
rile, de tot peisagiul, până la ultimele orizonturi; *devii etern*
intuiţie.

Forma kantiană a timpului, de care e legat tragicul no
(moartea etc.), dispare pe Bărăgan; şi eşti o conştiinţă de ete
tate, simţi pulsul cosmic şi te identifici cu el, amplificându-t

el. Da, Bărăganul e un peisagiu ce poate da sublimul, ca şi marea, muntele, dar parcă mai mult*.

14. *Unul şi multiplul lui.* Pe Bărăgan e *Unul* lui Parmenide - ca în nici un alt spaţiu, dar un *Unul* în care sunt toate bogăţiile, toate virtualităţile ontice: multiplu de *viaţă,* de existenţă.

15. *Ridicare şi coborâre* sau: *apropiere şi îndepărtare* (să găsesc alţi termeni, mai potriviţi: flux şi reflux cosmic?). Când stai pe Bărăgan, mai ales cu faţa în sus, uneori ai impresia că pământul se ridică împreună cu tine spre cer; atunci stelele sunt aproape şi te miri că nu te ard.

Intri în împărăţia Luceafărului.

Dar altă dată cerul se urcă şi mai sus, se face mai alb şi mai îndepărtat (parcă ai întors binoclul). Adineauri era albastru-închis şi stelele străluceau ca nişte feudali puternici ori ca nişte arhangheli; acum cerul e aproape argintiu şi stelele par mai mici.

E o *maree* a spaţiului de Bărăgan, un flux şi reflux cosmic, o respiraţie, o pendulare, o ritmicitate.

8

7 decembrie 1971

E vorba de *Spaţiul Bărăganului,* de un fel de filozofie ce se poate broda pe imaginea lui.

Când mi-am pus această problemă, mărturisesc că m-am gândit mai mult la filozofia infinitului. Eram plin de feeria majoră a acestui spaţiu şi vedeam în el cel mai bun mijloc de a trăi infinitul şi de a crea o cultură de dimensiuni corespunzătoare.

în acest sens, n-am să scriu despre geneza şi dezvoltarea ideii de infinit, exemplificată în cazul de faţă de perspectiva spaţiului larg. Aproape tot eseul trebuia să surprindă, prin urmare, o filozofie a infinitului, încadrată într-o realitate de la noi şi pentru

* Această eternitate o simt parcă şi gârlele de pe Bărăgan.

A!, frumuseţea unică a gârlelor de Bărăgan. Ele, simţindu-se parcă eterne, nu se grăbesc, ci curg leneşe, agale, între maluri scunde, răgăţâni şi brazde de flori, cu ocoluri şi prunduri multe şi cu nisip tulbure în apa lor, ca şi când ar vrea să se înfrăţească cu pământul; iar uneori, ca Mostiştea, Călmăţui, renunţă să mai meargă înainte şi intră în braţele pământului.

Ce deosebire de apele de munte, cari sunt mici şi gălăgioase, grăbite: *se simt trecătoare.*

valorificarea noastră culturală. Mai târziu însă, tot gândind această problemă, mi-am spus că Bărăganul, în definitiv, n infinit, oricât ar fi de mare, şi am ajuns la concluzia că el e complex de finit şi infinit, că are ceva din amândouă, fiind de sinteză, dar un fel de unitate gnosică de finit şi infinit; şi am mit aceasta antinomie, dar o antinomie în care termenii nu ră despărţiţi, ca la Kant, ci colaborează, se valorifică reciproc.

Când am recitit apoi afirmaţia lui Schelling că arta e [ex sia infinitului în finit], mi-am spus că acest lucru se potriveşt pentru *Spaţiul Bărăganului,* că alăturarea finitului de infinit n o absurditate, ci poate fi un concept de spiritualitate. Acestei tinomii i se poate spune nu „contrast", cum spui dumnea [de]şi poate că cel mai nimerit ar fi termenul dumitale. Dar sugestivă este antinomia. Aşa că păstrez acest termen.

Ceea ce e sigur pentru mine e că *Spaţiul Bărăganului* ar bază relaţia finit-infinit, că ea e antinomia fundamentală, lu cu atât mai de preţ cu cât această antinomic de bază, anali mereu, se dovedeşte fecundă, chiar se dovedeşte că ascunde o rie întreagă de alte antinomii, ceea ce îmi garantează şi mai autenticitatea.

Cari sunt antinomiile, să zicem, derivate, ale Bărăganu Acum câteva zeci de ani stabilisem multe asemenea cuplur idei, dar nu le-am redactat, aşa că acum nu-mi mai pot a aminte de toate; însă le pot nota pe următoarele, fără să gara că erau toate cele gândite atunci;

1. *Localism şi ubicuitate.* Omul de Bărăgan e, ca orice o mai ales ca orice ţăran, omul locului, de care se simte at satul fiind pentru el un destin. Dar, în acelaşi timp, el nu se s izolat de lume, ci se simte la el acasă pretutindeni, întru cât acelaşi spaţiu. Poate că şi vechii slavi, când se pierdeau de m etc. şi uitau câmpurile, o făceau fiindcă în ele continuau să sentimentul ubicuităţii. în orice caz, pentru români, scrii care a [re]dat cel mai emoţionant simbolul acestei ubicuit Panait Istrati, când a vorbit de băiatul (care era chiar el, de dată) ce alerga mereu după câte un „ciulin" al Bărăganului: întregi putea alerga astfel şi nu se simţea străin în spaţiu.

2. *Libertate şi determinism..* în Bărăgan nu eşti presa spaţiu, nu eşti diminuat de spaţiul mic, ci respiri la larg; da altă parte, nu glumeşti cu maiestatea spaţiului vast, el e un s ran ontic, ce-şi dictează legea lui: deci, te simţi totodată lib dominant.

3. *Centripetalism şi centrifugalism.* Această antinomic decurge din precedenta. Mi-amintesc aici de Pascal, cu splendida lui metaforă: infinitul are centrul oriunde şi circumferinţa nicăieri. E ceva în acest aforism, ce se poate aplica intuiţiei omului de Bărăgan. El se simte un centru, dar, totodată, se vede în fiecare moment dilatat spre granițe îndepărtate.

4. *Imobilism şi stihialism.* Spaţiul Bărăganului e, de obicei, imobil, static; aşa-i stă bine unui suveran care, din respect, nu face fiţe de gestică ori coreografie. Şi totuşi, nicăieri ca pe Bărăgan nu sunt vârtejuri mai mari - uragane cari amintesc de tunetele marine. N-am văzut niciodată la deal un vârtej atât de mare ca pe Bărăgan. Aici cei doi curenţi nu se fărâmă de nimic, se iau la trântă măreaţă: imensă baladă!

5. *Geometrism şi difuzism.* în zile senine (cum sunt foarte multe pe Bărăgan, unde nu apar ceţurile ce se târăsc adesea în peisagiul dealurilor ori munţilor), vezi pe Bărăgan (mă refer la cazul când nu sunt sate; acesta e adevăratul Bărăgan) linia orizontului în depărtare: perspectiva geometrică şi a gândului precis. Pe de altă parte însă, e în marea lumină a acestui spaţiu şi ceva difuz - argint topit în cadru geometric.

6. *Astronomism şi geonomism.* Pe Bărăgan te simţi câteodată în cerul astronomic. Nopţile în acest spaţiu sunt sublime; astronomia este parcă un bun pământesc aici; şi totuşi, stai pe pământ. Legea acestuia şi legea astrelor, a pământului, a cerului se privesc faţă în faţă şi îşi stabilesc corespondenţe minunate. (Adevăratul om de Bărăgan e om cosmic.) Dacă filozofia greacă a început cu cosmologia e şi fiindcă imaginea mării îi vrăjea fără să-şi dea seama pe aceşti splendizi ionieni. Iar marea (mai ales aceea la care mă refer) are ceva din spaţiul Bărăganului.

7. Identitism şi ineditism. Bărăganul e un triumf al identicului, dar nu şi al monotoniei; numai pentru figurile superficiale ori cari, deşi locuind din întâmplare pe Bărăgan, continuă alt spaţiu în subconştient (Blaga), Bărăganul poate fi monoton. Pentru autenticul om de Bărăgan, acesta din urmă este mereu inedit şi nu l-ar da pentru nici un spaţiu din lume. Din contra, spaţiul mărginit îl poate chiar îmbolnăvi (cazuri constatate de medici, când ţărani de Bărăgan au fost siliţi de evenimente să rămână între dealuri sau între munţi). Cine nu intuieşte ineditul permanent a Bărăganului e un exotic în el.

8. *Fragilitate şi siguranţă.* Se simte sigur omul în Bărăgan, în spaţiul lui, dar câteodată, exagerând astronomismul, vede parcă,

într-o noapte cu lună, toată faţa pământului ca pe o ti
imensă, care ar putea să se răstoarne în spaţiile interastrale (
ales iarna, când câmpul e acoperit cu zăpadă uniformă). A
numai pentru un moment, fiindcă în celelalte el simte sp
vast, în care stă ca pe cel mai solid fundament, dar senzaţia fr
lităţii cosmice îţi rămâne ca o amintire plăcută, oarecum ca
adâncime.

9. *Realism şi idealism* sau: *certitudine şi onirism.* Realit
şi visul sunt fraţi buni în acest spaţiu, două tacturi într-o fo
Nicăieri realitatea nu e mai decantată şi mai limpede ca pe B
gan şi nicăieri idealitatea ei nu e mai fundată.

10. *Tăcere şi muzică.* Vastitatea tăcerii pe Bărăgan este
pleşitoare; dar ea nu e simţită ca lipsă, nu e tăcerea egală,
functă, de la oraş, unde e ori gol, ori vacarm. Tăcerea pe Băr
e însoţită de miriadele de mantii şi brize ale sunetului, produs
gâzele câmpului, fermecătoriile vântului, molcom în chip nor
de undele holdelor, de isonul complex şi nemărginit al naturi
susurele gârlelor leneşe, totul topit ca într-un fel de „ceneste
transpusă pe planul sunetului şi al „organismului" naturii.

11. *Unul şi multiplul.* Unul lui Parmenide, în acelaşi t
acest Unu e atât de plin şi de august ilustrat de spaţiul Bă
nului, reprezintă toate probabilităţile multiplului, toată v
toată germinaţia onticului. Bărăganul e Unul, dar adună în e
o imensă armonică ce se strânge, toate sunetele şi cântecele
tuale, toate susurile şi destinele vieţii şi [hieroglifele existenţe

Şi dacă aş mai purta în cercul conştiinţei intuiţia de B
gan, sunt sigur că ar veni şi alte antinomii. Dar mă opresc
căci cele de mai sus sunt suficiente pentru a inspira ideea st
rii spaţiului în chestiune prin conceptul de dualitate sau de
nomie, sau de contraste. închei deocamdată aici acest capit
îmi iau rămas bun de la spaţiul copilăriei mele, care totuş
partă în lume.

Dar trebuie să mai observ că formarea psihică a unui o
legătură cu mediul geografic nu înseamnă numaidecât mat
lism. Acest mediu pune în valoare una sau alta din trăsă
sufleteşti virtuale ale omului, producându-se un acord sau o
ziţie[60].

9

8 decembrie 1971

1. Cea mai importantă - antinomia de bază - e aceea de *finit şi infinit.* Ideea lui Schelling, că arta este expresia infinitului în finit, se poate aplica şi spaţiului de Bărăgan, în sensul că, prin intermediul finitului foarte vast, poţi valorifica perspectiva psihică a infinitului (căci, altfel, nu putem concepe infinitul în finit).

2. *Localism şi ubicuitate.* Ţăranul dintr-un sat de pe Bărăgan se simte omul locului şi, totodată, la el acasă oriunde în spaţiul plan, fie cât de extins. Când Panait Istrati, copil, era în stare să alerge zile întregi după un ciulin, atras de perspectivele mari şi, în acelaşi sens, fără să creadă că a evadat din geografia lui - a creat, de la sine, un foarte expresiv simbol al ubicuităţii în chestiune.

3. *Libertate şi determinism.* Omul acestui spaţiu vast şi fără accidente de teren nu se simte apărat, căci nu vede nimic în jur care să-1 contrazică: e liber. Dar tot acelaşi spaţiu, prin proporţiile lui incluzând un fel de demnitate, îi apare ca un prestigios suveran, deci determinism; şi anume, un determinism căruia îi place să se supună.

4. *Centripetalism şi centrifugalism.* Aceasta derivă din cele două precedente, având în plus un fel de alternanţă liniştită a două direcţii, care izvodesc împreună un orizont viu, un dinamism împăcat cu sine însuşi.

5. *Imobilism şi stihialism.* Bărăganul, fiind atât de vast, e greu să se mişte: ar însemna să deranjeze toată natura, în oarecare măsură, el ar putea fi o imagine a imuabilului, termen prin excelenţă metafizic. Pe de altă parte însă, nicăieri n-am văzut uragane mai mari decât pe Bărăgan: au loc să se dezvolte! La intuiţia imobilului se adaugă, prin urmare, cea a stihialului, care intervine la răstimpuri.

6. *Geometrism şi difuzism.* Ce poate fî mai geometric decât cercul perfect rotund al orizontului pe Bărăgan, nicăieri vizibil în altă parte a ţării, orizont familiar doar marinarilor de cursă lungă? însă tot pe Bărăgan lumina are, de obicei, ceva de argint topit şi pulverizat în spaţiu, un difuz de strălucire, încadrat într-un cerc imens, cvasiinfinit.

7. *Astronomism şi geonomism.* Omul din Bărăgan vede cerul aproape ca pe un *alter ego* al spaţiului său. Legea cerului şi a pământului se privesc şi s-ar zice că se contemplă. De nicăieri cerul nu se vede mai complet ca de pe Bărăgan - decât de pe mări şi

oceane. Omul din Bărăgan, dacă e autentic, e cosmic. Este ex
cabil că filozofii ionieni au început filozofia cu cosmologie, cu
tronomie: tot aşa ar fi făcut şi pe Bărăgan, dacă ar fi avut şi c
lalte mijloace (linişte, relaţii, independenţă economică în sens
îndepărtare a sărăciei. Săracul e şi el filozof, dar un filozof cris
şi resemnat totodată - şi nu scrie...).

8. *Identitism şi ineditism.* Bărăganul e un triumf al ide
cului, dar nu e monoton. Numai un om neînrudit cu acest sp
îl vede plictisitor: pentru cel acordat cu spaţiul de care vorbim
e mereu inedit. Un exemplu personal: dintre toate staţiile de c
cel mai bine m-am simţit la Amara, aşa „fără confort" şi pr
cum spun unii că e acest spaţiu!

9. *Fragilitate şi siguranţă.* în rare momente, stând pe câr
perfect plană, culcat cu faţa în sus, mai ales într-o noapte se
de vară, poţi avea impresia că te afli pe o tipsie imensă, car
poate răsturna în spaţiile interastrale. Dar imediat apoi, îţi
seama că stai pe un mare fundament, ce dă maximum de s
ranţă.

10. *Realism şi idealism* sau certitudine şi onirism. Pe B
gan realitatea şi visul îşi dau mâna şi îşi împrumută reciproc
gumentele. „Apa morţilor" (Fata Morgana) e o emblemă a visu
care joacă atât de frecvent în marea realitate a Bărăganului...

11. *Tăcere şi muzică.* Ce poate fi mai tăcut decât sp
imens şi puţin ori deloc populat? Dar tăcerea adevărată nu
cerea goală, ci tăcerea simfonică. Şi această ultimă notă e
pe Bărăgan, de nenumăratele şoapte cari formează isonul
piei, această „cinestezie" transpusă pe planul sunetului...

12. *Unul şi multiplul.* Bărăganul e splendoarea Unului
aceea Bărăganul ideal e cel nepopulat şi chiar fără păduri.
acest Unul e plin de toate virtualităţile multiplului, ale vieţii
farmecelor existenţei!

... Şi „povestea mult mai este"! Sunt sigur că, dacă aş
reţine în conştiinţă intuiţia Bărăganului, ar intra în scenă şi
antinomii. Dar nu mai e nevoie. Ţin să adaug că toate aceste
tinomii, cari pot fi numite şi dualităţi sau contraste, cum op
mata, nu aparţin exteriorului, ci spiritului nostru. Şi că exter
sau mediul geografic diferit pun în valoare una sau alta din
săturile ori latenţele psihicului - deci, nu e materialism, dar
legătură cu materia[61].

1932

Cea mai însemnată antinomie a Bărăganului: finit-infinit

Altă antinomie: Bărăganul e un mister, e infinit. Dar misterul e legat de obicei de ideea de obscuritate, de ceva ocult. Pe când Bărăganul e un infinit de claritate, seninătate, un infinit, un mister de luminozitate; iată ambele lui valențe pozitive.

Bărăganul e ceva rezolvat; știi ce e la infinit, și totuși, nu e limitat. Deci e mereu clar, mereu *intim,* și totuși, mereu nou, altul.

E și altul, și e și intim: nu e ceva unic aici? Nu e nici ceva rezolvat-isprăvit-secătuit, și nu e nici neliniștitor, neprevăzut, misterios, straniu, ocult. E intim și mereu nou.

E un mister făcut lumină și e o lumină ce-și salvează mereu ineditul. Nu e extraordinar? Acum înțeleg de ce barbarii umblau numai pe câmp deschis; fiindcă el nu era *ocult,* ci intim, sigur pentru ei. Tot așa îmi explic de ce ei tot călătoreau: fiindcă Bărăganul îndeamnă la deplasare, imobilitatea neavând sens pe el.

Iulie 1933

O altă antinomie, un fel de antinomie filozofică în legături cu infinitul și finitul Bărăganului.

Să admitem că Bărăganul are și finit, ori că e finit; [ca și] bolta cerului, semisferă așezată definitiv, pur, etern, pe planșeta imensă a pământului.

Dar acesta e un finit mare, major, nu un degețel. însă dincolo de ceea ce vezi, de Bărăganul vizibil, simți infinitul, simți infinitul Bărăganului.

E, deci, o sinteză de finit și infinit. E ceva analog cu Dumnezeu și *lumea:*

lumea e creatura lui Dumnezeu și e finită. Dar Dumnezeu e infinit;

lumea a început a exista, deci realitatea are o margine, e finită. Dar Dumnezeu e etern.

Bărăganul e antinomie de infinit și finit. în acest caz, e ceva *dialectic.* Atunci, cum se explică sentimental de siguranță și liniște? Și cum se explică de ce țăranul de pe Bărăgan e staticist?

Sau e adevărat că tocmai aici e - sub intuiția și forma de liniște și static ale Bărăganului - valoarea lui: că, între culise, oarecum, *dă multă viață psihică,* rezultată tocmai dintr-o fină și

complexă dialectică, ce rezultă și ea din multele *antinomii* ale
răganului?

Aparent, Bărăganul e monotonie. în fond însă, e mai mu
mișcare decât la munți, [la] dealuri.

Când ai înțeles asta, Bărăganul a căpătat pentru tine o a
nomie în plus, o valoare de viață în plus (vezi Brucăr, *Filozo*
sisteme, p. 150).

E posibil oare să ajung la o viziune *statică* a lumii, în car
fie și unele *antinomii,* cari să-i dea *viață,* dar să nu-i strice ar
nia, ci să i-o accentueze (Pârvan era dialectic, dar avea armor
deci la o sinteză filozofică în acest sens? Oare țăranul să fi real
ceva din asta?

Până la ce punct e posibilă armonia și în cazul dialecticii
antinomiilor? Să se noteze că fondul fondului, la Platon,
staticist (Ideile).

Iulie 1

O prețioasă antinomie a Bărăganului, foarte filozofică

Există o teamă de infinit (să mă ocup de psihologia și m
fizica ei - vezi și Spaier; să studiez filozofia lui; vezi Brucăr:
zofi și sisteme, [p.] 131).

Eu nu înțeleg această teamă; mie-mi place infinitul, sufl
meu e făcut pentru infinit, nu mă simt în adevăr bine decât
am direcția ori iluzia infinitului în față. Așa cred că sunt toți
menii în adevăr de Bărăgan. Pe mine finitul mă doare, mă s
și chiar mă disperează metafizicește, la urmă, căci tocmai el
dă ideea golului, a zădărniciei, a absurdului, a meschinăriei.
pot deschide o fereastră spre infinit, eu sunt liniștit. Dacă po
sufletului meu *laturi de infinit,* eu sunt acomodat metafizic
realitatea ori ca și acomodat - pot aștepta așa acomodarea de
tive, o pot aștepta la infinit.

Deci, pentru mine, Bărăganul are valoare *tocmai pentru*
infinit, ori sugerează infinitul. E numai „cer și pământ"; to
asta (care pe cei mai mulți îi înnebunește) pe mine mă satis
Nici marea nu e atât de infinită, fiindcă are *valuri* și ele fac u
de *istoric,* de *fenomen* și de mărginire, dar Bărăganul e auten
pur și infinit.

Găsesc că se poate susține că tocmai infinitul *dă sigu*
metafizică și moral-biologică. De altfel, biologia noastră, în es
nu e decât o metafizică aplicată; într-un fel, totul e metafizică

aceea *biologii,* vrând-nevrând, ajung la metafizică ori o implică în știința lor imediat ce ies cât de puțin din bucătăria specialității. [Găsesc] că se poate susține chiar *logic.* Cum? Iată: infinitul îți dă siguranță *tocmai fiindcă e infinit.* Dacă ar fi finit, te-ai întreba ce e *dincolo de finit,* ori cum e posibil acest finit; deci, te-ai teme să nu fie ceva dincolo de finit, care să răstoarne finitul ori să te amenințe pe tine. *Dacă Bărăganul ar fi finit, te-ai speria în adevăr, căci l-ai vedea ca pe o tavă ce se poate da peste cap în spațiul interplanetar.* Dar, văzându-1 infinit, îl vezi *ca pe o bază sigură, pe care se sprijină cerul; adică e toată realitatea.*

Cred că, dacă oamenii de odinioară și țăranii azi, și știința antică, susțineau că *pământul e totul* și restul universului se învârte în jurul lui și se sprijină pe el, e fiindcă ei trăiau mai mult ca noi, azi, pământul, întinderea, pe câmpie *fără orașe, [fără] case,* ori pe mare, fără țărmuri, și astfel bărăganul pământului întins la infinit le apărea ca suprema maiestate, *comparabilă aerului,* dar mai *consistent* ca ea, deci mai *reală* decât realitatea însăși.

Noi azi trăim în case înalte, pe străzi, în orașe și nu mai apercepem maiestatea, întinderea, infinitul, realitatea pământului; am meschinizat pământul și ni l-am ascuns ochilor - și nu mai avem *încredere în pământ.* De aceea căutăm realitatea metafizică în *noi înșine* ori în știință, ori în filozofii alambicate. Ascunderea și neîncrederea în pământ au adus un adevărat dezechilibru în *metafizica și morala modernilor.* Salvarea e în întoarcerea la pământ, în sens metafizic, nu numai economic. *Puterea spirituală* e în pământ. E nevoie de o nouă *școală fiziocrată,* dar nu în economie, ci în metafizică și morală. Filozofii moderni au fost mercantiliștii metafizicii; au adus o viziune citadină, logică, nenaturală. E nevoie de *fiziocratism metafizic.*

Bărăganul e chemat să ne dea buna metafizică „morală" și, totodată, să scape epoca modernă de feminitate (femeile nu înțeleg Bărăganul), să-i dea virilitate.

Infinitul dă siguranță tocmai fiindcă e infinit. Iată o explicație pe care o socot foarte importantă (s-o dezvolt); dacă infinitul neliniștește pe unii - nu vorbesc aici de cei prea ticăloșiți; ăștia-s făcuți pentru spații mici - e tocmai fiindcă, în *fond și inconștient, judecă* (intuitiv), *consideră infinitul prin ideea de finit,* de aceea se întreabă - aproape inconștient - ce va fi fiind *dincolo* de infinit, ce *ascunde infinitul, ce e în dosul lui.* întrebări contradictorii, absurde, dar reale. Căci infinitul, dacă e un infinit autentic (cum e infinitul), apoi e în adevăr infinit la... nesfârșit; deci, e *clar la infi-*

nit (ca Bărăganul); deci, *nu ascunde nimic, e rezolvat la infinit,* e nișea metafizică, e realitatea ultimă, pură, denudată.

Să insist asupra acestui lucru: că infinitul e ceva *sig clar* - o claritate adâncă, nu „științifică"; claritatea științifi ceva superficial, e *văruirea* misterului, spoirea cu var a mist lui, a realității, e un panou alb pus peste peisagiu - tocmai fi e infinit. Ca să se înțeleagă mai ușor, să fac o analogie; ne tul *moartea* și *viața de dincolo,* metafizica. Dar, așa absurdă și d roasă cum e această viață a fiecăruia dintre noi - ori viața so tății -, dacă am ști că *ține la infinit, nu ne-ar mai nelinişti.* Și vorba aici de instinctul nemuririi. *Poți muri.* Dar, dacă știi că ța, existența, *așa cum le cunoști,* țin la infinit, apoi capeți *metafizică.* Deci, nu viața cu *sfârșit* și nu viața, lumea, care ar *început* sunt ceva liniștitor (vezi antinomiile lui Kant) - din co Dumnezeu, care există din infinit, *acesta e liniștitor, tocmai fi există din infinit,* și nici nu mai e nevoie să se fi creat singur, crede Spinoza, tocmai fiindcă există din infinit. Spinoza se co zice deci, fiindcă aici, fără să-și dea seama, *judecă infinitu finit.* Ceea ce are e din infinit, n-are nevoie să se fi creat. Iată scapi de o întrebare chinuitoare.

încă ceva: dacă ne chinuiește infinitul (vorbesc de cei oși), e și din cauza obsesiei *cauzalității.* Mergem din cauză î uză și vrem să știm unde ne oprim și *ne zicem că nu ne opr căieri, dar că mergem mereu din cauză în cauză.* Ei bine, *aici sitatea,* în realitate, nu e așa. Nu e o serie de cauze la infinit, ceva dinamic și mereu neterminat, ci e ceva *static* și *te* ceva *dat o dată pentru totdeauna.* Infinitul (și Dumnezeu) e complet, esențial, o dată pentru totdeauna, *fie în timp, fie î țiu.* El este dat și *este fiindcă este,* e ceva *esențial* și *exist* Țăranul - care ne e superior aici ca și în multe altele -, țăran Bărăgan nu se întreabă cine 1-a făcut pe Dumnezeu: fi Dumnezeu, pentru el, *este fiindcă este,* și este din infinit ș *integral,* nu se face *acum.*

Dacă am concepe așa infinitul - și *așa* e infinit autenti cu serie de cauze e o succesiune de *finituri,* deci e iarăși o f care a lui, o *gândire a lui prin finit -, nu ne-ar mai nelinişti* contra, el ar fi suprema liniște pentru noi, așa cum e Dumn pentru un spirit religios și major. Dar se pare că noi, oa suntem viciați de ideea de finit și nu mai putem concepe inf decât prin finituri, un infinit format din finituri camuflate impotență tipică a noastră, științifică, logicistă ori feminină.

Aşa şi cu Bărăganul. Concepem infinitul, Bărăganul, din bucăţi de *finituri* puse cap la cap (ca la seriile cauzale) şi *de aceea ne nelinişteşte:* căci, în loc să ne apară ca *ceva în adevăr maiestuos,* dat o dată pentru totdeauna, rezolvat, static, esenţial, *aşa de când lumea şi etern,* adică aşa cum e, *de fapt,* el ne apare neliniştitor, *dinamic,* creat *acum de logica noastră (prin lipire de bucăţi)* şi *neterminat,* niciodată terminat (căci nu putem lipi bucăţile la infinit!).

De aceea prezintă soluţii de continuitate (unde lipim firimiturile) şi, mai ales, un *gol* la urmă (acolo unde e ultima bucată de finit pe care o punem), gol ce ne sperie ca un abis; la asta adăugându-se şi intuiţia *dezesperantă* a neputinţei noastre de a *termina* obiectul, adică Bărăganul, infinitul. în realitate însă, Bărăganul e *terminat,* isprăvit, *e dat complet* - deşi e infinit, sau poate tocmai de aceea! Căci s-ar putea spune că *numai infinitul e terminat şi dat o dată pentru totdeauna:* ce e finit e provizoriu, neesenţial, deci neterminat; interesant, nu?

Căci, [în mod] obişnuit, tocmai despre *finit* se crede că e *dat* şi terminat, ceea ce e fals. Nici un *finit* nu e esenţial, deci nu e etern şi nu e isprăvit, căci e provizoriu. Aşa că tocmai finitul ar trebui să ne sperie, nu infinitul. Din toate punctele de vedere, infinitul e *linişte* pentru noi, dacă ştim să înţelegem fără *prejudecăţi* şi *major, căci* aceste două cauze împiedică să se înţeleagă infinitul. Epoca modernă e o epocă bolnavă, *degenerată şi feminină, fiindcă a pierdut înţelegerea autentică a infinitului* (mare dezvoltare).

Dar omenirea nu va fi întotdeauna sclava cauzalităţii (mă îndoiesc că aceasta e o categorie organică, cum crede Kant). Ţăranul şi primitivul, în orice caz ţăranul, când e vorba de metafizic, nu e cauzalist, ci esenţialist. De aceea el îl înţelege pe Dumnezeu şi înţelege Bărăganul. Va veni vremea când vom ieşi din obsesia cauzalismului.

Se confundă *ideea cu realitatea;* una e ideea de infinit, care se formează *mereu,* nu e terminat niciodată: infinitul din idee e *virtual,* nu e terminat niciodată; şi alta e infinitul real: aceasta e terminat şi dat o dată pentru totdeauna. Interesant!

Slavii fugeau de munţi, [de] păduri şi doreau stepa. Să fie aici numai o chestie de obişnuinţă cu peisagii natale? Ori numai un calcul biologic (în teren accidentat puteau fi atacaţi)? Nu cred. *Peisagiul* nu e numai o *stare sufletească,* cum credea Amiel, ci e mult mai mult: e *metafizica sufletului* (heimatloşii n-au metafizică

fiindcă n-au patrie; evreii nu sunt metafizici, fiindcă n-au un
sagiu al lor. Interesant). De aceea ţăranul de pe Bărăgan nu p
suferi *muntele:* altfel, l-ar putea accepta, dar nu. Fiindcă mun
îi ucide sufletul, metafizica, sensul vieţii.

Două realităţi: *peisagiul şi etnicul.* Tot aşa de individuali
ca şi etnicul şi clasa socială, ba mai mult. Deci, esenţa etnic
nu e peisagiul, ci ceva *supracosmic* ori *metacosmic,* care se
ugă, adică, cosmicului, geograficului. *Slavii doreau stepa*
fiindcă ea era adecvată cu sufletul lor (ca ideile adecvate ori nu
Spinoza, de exemplu).

Cei ce fug de Bărăgan („teama de infinit") şi caută dealu
munţii sunt, în metafizică, nişte *struţi; struţi metafizici.* Cred
înlătură metafizicul ascunzându-1 după dealuri şi văi, ascun
obiectul temei, ai fricii, după accidentele terenului (şi mai tr
că sunt suflete minore cari reuşesc să se înşele astfel).

Şi acum, iată antinomia filozofică. Bărăganul e un inf
dar e *dat* în întregime. E terminat. E şi infinit (deci *la nesfârşi*
e şi *dat,* terminat. *Oare orice infinit e aşa? Să fac analiza şi f*
fia infinitului. însăşi limba, graiul ne induce în eroare. Căci o
nii n-au avut termeni direcţi pentru valorile mari şi atunci l
numit printr-o *negaţie:* infinit, nemurire etc. Şi *asta* ne fac
credem că infinitul, în realitate, e ceva neterminat (ne-sfâ
Deci, ceva dureros. Ceea ce ne doare e faptul că e *nesfârşit,*
nu că e infinit şi *dat complet.* Dacă l-am gândi ca *dat complet*
scăpa de nelinişte şi am fi fericiţi. Dar tocmai aici e farmecul
zofico-poetic-mistic al Bărăganului, că *îl concepi ca nesfârşi*
ceva care nu se mai termină, şi totuşi, *îl ai terminat în faţa t*
în faţa ta, ca intuiţie, ca percepţie, *realizarea terminată* a ne-
şitului, *a absolutului,* a ceea ce nu poate fi terminat şi totuşi
în faţa lui.

Celor ce le e frică de Bărăgan e fiindcă nu sesizează şi a
ilea termen al antinomiei: că Bărăganul e *dat integral,* că, a
infinitul e terminat. Ei rămân numai cu ideea că e neterminat
sfârşit), deci, ceva în vânt, gol, tulburător.

Pentru cine ştie însă să prindă ambii termeni ai antino
Bărăganul e ceva ideal, e linişte, [e] absolut, [e] încetarea tu
problematicilor, [e] o fericire *pură,* senină, impersonală apro
ca în viziunea supremă a unui sistem de filozofie.

Infinitul *ca atare,* în general, e o antinomie; e infinit, ş
tuşi, terminat. Aici e măreţia lui. Finitul e terminat, dar e mes
şi efemer - deci, *nerealizat în esenţă, neterminat.*

Dumnezeu, fiind infinit şi existând din infinit, nu poate fi *causa sufi*[2], nu poate fi *per* se[63], căci nu se poate *pune problema originii lui,* de vreme ce El e din infinit. A te întreba de originea lui înseamnă a-l face finit. Spinoza, deci, se contrazice.

August 1933

O antinomie transfigurată (poate principala), pe care o are Bărăganul: e infinit, şi totuşi, dat complet.

1939

Bărăganul e infinit, dar e viu, organizat, fluid, e Cosmos - însă nu e limitat în chip absolut, ca la elini. Ceva analogie cu divinitatea, care e infinită, dar organizată.

1939

Bărăganul e un infinit finit. Iată, aceasta să fie ideea centrală a eseului meu; care va fi o „dialectică" filozofic-poetică, cu concluzia că valoarea Bărăganului e în faptul că e un infinit finit, un *finit-infinit,* un finit imens sau, dacă se poate zice, un *infinit finit.*

Prin asta Bărăganul nu dă nici *agorafobie,* nici *claustrofobie* (decât doar minorilor spiritual).

Să arăt (în dialectica eseului) cum ideea pură de infinit, ideea de infinit în sine, e ceva haotic, amorfizant, desperant, absurd.

Septembrie 1968

Pe Bărăgan nu poţi să mori accidental, ca la munte (vezi articolul lui Bogza din „Contemporanul", 6 septembrie 1968, p. 1).

Deci, pe Bărăgan ai un profund sentiment al siguranţei, al *stereotropismului.* E adevărat. Dar, pe de altă parte, în Bărăgan te pândeşte atracţia anulării personalităţii, a absorbirii în infinit, a *fuziunii cu infinitul,* de aceea nici un om nu e mai adânc decât omul de Bărăgan (vezi ţăranul din Bărăgan), fiindcă acolo personalitatea are şi *siguranţă,* dar are şi infinit. E o fuziune de infinit şi de tron sigur; omul de Bărăgan e un suveran, un rege ontic, adică un om sigur, legitim, dar şi infinit.

în munte poţi să-ţi frângi gâtul într-o prăpastie, la mare poţi să te înăbuşi în fundul apelor; pe Bărăgan însă nu poţi să mori, dar poţi să dispari, de o moarte mult mai vastă: absorbţia în infinit.

însă, în realitate, asta nu se întâmplă, ci e o sinteză vie, fel de pendulare armonioasă între două extreme: pe de o pa marea siguranţă a întinsului, de pe care nu poţi să cazi, fiind aproape fără margini; pe de altă parte, perspectiva de a căde acest infinit. Aceste două magnetisme opuse creează adânca sonalitate a omului din Bărăgan. La munte eşti eroic, dar iluzoriu (erou de epopee, cu ceva decorativ), la mare eşti vast, cu mari nelinişti ritmice.

Pe Bărăgan eşti siguranţă şi creştere în infinit.

Octombrie 1

Bărăganul şi sinteza (contradictorie) finit - infinit: Hegel „România literară", 15 octombrie 1970, p. 28). Totuşi, Bărăga e linişte, nu e monstruos. Şi e *definitiv, nu e dialectic.*

De altfel, Ivasiuc exagerează. Căci se ştie că arta e *pace.* alde Ivasiuc exagerează dialectica (aplicată aici la artă) din mo ideologice (cari n-ar trebui să intre în discuţie).

Noiembrie 1

Confuzia inzilor între finit şi infinit: Hegel, *Prelegeri de tică,* I, p. 343. Cum e la Bărăgan? E finit şi infinit, dar nu e fuzie şi fantastic monstruos, cum zice Hegel despre „simb fantastică" (vezi tot capitolul, p. 341-355).

Hegel, *Prelegeri de estetică,* I, p. 271. Bărăganul poate f bun obiect pentru a crea în suflet ideea de infinit: sublimul.

Bărăganul ca *simbol al infinitului,* în sensul lui Hegel.

Alte antinomii

1

Altă antinomie a Bărăganului: el satisface şi, în orice angajează, pe de o parte, instinctele cele mai adânci, instinc biologice, vitalitatea animală, fiindcă îţi dă siguianţă; pe Băra te simţi sigur şi nemuritor. Iar, pe de altă parte, angajează şi neşte ideaţiile cele mai înalte şi mai neprecizate ale sufletu nostalgiile matematic-divine, spiritualitatea neanimală.

E foarte important. Ca şi la religie, într-un fel.

Aprilie 1

Bărăganul e *perfect şi unit,* deşi pare fără contraste. Şi tuşi, are atâtea antinomii! Aici e valoarea lui. E complex şi e plu.

Dar contrastele lui nu sunt evidente, bătătoare la ochi, cum ar fi la dealuri, [la] munţi; de aceea nu le văd oamenii comuni: aceştia văd numai contrastele *evidente. Şi* pe ele le iubesc.

Contrastele Bărăganului îi plictisesc, fiindcă nu le văd. Dar *omul de Bărăgan* - chiar comun - le vede sau cel puţin le trăieşte.

Mai 1933

Pare bizar să se vorbească de contrastele Bărăganului; e ca şi cum ai spune: contrastele unei linii ori ale unui cerc.

Şi, cu toate acestea, sub uniformitatea matematică a Bărăganului, se ascunde o polifonie de valori, cari-i dau o complexitate şi o variaţie ce nu se mai întâlnesc la nici un alt fel de peisagiu.

E însă ceva major şi ocult, ce nu se revelează decât celor cu aderenţă organică cu Bărăganul.

August 1933

Bărăganul poate 11 explicat şi prin Blaga. Antinomia rezolvată (prin transfigurare) e dogmă.

Bărăganul e dogmatic şi matematic totodată; are o mistică geometrică proprie, ce depăşeşte logicul, dar nu trece în mistica sentimentală, ci în cea *intelectuală.* Sunt două feluri de mistici: una feminină, *nemetafizică,* de cele mai multe ori, şi una *intelectuală* /vezi la Spinoza, de exemplu; mare dezvoltare).

Blaga face deosebire între *extaz* şi ecstazie. Prin această distincţie între misticismul afectiv şi cel intelectual, Bărăganul poate fi foarte bine lămurit.

Cel mai religios şi mai senin ţăran român, cel mai *metafizic,* în orice caz, e cel de pe *Bărăgan* (nu e foarte semnificativ?). Moldoveanul e flanc; ardeleanul e biologic, moralist, nemetafizic, protestant; basarabeanul e adânc religios, dar *nu geometric.*

Ţăranul cel mai adecvat cu peisagiul lui în România e cel *de pe Bărăgan.* Ca tot ce e mare, depăşeşte logicul.

August 1933

Bărăganul, staticul şi antinomicul (vezi: Brucăr, *Filozofi şi sisteme,* p. 355-356). Dogma e statică, dar acceptă antinomicul, îi e chiar indispensabil. Bărăganul e o antinomie care îndeamnă la *ecstazie,* cum zice Blaga.

Găsesc că aici e atitudinea ideală: static şi antinomic. Nici numai una, nici numai alta. Nici numai static (ceea ce ar fi moarte), nici numai antinomic (ceea ce ar fi *anarhie).*

Sinteza asta, static şi antinomic, o *realizează, religia,* ţ şi *Bărăganul.*

(Brucăr, *Filozofi şi sisteme,* nota de la p. 336: să medit aceasta. Vezi cum şi Blaga arată că sunt antinomii rezolvat logică. *Eonul dogmatic:* antinomiile dialectice, raţionaliste. Ca deosebirea între Bărăgan şi antinomiile logice?)

Septembrie

Pârvan, *Idei şi forme istorice,* p. 207. Dar omul de Bărăg nu e revoltat (şi nu e tragic). El e *major;* şi e confundat geom în infinitul Cosmosului. Principiul *individuării* nu-1 recun Dar nici nu are misticismul naturalist, romantic, iraţional, *senin.* Antinomie preţioasă şi interesantă. (Să studiez prob tragicului - cu problemele anexe - şi Bărăganul.)

Mai

Orice e adânc pe lumea asta are antinomii („Adâncu adânc cheamă"). Aşa şi Bărăganul. O antinomie psihologică: de Bărăgan e liniştit, anonim, pasiv, aistoric. Dar, la ocazi încrânceneşte şi e ca o forţă elementară a naturii, care izb Sandu-Aldea a redat admirabil această psihologie.

Crâncenul teribil al omului de Bărăgan are ceva cosm tragic. Omul de deal nu e pasiv, liniştit, în chip obişnuit, dar nu poate fi teribil în ocazii mari.

Vezi şi dansurile de Bărăgan: când flăcăii rămân săjoac găneasca", e teribil. E ca o ploaie-uragan cu clăbuci. Se rup de energie ai sufletului şi ai trupului.

8 iunie

O altă antinomie a Bărăganului: e şi frumuseţe - şi bo (Vezi scrisoarea din 8 iunie 1939 către Aura [Băncilă].)

Câmpul, mai ales când am intrat în marea de verdeaţă răganului, era de o straşnică frumuseţe. Holdele de grâu dă atâtea efecte de lumină, după cum le legăna şi după cum se vântul în ele - când aplecându-se ritmic, când formând och ochiuri în ele, de parc-ar fî fost o imensă coadă de păun -, nu numai că nu puteam să-mi iau ochii de la ele, dar le zân continuu ca unor mari şi jucăuşi prieteni. Nuanţele de verd la vernil deschis până la verde închis, formau atâtea desene ate, niciodată la fel şi totuşi cuprinse toate într-o mare ident într-o ondulare repetată sau într-o profuziune de mici ana

pe care le făcea vântul între spice, încât ai fi putut studia la infinit peisagiul, şi totuşi, să nu-1 epuizezi.

Nu ştiam cu ce să-1 asemăn mai bine. Uneori, mi se părea că aceste holde bogate, când zburlite, când aplecate, sunt blana imensă a unui animal cosmic, în care suflă când zefirul, când vârtejurile. Altă dată, le asemuiam cu revărsarea şi alungarea valurilor pe suprafaţa mărilor şi oceanelor. Sau cu nisipul strălucind sub soare ori sub lună în Sahara, atunci când ele formează un relief vălurat ca, uneori, zăpada. în sfârşit, le mai comparam cu peisagiile polare, al căror întins alb a îngheţat sub formă de valuri.

Numai că aici, pe holdele şesului nesfârşit, e ceva sintetic: acest peisagiu e viu ca marea, e fragil ca nisipurile şi are identitatea spaţiilor polare. Şi adaugă ceva în plus: rodnicia unică, nenumăratele vietăţi cari trăiesc în el, anafora cosmică, ce hrăneşte pe oameni şi pe animale, pâinea cea de toate zilele.

în orice caz, ca filozof, îmi spuneam în treacăt: iată peisagii *analoage* până la un punct: stepa acoperită cu holde, marea acoperită de valuri, Sahara strălucind sub lumină şi întinsurile polare îngheţate, eternizate în prestanţă argintie. Dar nicăieri nu e mai frumos şi mai complex decât pe Bărăgan. El e pentru mine un *summum bonum* spiritual şi-mi place să-1 privesc oricând; vara, când îl răscoace căldura şi-1 împodobeşte cu Apa Morţilor, iarna, când îl oblojeşte la infinit zăpada, toamna şi primăvara, când îl acoperă arăturile reavene. Dar niciodată nu e mai ispititor decât când sunt holdele mari şi mai au ceva până la cosit.

Atunci, câmpul e prietenesc, şi totuşi, magnific, intim, şi totuşi, zeiesc. Curenţii de aer fac în el valuri sau ape-ape, ca într-o imensă marmură organică, ce-şi schimbă mereu nervurile de lumină. Atunci câmpul are ceva „moarat" şi intonează o permanentă simfonie, şi discretă şi vajnică, prin toţi porii lui. Atunci e mai variat ca oricând, rămânând identic cu el însuşi.

Bărăganul îşi revelează mai mult ca altădată antinomia care-i constituie esenţa: variaţia în identitate. Căci, pentru mine, aceasta e Bărăganul: o identitate variată sau un inedit identic, totul ridicat la potenţa infinitului.

în felul acesta, mă apropiam de casă, mergând ca printr-o apoteoză a naturii. îmi aminteam de o carte recent citită, în care un fiu de ţăran povesteşte cum nu se putea hotărî să bage coasa în pogonul de grâu: cum să nimicească el atâta rară frumuseţe? De aceea, poate, în unele părţi, ţăranii noştri lasă o margine

necosită. în adevăr, parcă faci un păcat cu fiecare fir pe care î O necuprinsă sfială îţi cuprinde sufletul în faţa acestei frum a lui Dumnezeu[64].

Bărăganul e un static fluid, sau o fluiditate statificată.

Altă antinomie a Bărăganului. Este static, nu e mişcăto marea; cel mult mişcarea holdelor, câte un vâtej-tornadă, câ cârd de păsări trecând pe sus, câte un câine mergând singu (să le descriu). E îngheţat, şi totuşi, e fluid. Pe Bărăgan e pa fluiditate statică.

Bărăganul e pace, fiindcă te face să uiţi de tine, de istor spaţiul pur, şi totuşi, concret (vezi scrisoarea mea către B april 1939)[65].

Aşadar, durerea metafizică şi morală a oamenilor e da *ideea de timp.* De ea rareori uităm (să dezvolt dialectic-imp nant). De această durere scapă pe Bărăgan (păgânii de nim erau speriaţi ca de *ideea veşniciei;* să-1 întreb pe Doniga).. Aco împăcăm în spaţiul pur şi totuşi vizibil; e o pace imensă.

Da! Asta e ideea, acum îmi precizez de ce mă simt bi Bărăgan; el îmi dă pace. Şi anume, sentimentul *păcii me* Pe Bărăgan încetează *toate controversele* metafizice. în el sin fenomenul şi transcendentul au fuzionat şi că realitatea e aici, fără rest.

Bărăganul, „câmp surd". Adică: întins, fără *ecou,* în care răspunde nimeni, în care vocea se duce şi nu se mai în voce fără replică, în care Cosmosul e surd, parcă e de vată.

(La munte şi [la] dealuri, în judeţul Buzău, se spune şi surde", *adică foarte mari.)*

Pe Bărăgan e orgia *Unului,* a infinitului, a Unului infin în unele religii (să caut în care).

„Câmp surd" - ce expresie sugestivă! Adică, nu e v care să dea impresia *pluralului,* deci, a societăţii, şi, deci, a care să-ţi răspundă. Nu e societate fără *plural.* Cu cât viaţa de societate, cu atât se măreşte *intuiţia pluralismului;* de

orăşenii sunt individualişti - şi *invers.* E ciudat! Societatea aduce ideea că sunt şi alţi oameni, şi totuşi, ea te individualizează; natura fără oameni dă ideea că nu mai sunt semeni, şi totuşi, tu nu te personalizezi, nu creşti imperialist, ci te confunzi în Cosmos.

1941

Când priveşti Bărăganul, e aşa de infinit şi de rar ca spectacol, încât ţi se pare *ireal* - şi totuşi, e *real.* E aici încă o antinomie preţioasă a lui.

Bărăganul e perfect, e ideal - şi totuşi, e real: adică, e *operă de artă.* Orice operă genială de artă are aceste două atribute: irealitate şi realitate. Romantism înalt, iluzionism (de vrajă), şi totuşi, realism profund.

Numai că Bărăganul e *major, cosmic* - e *summum* de majorism existenţial.

Mai 1941

Bărăganul şi imperialismul geometric. Pe Bărăgan este imperialism geometric, este infinitul geometriei; dar nu în înţelesul de *esprit de geometrie*[56], al lui Pascal, ci ceva mai adânc.

Bărăganul este imperialism, şi totuşi, linişte, împăcare - altă antinomie. De ce? Fiindcă tu te extinzi şi trăieşti în imaginea (parcă ireală, şi totuşi, aievea) a infinitului. Deci, e imperialism, dar e un imperialism obiectiv, *tu ieşind din tine* şi ajungând să coincizi cu infinitul existenţial. Aici e valoarea. E un imperialism, şi totuşi, nu e dramă, fanatism al puterii, nu e imperialism biologic, precum în cel politic (şi nu e *nici umilinţă ori pierdere de sine,* ca în unele misticisme).

1. în imperialismul politic (acesta este imperialismul curent), tu cauţi să faci să *coincidă lumea cu tine,* să ajungă după măsura ta (ce meschinărie spirituală!); pe când în cel de pe Bărăgan, *tu* eşti lărgit până a coincide cu infinitul realităţii.

2. Uneori, e adevărat, în imperialismul politic se întâmplă şi o dilatare a ta până pe potriva imensităţii imperiului ori a puterii pe care ai cucerit-o; dar atunci începi să înnebuneşti. Te crezi zeu, demiurg; te neronizezi. Asta nu e în imperialismul de pe Bărăgan.

3. Există un imperialism obiectiv, în care individul ajunge să fie dilatat obiectiv, pe măsura realului; aşa e în cel religios, mistic, metafizic. Dar nu în metafizicile subiectiviste ori parapsihologice, *à la* Fichte, ori ale celor cari reduc lumea la „reprezentarea mea".

Da. Dar aici *e o comunicare directă cu realitatea, o* com
care *mistică, metafizică;* în acest caz, poţi fi şi într-o *celulă,* ş
tuşi, să comunici cu infinitul existenţei, al absolutului.

Pe când, pe Bărăgan, e o comunicare prin forma spaţi
sensibilităţii, dar nu rămâi la fenomen; pe Bărăgan ajungi re
să asociezi infinitul de spaţiu şi să faci, parcă, să coi
transcendentul cu fenomenul. Bărăganul nu e nici transcen
pur, nici fenomen pur, ci e o *rezolvare a existenţei* totale, o
nare pură a fenomenului cu numenul.

4. Bărăganul nu e nici ceva mistic, nici ceva raţional, s
bil, ci o contemplaţie totală, un spirit pur, o *viziune integrali*
existenţei.

5. Pe Bărăgan nici nu te pierzi mistic în existenţă (misti
getativ), nici nu eşti robit de tine.

6. Omul modern nu mai e nici metafizic, şi nici nu ma
ieşte în spaţii largi. Deci, lui nu-i mai e accesibil nici absol
infinitul metafizic, nici cel bărăganic, al spaţiului; de aici, v
rea Bărăganului (ca şi a bisericilor - viziunea infinitului misti

Iunie

Dostoievski, *Souvenirs de la maison [des morts],* p. 191,
bele coloane şi mai ales „Le deşerte et libre immensite..."

în adevăr, o altă antinomie a Bărăganului e: *libertate*
dine. Pe Bărăgan guşti epopeea *libertăţii,* a scăldării în infinit
cum o gustau ocnaşii lui Dostoievski. Dar tot pe Bărăgan e u
de *ordine,* [de] *geometrie* fastuoasă, [de] cosmicism.

Poate că cea mai mare şi mai pură voluptate pe care
Bărăganul e aceea a libertăţii de spirit; nimic nu limitează sp
- poate că tot de aceea ruşii aveau un atât de dezvoltat spir
libertate. Pe Bărăgan te simţi complet *eliberat,* te găseşti în
în absolut, dar nu un absolut dramatic, subiectiv, problemat
(ca absoluturile eului), ci unul armonios, viril, obiectiv (foart
portant, mare dezvoltare).

Să arăt cât de chinuite şi de prezumţioase
„absoluturile" *à la* Kierkegaard şi ale tuturor misticismelor
soanei orgolioase, şi ce liniştit, discret şi ordonat e absolutu
răganului. Acesta e un fel de *lirism matematic* ori o *mate*
afectuoasă.

Octombrie 1968

Bărăganul e întins, e deschis; e spațiu larg și fără oprelişti. Şi totuşi, e un spațiu criptic, fiindcă e greu de înțeles de cel care nu a copilărit în el.

însuşi Blaga - filozof al spațiului, între altele -, când a venit la Brăila, mi-a spus: „acea turmă de oi?", cu o uşoară persiflare bună, dar care arăta că era străin de acest spațiu, că nu putea intra în el, deşi era atât de mare.

29 octombrie 1969

Pe Bărăgan parcă deodată ți se lărgeşte *craniul şi* merge să se întâlnească cu orizontul îndepărtat; adică: *vastitate şi circularitate.*

Ce deosebire de orizontul strâmt al oraşului! Ce deosebire de spațiul de *burg, care* place occidentalului, citadinului minor (un arhitect spunea că Piața Unirii din Bucureşti *n-are spațiu.* El, prin spațiu, înțelegea un spațiu limitat şi „organizat").

Altă antinomie a Bărăganului: geologic (adică mineral) şi botanic; *mineralitate şi viață.*

Altă antinomie: planetarism şi astronomism (să o pun la *Terrianism şi sideralism?).*

Aprilie 1971

Static şi dinamic. Omul de Bărăgan nu are dor de ducă; el e static, *fiindcă are totul.* Posedă, într-un fel, infinitul.

Dar, posedând infinitul, e dinamic, fiindcă trăiesc în el sensul şi mişcarea infinitului (dezvoltare).

Iulie 1971

O antinomie de preț în Bărăgan: sinteză sau *articulare de fenomen* şi *numen.* Bărăganul şi perspectiva depăşirii realității sensibile: unirea fenomenului cu numenul (Mehedinți, *Opere complete,* vol. I, p. 10). „Arătările diafane" - Odobescu - sunt legătura de unire cu transcendentul, cu altă lume.

Pe Bărăgan trăieşti *realitatea completă, dar* fără ca fenomenul şi ultrafenomenul (transcendentul, infinitul *în sine)* să-şi piardă individualitatea; e şi o *articulare,* cum [e] şi o topire.

Unii oameni rămân numai la fenomen; alții (misticii religioşi de un anume tip) rămân mai mult în transcendent. Dar în Bărăgan se valorifică *ambele realități,* într-o *transfigurare geometrică;* o mistică matematico-estetică. Bărăganul e, astfel, un maximum

fenomen estetic, o maximă operă de artă; *de aceea* a scris O bescu capodopera lui despre Bărăgan, fiindcă el era un mare tist, un spirit de artist major.

Februarie 1

Pe Bărăgan nu e dorul de ducă al aventurierului; *ci e s mentul unei deplasări rămânând pe loc sau al unei imobilități merge* (deplasare în imobilitate sau imobilism în mişcare).

Blaga, *Poezii,* p. 347; nu e aşa în Bărăgan. *Spațiul Bă nului nu are finalitatea deasupra lui,* el nu cere evadare, dar nu e fixare pe loc, ca o scoică-n zid. E ca şi când ai *merge pe nent printre aştri, o dată cu pământul.* De aceea, încă o dată, răganul e cosmic; şi e sinteză de antinomii. E triumful geome al antinomiilor, e un antinomic plenar şi simfonic, un antino complex şi decantat.

Aprilie 1

O importantă antinomie sugerată de Bărăgan: *Bărăganu rectează timpul;* eternitatea Bărăganului corectează timpul.

E şi aceasta o nemurire...

Timpul şi spațiul se înfruntă pe Bărăgan: trecerea şi per nența, moartea şi nemurirea. Ultima e mai puternică însă.

Ierburile fragile şi modeste ale Bărăganului sunt trecăto dispar de la un an la altul şi se repetă. Asta dă sentimentul pariției. Dar Bărăganul, ca spațiu major, rămâne. Deci: istoris nemurire în Bărăgan. Interesantă antinomie (vezi şi scriso mea către Pântecan, cu data de 10 aprilie 1972, p. 2[67]. Dez tare).

Trebuie să recunosc că, în această antinomie, e mai pu nică intuiția nemuririi. *Spațiul învinge timpul* (din nefericire, ci zația - chestie de timp - poate să învingă Bărăganul).

Iulie 1

Luciditate şi profunzime. în spațiul bălții, de exemplu, e misterios, ceva secret, te aştepți mereu la ceva nou - un irați amabil; pe când în Bărăgan e triumful lucidității, al geometriei

Dar asta nu împiedică profunzimea Bărăganului. Curios, aşa e. *E ceva major şi profund pe Bărăgan,* nu e nota de supe cial arid, minor, care adeseori se leagă de luciditate (dezvolt Altă antinomie: *fluiditate şi geometrie;* fluiditate geometrică. se unesc spiritul de finețe cu cel de geometric (vezi Pascal)

exemplific cu poezia lui Nichifor Crainic și cu Alexandru Odobescu.

Altă antinomie: anularea persoanei și creșterea ei ontică până la limitele vagi ale peisagiului; deci, anularea persoanei și pan-ontizarea ei.

Sentimentul panteismului cred că l-au avut oamenii de spații largi: delenii sunt minori. Elinii înșiși aveau țara compartimentată: corectivul era Marea Egee, care a dat „limitelor" perspective străvezii.

August 1972

Liniștit și totuși metafizic; adeseori, trăirea metafizicului are și ceva problematic, dacă nu neliniștit. Dar în Bărăgan e ca în trăirea ortodoxiei *române* și eline (bizantine). Ortodoxia slavă e dramatică (vezi Dostoievski etc.), chinuită adesea.

Kico spune (în *Jurnalul* său) că peisagiul italian este „intelectualizat", că e „artă în natură".

în Bărăgan e natura eternă, maiestuoasă, fără artificial uman, neumanizată și totuși *liniștitoare.* Nu e ca natura *munților,* care e măreață, dar adeseori e neliniștitoare sau chiar *sălbatică.* Bărăganul e originar, etern, dar n-are nimic sălbatic. E „neuman", în sensul că nu e șlefuit de om și pieptănat, dar e prietenos. Kico mereu scrie că vrea liniște în cadrul câmpiei românești.

Octombrie 1972

Bărăganul e bătrân, dealurile sunt tinere (adolescente), munții sunt adulți.

Bărăganul sugerează trecutul (mai bine zis: eternitatea); muntele sugerează viitorul, acțiunea; dealurile sugerează prezentul jucăuș.

O altă antinomie: Bărăganul sugerează *trecutul* și *eternul,* trecutul sau un prezent veșnic, care totalizează existența.

Bărăganul nu e revoluționar, are ceva parmenidian. Perfecția nu e revoluționară. Revoluționarii sunt de la deal ori de la munte.

30 iulie 1973

Nu s-a înțeles America Latină precolumbiană, fiindcă nu s-a înțeles „dimensiunea în sine a continentului, acest spațiu imens, *metafizică pură* - cum spunea un locuitor al sau -, în care unitățile noastre de măsură devin dintr-o dată prea mici, incapabile să evidențieze o realitate ce pare să țină mai mult de fantastic și fa-

bulos. O câmpie de 150 000 km² devine *ireală,* anulându-se p
și imaginația" („Contemporanul", 27 iulie 1973, p. 123, artic
Izvoare peruane, de Darie Novăceanu. Important).

Mai departe: „Rezultantă a expresiei plastice, muzicale
spațiale a unei lumi mistice, dominând în întregime gândirea
acțiunea omului, arta precolumbiană trebuie interpretată p
nindu-se tocmai de la această dimensiune a continentului, d
acest spațiu imens, pe care omul a trebuit să și-l apro
populându-l cu produsul efortului și imaginației sale creatoare

Pe Bărăgan ai *sentimental irealului,* dar nu al unui ireal
zar, fantastic-irațional, ci al unui ireal solemn și profund,
face mai mult decât orice realitate; și, totodată, *al realului cel*
sigur, al realului absolut, fiindcă e ceva intim și perfect, solid,
finitivat și viu.

Deci, o nouă antinomie a Bărăganului: ireal și real. (Vezi
țiunea de ireal în filozofia nouă și în estetică; să dezvolt.) M
pare ca acest sens are ideea de *ireal* în această filozofie mai n
și în estetică: a unui ireal care e, de fapt, Absolutul, și care,
de realul simțurilor și științei, pare ireal, dar e Realul ultim; m
Existenței. Deci, pe Bărăgan ai tocmai expresia obiectului filo
prin excelență. Un stagiu pe Bărăgan (în copilărie, [în] tinerețe
recomandă pentru viitorii filozofi. Dealul dă ceva minor-monde

Pe Bărăgan trăiești *marea realitate a irealului* sau *ireal*
realului. Până la urmă, realul și irealul se convertesc unul în a
pe Bărăgan, se echivalează, dar fără a se confunda.

Așa cum imensitatea spațiului Americii de Sud a determ
felul culturii sau un *spirit.* Analogie cu originea tragediei la
(după teza lui Nietzsche): elinii au domesticit infinitul și au
tragedia. Tot așa, precolumbienii, cari au pornit de la sp
imens „pe care omul a trebuit să și-l apropie, populându-l
produsul efortului și imaginației sale creatoare" (vezi citatu
mai sus, din articolul lui Darie Novăceanu).

Cum rămâne cu teoria spațiului subconștient, a lui Bl
La origine, s-a plecat de la spațiul geografic, sau în felul cum
columbienii au organizat, au luat în primire spațiul exterio
vede ceva din spațiul lor subconștient?

Teribilă forță de modelare este acest spațiu neted, imen
macină și absoarbe, topește, macerează, pentru ca din acest
terial să modeleze chipuri după sensul lui.

Chiar și pe Bărăganul nostru, în decurs de 100-200 de
și nici atât -, oamenii veniți de la dealuri și din Ardeal au că

un psihic ce are ceva comun: *omul de Bărăgan.* încă necunoscut ori puțin cunoscut (ceva important e în Sandu-Aldea) până astăzi. L-a înțeles Sandu-Aldea, cu subconştientul lui *transhumant;* 1-a înțeles P[anait] Istrati, cu subconştientul lui de Mare Mediteraneană; l-a înțeles Nae Ionescu, cu respirația lui largă și abstractă; l-a înțeles Odobescu, cu formația lui de arheolog al vastităților. Dar chiar fără asta, într-o generație-două de influență directă, Bărăganul poate fasona un spirit: *aici e speranța, în putința trecerii de la gliptic la major*[68].

August 1973

O antinomie a Bărăganului: *imobilism* şi *apocaliptism.* Bărăganul are imobilitatea infinitului, care, infinit fiind, nu se mişcă; fiindcă nu are în ce, ci stă pe loc.

Dar, la intervale, e cuprins de o frenezie în locomoție. Aproape apocaliptică! Acestea sunt uraganele de pe Bărăgan, asemănătoare până la un punct cu trombele marine şi uraganele oceanice. Atunci, e ceva teribil: parcă toata existența aleargă cu o demență halucinantă, parcă tot ce e mişcare în cosmos s-a adunat aici, în aceste vârtejuri-mostre, cari, dacă ar putea fi captate, ar fi nemaipomenite aerocentrale. Parcă s-au adunat şi s-au luat la trântă toate stihiile văzduhului şi luptă între ele, şi cu restul lumii, gemând şi urlând ca în ziua de apoi. Cine n-a văzut un vârtej pe Bărăgan, un mare vârtej (sunt şi unele mici, cari încep şi se consumă pe o suprafață de câțiva decimetri; în podul palmei - ca o experiență de laborator) nu-şi poate închipui ce este energia vânturilor, a atmosferei şi a stihiilor trezite din somnolență şi luându-şi parcă revanşa pentru repaosul lung de până atunci.

La dealuri şi [la] munți, totuşi (vezi în Hogaş), vântul se izbeşte de pereți şi văgăuni şi de cele mai multe ori e sugrumat la început, dar pe Bărăgan nu e limitare.

Această antinomie cosmică îşi are un corespondent şi în psihologia oamenilor din Bărăgan, cari, de obicei, sunt liniştiți şi adânci, dar cari, la răstimpuri, îşi ies şi ei din fire şi se dezlănțuie cumplit. Acest aspect psihic l-a înțeles bine Sandu-Aldea; să descriu câteva tipuri din romanele şi mai ales din nuvelele lui. Admirabil acest mare scriitor, admirat de Pârvan, de Nae Ionescu: de oameni cu burduf psihic mare.

3 august 1977

O antinomie a Bărăganului: un static ce respiră (dezvoltare). Din toate peisagiile țării, Bărăganul are cea mai largă respirație.

în adevăr, Bărăganul respiră. El e un static care resp mare şi interesantă antinomie (autorul articolului[69] şi el a cres în Bărăgan).

Iunie 1

Bărăganul: un neant plin, un gol fecund.

Bărăganul este greu de descris (de aceea a fost genial O bescu. El s-a născut pe Bărăgan? O problema importantă).

Cum e greu - şi mai greu! - de pictat, de fotografiat.

Căci cum o să pictezi, să fotografiezi golul, neantul?

Dar acest neant e *plin de viață,* de hrană (grâul) şi po vieții; de la perşii cari au venit în Muntenia şi au văzut întind de grâu: erau locuite aceste tărâmuri.

După o teorie recentă, neantul e cea mai mare energi creatorul, şi toată divinitatea; doar nu-i spune pe nume.

E aici încă o antinomie a Bărăganului: un gol şi totuşi fo plin; un neant cu plenaritate.

Ideea de infinit

Infinitul logic. Spaima irațională de infinit. Limită și finit. Spațiu și timp. Infinit și identic. Geneza ideii de infinit. Bărăganul rezolvă antinomia finit-infinit. Bărăganul - sinteză de infinit și finit

August 1933

Să studiez Bolzano, pentru paradoxiile infinitului.

1933

în concret se realizează logicul pur câteodată, ceea ce putem gândi, dar nu imagina. De aceea Bărăganul e o odihnă a logicii: ai impresia că infinitul din logică s-a realizat în concret, fără contradicție, sau cel puțin fără contradicții supărătoare.

August 1933

Infinitul dă teamă, fiindcă pune omul în fața contradicțiilor. Numai cine știe să facă unitatea *(și țăranul știe s-o facă)* e liniștit, întrebarea e: pe Bărăgan de ce natură e unificarea antinomică? Dogmatică, de limită, concretă? (Vezi: Blaga, *Eonul dogmatic.)* Dacă e dogmatică, Bărăganul are ceva religios.

Să studiez în *câtă feluri se rezolvă antinomiile în filozofie.*

Octombrie 1971

Vianu, *Estetica,* I, p. 158-160. E și la Bărăgan așa ceva? Adică el (imaginea lui) nu se termină niciodată? Aceasta e doar intuiția ideii de infinit. Se poate vedea aici încă o antinomie a Bărăganului: static și dinamic (sau finit și infinit). Fiindcă, pe de o parte, Bărăganul dă totuși intuiția *păcii,* a liniștii, a ceva definitiv, a ceva rezolvat și etern; pe de altă parte, el prelungește mereu intuiția într-o extensiune continuă, la infinit.

Bărăganul e o intuiție tipică și maiestuoasă, de sinteză (dialectică) a eleatismului cu heraclitismul. El e geometrie ontică, ce rezumă *realul,* adică cele două mari caractere ale lui: imuabilul și muabilul. Dar domină liniștea, eleatul: de aceea, Bărăganul este esențial *filozofic și festiv.*

Urmare: Bărăganul nu e un spațiu pentru *minori,* ci pentru naturile *complexe* și majore.

3 noiembrie

Filozofia ideii de infinit și Bărăganul; cum ne ajută Bă nul să creăm o cultură de viziune majoră și să depășim *genu tic* (marea, muntele și Bărăganul - sensuri majore). E adevăr Bărăganul e o antinomie: infinit și finit. Elinii au realizat ide infinit: i-a speriat, crezând că e prăbușire; și așa cum fil ionieni au plecat de la *haos,* dar l-au organizat în cosmos (c un finit mare și organizat), teatrul grec a plecat de la *infinit* ajuns la tragic (vezi: *Vorigine de la tragedie,* de Nietzsche).

De punctele de mai sus să vorbesc în concluzie și să ar totuși, noi nu suntem pentru influența imediată a mediului (D. Drăghicescu); sufletul are oarecare autonomie. Și aici dreptate Blaga când a creat teoria subconștientului (evreii peste tot nuditatea nisipurilor, *neantul vital),* dar nici nu-l rupe complet pe om de mediul său cosmic (probă, și cosmici lui Blaga).

Octombrie

Pe Bărăgan ai sentimentul prezenței spațiului: parcă descoperi. La oraș aproape că uiți de el (cum uitai de stat î mocrația burgheză), ori el te zgârie, te limitează prea mult, cu fi apariția unui zid de casă, a unui calcan (gard înalt); dar, prezența spațiului, el nu te apasă: e ușor și prestant, parcă cu el, te înalți cu el, te îmbogățești cu el (asta, după ce vorbe înșurubare și libertate pe Bărăgan).

Sentimentul infinitului pe Bărăgan: craniul temporal începe să se depărteze și oasele lui merg să coincidă cu orizo cel mai depărtat. Dar cum o să simtă asta un citadin? Unui se sperie că e trei ore de gardă pe Bărăgan? (Interesant.)

Ianuarie

Există o agorafobie, dar și contrariul ei, pe care l-am numi ghettofobie; de fapt, omul, în general, nu poate sufer spațiul infinit, nici pe cel prea mic.

Interesant că nici animalele nu pot suferi spațiul mic. ținuți numai în grajd, câinii și pisicile numai în apartament se îmbolnăvesc, oricât de bine ar trăi; până și păsările (ba, el spații largi, cele zburătoare mai ales. Interesant caz: în Occ s-au făcut crescătorii de găini în spații mici și găinile s-au î năvit. Atunci le-au pus *ochelari cari să mărească distanțe* găinile s-au făcut sănătoase. Foarte curios și interesant).

însă sunt oameni cari preferă spațiul infinit spațiului îngust. Depinde și de sex? Femeile fug de spațiul mare (Bărăgan)? Orașul e spațiul preferat al omului modern. Arhitectul modern e un citadin tâmpit; un arhitect mi-a spus că în *Piața Unirii nu e spațiu,* fiindcă era prea mare.

Iulie 1957

Infinitul e aformal. De aceea inspiră neliniște, cum le-a inspirat grecilor, și au pus limitele (tot așa cum au creat și tragicul, dintr-o contrariere)?

Să dezvolt această chestiune la teoria Bărăganului. Omul modern e neliniștit, fiindcă lucrează cu ideea de infinit.

1939

Apoi, să arăt cum ideea de finit este ea însăși o limitare dureroasă. Ei bine, Bărăganul combate atât relele ideii de infinit în sine, cât și ale ideii de finit în sine, dar întrunește ceea ce e bun la fiecare și dă ideea, trăirea *infinitului finit:* o intuiție greu de precizat în termeni logici, dar care există din punct de vedere spiritual, e *trăită.*

în adevăr, Bărăganul, când te uiți la el, dă ideea de imensitate, de nesfârșit, de infinit, pe de o parte; dar, pe de alta, fiindcă e *static,* uniform și fiindcă se vede orizontul, dă ideea de *finit,* de *organizat,* de cosmos. Bărăganul nu e ca *marea,* care e veșnic în mișcare, care e neliniștitoare. Dar Bărăganul e infinit, și totuși, nu e spart, nu e o funcție neterminată, ci e o *sinteză isprăvită,* dar nu limitată, opacă.

De aceea, pentru spiritele majore, Bărăganul e o liniște mare, e o feerie ontologică, e o pace, e formula ideală de a trăi.

1941

Nevoia de a avea tot infinitul; vezi P. Cerna, *Die Gedankenlirik,* p. 65: citează pe V. Hugo:

> *L'immensite c'est la le seul asile sur,*
> *Je crois etre banni, sije n'ai tout 1 'azur.*

Să citez aceste versuri atât de semnificative.

Și în această dorință de a privi infinitul nu e *imperialism:* să nu se confunde cu imperialismul biologic-social-politic. Ci e nos-

talgia sufletului de a se regăsi în infinitatea lui divină spirit
originară, ideală.

în Bărăgan poți gusta condiția ideală a sufletului, s
scalzi în infinitatea lui, să coincizi cu prototipul tău, să fii ide
real totodată, să fii *tot,* fiind totuși modest; pe când în is
între semeni, nu ești modest, și totuși, nu ești niciodată to
tristă condiție umană!

Bărăganul e deci un fel de paradis al lui, un paradis p
nic, un paradis matematic.

Noiembrie

Bărăganul dă infinitul sau absolutul spațiului, dar, in
sant, dă și *absolutul timpului* sau eternitatea. Cum? Fiindc
Bărăgan se anulează mișcarea. *Mergi și parcă stai pe loc;* în B
gan este *eleatism* (oare filozofii greci ai nemișcării au avut sp
larg în față, *marea* ? Au mers pe mare?).

Pe Bărăgan nu mai e mișcare, nu mai e schimbare, de
mai e timp, este absolut, este veșnicie, trăiești în veșnicie.

Deci, pe Bărăgan trăiești doar absoluturi, în ordinea sp
lui și în a timpului; *trăiești în infinitul spațiului și în eter*
Sau: pe Bărăgan se anulează intuiția timpului. Curios; dimen
nea sufletului este timpul, și totuși, poți ajunge uneori (vezi ș
momente, și în contemplația artistică) să faci abstracție de t
pe când de spațiu nu poți face niciodată abstracție, fiindcă at
ar fi neantul: s-ar anula însăși lumea.

Pe Bărăgan îți rămâne intuiția *duratei,* dar nu a timpulu
recum istoric. Iar de durată - în sens bergsonian - nu ești c
ent decât dacă stai să analizezi. Pe Bărăgan însă nu ești înc
să faci introspecție, să te uiți la eul tău, ci ești oarecum proi
în non-eu.

Iunie

Ideea de infinit s-ar putea defini ca fiind *identicul ce s*
cede fără putință de oprire. Bărăganul e deci un mare ident
extensiune, fără oprire - asta întru cât el este • infinit. Căc
fapt, el e o sinteză de finit și infinit - și tocmai de aceea e
odihnă. Pentru a înțelege cele de mai sus, să ne oprim as
ideii de *identic.* Empiric, ideea de identic poate rezulta din a
narea mare dintre două obiecte concrete. Dar asta nu dă
absolută de identic; cel mult e un punct de plecare - așa c
distanța mare, pe care o vezi pe malul marii, de exemplu - pe

ideea de infinit. Ideea absolută de identic se poate forma înțelegând *numerele,* deci înțelegând valorile matematice, şi anume, în trei moduri:

a) sau zicând, de exemplu, că 2 = 2. Aici subînțelegem că 2 este identic cu 2;

b) sau luând orice număr şi considerându-1 în sine. în acest caz, noi spunem că un număr nu e cu putință decât prin sumarea (adunarea) unor cantități identice între ele, de exemplu, 14 e făcut din 14 cantități absolut identice (nu putem aduna o masă cu un scaun; cu un rinocer). *Deci, ideea de număr implică pe aceea de identic.* înainte de a se întemeia matematica, a trebuit să se formeze ideea de identic (ca idee implicită, cel puțin) în capetele oamenilor;

c) a treia cale pe care s-a ajuns la ideea de identic e aceea a figurilor geometrice: două pătrate, două circumferințe, de exemplu, sunt identice (mai puțin cantitatea, mărimea lor).

Şi atunci putem spune că ideea de infinit se formează prin adunarea continuă a identicului cu el însuşi.

1944

Janet - Seailles, p. 921-922, despre finit şi infinit: ei bine, în Bărăgan aceste două idei se pun în sfârşit de acord, într-o formulă de echilibru care e totodată statică, dar plină de viață, de un dinamism interior, subtil şi adânc. Analogie cu transfigurarea în dogmă la Blaga? Şi în formula existenței bărăganice e o antinomie, dar nu o contradicție pur şi simplu, ci o antinomie ce se asimilează trăirii conştiinței printr-o valoroasă şi abia lucidă transfigurare.

1944

Dar cred că mai degrabă numărul cel fără soț e infinit, iar nu cel [cu] soț. Căci ideea de *fără soț,* fără isprăvenie, dă ideea că trebuie să adaugi mereu. J. Chuzeville, *Les mystiques allemands,* p. 266: „eliminând locul, găseşti infinitul". Adkă., desfăcându-te de lumea sensibilă, care e *fatal mărginită,* dai de infinit. Adică, infinitul nu e posibil în lumea aceasta, ci numai în lumea absolutului. Dar în lumea absolutului nu mai e spațiu. Atunci se poate vorbi acolo de infinit? Sau acolo poate fi mai mult vorba de infinit *implicat,* întrucât acolo e *perfecțiunea* şi perfecțiunea nu poate fi limitată?

Martie

Geneza ideii de infinit

1. Vederea spațiului întins a putut sugera ideea de infini exemplu, când omul privea de pe culmea unui munte ori ţărmul mării.

2. Moartea a putut sugera ideea de infinit. Fiindcă cel nu se mai întorcea *niciodată şi nicicând.* De la ideea de nicic s-a trecut la aceea de nicicând şi apoi la cea de infinit.

3. Dar astea sunt mai mult experiențe empirice (analog cele prin care psihologia explică producerea ideii de spaț timp). Ideea de infinit, chiar dacă nu e apriorică, se formeaz tr-un chip mult mai intim şi mai subtil, în legătură cu struc minții omeneşti. Şi anume, *ideea de infinit este urmarea nep omeneşti de a-şi închipui neantul.* De aici urmează că, nepu *vedea* cum o cantitate sau universul [pot să] se *termine, să n fie nimic dincolo de ele,* se vede obligată *să adauge mereu ceva,* această continuă adăugire se naşte infinitul.

Dar lucrurile sunt mai complicate. De exemplu, *de ce antic ori cel primitiv şi-a închipuit* (cel puțin uneori) că *univer finit* (cum era la elini, cum era în cosmologia altor popoare) ce? Pentru motivul că el nu ajunsese să *gândească neantu* Lumea era finită, după el (sau după țăranul român). Dar di de lume, după el, tot mai era ceva; era aer ori spațiu gol - c *tot ceva* - deci, nu era *neantul propriu-zis* (cum nici *nirvana* ană nu e neant).

El zicea că acesta e *nimic* sau implica această afirmație zicea că lumea e finită, dar, de fapt, el *nu ajunsese încă s ceapă neantul pur;* dacă ar fi ajuns, ar fi trecut imediat la ide infinit şi ar fi spus că lumea e infinită.

La elini cred că era altceva: ei ajunseseră, cel puțin imp la *ideea de neant* pur, dar, pentru că acesta le *repugna* sau îi ria prin prăpastia şi haosul pe cari le aducea, de aceea o şi mai vârtos, spuneau că lumea e finită. Ideea *limitelor,* ide universul e finit e, deci, la elini o *sublimare a* spaimei în fața de neant pur. (Ce zice Nietzsche de originea tragediei la eli ceva analog cu ce spun [eu] mai sus?)

Aşadar, popoarele primitive nu au putut ajunge să *dească, să conceapă* ideea de neant pur. (Ce e ideea de după ultima filozofie germană? Ce e *nirvana,* ce e *nicevo* aceea puteau declara că *lumea e finită; dar, de fapt, o vedea*

nită într-un fel - fiindcă și dincolo de lume vedeau ceva: aer, eter, spațiu gol. Așa cum cei vechi ziceau uneori că lumea e materie, dar implicau viața în materie. (Hilozoism?)

Iar când ajungeau *să întrezărească ideea de neant pur,* aveau două căi de opțiune spirituală: ori dădeau înapoi, îngroziți, din fața ideii de neant pur (ca elinii) și se retranșau și mai mult în ideea că lumea are limite și tipuri eterne (la elini; să insist cum era la ei; vezi și ce zice Bergson de tipurile elinilor), ori se lansau în ideea dinamică (cam dezechilibrată însă) de infinit.

Prima cale e a elinilor, ultima e a modernilor; interesant [e] că viziunea creștină a contribuit mult la ideea de infinit: Dumnezeu este *universal* și etern. E vorba aici de o *primă opțiune,* de un fel de *originar macaz spiritual,* care e plin de consecințe, ca cele două râuri din poveste, cari o iau unul spre Răsărit și altul spre Apus - Mureș și Olt.

Deci, ca să se producă ideea de infinit, trebuie, de fapt, două lucruri:

1. *ca oamenii să fi ajuns să gândească neantul pur* - pe de o parte;

2. ca, pe de altă parte, să nu-1 poată imagina sau *intui,* și atunci continuă la infinit existența ori durata, fie cât de rarefiată ori de subtilă.

Din aceste două motive s-a născut ideea de infinit. Interesant!

Natural, mai trebuie și *un al treilea fapt:* ca oamenii să nu fi dat înapoi în fața ideii de Neant, ca elinii. *Să-lfi acceptat,* dar, intervenind apoi neputința de a intui neantul, pe care totuși îl concepeau, oamenii să fi ajuns la ideea de infinit.

Iată, deci, cât a fost de fecundă în istoria culturii ideea de neant; prin felul opțiunii, a rezultat cultura elenică ori cea modernă.

(Cum e la Kant ideea de infinit? Să revăd.)

Ideea de infinit s-a născut mai ales *gândind ideea de timp* decât cea de *spațiu:* vezi ce intimă le e modernilor ideea de timp; bergsonismul e o filozofie modernă. Spațiul se mai împacă, la un punct, cu limita, dar timpul, nu. De aceea, abia în epoca noastră s-a putut naște ideea unui univers limitat (Einstein), deși universul, spațiul astronomic, e foarte nimerit pentru a sugera ideea de infinit. *Dar când e vorba de timp, e foarte greu să concepi un timp care începe ori care se termină;* din contra, timpul îl gândești ca fiind fără început și sfârșit, deci infinit. Deci, e mai ușor să gân-

dești *eternitatea* (infinitul timpului), decât universalul (infi spațiului).

Poate că de ajutor în acest sens a fost și teama omulu moarte; a concepe un timp care se sfârșește înseamnă un f moarte, ceea ce repugnă omului.

Și iată de ce, pe Bărăgan, pe stepă, omul se învață cu i de *major,* de cvasi-infinit. Căci infinitul e dat mai ales de ti dar poate fî dat și de spațiu.

Ideea de infinit a rezultat în parte și s-a precizat prin an pe care *filozofii și teologii au făcut-o ideii de Dumnezeu* (vezi indieni, cât e o zi la zeul suprem; [în], mi se pare, *Manual* *hologie,* de Bagdasar).

Cum se formează ideea de infinit:

1. omul a văzut mari întinderi de spații înaintea sa: s oceanul. Și asta i-a putut sugera ceva din ideea de infinit;

2. neputința *logică* de a-și închipui *neantul.* Și un cop treabă: „și după aceea, ce mai este?". Deci, omul *a adăugat finit un alt finit - și așa mai departe.* Astfel a rezultat ideea de nit. Mă mir că elinii lucrau cu ideea de finit, de limită. Să dacă a fost în adevăr așa, ori doar ideea de limită-finit nu er mult o idee de artă și de echilibru moral și cosmic, iar nu meta

Noiembrie

„Cred că noțiunea de eternitate vine din îndelunga re și monotonie" (Demostene Botez, [în] „Adevărul", 19 noie 1949). E o sugestivă definiție sau explicație de *literat.*

în adevăr, dacă nu e repetiție-monotonie. ci variație, nu se mai gândește la timp (sau distanță) în sine, fiindcă e bit de conținut, de variația însăși, și, deci, nu mai ajunge la de infinit. Dar, fiind repetiție-monotonie, omul vede *timpul* (ori distanța în sine) și începe să vadă cât e de lung, as ajunge la ideea de infinit.

Afară de faptul că repetiția - monotonia - îl face pe vadă timpul foarte lung, adică să-1 simtă că e mai lung atunci când e plăcut, i se pare că durează astfel *de o eterni* așa a fost întotdeauna. Ori că n-o să se mai sfârșească *ni* iar din ideea de niciodată e ușor să se treacă la ideea de i Tot așa *și pe Bărăgan, și pe ape* (spațiul apelor): ai ideea d

nit, fiindcă eşti în fața unui spațiu monoton. Dar, compensație! Când ajungi la ideea de infinit, dispare monotonia şi apare un sentiment de plenitudine. De aceea, nici slujba religioasă nu e monotonă, ci oferă maximum de trăire: intri în Absolut. Când oamenii preistorici au părăsit viața arboricolă în păduri şi s-au aşezat la loc deschis, n-au mai fost siliți să meargă pe patru labe, ci pe două, ca să vadă înainte (vezi: Rosny, *Les origines,* p. 29).

Ianuarie 1950

Foarte important: şesul a fost şi el o cauză a ridicării în picioare a omului (şi cățelul Moşu stă pe două labe, vara, în curte, şi priveşte în stradă la alți căței şi la oameni, ca la teatru).

Se pare că şesul a avut o importanță decisivă în viata omului preistoric, ca să-1 îndrepte către marea istorie, ca să-1 facă om deplin.

30 mai 1951

Neputința omului de a concepe neantul e cauza negativă a ideii de infinit, iar ideea de *perfecțiune* (perfecțiunea e infinită) e cauza pozitivă. Dar niciodată o cauză negativă n-a produs un rezultat mai pozitiv, mai plin - căci ce poate fi mai plin, mai pozitiv, decât ideea de infinit? Ciudate efecte!

Să studiez dacă oamenii n-au ajuns la ideea de *perfecțiune* ca ceva unic şi, deci, infinit, chiar mai înaintea filozofiei eline şi a monoteismului, astfel încât ideea de infinit să fie o idee primordială a omenirii, o idee de bază, ca şi ideea de mişcare, [de] cauză, [de] scop etc. Sau oamenii n-au cunoscut ideea de infinit decât relativ recent, adică după apariția monoteismului şi în legătură cu el? Şi aici, religia s-a dovedit cauza marelui progres uman; de data aceasta, nu în domeniul moral, ci în cel al logicii, al bazelor sau intuițiilor primordiale ale logicii.

O cauză a ideii de infinit este ideea de perfecțiune. Perfecțiunea nu poate fi decât infinită (vezi G. Bruno, panteismul lui nu poate fi decât infinit). Dar elinii concepeau lucrurile perfecte ca finite, şi chiar ca sfere; de aceea ziceau că pământul e rotund. Da, dar se explică în două feluri:

1. Cubul, de exemplu, e perfect, în *calitate de cub,* dar nu e perfecțiunea însăşi. Perfecțiunea însăşi e *unică.* Elinii credeau (dar nu elinii de la urmă: să cercetez, să studiez ideea de infinit în antichitate) că Cosmosul e limitat şi rotund, pentru că e perfect,

dar în calitate de Cosmos: deci ca un cub care e perfect în ca
de cub; dar asta nu înseamnă că e perfecțiunea însăşi.

2. Elinii nu ajunseseră la *monoteism.* Cine concepe pe D
nezeu ca Dumnezeu unic nu îl poate concepe decât ca Perf
nea însăşi şi, deci, infinit; fiindcă, dacă ar mai fi ceva în afa
El, l-ar limita şi deci n-ar mai fi perfect. Elinii eiau politeişti
aceea nici un zeu nu reprezenta Perfecțiunea *însăşi;* chiar Ju
era uneori limitat, discutat de alți zei (să arat). Au trebuit s
monoteismul creştin şi, mai înainte, platonismul, aristotel
etc., ca să se creadă în Dumnezeul unic. (Să studiez ide
Dumnezeu unic şi deci infinit în filozofia greacă.)

Lucruri perfecte sunt multe, dar Perfecțiunea e una sin

Panteiştii cred în infinitul realității cosmice; fiindcă, du
aceasta e perfecțiunea şi e unică. Dar panteiştii profită de ad
rea ideii adusă de creştinism.

(Să studiez ideea de infinit în filozofia hindusă, chinez
O teză mare: originea şi evoluția - istoria - ideii de infinit.)

Aprilie

Fazele formării ideii de infinit:

1. s-a pornit, la început, de la ideea ori percepția de „n
de exemplu, oamenii cari locuiau în stepă ori la marginea mă

2. s-a trecut la ideea de „niciodată";

3. apoi, la ideea de „totdeauna";

4. apoi, din cauză neputinței de a concepe neantul, s-
cut, propriu-zis, la ideea de infinit.

Cele de mai sus sunt un proces pur intelectual, sunt
inteligenței pure; dar a venit, la urmă, aportul intuiției lăun
„subiective", metafizice, pornit din eul moral ori metafizic al
lui; adică, a venit *intuiția perfecțiunii,* ideea sau idealul de p
țiune. Iar perfecțiunea adevărată nu poate fi decât infinită
cum e concepută divinitatea în creştinism (şi hinduşii au
ideea de infinit? Să cercetez).

E adevărat că elinii concepeau perfecțiunea ca fiind
(rotundă - o sferă*; vezi ideea de „limită" la elini), dar aceas
era o idee *primă* la ei, ci o idee derivată; şi anume, fiindcă p
speria infinitul, fiindcă îl concepeau ca ceva haotic. Analogie
spunea Nietzsche despre originea tragediei: elinii au fost pe

* De aici şi un argument pentru rotunjimea pământului.

de felul lor şi de aceea, prin nevoia de autosalvare, au ajuns la o artă senină (să cercetez).

însă creştinismul a împăcat pe oameni cu ideea de infinit; căci Dumnezeu e infinit, şi totuşi, e ordonat. E suprema ordine.

Cele cinci trepte de mai sus s-au putut amesteca; ele rămân însă momente specifice, chiar când îşi schimbă ordinea.

Mai 1952

Vezi cartea unui scriitor francez, *Enfance et jeunesse,* tipărită prin 1947 la o editură de stânga (Les editeurs francais reunis?), ultimele două pagini, unde spune că marea dă ideea de infinit mai mult chiar decât o dă cerul astronomic.

Şi totuşi, elinii au valorificat ideea de limită, de finit. Ceea ce mă întăreşte în ideea că elinii au ajuns la ideea de finit, de perfecţiune, ca fiind legată de finit, tocmai fiindcă au trăit la început prea intens ideea de infinit; deci, pentru că s-au speriat (ca nişte barbari ori copii) de infinit şi li s-a părut că se prăvale în haos; analogie cu ce zice Nietzsche de felul cum elinii au ajuns la ideea de tragedie.

Noiembrie 1978

Ideea de infinit s-a format din *sau cu ocazia* următorilor factori (Kant o socoate apriorică?):

1. din spaţiul larg (ca la Scorţaru etc.); ghettoul, citadinul nu dau spaţiul larg şi multor orăşeni le e frică de infinit, ca lui Sebastian; sunt încercaţi de *frayeur cosmique*[70] ori, uneori, le e chiar frică să se uite la cer. în schimb, Sebastienii sunt jubilanţi în cafenele, pedanţii, în ghettouri de un fel sau altul;

2. din „niciodată" şi „întotdeauna" (eu, la Scorţaru, pe la opt ani, când plângeam că am descoperit infinitul, în timp);

3. din curgerea permanentă; când mă trezeam în pat, la Scorţaru, noaptea, şi, în timp ce candela lumina slab, stăpânit de *ţiuitul egal al urechilor,* ea mi se părea ca o linie galbenă, ce se mişca egal din vecii vecilor şi pentru vecii vecilor; o eternitate (cu bază sau *ocazie fiziologică:* curios!) din care nu puteai să ieşi. O totalitate a infinitului, cu farmec melancolic, dar şi cu ceva dominant, fatal - o fatalitate *epurată* şi în *curgere uniformă* (nu heraclitică);

4. din nostalgia sau nevoia de Absolut a omului - care este, poate, factorul principal;

5. din imposibilitatea de a ne imagina neantul; de aceea
nitul nu e *ceva static* în mintea noastră, ci se construieşte m
în matematică, oo e doar un semn, un *caz mai prestigi*
semiotică.

Aprilie

Ideea noastră de infinit e, probabil, apriorică (căci n
poate realiza prin experienţă), dar se realizează cu prilejul:

1. perceperii unui spaţiu mare (de exemplu, stepa, m
spectacolul ce se vede de la munţii înalţi);

2. când se trece de la *niciodată* la *întotdeauna,* la
deci, foarte interesant, şi aici timpul joacă mare rol. întâi
ideea de infinit în timp şi apoi în spaţiu? Adică, aveam ma
ideea de etern şi apoi pe cea de infinit? Căci, prin punctul
mai sus (adică perceperea spaţiului mare), e mai greu să
ideea de infinit; ea se precizează mai mult prin punctul 2. Şi,
după ce avem ideea de infinit în timp o aplicam şi la saţiu
însă ideea de infinit putea fi şi prin punctul 1;

3. dar cel mai mult ideea de infinit se precizează - şi c
chiar patetică - prin altceva: prin *neputinţa minţii noastre*
concepe neantul. Ca şi natura, mintea noastră are oroare de
Când nu gândim la nimic, adormim. (Cum e în starea de
a budiştilor?) Dar şi în somn avem vise; de fapt, noi visăm
deauna, chiar când nu ne aducem aminte.

în natură nu există neantul absolut (s-a descoperit
„eterul" din spaţiile interastrale e o materie foarte fină).

De fapt, chiar la punctele 1 şi 2 de mai sus trebuie s
tervină *dialectica neputinţei noastre de a concepe neantul,* p
ca să se realizeze ideea de infinit. Aceasta trebuie că s-a p
destul de curând în omenire; căci şi copiii de câtiva ani s
treabă ori întreabă pe adulţi: „Dar dincolo ce este?". Chiar că
pun întrebarea: „Dar pe Dumnezeu cine 1-a făcut?", asta vi
din neputinţa noastră de a concepe infinitul.

Aprilie

1. Ideea de infinit: cum s-a format în mintea noastră. E
de suportat de noi, fiindcă avem impresia că ne prăbuşim î
trebuie să adăugăm mereu o cantitate la alta - în eternitat
aceea, elinii au imaginat *limitele* (vezi şi Dan Botta).

2. Ideea de infinit ca ceva *real* în lumea fenomenului; e
contradictoriu, absurd, ceva care abundă în contradicţii.

3. Pentru aceste motive nu putem să ne odihnim pe ideea de infinit, decât numai când e vorba de Dumnezeu.

Dar şi finitul ne doare. Trebuie o sinteză de infinit şi finit. Tocmai aceasta o dă Bărăganul.

(Ideile de la punctul 2 să le las pentru alte lucrări, ori să le ating numai în treacăt sau deloc?)

Decembrie 1953

Ideea de infinit s-a născut:

1. privind o mare întindere de spaţiu (stepă, ocean);

2. din meditaţie asupra morţii: niciodată, întotdeauna - infinit.

în felul acesta s-a format în chipul cel mai precis şi mai pur ideea de infinit, pentru că ideea de infinit în timp a precedat (ca precizie şi puritate) ideea de infinit în spaţiu;

3. -din neputinţa de a percepe *neantul.* între altele, două exemple: nirvana budhistă nu e nimicul absolut; ideea de neant a husserlienilor e totuşi ceva.

Natura are oroare de vid, spiritul are oroare de neant: *horror vacui, horror nihili.*

Dar ideea de infinit ea însăşi nu e liniştitoare; are ceva haotic. Infinitul poate fi numai gândit, dar nu e obiect de intuiţie; ca intuiţie ceva mai apropiată e doar o *linie cu capetele veşnic zdrenţuite,* fiindcă veşnic se adaugă la capete o porţiune nouă.

Poate că de aceea elinii au ajuns la ideea de limită şi de univers limitat, [de] Cosmos: sistemul lui Ptolemeu; dar mai cred că pentru ei nimicul nu era nimicul pur. Dincolo de Cosmos mai era ceva: spaţiu; aşa cum filozofii primari implică ideea că la început era totuşi un fel de substanţă din care s-au făcut toate - fiindcă au fost torturaţi de ceea ce e haotic în ideea de infinit; aşa cum Nietzsche susţine că au ajuns la filozofia apolinicului tocmai fiindcă au adâncit mai întâi tragicul. Evreii n-au putut să depăşească nici „infinitul", nici „tragicul", ci s-au instalat în ele şi de aceea au ajuns la halucinare, la starea de psihoză permanentă. De aceea au avansat în finit şi au căpătat obsesie de ceea ce e fără limite, fără armonie şi precizare - au ancorat în geometrie, fără să ştie că modernii vor descoperi şi geometria infinitului, cum au descoperit-o şi pe aceea a spaţiului: *3 + n* dimensiuni.

Aşadar, finitul e dureros, dacă nu în el însuşi, în afara lui; fiindcă nu poţi concepe nimicul din afara lui. înşişi copiii de câ-

ţiva ani întreabă: dar mai înainte de Dumnezeu ce a fost? cine l-a făcut?

Finitul e liniştitor, cu condiţia de a nu mai gândi la ce afară de el; deci, implică ceva morbid - o *interdicţie,* ca în b să nu te uiţi în urmă! Să nu priveşti în afară! Eşti ca î monadă sau ca într-o cameră luminată pe dinăuntru, da ferestrele închise ori oarbe. Sau să compar cu cetatea medi cu *burgurile cu ziduri:* era linişte şi bine înăuntru, dar cu co să nu ieşi afară ori să nu năvălească nimic din afară.

Dar şi infinitul e dureros. Dacă în finit gândul se î mântă când ajunge la capătul lui, fiindcă *cade în gol,* apoi în nit gândul se înspăimântă iarăşi, deoarece nu se poate opri dată şi, ajuns la capăt, vede cum repede se *adaugă noi p* repede se pun noi punţi spre golul enigmatic şi sirenic de inte.

Infinitul are capetele veşnic dinamice, veşnic neaşezate nic în prelungire, fără oprire - ceva de vierme neadormit, o mică şi o otravă a prelungirii, un Ashaverus metafizic, care, dă să se aşeze, o ia imediat mai departe şi fuge mereu; fin ceva fugarnic, e *mişcarea* prin excelenţă, e contrariul *rep* De aici urmează ceea ce e dinamic, destrămător şi dureros: tura modernă; din faptul ca ea e zidită pe intuiţia de infin aici caracterul ei „iudaic"?). Se vorbea de tipul naturii „fau spre deosebire de cel „apolinic". Dar cel „dionisiac" cum e? opune „clasicului"?

Şi aici e valoarea Bărăganului; care nu e finit, fiin mare, dar care nu e infinitul absolut, fiindcă e o mare bol nină, aşezată peste tipsia netedă a pământului.

Bărăganul este *un infinit organizat,* oarecum organizat, se poate spune, deşi e o contradicţie în termeni: ca la *dogm* răganul e un concept obţinut prin transfigurare, dar o tran rare liniştită; el e o *împăcare a unei antinomii.*

Astfel, în Bărăgan nu mai ai nici sentimentul înăbuşit *finit,* nici durerea produsă de golul de dincolo de el şi nici s dizolvantă din haosul ideii de infinit pur. La sfârşit, în Bără găseşti satisfacţia şi liniştea, pe care nu le ai nici în finit, infinit; pe de o parte, în Bărăgan poţi respira, fiindcă e ma te loveşti de margini; dar, pe de altă parte, în Bărăgan eşti l fiindcă nu e *haosul dinamic de la periferii,* cum e în infinitu Fireşte că doar gândul e indiscret şi are ceva din nihilism gândirea de pirat ale unui Şestov; chiar şi în Bărăgan poţi

printre pământ şi cer şi să scapi tot în infinitul pur, haotic. Dar asta numai dacă scormoneşti. Altfel, pentru *intuiţia pură,* Bărăganul e satisfăcător şi liniştitor; căci aici e valoarea Bărăganului: e obiect de intuiţie. *E un infinit care devine oarecum obiect de intuiţie.*

Bărăganul nu e ca stepa şi nici ca marea [sau] oceanul. Stepa e orizontală, cu cer prăfos, cu *orizontul acoperit,* şi totuşi *deschis, care* te tot îndeamnă să fugi, să mergi mereu înainte, ca un dement, *să spargi mereu spaţiul.* Oceanul, la fel, e un infinit acoperit de brume, care sileşte omul să fugă *îminte, spre o ţintă* ce se îndepărtează mereu; de aici dinamismul exasperant al Occidentului, dar, tot din cauza asta, el a făcut marile descoperiri (America etc.), pe lângă faptul că se înăbuşea în fundul de sac al Europei apusene.

E adevărat că religia creştină a domesticit ideea de infinit, căci Dumnezeu nu poate fi finit, fiindcă atunci n-ar fi perfect, ar fi limitat de ceva din afară. Dar, o dată cu ireligiozitatea modernă, infinitul a devenit iar o idee otrăvită. Omul modern a devenit *citadin,* minor, om de studio; de aceea trebuie tratat cu o idee majoră, ca infinitul, dar relativ organizată, ca Bărăganul.

Aprilie 1959

Bărăganul rezolvă antinomia finit-infinit

Ideea de Dumnezeu şi ideea de Bărăgan dau un tip nou de cunoaştere: *antinomicul fără contradicţie.*

în Dumnezeu toate antinomiile se rezolvă armonios. Dumnezeu e şi static-imuabil, şi *viu.* El e viaţa supremă. în El totul viază la maximum, dar totul e definitiv rezolvat.

Şi Blaga admite ideea de rezolvare armonioasă, prin *transfigurare,* a Trinităţii în Dumnezeu: Dumnezeu e întreit, şi totuşi, unul *(Eonul dogmatic).* Dar Blaga vrea să extindă cunoaşterea dogmatică şi în ştiinţe etc.

Eu o reduc numai la Dumnezeu. Iar pe Bărăgan e *ceva* din aceasta, dar nu pe bază metafizică, ci *psihică.* Adică, în Bărăgan, antinomia infinit-finit se rezolvă în *pace,* în ceva definitiv.

Septembrie 1960

Hoffding, II, 19: infinitul *creează* finitul şi finitul se prelungeşte în infinit; sau infinitul nu e singur şi finitul „face corp" cu infinitul. Interesant şi sugestiv spus.

Afirmaţia e discutabilă, desigur, pentru religie (pentru
terpreta *Geneza),* dar e foarte adevărată pentru Bărăgan.

Aici descoperim funcţia esenţială a Bărăganului: de a
infinitul cu finitul într-o categorie mai complexă şi foarte
nioasă. Şi dintre toate peisagiile, numai el face asta sau el
cel mai bine. Aici e valoarea adâncă şi unică a Bărăganul
care superficialii nu o înţeleg; aşa cum necredincioşii nu î
varietatea sau bogăţia permanent ingenuă a Sfintei Litu
atunci când vorbesc de „monotonia" sau uniformitatea B
nului, nedându-şi seama că tocmai în această aparentă u
mitate constă valoarea Bărăganului, ea având un reflex din
rea metafizică, existenţială, a *Unului,* a Unităţii ultime; care
todată simplă, indecompozabilă şi infinit de virtuală.

în Bărăgan e o *sinteză psihică,* funcţională, de infinit
finit. Dacă vrei să respiri larg (sufleteşte), simţi în faţă a
infinitul, ai perspectiva lui. Dar dacă vrei o limită liniştitoar
să vezi linia orizontului rotund în depărtare. Aşa că pe B
finitul e oarecum străveziu, iar infinitul nu e închis ermetic
tul e flexibil, aerian, iar infinitul nu e de *cloison etanche.* Re
sinteză funcţională minunată, care nu e nici finit, nici infinit
şi una, şi alta. Pe Bărăgan poţi trăi infinitul, iar, dacă te î
rează, poţi contempla finitul; sau, mai bine zis [pe] amândou

Aprilie

Bărăganul oferă antinomii: pe ce, bază se unifică ele î
ştiinţă? Vezi unificarea prin transfigurare, de care vorbeşte
Dar antinomiile morale (din mobilul moral), pe ce bază se u
Cele religioase? Cele ştiinţifice (vezi, în Blaga: *Spaţiul mior*
nul dogmatic; în Bagdasar)?

De fapt, în psihicul uman sunt multe antinomii - şi
ţesătură dinamică de contradicţii. Cum se unifică?

Dar, de cele mai multe ori, *nici nu e nevoie să se unif*
le trăim pe bază de *necesitate vitală,* pentru a cuprinde toa
rea sufletului; deci, o „unificare", dacă e una, pur psiholog
finalitate biologică ori mai mult biologică.

Când e vorba de Bărăgan, se pare că e o vastă uni
sau, în orice caz, o armonizare fastuoasă. Cum se expli
studiez toate felurile de unificări ale antinomiilor în spiritul
şi să arăt specificul şi valoarea unificării, armonizării antin
pe Bărăgan. (Important. Să dezvolt.)

Omul de Bărăgan e o puternică capsulă spirituală, o capsulă de semințe spațiale, armonizate ca într-o simfonie, totodată vastă, complexă și liniștită: *pace bogată și fecundă.*

Ianuarie 1969

Omul de Bărăgan e singurul om care vede întotdeauna orizontul întreg, linia orizontului. Nici la țărmul mării nu se vede tot orizontul, și nici în munți; doar în mijlocul mării și pe vârful cel mai înalt al muntelui.

Orizontul sau zarea au pentru omul de Bărăgan o prezență plenară și permanentă. De aceea sufletul lui e major și se confundă în aria *perfecțiunii.*

Orizontul e sinteză între infinit și finit (dezvoltare).

Septembrie 1960

Bărăganul - sinteză de infinit și finit

Vezi Janet-Seailles, p. 8 și „conclure du fini a l'infmi, penser l'infini dans le fini"[71].

Colosal de important pentru Bărăgan. Așa. El e mare, vast, și din această vastitate poți *să treci la ideea infinitului,* la trăirea lui - și invers; de la ideea infinitului, dacă te tulbură, poți *să treci la disciplinarea ei în finitul mare* al Bărăganului. Astfel, Bărăganul e o funcție *dublă de finit și infinit, o dublă respirație, unitară ca trăire completă* (foarte interesant, să dezvolt).

Numai că aici lucrurile se petrec pe plan psihologic și cosmologic, iar nu pe plan metafizic, ca în problema religioasă.

(Vezi și: J. Aberman, *Curentul antiintelectualist francez,* p. 320; opoziția dintre infinit și finit în om; în Bărăgan aceste două valori se acordă *funcțional,* în mod armonios. Brehier, II, p. 721-722).

Noiembrie 1970

Bărăganul - sinteză de finit și infinit: Janet-Seailles, p. 850: „L'existence apparente du monde n'est que le lien, le moyen qui unit le fini â l'inflni"[72] (Hegel, *Logica).* Asta se poate spune mai ales despre Bărăgan. *Bărăganul este formula spațială (imaginea) care unește finitul cu infinitul în spiritul nostru.*

Plan pentru filozofia Bărăganului:

1. Bărăganul și filozofia infinitului. Geneza ideii de infinit.

2. Bărăganul - sinteză (dialectică?) de finit și infinit dogmă nu a trinității, ci a dualității. Antinomia cea mai înse a Bărăganului.

3. Alte antinomii ale Bărăganului.

O sinteză, o *multitudine* de antinomii, transfigurate *unitate* a conștiinței. E aici, de data aceasta, o dogmă nu a tății, ci a multiplului de opoziții, ce ajung unite într-o cat gnosică complexă: Bărăganul sau *spațiul întins, care se c revelându-se în infinit.*

Iulie

Vianu, *Filozofie și poezie,* p. 40-41 și 92. în adevăr, B nul e un concept *a-creștin* (nu anti-creștin). Căci e rezolvare nitivă, nu mai e o problematică și un efort.

E ceva panteist și definitiv în intuiția sau spațiul B nului; multe antinomii, și totuși - ceea ce pare curios -, c nu rezultă chin și opoziție, ci împăcare și armonie. Ca se dintr-o rodie, cari sunt multe, dar sunt dispuse simetric și tiv.

Cel mai împăcat și mai static, într-un fel, dar și mai l ran sau locuitor este omul de Bărăgan. Nu e „eroic", ca m nul, și nici vibratil, ca omul de deal, ci este el însuși, p cosmogonie (complexă), care a ajuns la împăcare - la *Cosm*

(Așa ceva era și în panteismul lui Goethe? Vezi: Vian *zofie și poezie,* p. 97.)

Ianuarie

De notat că Bărăganul nostru nu e stepa haotică, h nantă și morbidă, ivanistă, ci e un *spațiu* larg, dar echilibr fel de *infinit armonios,* dacă se poate spune, un infinit ca echilibrul finitului (vezi „limitele" la elini), dar [și] vastita respirație a nemărginirii. E ceva foarte prețios pentru rom au acest spațiu, care-și va da roadele în cultura noastră cum a și început.

în Bărăgan se face sinteză între infinit și fmit. Natur poate fi vorba aici de o sinteză prin *transfigurare,* ca la Treimii, ori ca sinteza infinitului + finit în Dumnezeu, nic sinteză *logică* - căci logicește nu se poate să fie sinteză într nit și finit. (Dar, vezi în matematică; matematicienii lucre infinitul, oo, dar e mai mult o convenție: înmulțesc cu el întreb pe matematicieni.) Ci e vorba de o sinteză *psihică,* în

că pe Bărăgan te simți la *larg,* ca și când ai ii *în infinit,* dar te simți în siguranță, liniștit, ordonat, *terminat* și *definitiv,* ca și când ar fi ceva *finit.* (Important, să dezvolt.)

Bărăganul e o sinteză de infinit-finit pe baze *umane,* prin puteri umane; pe când sinteza infinit-finit din Dumnezeu, ori sinteza Trei = Unul din Sfânta Treime sunt sinteze prin *transfigurare.* Avem, deci, trei feluri de sinteze:

1. prin transfigurare;
2. logice (ca în știință; exemple); și
3. psihice, ca în cazul *trăirii* Bărăganului. Dar această trăire și această sinteză psihică nu le pot face toți oamenii, ci numai cei trăiți pe Bărăgan ori cei ce înțeleg Bărăganul.

Ianuarie 1959

Bărăganul nu e numai infinitul, el nu e nici stepa rusă, nici infinitul haotic de care s-au speriat elinii și au ajuns să conceapă *limitele* (ca, să nu dispere). Ci Bărăganul e o sinteză, oarecum transfigurată ori numai *existentă,* de infinit și finit. Aici e valoarea Bărăganului.

Cei ce nu înțeleg Bărăganul și se plictisesc de el ori se sperie e fiindcă nu văd *variația lui continuă, ineditul lui permanent* - ca la Liturghie oarecum, dacă putem face comparație, ori fiindcă văd *numai infinitul lui,* dar nu și faptul că e un infinit + finit, o sinteză măreață de infinit și finit.

La începutul eseului să arat că, multă vreme, am crezut că Bărăganul e numai infinit și de aceea mă ocupam de felul cum s-a născut ideea de infinit în spiritul uman:

1. din spațiile întinse, din contemplarea spațiilor mari (elinii au văzut infinitul pe spațiul mărilor, *înainte* de a ajunge la ideea de *limită);*
2. *din ideea* de *timp.* Curios! Din ideea de infinit temporal a ieșit, prin ricoșeu, ideea de infinit spațial. Adică, din *niciodată* a ieșit ideea de întotdeauna: prin totdeauna, deci, ideea de infinit, care s-a aplicat și la spațiu;
3. din neputința de a intui *neantul,* de a concepe *nimicul.*

Einstein e absurd, nefilozofic, cu ideea lui de spațiu finit, de univers finit; e o idee de fizician, iar nu de matematician.

însă, în fond, ideea de infinit e o idee *apriorică.* Kant *are dreptate,* această idee, *latentă* oarecum, numai s-a trezit, s-a realizat cu prilejul celor de mai sus (adică al spațiului mare etc.).

Martie

Valoarea Bărăganului e că face oarecum din infinit o
tate, cel puțin o realitate psihică (vezi: Goblot, *Vocabulaire...*
287). Da, pe Bărăgan „infinitul real" nu e contradicție. Vezi
296 din *Vocabularul...* lui Goblot; *infinitul* nu e același lucr
indefinitul. Pentru ca să realizăm infinitul în *gândirea n*
trebuie să punem mereu o bucată mai departe și așa *mer*
eternitate: deci, trăirea infinitului, în gândirea noastră, e ne
corelată cu ideea de *eternitate.*

Infinitul și eternitatea sunt corelate în gândirea noastră;
noțiuni corelate, căci nu putem realiza infinitul decât dacă
găm la infinit, adică în *eternitate,* câte un fragment. Pentru
trebuie însă să fim eterni, adică *nemuritori;* ceea ce nu e *ca*
de aceea e tragică ideea de infinit.

Pentru două motive: pe de o parte, fiindcă ne amintes
suntem muritori; pe de alta, în practică nu putem realiza inf
și suntem siliți *să întrerupem operația,* ceea ce e foarte dur
Orice încercare de a realiza, de a trăi ideea de infinit duce, d
și întotdeauna, la o asemenea întrerupere, la o suspendar
putem adăuga în eternitate câte un fragment la seria ce real
infinitul și lăsăm totul să cadă în *haos,* în suspensie.

Infinitul e, deci, pentru noi o idee dureroasă. Dar sunt
excepții: Dumnezeu, care e un *infinit realizat, liniștitor;* te
luminos și cu încredere în El; și Bărăganul, care e un *infin*
dar un infinit psihic, realizat pe baza sintezei de *infinit și finit*

Aprilie

Pe Bărăgan infinitul și finitul se unesc. Lucrul nu trebu
ne pară absurd. Fiindcă însăși ideea de infinit *în sine* impl
ideea de finit. în adevăr, tragicul, sau limita inteligenței noas
că noi nu putem gândi infinitul decât prin finit. Ca să gândi
finitul, trebuie să plecam de la finit și să-1 multiplicăm mer
imaginația noastră. Suntem, deci, legați de finit, până și în t
infinitului.

Ca să scăpăm de el, nu avem decât o soluție: *abando*
infinit, cum e în cazul ideii de Dumnezeu; sau acceptarea
infinit pur convențional, cum e în matematică.

Dar pe Bărăgan e ceva deosebit: și tocmai aceasta fac
loarea Bărăganului, cu sinteza pe care o dă de infinit și
Anume: când gândim infinitul tot adăugând finit peste finit,
lângă finit, e ceva dureros.

Pe Bărăgan însă e altceva: e o *oprire,* o *suspendare, o* pace. Infinitului i se aduce parcă o mărginire. Dar fără să-i ia marea extensiune; şi astfel, trăim ideea de *întindere,* de *maiestate, de continuitate, de pace.*

Decembrie 1960

O cauză a pesimismului hinduşilor e tocmai fiindcă sunt obsedaţi de ideea de infinit (vezi în: *Vinde,* de Frilley; o am).

Ei n-au ştiut să domesticească infinitul, fie ca elinii, fie ca în sinteza de pe Bărăgan, fie ca în creştinism, unde infinitul divin e liniştitor, încrezător, matern-patern, oarecum.

Şi pesimismul modernilor are uneori o cauză în obsesia infinitului, căci ce bucurie şi siguranţă poate să dea sufletului perspectiva ducerii la infinit pe o *linie identică,* în fond, cu ea însăşi: fără odihnă şi fără nici un rost, fără o raţiune *suficientă spirituală* a spaţiului şi timpului modernilor? Căci raţiunile suficiente spirituale sau ale conştiinţei sunt mult mai grave, mai importante, decât cele intelectuale, de care vorbea Leibniz. E aici o nouă categorie de raţiune suficientă; ceva foarte grav, important până la tragic (dezvoltare).

Modernii (imensa majoritate) ori sunt prostiţi de un spaţiu minor, citadin, închis, adică sunt castraţi de nevoi metafizice, ori, în chip excepţional, sunt obsedaţi de ideea de infinit în toate disciplinele de gândire; şi asta îi duce la o disperare cronică, de care cei mai mulţi nici nu-şi dau seama. Şi încearcă să uite disperarea lor metafizică prin vacarm de civilizaţie, de ştiinţă şi de artă; tactica struţului.

Concluzii

Spaţiu şi etnic. Genul gliptic şi *Kalevala* românească. Rolul ganului în crearea unei autarhii spirituale româneşti.

Epilog: De ce n-am scris *Spaţiul Bărăganului?*

Martie

Despre Bărăgan se poate vorbi foarte mult.

La început, ţi se pare că nu poţi spune nimic despr fiindcă e la fel peste tot şi pe urmă vezi că şi în acest sens poate aplica vorba lui Frobel cu sfera: n-are nimic, şi totuş tot.

Bărăganul e uniform, dar e o uniformitate în care s-au s-au sintetizat toate varietăţile. Bărăganul e sinteza tuturor etăţilor; de prea multă complexitate, pare uniform.

Cine n-are pregătirea atavică să înţeleagă, *să pr* (fiindcă nu e o înţelegere logică) aceste varietăţi implicate ră cu aparenţa, cu concluzia - cu *uniformitatea.*

Pentru el, Bărăganul nu e decât o permanentă plictiseal un om de dealuri ori de munte, dar mai ales de dealuri, B nul *îl întristează* ori îl enervează, sau chiar îl sperie.

Această imposibilitate de a înţelege Bărăganul şi încer de a-l reduce la uniformitatea ultimă, când el e tocmai plura de sensuri, sunt cel mai potrivit exemplu ca să arate incapa tea omului de a înţelege maiestatea şi bogăţia naturii.

Culorile spectrului, prin învârtire rotativă, dau albul. T şi Bărăganul; în el fuzionează toate varietăţile şi toate for pentru a da o mare uniformitate.

Această uniformitate nu e un punct de plecare, ci un rezultat. Dacă analizezi, sensurile implicate încep să se dega

8 noiembrie

Păstorii noştri au fost, dintre toţi românii, cei mai indic înţeleagă spaţiul vast (de aceea Mărginenii au fost mari en vezi: *Figuri de Mărgineni,* de Haşeganu, atât de admirat Mehedinţi), din cauza transhumantei lor mari (nu toate tran mantele au fost atât de mari; vezi Italia, sudul Franţei) fiin au trăit şi *muntele,* şi *câmpia.*

De aceea, ardelenii au putut coloniza Bărăganul şi Dobrogea, *şi s-au simţit bine.*

Delenilor însă le-a trebuit un timp de acomodare (cei împroprietăriţi după 1918 veneau doar vara, trăind în colibe, şi toamna plecau la deal. Nu puteau suporta câmpul fără umbră, fără izvoare şi pometării, fără aerul uşor *monden,* uşor de *salon,* al dealurilor).

Bărăganul are ceva frust şi arhaic, ceva geologic şi fastuos, ceva primar, ceva de eră primară.

1939

Cred că românii au putinţa să treacă la spaţiul major, cum e Bărăganul, pentru că:

1. românii au locuit şi pe Bărăgan, şi în bălţi, nu numai la munte;

2. pentru că de la munte şi de la deal se vede Bărăganul. Muntele românesc nu e întortocheat, în şiruri ce închid spaţiul, ci e în *terase,* de la Carpaţi la Dunăre, aşa că din Carpaţi spiritul românesc poate vedea şesul (ca Odobescu, din vârful Vrancei; vedea până şi râurile de stepă). Şi astfel, românii s-au familiarizat niţel şi cu orizontul de stepă;

3 pentru că ciobanii români au umblat cu oile la şes nu numai la munte;

4. pentru că spaţiul de „plai", de care vorbeşte Blaga, *nu e limitat şi nici infinit,* adică are ceva din Bărăgan, care e infinit + finit. Deci, e o structură *înrudită şi* astfel românul poate trece de la spaţiul de plai la cel de şes;

5. în sfârşit, spaţiul de Bărăgan are ceva *sirenic,* atrage, e molipsitor; e ca sufletul *slav.* Delenii cari au venit şi au populat Bărăganul *repede au fost cuceriţi de el,* încât azi nu mai pot suferi muntele; Bărăganul i-a convertit la el. Căci flăcările mari înghit pe cele mici.

Mai 1935

Nică Dumitrescu spunea că iubeşte peisagiul [Bărăganului] la fel cu cel unde s-a născut. E ceva aici.

Dar stabilisem că omul iubeşte peisagiul care se potriveşte cu sufletul său: după cum acest suflet e major ori minor.

Acum Blaga vine cu *un concept minunat,* care să reprezinte sufletul major ori minor din concepţia mea: *conceptul spaţiului de subconştient* (să aplic).

Mai 1

Eminescu nu e în primul rând moldovean nici ca ori nici ca biografie (a cutreierat pretutindeni). Moldoveni sunt R şi Ibrăileanu. Ibrăileanu e mai moldovean decât un oltean fun) bărăgănean [mutat în Moldova], deşi e de altă rasă (cu oameni de rase diferite pot avea aplecare pentru *acelaşi s* Nici Conta nu e moldovean cu totul. Tipic pentru gândirea mo venească e Ralea; şi pentru poezia moldovenească e delici acadea literară a lui Ibrăileanu *(Adela).*

Nici Sadoveanu nu e moldovean în totul. Stepa ruseas majoră; de aceea, Eminescu şi Sadoveanu au luat ceva de la

Coşbuc e năsăudean (munţi), de aceea e viril. Iar Vlahu moldovean, de aceea e plângăreţ şi teatral.

Etnicul poartă în el anume spaţiu, dar e *oarecare* autono

Decembrie

Avem nevoie de spaţii majore, ca cel de stepă, ca cel d răgan, de mare, de munte. Cum e la Brăila, unde e un orizon pletit din spaţii majore, pe când la deal, e un orizont făcu spaţii minore, spaţii de salon, spaţiu liliputan (de altfel, p noştri - transhumanta! - au trăit în spaţii majore).

Să terminam cu *spaţiul gliptic,* cu genul *gliptic,* cu parfumate, spaţii de păpuşă, fie şi stilată, şi să valorificam ganul, marea, muntele; să valorificăm *transhumanta,* virtual ei spirituale.

Transhumanta e coloana noastră vertebrală, din pun vedere spiritual, aşa cum Carpaţii sunt din punct de vedere dar şi spiritual: ei sunt, de altfel, implicaţi în transhumantă.

Filipescu, mi se pare, a spus de Carpaţi că sunt co noastră vertebrală: transhumanta e coloana noastră verte din punct de vedere spiritual (dezvoltare).

28 octombrie

Bărăganul nu e tocmai infinitul, dar e cvasi-infinitul; orice caz, *sugerează infinitul.* Şi tocmai aceasta trebuie pen da cultură majoră.

Aici să dezvolt ideea mea a *tipului gliptic* într-o cultu cum Bărăganul ne poate ajuta să creăm o cultură majoră.

Dealul e minor, dar stepa, muntele şi marea sunt maj cultură. Natural însă că nu e ceva absolut aici, fiindcă nu adeptul influenţei totale şi imediate a spaţiului.

Noiembrie 1969

Genul gliptic, de care am suferit un timp; ce greu s-a încetăţenit romanul la noi. înflorea nuvela; chiar şi *Viaţa la ţară* a lui Duiliu Zamfirescu e, în mare măsură, o împletire de nuvele.

Probă că, după un timp, mediul geografic îşi pune pecetea şi pe inconştient e că ţăranii din Bărăgan sunt oameni din regiunea dealurilor, cu spaţiu mioritic; şi totuşi, după câteva generaţii, au căpătat un spirit larg în ceea ce priveşte spaţiul. Se "poate chiar spune că omul visează, în mare parte, la spaţiul în care şi-a petrecut copilăria.

De ce plecau vikingii, fenicienii şi indonezienii peste mări şi oceane? Numai din motive economice? Nu. Ci şi din nevoia spaţiului imens.

însă pe Bărăgan e spaţiu larg, dar e ceva *static.* Omul de aici nu e un vântură-ţară şi nu înghite spaţiul. Căci sinteza de *infinit şi finit* de aici îl mulţumeşte.

August - decembrie 1960

Genul gliptic şi „Kalevala" românească

La noi, până de curând s-au scris mai mult poezii, schiţe, nuvele, articole de ziar, eseuri, cel mult balade (chiar şi *Viaţa la ţară* e, în mare parte, o împletire de nuvele). Nu romane, nu sisteme filozofice sau enciclopedice - ori prea puţine.

între altele, ne-a lipsit un Homer ori cei cari, în secolul al XII-lea, au făcut *Niebelungenlied* (vezi introducerea la traducerea franceză a acestei cărţi, de Piquet; o am); ori un „doctor", ca acela care a compus *Kalevala.* Alecsandri, Russo s-au mulţumit să culeagă poeziile şi cel mult să le *cizeleze,* dar nu s-au gândit deloc să proiecteze, plecând de la ele, marele poem al existenţei româneşti, *Iliada românilor* (vezi teza lui D. Botez).

în chip ideal, ca viziune de viaţă, acest poem a existat, această *Mahabharată* valahică. Dacă Alecsandri ar fi cunoscut cazul autorului *Kalevalei* şi dacă ar fi fost mai erudit, poate că ar fi reuşit să facă acest poem. Coşbuc ar fi avut şi mai mulţi sorţi de izbândă şi chiar a conceput ceva, dar mai modest; o serie de balade ale existenţei româneşti. Păcat că n-a trăit s-o termine. Eminescu ar fi fost cel mai indicat. Un Eminescu dublat de un istoric, de un Hasdeu şi de un S[imion] Fl[orea] Marian - şi care ar fi trăit 80 de ani!

în liceu, făceam în cursul superior desene-proiecţiuni, plecând de la câteva elemente mai mult orizontale, proiecta sus un fel de *epură,* un desen mare, cu perspectivă măreaţă sen ce proiecta *epopeea.* Aşa şi din poeziile risipite, din mete folclorului românesc, se poate construi, proiecta *epopeea ro* Cum, din punct de vedere muzical, se poate face simfonia marele oratoriu al românilor. încercări: G. Enescu, Gh. D trescu. Căci, ideal vorbind, a existat marea planetă spiritu ethosului şi epopeii româneşti, din spargerea căreia au rez miile de poezii populare - meteoriţii. (Analogia aceasta cu ori meteoriţilor, mai bine zis a acelor multe mii de asteroiz planete mici, e sugestivă.)

Acum e târziu ca să se mai facă această epopee a româ acest *Cântec al românilor.* Pentru că a trecut momentul ing tăţii folcloric-mitologice (dar autorul *Kalevalei* era un om de inţă modernă).

Dar ce frumos ar fi fost să se treacă de la *Cronica ror* (Şincai), la *Cântecul românilor* (analogie cu *Niebelungenlied).* mânii, scriitorii români *nu s-au gândit;* dar, dacă s-ar fi gânc facă această mare epopee românească, ar fi făcut, în orice caz cruri interesante. Genul gliptic - dominant atunci - i-a făc nu se gândească. Dacă un Budai-Deleanu a reuşit să facă o epopee, cu un subiect infinit mai sărac, şi Hasdeu să facă *şi Vidra,* cu atât mai mult ar fi reuşit să facă o epopee a ro lor.

Dar scriitorii români au căutat subiecte mai puţin frescele cosmic-istorice rămâneau departe, ca şi zările sinil munţilor mari la orizont.

Doar în istorie românii au atacat subiecte mari: *Isto mânilor,* a lui Xenopol, Istoria *românilor,* a lui Iorga - două l foarte mari, ca perspective de majorism spiritual, fără să ma bim de proiectul de dicţionar al lui Hasdeu.

August-decembrie

Trecerea de la genul gliptic la genul major

Se zicea că românii nu pot fi comercianţi, marinari, nistratori; că nu putem avea romane; şi iată că le-am av toate. Totul e, dar, cum te instalezi sufleteşte şi [depinde] încrederea în tine şi în neam.

Dacă a predominat genul gliptic, e şi fiindcă n-au avut încredere suficientă în naţie şi în cultura românească, pentru că am avut o clasă conducătoare bestială, ticăloasă - vezi tragedia lui *Paciurea,* a lui Luchian; Brâncuşi a trebuit să se expatrieze. „N-avem sculptori!", zicea un fonf de ministru burghez, în timp ce trăia un Paciurea, şi dădea comenzi la sculptori străini mediocri - şi pentru că străinii ne-au învăţat să ne dispreţuim; străinii şi hibrizii.

Dar de la gliptic se poate trece la major. Desigur, nu ne trebuie obsesia colosalului, a „balşoiului", şi nici a falsului major (cum e romanul-fluviu făcut după ... ziare, ori cronică istorică, d *la* [Zaharia] Stancu). Mai bine un gliptic cinstit şi autentic artistic decât o broască umflată. *Puiul* lui Br[ătescu-]Voineşti e artă perfectă, indiferent de proporţii ([ca] şi schiţele lui A. Daudet şi Cehov). Şi apoi, glipticul trebuie să fie şi el într-o cultură; îl au chinezii, japonezii (dar suntem contra stejarilor pitici, de 2 decimetri; degenerare, perversiune), cari fac minuni miniaturale ori cizelează la infinit amănuntele.

Omul major se joacă cu copiii, cu femeia, se completează cu femininul, cu copilul, chiar cu copilărescul. Mulţi oameni mari au ceva copilăresc. Contra *falsei virilităţi,* care bântuia în cultura românească prin 1930-1940 (unii purtau şi cizme, ca să para majori!).

Pe două căi se poate trece de la gliptic la major.

1. Din spaţiul mioritic, care e ondulare nedefinită, *permanentă,* se poate trece la spaţiul infinit sau cel puţin la spaţiul spiritual mare, major. Căci mioriticul e o dezghiocare (o desfoliere) la infinit a spaţiului. Orizontul lui *relativ apropiat nu* e *rigid,* ci oarecum străveziu, suav, mobil - ca nişte paravane cosmice, paravane de spaţiu, ce se pot muta uşor mai încolo, şi chiar se mută mereu. Blaga [a] putut da sistem filozofic tocmai din cauza asta. Rău e şi când mioriticul se fixează, devine rigid, ajungând spaţiu de studio, de trotuar, citadin; atunci apare minorul feminin (care stă bine numai la femei), ori cel burghez, citadin-burghez.

2. în spaţiul geografic românesc nu-s numai dealuri, ci [şi] marea, munţii, Dunărea şi mai ales Bărăganul.

Românii au privit, [au] contemplat Bărăganul de pe dealuri şi munţi. Iar prin transhumanţă s-au învăţat cu spaţiul mare, care-şi trage mereu cortina; de aceea foştii păstori s-au aclimatizat repede în Bărăgan, ca şi locuitorii dealurilor, cari au fost împroprietăriţi în Bărăgan (dar *aclimatizarea inversă e mai grea).*

Bărăganul, marea (vezi teza lui Bucuţa că românii au fo
oameni *de apă)* şi Dunărea sunt cei trei plămâni de *majori*
noştri; iar cu unii munţi (cei cu perspective deschise) fac pa
Bărăganul fiind cel mai important.

Putem realiza astfel o *autarhie spirituală,* metafizică; şi
nor, delicat (dealuri, mioritic), fluid, cu virtualităţi de depăşi
major (Bărăgan).

Glipticul e etnic (vezi multe diminutive în poezia popu
dar nu e o fatalitate etnică.

Epilog

De ce n-am. scris „Spaţiul Bărăganului"

[1

Bărăganul m-a interesat în trecut în primul rând ca o
blemă metafizică. Aceasta era pe timpul când voiam să-i răs
lui Blaga la *Spaţiul mioritic* (1936) şi-mi pare foarte rău că nu
răspuns; m-a împiedicat un examen de definitivat al învăţăt
şi, pe urmă, momentul a trecut.

Acum, la bătrâneţe, când copilăria devine vârsta magi
amintire, Bă[răganul] mă interesează în primul rând ca o
blemă de istorie şi de inimă.

Noiembrie

N-am putut atunci să-i răspund lui B[laga], prin *Spaţi*
răganului - ce frumos ar fi fost -, fiindcă am fost pus în
examen al învăţătorilor şi momentul a trecut.

Mi-au rămas câteva note şi amintirea că voiam atun
dezvolt tema că Bărăganul e ideea de infinit şi că noi avem n
de cultivarea acestei idei pentru a face o cultură *majoră.*

Acum tema s-a schimbat întrucâtva şi documentarea
mărit. Totuşi, rezultatul e mai puţin celui care ar fi fost acu
teva zeci de ani, căci atunci erau elanul, stilul şi bogăţia tin
care din nimic face ceva, fiind cu adevărat creatoare; pe cân
trâneţea zideşte din materialuri vechi, adunate...

O fi acuma mai multă documentare, dar, între cele
eseuri, unul care ar fi putut să fie şi altul care este, aproa
cele două capete ale vârstelor culturale, e deosebirea dintre
crimă limpede şi una încărcată de săruri obosite.

Bibliografie

Septembrie 1933

Pârvan, *Idei şi forme istorice,* p. 207; dar omul de Bărăgan nu e revoltat şi nu e tragic. El e *major* şi e confundat geometric în infinitulCosmosului.

Noiembrie 1933

Vezi comunicarea la radio, făcută de Radu Vulpe în ziua de 21 noiembrie 1933, despre *Bărăganul în antichitate.*

Decembrie 1934

Creştinismul şi individualizarea: Berdiaev, *Le christianisme et la lutte des classes,* p. 157.

Ianuarie 1935

„Revista Fundaţiilor Regale", octombrie 1934; o poezie a lui A. Tudor: incapacitate organică de a înţelege Bărăganul; bagatelizare a lui. Moft. Ca şi Ştefan Popescu, cu Balta Brăilei.

3 august 1935

I. Botez prezintă, în articolul din „Curentul", *Pe Bărăgan,* volumul *Antologia Bărăganului* (apărut la Editura Modernă, Călăraşi), de doi profesori, Fierăscu şi Neagu: „Cuprinde, într-o recapitulare cronologică **(...)**, tot ce s-a scris în chip poetic despre şesul ialomiţean, de la I. Codru-Drăguşanu până la poeţii şi prozatorii tineri, ca d-nii V. Voiculescu, Cezar Petrescu, G. Acsinteanu şi alţii. Cuprinde şi o culegere de folclor".

Noiembrie 1936

[Rădulescu-]Motru, *Vocaţia,* [p.] 122.

Noiembrie 1936

Om de munte şi de baltă: [Rădulescu-]Motru.

Noiembrie 1936

Nici un filozof ca Petrovici nu înţelege Bărăganul; vezi „Revista Fundaţiilor Regale", ianuar 1936, p. 51.

Vezi poezia despre Bărăgan a lui Arghezi - care se par
nu a înţeles nimic din Bărăgan.

Hoţii Brăilei: şerpii Dunării, în *Kira Kiralina.*

Februarie

Dacii, înainte de a pleca la război, se împărtăşeau cu
din Dunăre; vezi cartea de istorie de clasa I, a Ilenii. Deci,
erau strâns legaţi de teritoriu, de Dunăre şi de câmp. Nu nu
de plai, cum spune Blaga.

Iunie

Pentru *Spaţiul apelor,* vezi: I. Băncilă, articolul din „Ar
Brăilei", *Cadrul fizic al Brăilei.* Foarte important.

Vezi ce multe legături au avut românii, chiar în timpul
părtat, cu câmpia, [cu] marea, [cu] balta, [cu] fluviul. (Cine
numele Dunării?) Dacii se împărtăşeau cu apă din Dunăre
întreb pe Ionică ori pe Ileana.

Vezi în Iorga, Mehedinţi, Bucuţa, Giurescu, A. Culea.

Infinitul şi Bărăganul: Blaga, *Geneza metaforei,* p. 99.

Vara, când e cald pe Bărăgan, Cosmosul ţi se pare ş
mare, parcă totul e dilatat, imens; vezi: Paul Claudel, *Vo*
faite ă Marie, p. 102: „Qu'il fait chaud et que tout est enorme

Vezi Stroe Stroescu, *Amintariu despre Badea Cărţan,* p. 1

Vezi şi notele de la *Oraşe dunărene*[75].

Tr. Săvulescu, *Călăuză pentru excursii în Delta Dună*
Simionescu, o carte recentă, în care vorbeşte de regiunea D
de România între Dunăre şi mare.

1939

Vezi cărțile lui Michelet despre insecte, păsări, mare (și bibliografia lui).

1940

Theophile Gautier, *Emaux et camee,* p. 70-71

L'horizon que hen ne borne...
Au-dessus de la terre nue,
Le del, autre desert d'azur
Ou jamais ne flotte une nue,
S'etale, implacablement pur.

și p. 75:

Pas un accident ne derange
La face de Veternite;
L'Egypte, en ce monde oii tout change,
Trone sur Vimmobilite.

Aprilie 1941

Apele din Baltă parcă sunt taine lichefiate. Vezi și „Revista Fundațiilor Regale", martie 1941, articolul lui Bucuța despre Dunăre.

Aprilie 1941

Pe privalurile înguste se strecoară hoțește câte o *dubișcă...* Balta: Bojer, *Emigranții,* vol. II, p. 988.

Iunie 1941

Pe Dunăre, seara, noaptea, stelele se văd în ape; parcă cerul se oglindește în el însuși:

Un cer de stele dedesubt
Deasupra-i, cer de stele

(Luceafărul, Eminescu)

1941

Casa de lut, Pearl Buck, vol. II, *Feciorii,* p. 832: casele mici pamant, păreau că fac și ele parte din pământul întins dinjur.

Spațiul apelor: Alecsandri, poezia *Balta (Pasteluri);* p. 145, voi. *Poezii* (legat), editat de „Cartea românească".

A. Munthe, *Cartea de la San Michele,* p. 429: „suflet nevoie de mai mult spațiu decât trupul".

Poporul român a făcut legende despre munți, [despr dar nu despre mare. Și nici despre Bărăgan. Deci, n-a trăit răgan? Blaga, *Despre gândirea magică,* p. 91-92.

Luceafărul, Eminescu:

De-aceea zilele îmi sunt
Pustii ca niște stepe.

Dar oare stepa e ceva atât de pustiu?

în *largurile* Bărăganului: să întrebuințez acest cuvânt. dețul Brăila sau Buzău e chiar un sat ce se cheamă *Largu.* nificativ!

Cartea lui Humboldt, intitulată, mi se pare, *Cosmos.* crisă și preria, bărăganul american?

Cazacii, de Gogol; cred că acolo se descrie stepa.

Casa de lut, vol. I, *Țarina,* p. 213, 214, 225, 227, 340-355. Vezi și C. Stere, revărsările fluviilor din Asia de Nord; *nostrum, Sur Veau,* romanul lui Bucuța. Vol. II, *Feciorii,* p. 975, revărsarea apelor: și în Baltă Brăilei e ceva analog; se ază șerpii [și] șobolanii pe copaci, [pe] diguri. Casele de l Baltă cad și ele întocmai ca în China, sub bătaia apelor mari.

Vezi „Revista Fundațiilor Regale", ianuarie 1941, ar *Andersen în România.*

Ianuarie 1942

Poeziile lui George Peteu; vezi recenzia în „Vremea", 11 ianuarie 1942, p. 15. Eu îmi explic: „contradicțiile" lui Petcu sunt ale Bărăganului, care nu e „plat și convențional". Tot [în] p. 15 a aceluiași nr. al „Vremii", Bocan anunță o antologie a Bărăganului.

1943

Blaga, *Religie și spirit,* 73. Noțiunea de *apă* la Lao-Tzî. Apa ca principiu.

1944

Romanul *Sarn,* traducerea românească, p. 271-272. Maupassant, *Sur Veau.*

Martie 1945

Vâlsan, *Dunărea de jos în viața poporului român* (citat de Giurescu în vol. I din *Istoria românilor,* la finele lecției despre pământul românesc).

Martie 1945

Epistola a doua a Sfântului Apostol Petru. 3 și 5.

1945

Daudet, *Lettres de mon moulin,* Ed. Nelson, p. 261-277 *(En Camargue).* De exemplu, p. 263; și despre vaporul pe Dunăre se poate spune, la un moment dat, că merge cu 3 viteze: a fluviului, a elicei și a vântului; p. 266, refrenul tălăngilor de la oi; p. 269, apa bălțior păstrează îndelung lumina soarelui după apus; p. 270, lumina s-a refugiat în *ape:* p. 270, puțină zi (puțină lumină) refugiată în ape; p. 271, stele pe care le miști în ape.

Decembrie 1946

Pământurile vechi dispar, altele noi se nasc; cum s-au format brațele Dunării (dr. S. Semilian).

Decembrie 1946

Unitatea cosmică; vezi: Christus, p. 146-148 și 154-156.

1948

P. P. Negulescu, *Fil[ozofia] Renașterii,* vol. I, p. 200-201. *Unitatea.* Și p. 209: *Identicul.* Baltă e o mare identitate; și totuși, ca și Dumnezeu, e un identic mereu inedit, mereu nou.

Vezi nota despre Baltă, în *Școli, sate, peisagii.*

Vezi revărsarea Nilului, în Seignobos *Orient,* p. 2-4. Să toresc și să văd. De asemenea, să descriu revărsarea marilor din America și din Asia de Nord (vezi Stere) și de Sud (ve China, de exemplu, în P[earl] Buck, când și șoarecii mergea șosea).

Humboldt descriind câmpiile americane și marile fluvii.

M. Delly, *Suflete de stepă* (roman, Editura Contimporana Simionescu, *Printre dealuri și prin câmpii* (1943). „Revista Fu țiilor Regale", începutul lui 1943 (martie?), articolul lu Acsinteanu, *Stăpânul Bărăganului.*

Iunie

Michelet, *La mer, carte* ce 1-a entuziasmat pe Renan Halphen, *L'histoire en France depuis cent ans,* p. 97).

Și Maupassant, P. Loti, Stere, B. Ibafiez.

Iulie

Sentimentul începutului Cosmosului și spațiul apelor *tamorfozele* lui Ovidiu (cf. A. Pierron, *Histoire de la litt romaine,* ed. XII, p. 451).

Ianuarie

Cartea lui Coșovei, *Geneza lumii,* apărută în 1956-57.

Iulie

loan Gh. Petrescu. *Delta Dunării. Geneză și evoluție,* 23 Editura Științifică, 1957.

Janet - Seailles, p. 405-406. Aceste idei ale *Unului* și al moniei în multiplicitate le sugerează și spațiul apelor.

Spațiul apelor: *Unul neoplatonicienilor.* Vezi: Lalande, p. cuvântul *Gnose.*

Iulie 1958

Spaţiul apelor. Cărţi::

1. Gr. Antipa, *Dunărea;*
2. Maupassant, *Sur l'eau;*
3. B. Ibariez, *Mare nostrum;*
4. Stere, descrierea fluviilor din Siberia;
5. Dunăreanu, Kiriţescu, Sandu-Aldea, Sadoveanu, Coşovei, Bănea.
6. *Viaţa în Delta Dunării* (carte mare, luxoasă de mulţi autori, văzută în librării în 1958);
7. Cartea în limba germană despre lacurile mazuriene şi viaţa de acolo;
8. *Vogelparadies* (o am);
9. Descrieri ale Amazonului (Humboldt etc.).

Septembrie 1959

G. Truc, *La pensee,* p. 198: „L'Un - Principe" (vezi şi Parmenide etc.).

Şi o carte *Viaţa în Deltă,* apărută prin 1959.

Ianuarie 1960

„Par terre, les hommes de l'Est avaient cette voie du Danube qui les portait au coeur de l'Europe, la plus belle et la plus longue route que la Providence ait tracee dans le pays des humains pour les inviter â se voir, â s'entendre et â s'aimer"[76] (C. Jullian, *Au seuil de notre histoire,* I, 154).

Iulie 1962

Gh. Radu, *Rolul animalelor în transformarea naturii* (o am), p. 29-30; vezi, deci, ce mare activitate biologică e în baltă.

Mai 1964

UNUL în filozofia lui Plotin şi unitatea realului (cf. A. Ravaud, 1, p. 522-539) şi Unul „inert" al lui Parmenide.

Iulie 1964

Finit şi infinit: Janet-Seailles, p. 850: *ib.,* 851; *ib.,* 1067.

1965

Neputinţa organică a unora de a înţelege Bărăganul; vezi poezia lui D. Botez, în „Gândirea", 16 mai 1932, p. 47; compară cu

Şesuri natale, de Crainic. D. Botez, minor, n-a putut înţelege
răganul.

Februarie

Când descriu Bărăganul, să citez discret din *Şesuri n*
câteva versuri. Eventual şi din Lupaşcu, şi din V. Voiculescu.

Mai 1

Maupassant, *Sur Veau;* B. Ibariez, *Mare nostrum;* Mich
La mer. Etc. Iorga, *Chestiunea Mediteranei.*

Iulie 1

„După ce (...) parcursesem acel peisaj monstru al Băr
nului, în care numai un Odobescu sau Istrati puteau desluşi
mecul..." („Scânteia", 13 iulie 1968, titlul articolului: *Peste*
năre, autor, Al. Andriţoiu, mi se pare, ardelean).

Tipic pentru neînţelegerea, pentru neputinţa organică d
înţelege Bărăganul a multora, mai ales din Ardeal sau [din] re
nile fără câmp. Odobescu de unde era de fel?

Ianuarie 1

„Viaţa românească", anul XXII, ianuarie 1970:

Ceas solar

încă nu ne-am întors din oraşul
marilor ceasuri solare
ce uşor coboară câmpia acolo
şi singura ei moară de vânt
macină amiaza până la mare...

Orga se aude din când în când
un fel de maree,
un fel de iarbă locuită de vânt
ori sufletul zeilor de miazănoapte
mai cânta-n paragina gotică.

Astfel trecem
pustiiţi de vocile neaşezării
printre turniruh de greieri şi ceasuri
solare.

Florenţa A

Aprilie 1970

Cei ce nu înțeleg Bărăganul: „Temperatura de Sahara a unui șes fără pitoresc", zice I. Petrovici, p. 59 din *Figuri dispărute* (B. C. U., nr. 10478, Doc). Petrovici n-ar fi putut să scrie *Pseudo-kinegetikos.* Această neînțelegere a Bărăganului e de mirare la un filozof.

Continuă, despre stațiunea Slănicul Moldovei: „era pentru mine izvor de înviorătoare surprize ochiului meu abrutizat de peisaje plane" (p. 186). Ce distanța de Cehov! Asta amintește exclamația lui MacMahon, care a spus: „Que d'eau! Que d'eau!".

August 1970

Sinteză de infinit și finit: vezi romantismul filozofic german, în: Tudor Vianu, *Filozofie și poezie,* p. 39-42.

Septembrie 1970

„Contemporanul", 25 septembrie 1970, p. 1: articolul lui G. Bogza. Extraordinar!

Septembrie 1970

Bărăganul și Enescu: „George Enescu [ne dezvăluie] sentimentul pe care-1 deșteaptă câmpia românească noaptea (după propriile-i declarații), în finalul primei sale *Sonate pentru plan"* (M. Breazul, *Comentarea artistică,* p. 71).

Octombrie 1970

Hegel, *Prelegeri de filozofie,* vol. I, p. 109; infinitul Bărăganului, vezi infinitul, îl vezi, îl simți în intuiție.

Deci, după Hegel, Bărăganul ar fi, pentru privitor, *arta.* Dar Bărăganul e și o operă de artă. Vezi infinitul în finit, generalul în particular, esența artei. Adică, sinteză a antinomiei finit-infinit.

Iunie 1971

Salcia și Musset, *Poesies nouvelles,* p. 42 și 44. Vezi și lunga poezie *Le saule* (p. 137) din volumul *Premieres poesies* (o am). în adevăr, o salcie poate fi pusă la mormânt. (Când am venit la București, am pus două sălcii în curte, de la biserică - deci, de două ori scumpe. Ce frumoase erau! Splendide! în câțiva ani întreceau casa și apoi se aplecau peste curte.)

Iulie

Vezi notele de la conferința ținută la 2 aprilie 197
„Zalomit"[77], mai ales *A treia amintire,* unde vorbesc de Bărăg
de baltă.

August

De Martonne, G. Vâlsan și Bărăganul. Originea lui: ret
rea marii pontocaspice și ocuparea ei cu mâl și apoi cu c
ziom.

August

Când s-a făcut primul *cal de foc* pe Bărăgan, cânta
Alecsandri. Focul s-a potrivit cu spiritul Bărăganului. Și
dreaptă București-Constanța, tot așa.

August

Șesuri natale, cartea lui Crainic, trebuie socotită nu n
ca mare poezie, dar și ca o carte-document (serie de docum
referitoare la Bărăgan.

August

Topârceanu și stepa: Vianu, *Problemele metaforei,* p. 72:

Acum natura-ncepe
Cu tainicul ei glas
Din stepe...

August

Spațiul psihic al infinitului și inzii, germanii, elinii
Drâmba, *Filozofia lui Blaga,* p. 69-70.

Martie

„Frumoasă priveliște de țară, cu liniștea leneșă a câr
românești" (din *Jurnalul* lui Kico). Tot el spune: „Cerul d
munte e mai strâmt, cu margini accidentate, ce se lasă în jos
se topește într-o ploaie de raze de lumină. E un palat vrăji
care nu trebuie să faci zgomot, să fii cât mai singur" (p. 25
dactilogramă).

Iunie

Vezi: *Monografia județului Brăila,* 1971, capitolul V, *Et*
fia brăileană. Scoarța brăileană etc. Șesurile Brăilei se văd în
voare, cântece etc.

Iulie 1972

Ataşarea omului de la şes de spaţiul lui. Ruskin, *însemnări despre artă,* p. 131 (de citat). Admirabil, admirabili

Noiembrie 1972

Frumoase versuri:

Pe malul lacului, sălciile
îşi dăruie vântului harpele

din poezia *Rouă şi soare* de Zaharia Stancu, publicată în „Contemporanul" de la 17 noiembrie 1972, p. 1.

Mai 1973

Goga şi Bărăganul. După Goga, muntele e mai realist, mai doritor de acţiune, iar „câmpia reprezintă orizontul larg, tendinţa de nostalgie, de povestire" (p. XX, Prefaţa, vol. 1, *Poezii,* B. P. T.; vezi şi volumele lui Goga: *Fragmente autobiografice* şi *Discursuri,* 1942. p. 11).

Septembrie 1973

Era o noapte de vară cu lună:
Nimic nu era mai frumos pe lume
Decât o noapte de vară cu lună
Luminând un lan de grâu copt

Zaharia Stancu, poezia *Masa tăcerii,* în „România literară", 19 iulie 1973.

Noiembrie 1973

Bărăganul: vezi articolul lui Geo Bogza, „Contemporanul", 3 august 1973, p. 1. Frumos: „Cântecul pitpalacului e o carte de vizită".

Iunie 1975

Paul Anghel, *Noua arhivă sentimentală,* p. 135, p. 137: dar şesul infinit are puritatea luminii şi a vastităţii. Poate fi, deci, considerat ca un echivalent al muntelui; de pe munţi tocmai şesul se vede. Muntele (mare) şi şesul larg sunt, aşadar, valori *majore.* Dealurile - ceva minor. Sunt valori etice mari. Asta dacă putem antropomorfiza valorile geografice.

Iulie

Fănuş Neagu, *Cantonul părăsit,* 1975; recenzie în „Rom literară" din aprilie 1975, p. 4: „Un poet al copilăriei fericite rale, un poet al câmpiei (...), un poet al naturii şi al pămân natal", care scrie despre „iarba şi dropiile câmpiei, despre fa cul misterios al depărtării, veritabile imnuri în proză".

Fără straniul şi grotescul tragic din *îngerul a strigat,* un sul *Consemnărilor* rămâne, în general, tot cel fabulos şi h cinativ: „lumea mea e un fel de cafenea cu vedere la Dunăre".

Constantin Ţoiu e de la Urziceni şi „iubeşte până la câmpia, crezând că la Urziceni Ialomiţa e mai lată ca Dunărea

Martie

Dumitru Radu Popescu a scris într-un articol că munţii *vertebrele patriei.* Tot aşa putem spune că spaţiile largi, Bă nul sunt *fruntea patriei.* Iar când munţii sunt la mijlocul patri organizează geologic şi spiritual totodată, ei sunt coloana v brală a ţării (Filipescu - Delavrancea).

Noiembrie

Bărăganul şi valoarea lui pentru românism. Vezi studi *drumurile Mioriţei,* din „România literară", 25 noiembrie 197 Dumitru Bălăeţ. Foarte important.

Mai

Balta Brăilei. Vezi „Gândirea", martie-aprilie 1941, p. 204; şi informaţii bibliografice despre scriitorii ţinutului rean. Adaugă şi pe Ap. Culea, Mehedinţi, Vâslan şi Brătescu grafia?).

Septembrie

„Proza peisajelor prăfoase ori solare din bălţi şi de pe gan n-a atins niciodată în literatura noastră o atât de mare i sitate precum la Fănuş Neagu" (Artur Silvestri, în „Luceafărul august 1977, p. 2).

Noiembrie

Delta, Baltă. „Atelier literar", 1977, col. I şi II, ce scrie A Maniu-

Aprilie

Vezi un frumos articol al lui G. Bogza despre *Sălcii,* în mânia literară" din 6 aprilie 1978, p. 7.

Iunie 1978

Senancour, natura, Bărăganul, muntele. După Senancour, „natura relevă o multiplă alternanță: de la monotonia câmpiei, învolburarea vieții joase (...) şi lipsa de farmec, la munții înveliți de pustietate" (T. Olteanu, *Morfologia romanului secolului al XIX-lea,* p. 62).

Nici romanticii aceştia n-au văzut bogăția şi farmecul câmpiei. Dar un Odobescu l-a văzut. Mare lucru: mare talent!

Aprilie 1979

Vezi Coşovei; despre Balta Brăilei: un mic eseu al lui G. Bogza. Compară cu *Teiul* lui Eminescu şi cu *Salcia* lui Musset.

Vezi, în Sadoveanu, cum vorbeşte de ape (bălți, Dunăre, Şiret, Deltă).

S-a făcut nedreptate sălciei cu proverbul: „Nici salcia pom, nici țiganul om". E adevărat.

nedatată

Vezi: Dunăreanu, *în împărăția stufului* (îl am).

Duhul apelor:

1. N. Em. Teohari, *Lacuri, mări, oceane* (o am; la literatură română);
2. Maupassant, *SurVeau;*
3. P. Loti, *Pescar de Islanda;*
4. Ibanez, *Mare nostrum;*
5. Sadoveanu, Sandu-Aldea, Panait Istrati.

(Să întreb pe critici şi istorici literari, să-mi indice cărți în cari se descriu apele.)

Vezi [şi]: *Legendele Rinului* (la germani); Hugo, *Travailleurs de la mer,* Lamartine...

Mediterana: Iorga, Istrati etc.

nedatată

Bibliografie, Balta:
Kirițescu;
Dunăreanu;
Sandu-Aldea;
Sadoveanu;
Mehedinți (?);
Gh. Bănea;
P. Istrati;

J. Bart;
Antipa;
Vâslan, Mehedinți, Ionel [Băncilă], geografii şi geologii;
Vogelparadies;
lucrări despre Deltă.

(Să vorbesc cu pescari, vânători, lipoveni.)

Literatură străină despre ape; râuri, bălți, lacuri, mări *car de Islanda;* Maupassant, *Sur Veau).* Sufletul apei în gener ceva în *Sur Veau* ori în *Mare nostrum?*

Addenda

Vasile Băncilă - Portret

de Constantin Georgiade

Vasile Băncilă, căruia Lucian Blaga i-a închinat *Spațiul mioritic* (1936), în *Amintirile* sale *autobiografice,* scrise în 1971 - nepublicate încă - mărturisește regretul de a nu se fi învrednicit în vremea maturității să scrie și dânsul o carte despre filosofia Bărăganului - în calitatea sa de băștinaș al acestei atât de cunoscute și frumoase câmpii a țării noastre.

Ideea aceasta, puțin ciudată la prima sa impresie, este motivată astfel în *Amintirile...* pomenite: „O mare parte din copilăria mea s-a desfășurat în zvonuri de transhumantă, în mediul familial al întinsului spațiu al Bărăganului. Așa cum spațiul de deal a intrat definitiv în filosofie prin atrăgătorul și, în parte, surprinzătorul *Spațiu mioritic,* al lui Blaga, tot așa ar fi putut intra și Bărăganul, dacă cineva s-ar fi gândit să-i consacre o analiză filosofică".

Bărăganul, remarcă Băncilă, sugerează și îmbie la meditație filosofică prin antinomicele percepții și antiteze de gândire, pe care le naște în conștiință. într-o scrisoare trimisă nouă la 8 decembrie 1971, drept răspuns la o întrebare a noastră în legătură cu gândul său de a scrie o asemenea filosofie, el ne-a schițat și concretizat, într-o fosforescentă formă literară, antinomiile fundamentale ale unei posibile filosofii a acestui spațiu de stepă românesc.

Vasile Băncilă avea în ochii săi, în vremea anilor de studenție la Facultatea de Filosofie din București (1919-1922), ceva din nostalgia inocentă a îndepărtărilor natale și pelerinagiilor rătăcitoare de transhumantă ale strămoșilor săi, ceva din vraja gândurilor ce se întorc spre locurile părăsite ale copilăriei sau tărâmurile imperceptibile ochilor obișnuiți. Și este probabil că numai reminiscențele copilăriei, ca și rezonanțele psihice ale unei eredități

transhumante, prezentă, dar obscură, din sufletul său, catalizate de cultura filosofică ce şi-a asimilat-o, să-i fi trezit ideea de a scrie o filosofie a Bărăganului.

Am amintit aceste lucruri pentru că ele au o anumită importanţă şi semnificaţie pentru înţelegerea portretului său filosofic, pe care-1 vom schiţa în cele ce urmează.

Suflet însingurat şi meditativ, dar sociabil şi comunicativ cu colegii şi prietenii săi, el părea încă din universitate predestinat frământărilor şi cercetărilor filosofice. N-a fost un student militant şi ambiţios şi nici un retor al unei erudiţii de adolescenţă - în comparaţie cu alţi colegi ai săi, dornici de afirmare şi de o reputaţie timpurie.

Chipul său prelung şi oval, încadrat de viţe de păr negru, care-i cădeau neglijent pe frunte, într-o parte, era un chip al tăcerii şi concentrării interioare. El părea desprins dintr-o frescă medievală de sfinţi tineri, cum se mai văd şi astăzi pe picturile vechilor noastre mănăstiri, în particular la Voroneţ - de exemplu, fragmentul de frescă care reprezintă scena intitulată *Spălarea picioarelor.*

Şi nu este lipsit de interes de a aminti, pentru biografia activităţii filosofice a lui Vasile Băncilă, că primul său studiu a fost *Reforma Calendarului,* publicat în revista „Ideea Europeană", în unul 1924[1], al cărei director era fostul său profesor de la facultate, C-tin Rădulescu-Motru, căruia el avea să-i consacre mai târziu remarcabile studii, începând cu monografia *Doctrina personalismului energetic,* publicat în anul 1928[2].

Studiul acesta, după noi, mai mult de psihologie religioasă, releva şi argumenta în mod surprinzător de logic că „ţăranii au primit greu noul calendar, fiindcă acesta le apărea o operă strict umană, pe câtă vreme ei îl ştiau legat de rularea apariţiilor religioase şi cosmice".

Mentalitatea ţărănească veche, impregnată de secole de spirit cosmic, susţinea Vasile Băncilă, explică de ce, în trecut, „spiritul cetăţenesc, în sens modern, se formează greu în societatea noastră, aceasta din cauză că românul se mişcă o dată cu natura, pe linii structural cosmice". Cosmicismul acesta - care este o trăsătură organică a psihologiei ţărăneşti, deoarece condiţiona, în trecut, pe lângă reprezentarea timpului calendaristic, conduitele fundamentale ale muncii şi multe din credinţele şi superstiţiile atestate de folclorul ţărănesc - este însă de substrat religios, iar nu păgânesc. „Ortodoxia este - după Băncilă - un creştinism

cosmizat, afară de ceea ce putea fi cosmic chiar de la înce
creştinism".

Cosmizarea, la români, continuă el, este fastuoasă ca
şi profundă ca înţeles. Toată desfăşurarea epopeică a vieţi
tine la români fiind în legătură cu natura.

În ortodoxia românească, intuiţia cosmicismului ţăr
român a fuzionat în mod fericit cu creştinismul său. Cosmic
a fost întărit şi înălţat de religia creştină, el instalându-se î
fericit în sufletul românesc.

Vasile Băncilă este nu numai un pătrunzător şi fin c
cător al psihologiei religioase şi al psihologiei în genere a p
lui român - poate cel mai competent până în prezent -, da
gânditor nuanţat asupra acestei psihologii. Astfel, se rema
ideea de divinitate a ţăranului nu vine numai de la religie,
rece „ţăranul român are unele diferenţieri, în felul de a înţe
Dumnezeu, faţă de creştinismul teologic. Divinul ţărănesc, c
ţin câteodată, depăşeşte pe cel oficial, al bisericii, el fiin
complex, mai liber şi chiar poate mai imperfect, dar cu at
puternic şi totuşi mai perfect, în alt sens".

„Ţăranul, continuă Băncilă, se extaziază înaintea bu
lui Dumnezeu, totuşi, pentru el Dumnezeu este în primu
putere, libertate, miracol şi chiar cu o nuanţă de voluptate,
dacă nu şi de orgoliu în sine, pe când pentru teolog, Dum
este în primul rând un extract metafizic şi etic, o geometri
fică" *(Lucian Blaga, energie romanească,* pag. 34[3]).

Afară de aceasta, ţăranul mai credea că răul este nu
de origină omenească sau demonică, dar că uneori *el e*
chiar de divinitate, ceea. ce este inadmisibil pentru teologia
lă.

În sprijinul unor asemenea observaţii se aduc num
dovezi empirice din viaţa sa religioasă, însoţite de interesa
flecţii filosofico-religioase.

Toate acestea îl conduc să ateste că conştiinţa ţăr
este sau era de natură cosmico-religioasă, ea fiind expresia
sentiment de dublă încadrare, pe de o parte, a unui sentim
încadrare cosmică, iar pe de altă parte, a unui sentiment d
drare în ordinea divină, aceasta de a doua fiind un fel de
mare a celei cosmice. „Ţăranul nu este ideolog, ci un liturgh
El afirmă viaţa şi asistă la tainele ei. Evlavia sa este de înc
în faţa divinităţii, dar şi de optimism şi de încredere în pro
turală" *(ibidem,* p. 33-36).

Se pune întrebarea: aderă Băncilă la această prezentare religioasă a divinității a poporului român? Credem că da, cu toate reflecțiile sale privitoare la deosebirile existente între mentalitatea religioasă a țăranului şi a filosofului.

Găsim sprijin pentru afirmarea noastră chiar în observațiile sale privitoare la naşterea religiilor, formulate la pagina 94, în cartea sa consacrată analizei şi expunerii filosofici lui L. Blaga. Mai toate religiile fiind plăsmuiri de figurare ale absolutului, născute din încercările de cunoaştere ale minții omeneşti, urmează că şi reprezentarea cosmico-religioasă a poporului român despre divinitate îşi are valoarea sa gnoseologică, ea născându-se din aceeaşi nevoie metafizico-religioasă care a prezidat geneza tuturor religiilor, dar cu o coloratură specifică a etnicului străvechi românesc, căruia a trebuit să i se adapteze.

Prin urmare, nu poate fi vorba de o deosebire de fond între credința țăranului şi aceea a filosofului. S-ar putea admite doar deosebiri de nuanță, datorate gradului de cultură şi de sensibilitate intelectuală. Aceasta poate constata chiar la un filosof ca Lucian Blaga, la care se recunoaşte existența unor „permanente poduri suspendate" între filosofia sa religioasă şi lumea țărănească, pe care circulă etnicul cu marile lui minuni şi destinuri creatoare *(ibidem,* p. 38).

Maiestatea cosmică - credem noi -, fie că aparține cosmosului, fie că aparține lui Dumnezeu, este şi pentru filosof şi pentru țăran aceeaşi, ele putând fi trăite în măreția lor atât de unul cit şi de altul. A recunoscut-o chiar filosoful Immanuel Kant, când a atestat că nu recunoaşte decât legea morală din sufletul său şi maiestatea bolții înstelate a cerului.

Studiile lui Vasile Băncilă în legătură cu sărbătorile religioase la român: *Duhul sărbătorii* şi *Declinul sărbătorii* (revista „Gândirea", 1936), ca şi *Pedagogia sărbătorii* (1937)[4] (studiu care are şi alte semnificații), reprezintă, de asemenea, prin preocupările pe care le reflectă, suficiente indicațiuni pentru spiritualitatea sa religioasă, în sensul poporului român.

Concepția sa despre personalitate este tot religioasă. „Omul-personalitate trebuie să fie în primul rând un închinător, iar nu un condotier spiritual, care se serveşte minunat de panoplia bogată şi variată oferită de ştiința şi tehnica modernă. Etnicul şi religiosul sunt mai ales realitățile prin care personalitatea urmează să se încadreze în realitate", în totalitatea existenței.

Putem trage, prin urmare, concluzia că una din trăsă fundamentale ale personalității filosofice a lui Vasile Băncil *însăşi concepția sa despre divinitate,* văzută sub unghiul cos religios al poporului, impregnată însă de un „teoreticism" d culturii sale de filosofia istoriei şi culturii.

Personalitatea filosofică a lui Vasile Băncilă se caracter însă nu numai prin înclinații şi preocupări pentru probleme filosofie religioasă şi de filosofie naturală în legătură cu re dar şi prin preocupări pentru problemele de filosofie morală gătură cu originile metafizice ale răului, prin preocupări p psihologia tragicului, prin preocupări pentru filosofia culturi vite însă ontologic, dar, mai ales - accentuăm -, pentru pro de metafizică. Pe acest teren, gândirea sa se aplică să doved prin fluide analize, de o mare cursivitate dialectică, şi prin sii stilistice adecvate, sensurile adânci ale lucrurilor, ale exi şi ale adevăratei cunoaşteri.

Este o necesitate stringentă metafizică ca omul să înt şi ceea ce este în sacru, general şi misterios în viață. Se pl pentru o reontologizare a omului, prin o coborâre în adâ insondabile ale existenței ființei umane, ale inconştientul organic şi automatizat, ci ale inconştientului spiritual abis legătură cu forțele naturii şi ale divinității. Față de acest inc ent, conştiința este ca spuma valurilor agitate de elementel funde ale mării şi forțele cosmosului.

Metafizica sa nu este o metafizică de sistem, de figu absolutului, cum sunt, de exemplu, metafizicile lui Spino Lucian Blaga, ci mai mult o strategie de abordare a absolut metafizică de probabilități gnosice ale acestui absolut şi o şi subtilă artă de sensibilizare şi sugerare prin concretizare venții stilistice verbale a inefabilului şi misterului care înc existența.

Finalitatea metafizicii, după Vasile Băncilă, nu este c terea acestui absolut, învăluit în umbră şi penumbră de aşa cum au visat-o unii filosofi, ci mai mult o virtute, un presimțire şi intuire suprasensibilă şi mai ales de trans-co care cu forțele misterioase ale lumii supra şi intra umane ş giile şi luminile invizibile ale transcendenței divine.

într-un cuvânt, ea este o metafizică de inițiere, dar şi de prosternare şi încadrare umilă în atmosfera acestei transcendențe, incaptabilă în esența sa, dar presimțită şi intuită ca o proveniență, prin iradierile sale îndepărtate şi coborâtoare asupra vieții popoarelor şi indivizilor care le compun.

Vasile Băncilă are şi o concepție personală asupra filosofiei, rațiunii şi menirii sale. încă din tinerețe, el a fost preocupat de ideea *autohtonizării filosofiei,* de individualizarea sa etnică. (A se vedea articolul cu acelaşi nume, publicat în revista „Gândirea", în anul 19275.)

Ideea aceasta avea să fie reluată şi dezvoltată cu mai multă amploare şi adâncime în scrierea sa, consacrată lui Lucian Blaga. Poate că prima sa viziune asupra autohtonizării filosofiei să fi interesat teoretic pe acesta, ea constituind un motiv determinant de a-i închina cartea sa, *Spațiul mioritic.*

Rostul filosofiei este să actualizeze şi să evidențieze filosofia latentă şi difuză care este în gândirea străveche a poporului. Fundamentul filosofiei nu poate să fie decât albia ideativă a spiritualității etnice a fiecărui popor.

„Etnicul, observă Băncilă, este filosofia, dar şi filosofia este etnică. Dacă filosofia nu este etnică cu aceeaşi exclusivitate cu care etnicul este filosofie, ea nu este mai puțin o realitate etnică" *(Lucian Blaga, energie românească,* pag. 10).

Sau: „Etnicul poate oferi axiomele locale, structurale, pe care să se bazeze universalitatea preocupărilor filosofice. Se adevereşte astfel că universalul este în funcție de local, filosofia putându-se defini, din acest punct de vedere, universalizarea localului sau a etnicului" *(ibidem,* p. 11. Credem că în acest fragment se găseşte una din originile ideii sale de a scrie o filosofie a Bărăganului, ideea aceasta existând latent în substratul adânc al minții sale).

Pornind de la aceste premise, se emite ideea că filosofia românească poate găsi în substratul abisal al inconştientului etnic al neamului nostru adevăratele sale transcendențe primitive de gândire, sub forma unui apriorism ontologic preformat. Un arsenal întreg de sugestii, argumente şi dovezi, trase din miturile şi legendele poporului român, din mistica stihială şi duhurile cosmice, din filosofia religioasă populară, sunt evocate sau descrise în imagini plastice, de mare sugestivitate, pentru a se dovedi că incon-

ştientul etnic nu este o ficțiune, ci o realitate, obscură în e
sa - este adevărat -, dar transparentă conştiinței în momente
cufundare în sine sau de angoasă metafizică a vieții. T
transparenței joacă un rol fundamental în filosofia lui Bă
transparența fiind una din formele intime de intuire nu nu
forțelor inconştientului etnic, dar şi de pre-intuiție sau pre-
nare interioară a misterioaselor forțe care ne înconjoară sau
tă atavic în noi.

în favoarea acestei teze, care susține originile etnic
filosofiei, se mai aduce de autorul său şi strălucita demon
filosofică care se face cu privire la originile sistemului filoso
lui Lucian Blaga, rădăcinile acestuia găsindu-se implânta
profunzimile fiordice ale etnicului sau, mai bine zis, ale inc
entului etnic românesc.

Cunoscuta teorie a inconştientului, conceput de Blag
propria sa filosofie, sub forma unui *logos larvar,* este în le
de complementaritate, dacă nu chiar de identitate, cu in
entul etnic al poporului român, descris de Băncilă cu o ma
trundere psihologică şi filosofică. (După propriile mărturisi
cute nouă de Vasile Băncilă, Lucian Blaga a fost cu totul de
cu această raportare sau relaționare a filosofiei sale, atât de
tectonică şi de luminoasă în construcția şi expresiunea sa,
tențele obscure şi difuze ale inconştientului autohton.)

în dovedirea acestor rezonanțe metafizico-psihologice a
conştientului etnic în filosofia lui Blaga, s-a desfăşurat o
mentație filosofică de o mare stringență logică şi subtilita
gândire. Sunt pagini de înaltă şi adâncă filosofie, pagini de
nante analize asupra urzelilor ontice, care leagă conştiința
neam de inconştientul său ancestral.

Inconştientul etnic al fiecărui popor fiind un fel de logo
var, filosofia românească viitoare - susține Vasile Băncilă - v
tea folosi importantele zăcăminte latente de gândire ale pop
român, referitoare la cunoaşterea, nu numai a lumii, dar ş
tru o cunoaştere mai profundă a lucrurilor, raportabile în
rea populară la genurile lor primordiale. Fără să vrem,
aceasta a inconştientului, formulată de Vasile Băncilă, treze
conştiința noastră amintirea teoriei arhetipurilor originare,
tive, formulată cu ani în urmă de psihiatrul elvețian Jung,
bază de inconştient.

Faptul că şi Jung, independent de V. Băncilă, a ajun
concepție relativ similară cu propria sa concepție dovedeşte

filosofia şi psihologia românească, autorul român, care încă din 1927 a presimțit rolul inconştientului autohton (şi el tot independent) a intuit unul din adevărurile psihologice de valabilitate şi aplicație universală.

Filosofîa aceasta larvară a poporului român, astăzi în regresiune, conținea virtualmente şi o metafizică naivă a lucrurilor, o credință mistică în taine şi magie, o gnoseologie mitică şi religioasă, estompată de viziuni cosmice şi stihiale. Filosofîa aceasta reflectă, pe lângă elementele indicate, sentimentul nevoii de spațiu şi de mişcare în spațiu, sentimentul participării la cosmos, sensibilitatea artistică pentru armoniile cereşti şi o idee sau reprezentare cosmică a timpului, despre care stau mărturie credințele astrologice ale poporului.

Vasile Băncilă, considerând filosofia românească şi ca o problemă de filosofia culturii, este de părere că ea nu se va putea construi prin imitațiuni sau reconstrucțiuni după modelele filosofiei apusene. Nu este împotriva cunoaşterii lor, dar este adversarul transplantării sau răsădirii lor în filosofia românească, care trebuie să fie strict autentică, iar nu de import. Dezvoltarea filosofiei româneşti trebuie să pornească de la matca sau matricea sa originară, pentru a ajunge, prin maturizare culturală, să evidențieze geniul său propriu, aşa cum este cazul, de exemplu, al filosofiei franceze, engleze şi germane, care, pe lângă caracterele lor de universalitate, reflectă şi caracterele proprii ale spiritului francez, englez sau german.

Temperament şi spirit metafizic, prin structură sufletească, V. Băncilă este adversarul oricărei filosofii, în particular al pozitivismului, care interzice metafizica şi cunoştința metafizică. El reclamă pentru filosofie o libertate absolută de gândire, de speculație şi de plăsmuire, deşi este conştient şi lucid de imposibilitatea unei cunoştințe exhaustive a absolutului sau a lui Dumnezeu, dacă acesta este absolutul.

De aceea, nu este de mirare că el se complace în metafizica misterelor, fiind în unison cu spiritualitatea țărănească, care era în trecut, şi poate mai este încă, infuzată de ea. El are o deosebită aperceptivitate pentru această metafizică. Cunoaşterea misterelor, a tainelor, a reverberațiilor lor fluidice „nu este total în afara sensibilității metafizice umane. Pentru țăran, lumea, spune el, îi apa-

re ca fiind înconjurată sau condiționată de un halo de taină
logică" *(ibidem,* p. 33).

După ideația filosofică țărănească, orice existență are
fel de comunicare directă, fără intermediari, fără soluții de c
nuitate, cu ultima realitate, cu creatorul sau cu esența lum
aceea, țăranul, deşi trăieşte pe pământ, se simte organic î
muniune cu cosmosul, în care el trăieşte „ca într-o lume
sănătoasă, cu ceva veşnic original în ea. Fiecare existență
cipă la tipul ei adânc şi totodată la esența esențelor, aceeaşi
tru tot ce există. Aceasta face ca atitudinea țărănească să
într-un fel, siguranța că vede miracolul profund, ultim, al
tenței generale, în orice lucru, ins, creatură, întâmplare" *(*
P. 29).

V. Băncilă caracterizează credințele acestea filosofico-r
oase populare drept realism ontologic. Realismul acesta,
dânsul, deşi este lipsit de o concepție evoluționistă, adică de
ziune darvinistă a viețuitoarelor, în spiritul său el este mo
sănătos, şi, ceva mai mult, chiar superior artificialismului
mitor filosofii cărturăreşti, clădite pe nisip.

„Cultura, mai susține el, are uneori sinteze bizare. Ță
este tradiționalist în viața socială (am putea adăuga noi:
înainte de 1944), dar nu este evoluționist în cunoaştere. Mod
este evoluționist în ştiință, dar revoluționar şi neorganic în
socială. Țăranul îşi va explica schimbările din lume prin alte
loace decât prin evoluție; şi anume, prin elementul magic ş
determinism, dar mai ales prin apocaliptic şi prin miracol, ş
inte de toate, prin creştere organică. Iată de ce, țăranul ține
mult la ereditate, ideea eredității fiind la el nu atât un fapt d
noaştere biologică, ci aproape o cunoaştere metafizică" *(ibid*
29).

Lipsa de viziune evoluționistă a țăranului nu trebuie pu
seama lipsei de instrucție filosofică sau ştiințifică, ci pe s
concepției sale metafizice despre identitate.

Pentru străvechea mentalitate țărănească, identicul
din identic, existențele neputându-se naşte din opusurile lor
din ceva cel puțin înrudit. „Existențele individuale erau so
de a fi un fel de esențe şi ele nu se puteau naşte decât fiecar
genul său... Toate formele vieții au existat chiar de la începu
la un foarte mic interval una de alta şi au fost create direct d
torul ultim al realității. Ereditatea, conchide autorul acesto

duri, nu putea fi deci decât un corolar biologic şi psihologic al ideii esenţelor ontologice" *(ibidem,* p. 30).

După cum relevam şi mai sus, V. Băncilă face aceste observaţii în mod imparţial şi ştiinţific, în vederea caracterizării gândirii sau mentalităţii filosofice a ţăranului român. Ele nu trebuiesc interpretate în sensul unei adeziuni, exclusive din partea sa, la spiritul lor naiv şi în contrazicere cu adevărurile şi progresele ştiinţelor naturii. El le consideră doar drept un substrat, substratul cel mai de jos şi mai adânc al gândirii filosofice populare, sau, mai bine zis, prima sa formă sau treaptă elementară.

Filosofia românească viitoare nu trebuie să facă abstracţie de această gândire sau s-o ocolească, pentru că este de structură primitivă. Ea a existat de secole în inconştientul bio-filosofic al poporului român, ca o transmisiune filogenetică a popoarelor din care s-a născut poporul român, ca şi din partea acelora care au trăit în climatul şi pe meleagurile ţării noastre înainte de perioada daco-romană.

în istoria filosofiei româneşti ea trebuieşte deci integrată ca o creaţie spirituală românească, nu lipsită de originalitate.

Ca filosof al veacului nostru, V. Băncilă nu-şi identifică propria sa gândire cu această gândire filosofică străveche - astăzi, conştient vorbind, desigur, în regresiune, dar ireductibilă în esenţele sale adânci, ereditare. Totuşi, din căldura cu care expune ideile acestei filosofii şi mai ales analiza minuţioasă şi subtilă de reflectarea sa în filosofia lui Blaga, reiese o adeziune de simpatie pentru metafizica ontică, pentru presimţirea tainelor, pentru sensibilitatea sa pentru mister.

Filosofia lui Lucian Blaga, atât de adâncă şi de complexă, atât de arhitectonică şi totodată atât de logică şi plină de semnificaţii ontologice, constituie, susţine Vasile Băncilă, un exemplu de ce a putut să facă din aceste gândiri populare, prin meditaţie şi transfigurare genială, un spirit creator de dimensiunea sa.

Pornind de la datele acestei metafizici a misterelor, Lucian Blaga - ca şi interpretul şi prietenul său de consonanţă ideativă şi comunitate de preocupări, Vasile Băncilă - a contribuit la geneza unei filosofii a „tăcerii", în care sunt învăluite realităţile meta-sensibile şi misterioase ale existenţei universale.

Tăcerea, la Blaga, mărturiseşte Vasile Băncilă în emoţionantele sale *Amintiri* despre acesta, avea un sens gnoseologic şi ontologic. Ea era o metodă de cunoaştere, de apercepere şi expre-

sie, de intuire a misterelor revelatoare şi de redare plastică
stractă a lor.

Tăcerea era o forare în miezul adevărurilor şi mirac
pentru a spori „taina lumii", umplând-o de lumină, dar
trându-i ingenuitatea şi infinitul de înţelegere. Tăcerea l-a c
pe Blaga către esenţe şi acestea, la rândul lor, i-au potenţa
rea, care a devenit, de fapt, un fel de vorbire interioară, pri
se exprimă lucrurile şi enigmele existenţei, răsfrânte prin p
unui suflet excepţional.

Toate poeziile lui Blaga sunt variante ale sensului lu
totalitate, sunt voci dintr-o orchestră ontologică, fiecare cu
brul său, dar toate confundându-se într-o simfonie. Şi
Băncilă conchide, după interesantele sale observaţiuni a
semnificaţiei *tăcerii* la Blaga, că aceasta este o metodă de
ţiune sau de apropiere a absolutului. Prin „tăcerea" persor
sale (Lucian Blaga era un meditativ tăcut, căruia nu-i plă
vorbească, deşi era de o mare sensibilitate şi iubire pent
meni), dar mai ales prin rolul pe care-l joacă în filosofia sa
dalitate de cunoaştere, „acest mut transcendental a fost u
tor" (cele şapte amintiri despre L. Blaga).

în ultimă analiză, Vasile Băncilă, abundând în sens
Blaga, ajunge şi el la ideea că adevărata *tăcere filosofică,* t
dezbrăcată de solicitările mediului exterior, tăcerea interiori
adâncită dincolo de frontierele perceptibile ale minţii omenes
lesneşte întrezărirea existenţei unice şi absolute ca totalitate
că a lui Dumnezeu.

Problema lui Dumnezeu în filosofia lui Blaga este o pr
de teologie metafizică, în spiritul teologiei ortodoxe, dacă
abstracţie de abaterile sau heterodoxiile sale. Substratul e
filosofiei sale l-a ajutat pe Blaga, observă Băncilă, să înţelea
todoxia, iar aceasta, la rândul său, l-a ajutat să înţeleagă e
(ibidem, p. 19-21).

Blaga designează pe Dumnezeu, în sens metaforic şi
lic, prin termenul de *Marele Anonim.* „Marele Anonim nu a
omului misterul, absolutul, dar l-a creat pe om în aşa fel
să-şi reveleze singur şi până la un punct misterul existenţ
forme noi şi încercări repetate, în întreceri tari şi devorante
alcătuiesc preţul fără asemănări al vieţii. Prin urmare,

subliniază Băncilă, prin încercările sale tragice de cunoaştere a absolutului, dar nereuşite, ajunge să se răscumpere, să iasă măcar în parte din condiţiile în care se naşte ca om şi care sunt răul sau răul depistat şi incapacitatea sa de cunoaştere integrală. Aceasta, pentru că există o jurisdicţie a intereselor ontologice, care interzic omului cunoaşterea absolutului. „Sensul suprem al filosofiei ca filosofie a valorilor este un sens înalt luptător. Pateticul acesta cu care luptă să-şi reveleze misterele [naturii], cu toate riscurile adânci pe care acest fapt le poate avea pentru el, sugerează la Blaga o comparaţie cu piesele sale de teatru. Metafizica creaţiei lui Blaga ea însăşi este o dramă, şi poate cea mai bună dramă, pe care a scris-o vreodată" *(ibidem,* p. 108).

Trebuie să relevăm că, după L. Blaga, ca şi după Vasile Băncilă, omul are un rost metafizic, deoarece el este aşezat în esenţa lumii, desfăşurarea şi istoria realităţii neputându-se concepe fără creaţia omenească. „Prin actele lui de creaţie sau prin bicisnicia lui, omul ia parte pozitiv sau negativ la urzeala lumii. în om stă deci, în anume măsură, însuşi interesul metafizic al existenţei. Aceasta este o luptă veşnică, cele două principii fiind aici, pe de o parte, misterele lumii, care se apără în faţa omului, pe de alta, încercările fără odihnă ale acestuia de a le revela" *(ibidem,* p. 133).

Se poate afirma, prin urmare, că revelaţia misterelor se realizează prin acte de creaţie culturală (ştiinţifică, filosofică şi artistică), cari contribuiesc la dezvăluirea tainelor ontologice ale fenomenelor naturii sau ale adevărurilor pe care le ascund.

S-ar putea conchide că elanurile metafizice ale omului, în concepţia celor doi autori, conjugate cu eforturile constructive ale creaţiei culturale, reuşesc parţial să descifreze tainele naturii învăluite de mister de Marele Anonim. Se recunoaşte deci utilitatea ştiinţelor, întrucât ele sunt instrumentele de creaţie, de cunoaştere şi de pătrundere, în parte, a misterelor absolutului. Omul este deci justificat să râvnească a cunoaşte realităţile şi finalităţile profunde ale existenţei, chiar dacă mintea sa nu străbate până la esenţele sale adânci.

Metafizica lui Vasile Băncilă ar putea fi caracterizată drept o *metafizică de structură agnostică.* Ea este expresia unui agnosticism impus de structura ascunsă a realităţilor profunde ale lumii, ca şi de relativitatea puterii de cunoaştere a minţii omeneşti. Agnosticismul acesta este, în oarecare măsură şi grad, capabil de înţelegere şi pătrundere intuitivă şi fluidică a realităţilor înconju-

rătoare, el putând fi caracterizat drept un „agnosticism înţe[...] tor" - caracterizare pe care o face însuşi autorul teoriei sale.

Incapacitatea de cunoaştere a absolutului nu trebuie să [...] curajeze, deoarece omul trebuie să fie conştient de condiţia [...] lul său în cosmos. Acesta trebuie să-şi dea seama că este u[...] *cosmic;* şi anume, bunul cel mai nobil. El va trebui să aibă [...] nea încadrării sale nu numai în societatea sau poporul căr[...] aparţine, dar şi în cosmos. Ca şi Blaga, Băncilă crede că om[...] te o fiinţă cosmotică. Conştiinţa unei asemenea apartenen[...] trebuie să exalte peste măsură personalitatea omului. Aces[...] aibă în sufletul său conştiinţa unui orgoliu subordonat, ad[...] supunere şi închinare faţă de Dumnezeu, faţă de divinitate ş[...] iestatea sa. Cosmicismul acesta al lui Blaga şi Băncilă, exp[...] şi susţinut în filosofia românească cu mult înainte de 1944[...] interesant de relevat, dacă este corelat cu noua fază sau eră [...] toriei omenirii, care a început - era cosmică.

Dumnezeu, deşi transcendent lumii, nu este strein de[...] mos, el fiind un centru insesizabil de iradienţe divine, dar [...] iradienţe cosmice, care îmbracă uneori forma unor calamită[...] pedepse naturale. De aici, supunerea de care se vorbea ma[...] ca şi atitudinea de închinare şi evlavie faţă de Dumnezeu, ca[...] te nu numai o forţă transcendentală lumii, dar şi cosmică, î[...] laşi timp.

în ultimă analiză, metafizica lui Vasile Băncilă poate [...] racterizată drept o metafizică cosmologică de natură spi[...] sau un spiritualism cosmologic de esenţă religioasă. însuşi [...] caracterizat filosofia sa drept „totalitarism personalizat" s[...] ontologism cosmico-religios, echivalent unui umanism de [...] natură.

După cum remarcam în introducere acestui studiu, [...] Băncilă a fost preocupat şi de ideea de a scrie o filosofie [...] mântului românesc, în particular a câmpiei Bărăganului, [...] nuturile căruia s-a născut, şi anume la marginea înspre [...] Buzăului şi Brăilei. în mintea sa, aceasta se împletea cu [...] unei filosofii a infinitului şi în particular cu condiţiile gene[...] ideii de infinit.

„O cultură nu este cu adevărat mare - mărturiseşte [...] primele sale *Amintiri* în legătură cu Bărăganul - decât câ[...]

sentimentul destinului şi al infinitului". Ideea acesta de infinit exista virtualmente în sunetul său încă din copilărie. „Lumea, pentru mine, începea dincolo de marginea satului şi nu ştiam unde se termină", aceasta din cauza imensităţii Bărăganului, ca întindere, care sugera ideea de spaţiu infinit.

Aşa cum la Lucian Blaga spaţiul de deal-vale, în ondulări succesive, repetate, caracteristic Ardealului şi ţinutului unde se născuse, intuit în reprezentare încă din copilărie, avea să-i sugereze ideea fundamentală a cărţii sale de mai târziu, *Spaţiul Mioritic,* tot aşa, lui Vasile Băncilă, spaţiul fără margini al Bărăganului i-a sugerat ideea de a scrie o filosofie a acestui spaţiu, bazată pe imaginile de contrast sau antinomiile de reprezentări cristalizate în conştiinţa sa între copilărie şi maturitate, şi pe care noi le vom reproduce în propria descriere a autorului, făcută într-o scrisoare adresată nouă la 8 decembrie 1971, drept răspuns la întrebările puse de noi într-o scrisoare anterioară, în legătură cu această filosofie.

Bucureşti, 8 decembrie 1971

Dragă Georgiade,

Primirea amplei şi foarte interesantei scrisori pe care mi-ai trimis-o m-a pus în oarecare încurcătură, fiindcă, pentru a răspunde la cele trei întrebări, nu mă pot baza numai pe amintiri, ci trebuie să „regândesc" problemele, cum foarte bine spui. Dar, fiind încă bolnav, mă voi mărgini mai mult să enunţ decât să dezvolt. îmi ceri, mai întâi, să arăt mai multe „antinomii" ale Bărăganului, şi mă execut.

1. Cea mai importantă - antinomia de bază - e aceea de finit şi infinit. *Ideea lui Schelling, că arta este expresia infinitului în finit, se poate aplica şi spaţiului de Bărăgan, în sensul că, prin intermediul finitului foarte vast, poţi valorifica perspectiva psihică a infinitului (căci altfel, nu putem concepe infinitul în finit).*

2. Localism şi ubicuitate. *Ţăranul dintr-un sat de pe Bărăgan se simte omul locului şi, totodată, la el acasă oriunde în spaţiul plan, fie cât de extins. Când Panait Istrati, copil, era în stare să alerge zile întregi după un ciulin, atras de perspectivele mari şi, în acelaşi sens, fără să creadă că a evadat din geografia lui - a creat, de la sine, un foarte expresiv simbol al ubicuităţii în chestiune.*

3. Libertate şi determinism. *Omul acestui spaţiu vast accidente de teren nu se simte apărat, căci nu vede nimic în re să-l contrazică: e liber. Dar tot acelaşi spaţiu, prin proporţi incluzând un fel de demnitate, îi apare ca un prestigios s deci determinism; şi anume, un determinism căruia îi place supună.*

4. Centripetalism şi centrifugalism. *Aceasta derivă di două precedente, având în plus un fel de alternanţă liniştită a direcţii, care izvodesc împreună un orizont viu, un dinamism cat cu sine însuşi.*

5. Imobilism şi stihialism. *Bărăganul, fiind atât de v greu să se mişte: ar însemna să deranjeze toată natura, în care măsură, el ar putea fi o imagine a imuabilului, termen pr celenţă metafizic. Pe de altă parte însă, nicăieri n-am văzut ne mai mari decât pe Bărăgan: au loc să se dezvolte! La imobilului se adaugă, prin urmare, cea a stihialului, care i la răstimpuri.*

6. Geometrism şi difuzism. *Ce poate fi mai geometric cercul perfect rotund al orizontului pe Bărăgan, nicăieri vizibil tă parte a ţării, orizont familiar doar marinarilor de cursă însă tot pe Bărăgan lumina are, de obicei, ceva de argint t pulverizat în spaţiu, un difuz de strălucire încidrat într-un imens, cvasiinfinit.*

7. Astronomism şi geonomism. *Omul din Bărăgan ved aproape ca pe un* alter ego *al spaţiului său. Legea cerului şi mântului se privesc şi s-ar zice că se contemplă. De nicăieri nu se vede mai complet ca de pe Bărăgan - decât de pe oceane. Omul din Bărăgan, dacă e autentic, e cosmic. Este bil că filozofii ionieni au început filozofia cu cosmologie, cu mie: tot aşa ar fi făcut şi pe Bărăgan, dacă ar fi avut şi mijloace (linişte, relaţii, independenţă economică, în sens de părtare a sărăciei. Săracul e şi el filozof, dar un filozof crispat semnat totodată - şi nu scrie...).*

8. Identitism şi ineditism. *Bărăganul e un triumf al i lui, dar nu e monoton. Numai un om neînrudit cu acest spaţiu de plictisitor: pentru cel acordat cu spaţiul de care vorbim, el reu inedit. Un exemplu personal: dintre toate staţiile de cur mai bine m-am simţit la Amara, aşa „fără confort" şi prăfos spun unii că e acest spaţiu!*

9. Fragilitate şi siguranţă. *în rare momente, stand pe perfect plană, culcat cu faţa în sus, mai ales într-o noapte*

de vară, poţi avea impresia că te afli pe o tipsie imensă, care se poate răsturna în spaţiile interastrale. Dar imediat apoi, îţi dai seama că stai pe un mare fundament, ce dă maximum de siguranţă.

10. Realism şi idealism *sau certitudine şi onirism. Pe Bărăgan realitatea şi visul îşi dau mâna şi îşi împrumută reciproc argumentele. „Apa morţilor" (Fata Morgana) e o emblemă a visului care joacă atât de frecvent în marea realitate a Bărăganului...*

11. Tăcere şi muzică. *Ce poate fi mai tăcut decât spaţiul imens şi puţin ori deloc populat? Dar tăcerea adevărată nu e tăcerea goală, ci tăcerea simfonică. Şi această ultimă notă e dată, pe Bărăgan, de nenumăratele şoapte cari formează isonul câmpiei, această „anestezie" transpusă pe planul sunetului...*

12. Unul şi multiplul. *Bărăganul e splendoarea Unului, de aceea Bărăganul ideal e cel nepopulat şi chiar fără păduri. Dar acest Unul e plin de toate virtualităţile multiplului, ale vieţii, ale farmecelor existenţei!*

... Şi „povestea mult mai este"! Sunt sigur că, dacă aş mai reţine în conştiinţă intuiţia Bărăganului, ar intra în scenă şi alte antinomii. Dar nu mai e nevoie. Ţin să adaug că toate aceste antinomii, cari pot fi numite şi dualităţi sau contraste, cum opinezi mata, nu aparţin exteriorului, ci spiritului nostru. Şi că exceriorul sau mediul geografic diferit pun în valoare una sau alta din trăsăturile ori latenţele psihicului - deci, nu e materialism, dar e în legătură cu materia. Mai rămâne să-ţi mulţumesc pentru că mi-ai dat ocazia să însemn acestea: poate că, dacă voi avea zile prea multe, tot voi mai scrie eseul despre semnificaţiile Bărăganului...

în ceea ce priveşte tragicul lui Pârvan - a doua chestiune pe care o pui - el se înrudea cu acela al tragicilor greci, prin intermediul sublimării unei atitudini a ţăranului român şi prin marea lui cultură clasică. Pârvan era şi modern *ca structură, dar n-a făcut caz de asta şi nu a căzut în tragismul pustiu, macerat în abstracţii, al intelectualului contemporan.*

Mărturisesc însă că nu prea am putut descifra partea din scrisoare în care vorbeşti de Pârvan, aşa că nu ştiu dacă am răspuns la ce trebuia.

Dar, dacă e vorba de ipostaza cea mai substanţială din tragicul lui Pârvan, îmi închipui că e cea de mai sus. Ea este ipostaza „diferenţială" la care te-ai gândit, având în vedere că în epoca noastră intelectualii se îndepărtează de modul clasic şi ţărănesc. Ei au înlocuit, rând pe rând, tragicul antic şi popular, ce recunoaşte în

fond *raţionalitatea universului, ori cu pesimismul, ori cu un degenerat, vidat de aderenţe cu existenţa ori, în timpul din u cu puerila filozofie a absurdului.*

Ce am înţeles prin contribuţia lui Rădulescu-Motru rapo la „etern"? El nu s-a gândit să dea un sistem pedagogic pentru te timpurile şi pentru toate societăţile, ci pentru mediul romo dintr-un moment dat. Cât despre „eternitatea" creaţiilor cult ea se aplică în istorie şi e relativă, ca însăşi istoria. Peste zece de ani, ori mai mult, n-o să se mai ştie nimic nici despre Homer tot vorbeşte de eternitatea artei sau a altor produse umane, dar ta înseamnă că ne îmbătăm cu apă parfumată, chiar când beţiu Goethe. Conceptul propriu de eternitate nu e istoric, ci meta fiindcă înseamnă nemurire şi nu ... pe termen. Şi, în acest caz, mai e vorba de oameni-vârfuri sau de oameni-comuni.

Te salut cu multă afecţiune,

V. Bă

în afară de caracterul de noutate, filosofic vorbind, al ace caracterizări antinomice, de preciziunea şi de vraja lor stilis de trăirile sufleteşti neobişnuite, uneori stranii până la simţiri lucinatorii (antinomia a IX-a, „fragilitate şi siguranţă"), tre menţionat sentimentul de *cosmicism* născut la lectura lor, în ticular de antinomia a VH-a „astronomism şi geonomism", în se spune textual: „Omul de pe Bărăgan, dacă este autentic, cosmic".

Textul „antinomiilor" lasă impresia că Bărăganul, prin st tura câmpiei sale, ca şi prin trăirile vizionare interioare pe ca naşte în sufletele de o deosebită sensibilitate artistică-filoso poate impresiona şi exalta conştiinţele până la dezindividualiz până la topirea lor în cosmos: „legea cerului şi pământului se vesc şi s-ar zice că se contemplă. De nicăieri cerul nu se vede complet ca de pe Bărăgan - decât de pe mări şi oceane" (ant mia a VII-a).

Numai un suflet impregnat sau infuzat de cosmicism acela al lui V. Băncilă, ar fi putut scrie asemenea rânduri.

încheiem acest portret spunând că filosofia lui V. Băncilă structură cosmico-religioasă, se sprijină ea însăşi pe cata teasma cosmicismului său sufletesc.

Poţi să nu fii de acord cu unele din ideile acestui filosof, trebuie să recunoaştem că viziunea sau reprezentarea cosm psihologică a poziţiei omului în Univers este interesantă şi su

tivă, cu toate rezonanțele sale mistico-metafizice şi religioase. Ea exprimă o poziție a omului în raport cu universul, cvasi-metafizică şi ştiințifică, căci, până la urmă, te întrebi dacă cosmosul nu este Dumnezeu sau Dumnezeu este cosmosul - aşa cum, pe vremuri, Spinoza susținuse teoria lui *Deus sive natura.* Este filosofia lui Băncilă un panteism? Sau un transcendentalism panteistic?

Oricum ar fi caracterizată, deşi influențată în mare parte de filosofia lui Blaga, ea are rezonanțe de adâncime de gândire şi sugerează perspective de infinit. Ea mai este o filosofie autohtonă românească, nu răsărită din altă parte, ci răsărită şi dezvoltată organic, din seva de gândire a ethosului şi eposului popular românesc.

Cu toată dispersiunea scrierilor şi ideilor sale, expuse şi analizate în aceste scrieri, publicate între 1924-1939, filosofia lui V. Băncilă mărturiseşte o logică imanentă unitară de gândire şi simțire, nealterată de influențe şi date de erudiție streine - şi aceasta este sau explică farmecul şi originalitatea sa de gândire şi de expresie.

Note

Metafizica

[1] „Nu lucruri multe, dar ceva însemnat" (lat.).

[2] Etienne de Greef (1898-1961). Criminolog belgian, profes criminologie la Universitatea din Louvain, autor al unei celebre teo psihologie juridică. Lucrări: *Notre destine et nos instincts, Ies instin defense et de sympathie.*

[3] „Şi chemându-i pe cei doisprezece ucenici ai Săi, le-a dat lo tere asupra duhurilor necurate, ca să le scoată şi să tămăduiască boala şi toată neputința" *[Sfânta Evanghelie după Matei,* cap. 10, v tul 1).

[4] Wladislaw Grabski (1874-1938). Om politic, economist şi i polonez. Prim ministru în 1920 şi 1923-1925.

[5] *haecceitas,* „individualitate" (lat.); termenul aparține lui Scotus şi desemnează esența proprie individualului, ori ceea ce fa individual să fie el însuşi şi să se deosebească de oricare altul.

[6] „Şi era atunci în sinagoga lor un om cu duh necurat, care tare zicând: Ce ai cu noi, Iisuse Nazarinene? Ai venit să ne pier ştim cine eşti: Sfântul lui Dumnezeu. Şi Iisus l-a certat, zicând: T ieşi din el! (...) Şi a propovăduit în sinagogile lor, în toată Gal scoțându-i pe demoni" *{Sfânta Evanghelie după Mereu,* cap. 1, ver 23-26, 39).

[7] „Şi i-a chemat la Sine pe cei doisprezece şi a început să-i doi câte doi şi le-a dat putere asupra duhurilor necurate. (...) Şi s mulți demoni şi pe mulți bolnavi îi ungeau cu untdelemn şi-i vind *[Sfânta Evanghelie după Marcu,* cap. 6, versetele 7, 13).

[8] „întoarcere la enunțul inițial" (lat.). Eroare logică ce const folosi, în vederea demonstrației, a unui echivalent sau sinonim a c se urmăreşte a fi demonstrat.

[9] „din nimic nu se naşte nimic" (lat.); formulă ce rezumă învă lui Epicur despre caracterul necreat al universului.

[10] Ivan Vladimirovici Miciurin (1855-1935). Botanist rus, p cian al selecției plantelor, membru de onoare al Academiei Soviet Ştiințe.

De-a lungul vieții, a creat peste 300 noi soiuri de plante. Me lui de încrucişare între plante care cresc în zone geografice depărt fost folosite apoi şi de alți selecționişti.

Promovat lider sovietic în teoria evoluției, propaganda subliniind superioritatea şi productivitatea biologiei sovietice miciuriniste față de biologia neproductivă weismanist-morganist-mendelīstă capitalistă.

[11] „Cine vrea să treacă drept înger se dovedeşte a fi bestie" (fr.).

[12] Prin *-Gh.,* Băncilă desemna ideologia comunistă, criptată astfel de teama de a nu-i fi descoperite de către Securitate manuscrisele. Termenul este prescurtarea germanului *Geheimnis:* „interzis", „oprit".

[13] Vezi, mai sus, nota 9.

[14] Prin „filozofie mordehaistă", Băncilă desemnează filozofia marxistă, denumită astfel, de asemenea criptat, de la numele real al lui Karl Marx, Mordechai.

[15] „ceea ce era de demonstrat" (lat.).

[16] *Creațiune şi păcat* este titlul unei conferințe, rostite de Nae Ionescu, la 11 noiembrie 1929, în cadrul ciclului organizat de Ateneul „N. Iorga", în sala Teatrului Național din Bucureşti. A fost tipărită postum, cu titlul: *Creațiune şi păcat,* în „Buna-Vestire", seria a Il-a, nr. 89, 31 decembrie 1940, p. 2.

Textul conferinței poate fi citit în volumul: Nae Ionescu, *Teologia. Integrala publicisticii religioase.* Ediție, introducere şi note de Dora Mezdrea. Sibiu, Editura „Deisis", 2003, p. 85-91 (Colecția „Philosophia Christiana").

[17] „propria sa cauză" (lat.).

[18] Vezi, mai sus, nota 8.

[19] Paul Langevin (1872-1946). Fizician francez, autor al *dinamicii Langevin* şi al *ecuației Langevin* . Fondator al *Comitetului de vigilență al intelectualilor antifascişti* (1934), preşedinte al Ligii pentru Drepturile Omului (1944-1946), alăturat, spre capătul Vieții, Partidului Comunist Francez.

Scrieri: *La theorie cinetique du magnetisme et les magnetrons. Memoires relatifs ă la Physique, Ions, electrons, corpuscules* (1905, cu H. Abraham), *La theorie du rayonnement et des quanta. Rapports et discussions de la reunion „Solvay" de 1911* (1912, cu M. de Broglie), *Le Principe de relativite* (1922), *Oeuvres scientifiques* (1950).

[20] Ernst Heinrich Philipp August Haeckel (1834-1919). Biolog şi filozof german evoluționist, rămas în istoria ştiinței pentru legea care-i poartă numele (legea fundamentală a biogenezei).

Scrieri: *General Morphology* (1866), *Naturliche Schopfungsgeschichte* (1868), *Freie Wissenschaft und freie Lehre* (1877), *Anthropogenie* (1874, ed. a Il-a, 1903), *Die systematische Phylogenie* (1894), *Die Welträthsel* (1895-1899), *Ober unsere gegenwărtige Kenntnis vom Ursprung des Menschen* (1898), *Der Kampf um den Entwickelungsgedanken* (1905), *Die Lebenswunder* (1904).

[21] Nicolai Iakovlevici Marr (1864-1934). Om de ştiință sovietic, autorul unei *teorii monogenetice a limbii,* aprobată oficial de lingviştii sovietici până în 1950, prin care postula originea comună a limbilor cau-

caziene, semitice-hamitice şi bască. El şi-a îmbrăcat teoria într-o marxistă, pretinzând că limbile moderne au tendința să se ur într-una singură, cea a societății comuniste.

Teoria a fost desființată de însuşi Stalin, în lucrarea *Marxis problemele lingvisticii* (1950).

[22] Paul Janet, Gabriel Şeailles, *Histoire de la philosoph problemes et les ecoles;* Tome I, Paris, Librairie Delagrave, 1928, 9 *Tome II: Histoire des ecoles.* Paris, Librairie Delagrave, 1928, p. 1070; Tome III, *Les problemes et les ecoles; Supplement: contemporaine.* Paris, Librairie Delagrave, 1929, 240 p.

[23] Pavel Apostol, *Iluzia evadării: încercări critice asupra f burgheze contemporane.* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1958, 264 p

[24] Nae Ionescu a demonstrat, în cursul său de metafizică, precizie clasică, în ce constă eroarea lui A. Comte; vezi: Nae Ionesc *tafizica, leoria cunoştinței metafizice. 1. Cunoaşterea imediată, 1929.* Note stenografice de Teodor Ionescu, Bucureşti, 1929, (Un tatea din Bucureşti, Facultatea de Litere şi Filosofie; litografiat) Nae Ionescu, *Metafizica, I. Teoria cunoştinței metafizice. 1. Cuno imediată, 1928-1929.* [Ediție îngrijită de: C. Floru, C. Noica, Vulcănescu,] Bucureşti, Monitorul oficial şi Imprimeriile statului, 203 p.; fie edițiile mai noi: Nae Ionescu, *Curs de metafizică. Teoria tinței metafizice. 1. Cunoaşterea imediată, 1928-1929. 2. Cuno mediată, 1929-1930.* Ediție îngrijită de Marin Diaconu. Bucureşti tura „Humanitas", 1995, 333 p.; sau: Nae Ionescu, *Opere. I. Cu metafizică, 1.* Ediție îngrijită de Marin Diaconu şi Dora Mezdrea. reşti, Editura „Crater", 2000, 448 p.

[25] „nimic nu s-a aflat în intelect mai înainte de a se fi aflat î țuri" (lat.).

[26] Nae Ionescu, *Secretul profesional al cumințeniei,* în „Cuv an VII, nr. 2326, 11 octombrie 1931, p. 1.

[27] Expresia completă: *Felix est qui potuit rerum cognoscere* „fericit cel ce poate cunoaşte cauzele lucrurilor" (lat.)

[28] Formula „Primatul Spiritului" aparține lui Nae Ionescu; ve Ionescu, *De la „Sămănătorul" la noul stat românesc,* în „Cuvânt VI, nr. 1907, 13 august 1930, p. 1.

[29] „slujnica religiei" (lat.).

[30] *Mens agitat molem* („Mintea agită /mişcă/ masele"); ex aparține poetului latin Virgiliu.

[31] Emile Brehier, *Histoire de la philosophic I. Antiquite e age; II. La philosophie moderne.* Paris, Librairie Felix Alean, 1931.

[32] Nae Ionescu a făcut în mai multe rânduri această afirmaț de pildă: *Forme româneşti ale problemei religioase,* în „Dreptatea s an I, nr. 2, 1 februarie 1923, p. 28-41 (semnat Skythesj; *învier* „Cuvântul", an XVII (serie nouă), nr. 1, 14 octombrie 1940, p. 1 (în voi, Nae Ionescu, *Teologia. Integrala publicisticii religioase.* Edi

troduce şi note: Dora Mezdrea. Sibiu, Editura Deisis, 2003, p. 76-77, 528-529; precum şi: *Metafizica. Teoria cunoştinţei metafizice. 1. Cunoaşterea imediată, 1928-1929,* în: Nae Ionescu, *Opere. I. Cursuri de metafizică, 1.* Ediţie îngrijită de Marin Diaconu şi Dora Mezdrea. Bucureşti, Editura „Crater", 2000.

[33] „cutia cu surprize" (fr.).

[34] Iniţial, expresia latină însemna, literal, apariţia unui zeu pe o maşină; ulterior şi-a lărgit sensul, începând să desemneze orice rezolvare bruscă a unui conflict, prin intervenţia proniei divine.

[35] *Biblia, adică Sfânta Scriptură.* Traducere după textele originale ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1938, X + 1376 p. (tiraje noi în 1939 şi 1940).

[36] „propria sa cauză" (lat.).

[37] „fără cauză" (lat.).

[38] „trăieşte clipa" (lat.); expresia aparţine poetului Horatiu.

[39] „foc, foc, foc" (fr).

[40] „şi totuşi, se mişcă" (lat.) (Galilei); „am găsit" (gr.) (Arhimede); „mai multă lumină" (germ.) (Goethe).

Spaţiul Bărăganului

[1] „Bărăganul e nesfârşirea; cât poate să alerge ochiul, şi dincolo, nesfârşirea; care te cuprinde din toate părţile, te învăluie cald, te destramă. Tu şi Bărăganul eşti una; linia tivită a lucrurilor se pierde; comunici cu existenţa, una singură; trăieşti realitatea în resorturile ascunse minţii şi neînţelese decât trăirii...", Nae Ionescu, *Centenarul Brăilei. Despre un neam de oameni,* în „Cuvântul", an VI, nr. 1673, 16 decembrie 1929, p. 1.

[2] Servitoarea familiei Băncilă, pe vremea cât a locuit la Brăila.

[3] Nae Ionescu face referiri frecvente la problema Bărăganului în publicistica sa. Şi anume, în articolele: *Centenarul Brăilei. Despre un neam de oameni,* în „Cuvântul", an VI, nr. 1673, 16 decembrie 1929, p. I; C. *Sundu-Aldea, ibidem,* an III, nr. 717, 24 martie 1927, p. I; *Badiu Vizireanu, ibidem,* an III, nr. 755, 9 mai 1927, p. I; şi mai ales în: *B. Cecropide, ibidem,* an VII, nr. 2172, 10 mai 1931, p. 1.

[4] Vasile Băncilă era revizor şcolar în judeţele Brăila, Covurlui, Tecuci şi Bacău.

[5] P. P. Panaitescu, *Contribuţii la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir,* apărut iniţial în: Academia Români - Memoriile Secţiunii Istorice, Tom VIII, 13 p. + 1 hartă. Bucureşti, 1928; şi, în acelaşi an, în extras, la Editura „Cultura naţională".

[6] Publicat în revista „Manuscriptum", an XXIX. nr. 3-4 (112 1998, p. 44-47.

[7] Scrisoarea la care face trimitere aici autorul este expedia Paris, Biblioteca Naţională, la 24 martie 1926; poate fi citita în *A* volumului: Vasile Băncilă, *Spaţiul Bărăganului.* Ediţie îngrijită de Mezdrea. Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, E „Istros", Muzeul Brăilei, 2000, p. 257-267.

[8] „Noi, ăştia de pe Bărăgan, avem «ascensiunea» grea. Poate p că, la urma urmelor, desprinderea noastră de brazda deschisă v şi arşiţei nici nu e, spiritual, o ascensiune; ci numai o dureroasă gere de la pământ şi din văzduh. Ce ne pot da oare mai mult or învăţătura de carte decât avem noi prin chiar zămislire: sucul tului, care pulsează şi aleargă în noi şi în el, ca într-un singur tr tăcuta răsfrângere în noi înşine, prin care ne destrămăm în infinit!

Aşa fiind, noi nici nu izbutim să fim în oraş la noi acasă; şi găsim liniştea şi măsura decât dacă - după ce am escaladat toate rile «culturii» - ducem până la sfârşit acel proces de simplificare trică prin care devenim iarăşi ţărani"; Nae Ionescu, fî. *Cecropide,* î vântul", an VII, nr. 2172, 10 mai 1931, p. 1.

[9] „teamă de gol" (lat).

[10] Nae Ionescu, C. *Sandu-Aldea,* în „Cuvântul", an III, nr. 7 martie 1927, p. 1: „Om al pământului, simplu şi natural, era el în persoana lui fizică, întruchiparea stepei româneşti. Mare şi dom o linişte care mergea în adâncime, cinstit şi bun ca rodul brazdei; tuşi, capabil sufleteşte de încordări năprasnice, aşa cum sunt t menii de baltă din câmpia Brăilei".

[11] Vezi: Panait Istrati, *Ciulinii Bărăganului.* Roman. Traduc Alexandru Talex. Bucureşti, Editura „Moderna", 1942, 171 p. (şi roasele ediţii care au urmat: 1962, 1969, 1972, 1974, 1977, 1984, 1992 etc.).'

[12] Vezi: Gh. Tuleş, *Şase sonete: Ispăşire, Aşezare, Cimitir, Moartea Măriei lui Marin Roşioru, Cioara Doiceşti,* în „Gândirea", a nr. 1, ianuarie 1936, p. 30-32.

[13] Textul poate fi citit în voi. de faţă, p. 168-172

[14] Comentarii la *Spaţiul mioritic* datate 1936. Drept comp vezi în *Addenda* volumului: Vasile Băncilă, *Spaţiul Bărăganului,* e p. 268-271, scrisoarea lui Vasile Băncilă către Lucian Blaga desp *ţiul mioritic,* datată Pastele 1935.

[15] Bunica paternă a lui Vasile Băncilă.

[16] Ion Chinezu, *Lucian Blaga, „Orizont şi stil",* în „Gând rom an IV, nr. 1, ianuarie 1936, p. 48-54.

[17] Lucian Blaga, *Spaţiul mioritic,* în „Gândirea", an XIV, nr. 1935, p. 225-234.

[18] Ion Simionescu, *Pitorescul României.* Vol. IV: *Prin munţi* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1940.

[19] Ovidiu Drâmba, *Filozofia lui Blaga.* Bucureşti, Editura Cugetarea-Georgescu Dealfras, 1944; vezi şi ed. următoare, 1994, 1995..

[20] Paul Janet, Gabriel Seailles, *Histoire de la philosophie: Les problemes et les ecoles;* Tome I, Paris, Librairie Delagrave, 1928, 910 p.; *Tome II: Histoire des ecoles.* Paris, Librairie Delagrave, 1928, p. 911-1070; Tome III, *Les problemes et les ecoles; Supplement: Periode contemporaine,* Paris, Librairie Delagrave, 1929, 240 p.

[21] Vezi: H. H. Stahl, *Satul românesc. O discuţie de filosofie şi sociologia culturii,* în „Sociologie românească", an II, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1937, p. 489-502; id., *Teoria abisală a d-lui Lucian Blaga, ibidem,* an III, nr. 1-3, ianuarie-martie 1938, p. 10-18; id., *Filosofarea despre filosofia poporului roman, ibidem,* an III, nr. 4-6, aprilie-iunie 1938, p. 104-119.

[22] Iniţial, conferinţă ţinută la Radio Bucureşti, în 21 iunie 1934; textul a fost apoi publicat în „Gândirea", an XIV, nr. 8, octombrie 1935; inclus în volumul *Limite,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1935 (Colecţia „Gândirea"), în ed. *Scrieri,* voi. 4, *Eseuri.* Editura pentru Literatură, 1968, şi în volumul *Limite şi alte eseuri.* Bucureşti, Editura Crater, 1996.

[23] Mihai Tican Rumano (1895-1967). Scriitor român, faimos călător din perioada interbelică. Băncilă se referă aici, probabil, la volumul de peregrinări prin deltă, apărut în 1933 sub titlul *Icoane dunărene. Dunărea, delta şi taina bălţilor.*

[24] Johan Bojer, *Ultimul viking.* Bucureşti, Editura Cartea românească, 1940.

[25] Constantin G. Stere (1865-1936). Om politic, jurist, savant şi scriitor român. Condamnat de autorităţile ţariste, pentru participarea la mişcarea revoluţionară narodnicistă, la şase ani de închisoare şi surghiun în Siberia (1886-1892) are ocazia să cunoască acest spaţiu, despre care va relata în cele opt volume ale romanului său neterminat, *în preajma revoluţiei,* redactat între 1932-1936.

[26] Emmanuel de Martonne (1873-1955). Geograf şi pedagog francez, cunoscut în România interbelică pentru contribuţiile sale esenţiale la trasarea graniţelor României Mari, precum şi la studierea riguroasă a geografiei României.

Cele două lucrări cu acest subiect sunt: *Recherches sur VEvolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates meridionales).* Paris, Delagrave, 1906; *Choses vues en Bessarabie,* Paris, 1919.

[27] George Vâlsan (1885-1935). Geograf român, membru titular (1920) al Academiei Române.

Creator al şcolii geografice româneşti, cu contribuţii notabile de geografie generală de geomorfologie, de geografie umană, de istorie a geografiei, de etnografie. Lucrarea la care se referă Băncilă este *Câmpia Română,* apărută în 1915.

[28] „Bulevardul Montparnasse este cu mult mai mult decât o arteră: este centrul unei ţări ceva mai deosebite, cum este Montma (fr.).

[29] Cognomenul lui P. P. Panaitescu. Jurnalul avea să fie fragmentar doi ani mai târziu; vezi: P. P. Panaitescu, *Pagini de (1921-1927).* Ediţie îngrijită de Silvia Panaitescu. Cluj-Napoca, Ed Dacia, 1974.

[30] „Eram plictisiţi, că văzuserăm prea multe peisaje, câmpu cunoscute cu ondulaţii lente, liniştite şi asemănătoare unor ch ideale, care n-au păstrat urma pasiunilor" (fr.).

[31] Dumitru Dogaru, profesor de geografie între 1897-1932 la „N. Bălcescu" din Brăila.

[32] „ciulin" (fr.).

[33] „paradisul păsărilor" (germ.).

[34] „pereţi despărţitori" (fr.).

[35] Scrisoarea la care face trimitere aici Vasile Băncilă către L Blaga poate fi citita în *Addenda* volumului: Vasile Băncilă, *Spaţiul ganului.* Ediţie îngrijită de Dora Mezdrea. Bucureşti, Editura Muze teraturii Române, Brăila, Editura „Istros", Muzeul Brăilei, 2000, p. 275; sau în vol.: Vasile Băncilă, Lucian Blaga, *Corespondenţă.* B reşti, Editura Muzeul Literaturii Române, Muzeul Brăilei, Editura 2001, p. 166-167.

[36] Cuvânt indescifrabil.

[37] Lucian Blaga, *Hronicul şi cântecul vârstelor.* Bucureşti, Ed Tineretului, 1965, p. 56-57 şi 53.

[38] Manuscrisul textului este datat 28 III 1975; într-o primă antă a fost publicat în „ Tribuna", an XIII, nr. 25, 19 iunie 1969, apoi, a fost expus, parţial, la Muzeul Literaturii Române, în 13 a 1973, în cadrul *Evocării lui Lucian Blaga* şi inclus în: *Alte 13 roto Muzeul Literaturii Române.* Bucureşti, 1981, p. 21-24 şi în: Bazil G *Blaga inedit. Efigii documentare.* Vol. I. Cluj-Napoca, Editura D 1981, p. 94-99. Ceva mai târziu, inclus în vol.: Vasile Băncilă, *C şi miracol brăilean.* Editura Istros, Muzeul Brăilei, 1996, p. 67-70 vol.: Vasile Băncilă, *Lucian Blaga, energie romanească.* Ed Marineasa, 1995, p. 259-262.

[39] Ion Băncilă (1901-2001). Geolog, profesor la Universitate Bucureşti. Este fratele mai mic al lui Vasile Băncilă.

Contribuţii fundamentale în descifrarea alcătuirii pământul mânesc, privind geologia Carpaţilor Orientali şi a Carpaţilor în gene

Membru al Academiei Române, din 1992 (discursul de recep tema: *Consideraţii asupra geotectonicii regiunilor carpatine).*

Lucrări: *Geologia masivului Haghimaş-Ciuc* (teză de doctorat) *ologia Carpaţilor Orientali, Arc peste timpuri* (memorii, 2001).

[40] „drăguţ" (fr.).

[41] „Toate sunt deşertăciune" (lat.) *[Biblia, Eclesiastul* 1,2).

[42] Lucian Blaga, *Spațiul Mioritic,* în „Gândirea", an XIV, nr. 5, mai 1935, p. 225-234.

[43] Soția autorului, Felicia Băncilă.

[44] Constantin Noica, *Filozofia d-lui Lucian Blaga după Trilogia culturii,* în „Revista Fundațiilor Regale", an V, nr. 2, februarie 1938, p. 388-404.

[45] Fragmentul la care face trimitere autorul este reprodus mai jos.

[46] „turnirurilor" (fr.).

[47] Fragment din scrisoarea lui Vasile Băncilă către Ion Chinezu, din 12 mai 1934.

[48] „întotdeauna am iubit pustiul. Te așezi pe o dună de nisip. Nu vezi nimic, nu auzi nimic; și totuși, ceva strălucește în tăcere.

Ceea ce înfrumusețează deșertul, zice micul prinț, e faptul că ascunde undeva un puț.

Am fost surprins să înțeleg dintr-o dată această misterioasă radiere a nisipului" (fr.).

[49] Lucian Blaga, *Spațiul Mioritic,* în „Gândirea", an XIV, nr. 5, mai 1935, p. 225-234.

[50] „Ce de apă, ce de apă!" (fr.).

[51] „o abrutizare" (fr.).

[52] Din gr. *evdaiuovia,* „fericire". Concepție etică ce pune la baza moralei năzuința spre fericire.

[53] Textul a fost publicat în revista „Manuscriptum", an XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998, p. 55-58 (Număr special Vasile Băncilă).

[54] „acomodare" (fr).

[55] „vioi", „ageri" (fr.).

[56] Textul a fost publicat în revista „Manuscriptum" an XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998, p. 47-50 (Număr special Vasile Băncilă).

[57] Cuvânt indescifrabil.

[58] „avânt" „înălțare" (fr.).

[59] în manuscris: „Numai pictorii mediocri spun că spațiul mare, dacă e gol, n-are un spațiu".

[60] Fragment din prima variantă (neexpediată) a scrisorii de răspuns a lui Vasile Băncilă către C. Georgiade, datată 7 decembrie 1971.

[61] Fragment din scrisoarea lui Vasile Băncilă către C. Georgiade din 8 decembrie 1971.

[62] „propria sa cauză" (lat.).

[63] „prin sine însuși" (lat.).

[64] Fragment din scrisoarea lui Vasile Băncilă către Aurora Băncilă, din 8 iunie 1939; precedat de o notă din același an.

[65] Presupunem că scrisoarea lui Vasile Băncilă nu s-a păstrat; sau trimiterea la singura scrisoare din aprilie 1939 existentă în arhiva sa este eronată; în aceasta, datată 14 aprilie, nu abordează problematica deosebirii dintre istorie și natură, ci în scrisoarea din 27 aprilie 1941; vezi: Vasile Băncilă, Lucian Blaga, *Corespondență.* București, Editura

Muzeul Literaturii Române, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2001, p. 167 și 208-213.

[66] „spiritul geometric" (fr.).

[67] Scrisoarea lui Vasile Băncilă către N. Pântecan poate fi citi Vasile Băncilă, *Copilărie și miracol brăilean.* Muzeul Brăilei, Ed Istros, 1996, p. 103-104; și în vol.: Vasile Băncilă, Lucian Blaga, *pondență.* București, Editura Muzeul Literaturii Române, Muzeul lei, Editura Istros, 2001, p. 281-282.

[68] Comentariu la articolul lui D. Novăceanu, *Izvoare peruane,* rut în „Contemporanul" din 27 iulie 1973.

[69] însemnare pe marginea unui extras din ziarul „Scânteia", c ticolul lui D. Șincan, *Ritmuri industrială în Câmpia Soarelui.*

[70] „spaimă cosmică" (fr.).

[71] „să treci de la finit la infinit, să gândești infinitul în finit" (fr

[72] „existența văzută a lumii nu este decât legătura, mijloc unește finitul cu infinitul" (fr.).

[73] Edmond Goblot, *Le Vocabulaire philosophique.* Paris, A Colin, 1938.

[74] „ce cald este și ce enorm totul" (fr).

[75] Articolul lui Băncilă, *Orașe dunărene,* a fost tipărit în „Univ literar", an XLVIII, nr. 13, 1 aprilie 1939, p. 1 (I); nr. 15, 15 aprilie p. 1, 2 (II); inclus în: Vasile Băncilă, *Opere,* vol. V. Muzeul Brăilei, tura Istros, 2007, p. 350-356.

[76] „Pe pământ, oamenii din Est aveau această cale a Dunării, purta în inima Europei, cel mai frumos și mai lung drum pe care dența l-a trasat prin țara oamenilor, ca să-i invite să se vadă, să țeleagă și să se iubească" (fr.).

[77] Băncilă a ținut, la 2 aprilie 1971, la Casa de Cultură Sandor" (de pe strada Zalomit, din București), din cadrul Unive Populare, o conferință, în cadrul temei: „Mărturii despre oameni de mă ai culturii românești". Textul acesteia se păstrează în arhiva denumirea: *Evocarea lui Lucian Blaga.*

Constantin Georgiade, *Vasile Băncilă - Portret*

Eseul lui Constantin Georgiade a fost publicat parțial în „ de filosofie", tom XXXVII, nr. 1, 1990 p. 3-19, cu titlul: *Despre filos inspirație țărănească a lui Vasile Băncilă* („Din istoria filosofiei nești").

îl reproducem în întregime, după un manuscris de 36 pagini dictando, datat 1974.

[1] Vasile Băncilă, *Reforma Calendarului,* în „Ideea europeană", an VI, nr. 159, 30 noiembrie - 7 decembrie 1924, p. 1-2 (partea I); an VI, nr. 160, 14-21 decembrie 1924, p. 2-3 (partea a Il-a, 1), cu subtitlul *Motivele şi organizarea reformei calendarului;* an VI, nr. 161, 28 decembrie 1924 - 4 ianuarie 1925, p. 2-3 (partea a Il-a, 2).

[2] Vasile Băncilă, *D-l Rădulescu-Motru şi doctrina Personalismului energetic,* în „Gândirea", an VII, nr. 7-8, iulie-august 1927, p. 269-279 (numerotat greşit, 169-179) (rubrica „Idei, oameni & fapte") („Cronici").

[3] Trimiterile lui Georgiade sunt la ediția; *Lucian Blaga, energie românească.* Cluj, Colecția „Gând românesc", 1938, IV + 166 p.

[4] Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii,* în „Gândirea", an XV, nr. 4, aprilie 1936, p. 161-170; id., *Declinul sărbătorii,* în „Gândirea", an XV, nr. 5, mai 1936, p. 229-237; id., *Pedagogia sărbătorii,* în „Almanahul şcoalei primare şi al familiei", pe anul şcolar 1936-1937, p. 65-74.

[5] Vasile Băncilă, *Autohtonizarea filozofiei,* în „Gândirea", an VII, nr. 11, noiembrie 1927, p. 273-280.

Indice de nume

Cuprinsul

BIBLIOTECA